DETRACTORII
LUI EMINESCU

Coperta de colecţie: VASILIAN DOBOŞ
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României DOBRESCU, ALEXANDRU
Detractorii lui Eminescu / Alexandru Dobrescu.- Iaşi Junimea, 2002
21 cm. - (Eminesciana. Serie nouă ; 5) ISBN 973-37-0775-9
821.135.1.09 Eminescu, M.
© **Editura „Junimea"**
Carte apărută cu sprijinul Ministerului Culturii şi Cultelor
ISBN 973-37-0775-9

DETRACTORII
LUI EMINESCU

Ediţie îngrijită şi prefaţă de Alexandru Dobrescu
Editura Junimea Iaşi, 2002

Critici şi detractori

Detractorul este, în accepţie curentă, persoana care lucrează cu bună ştiinţă la ştirbirea (sau distrugerea) bunei reputaţii a cuiva. Cârpaciul invidios pe meşterul pantofar din vecinătate, este, atund când îl ponegreşte în fel şi chip. doar-doar îl va ,,ajuta " să-şi piardă clientela, un detractor. La fel, artistul mediocru gelos pe gloria marelui artist devine, ori de câte ori cârteşte public împotrivă-i, tot un detractor- Zoii faţă de Homer, Caion vizavi de ***Caragiale.*** *Li-mitându-ne la sfera literaturii, să spunem că, de obicei, între cel care ponegreşte şi cel ponegrit este (sau ar trebui să fie) o flagrantă diferenţă de valoare. Acţiunea detractorului este ascendentă, vizându-i pe cei ce-i sunt consideraţi superiori, niciodatăpe aceia maipuţin înzestraţi decât el. Asta nu înseamnă şi că detractorul ar avea conştiinţa propriei inferiorităţi. Dimpotrivă, el pune desconsiderarea pe care i-o arată opinia publică în seama defectuoasei funcţionări a mecanismelor de selecţie a valorilor, în special a imixtiunii criteriilor extraprofesionale.*

Prestigiul ,, marelui creator ", obişnuieşte să pretindă detractorul, s-a clădit pe nemerit, fiind mai mult rezultatul manoperelor de culise decât - cum s-ar cuveni - al valorii efective a operei. Care operă, pe lângă faptul că, din punct de vedere estetic, vădeşte o mulţime de slăbiciuni impardonabile, nici nu e tocmai originală, avân-du-şi sorgintea în lucrările altui artist, de obicei străin şi infinit mai plin de talent. O asemenea situaţie este, desigur, intolerabilă, grabnica ei denunţare şi îndreptare echivalând cu o datorie de conştiin-

ţă. Acesta e, în esenţă, discursul oricărui detractor care se respectă. El conţine, în literă, toate datele unei invitaţii la cântărirea lucidă a lucrurilor şi readucerea lor la proporţiile juste. Născut din frustrare, detractorul iese în lume în chip de justiţiar, acţiunea sa putând fi u-şor confundată cu o tentativă de reconsiderare critică. De n-ar fi a-tât de pornit şi de vehement, mai că l-am crede animat exclusiv de i-deea dreptăţii şi de năzuinţa binelui public.

Detractorul ar fi, aşadar, contestatarul cu orice preţ al artistului de prim rang. Ca să merite acest titlu, el trebuie să fi respins măcar o valoare socotită dincolo de îndoială. Nimeni nu s-a gândit să-i treacă printre detractori pe cei care au scris apăsat negativ despre poeziile lui Nicoleanu si Vlahuţă, despre romanele lui Damian Stănoiu ori despre comediile lui Muşatescu. Acest statut este ,,privilegiul" celor care şi-au permis să aibă opinii deloc măgulitoare de-spnTbperele lui Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu, Blaga sau Arghezi, adică despre scriitorii intraţi în conştiinţa colectivă ca expresiile cele mai reuşite ale spiritului creator naţional. Când Slavici se arăta indignat, în Tribuna *anului 1888, de* Cercetările literare *ale lui Aron Densuşianu, el rezuma mentalitatea încă de pe atunci comună, pentru care era de neconceput ca autorii preţuiţi să fie trataţi altfel decât cu admiraţie perpetuă: ,,fieştecare din cele 500 pagini cuprinde câte ceva jignitor pentru partea cu*

desăvârşire mare a publicului român, căci, orişiunde deschidem cartea, ne aflăm faţă-n faţă cu vreunul din autorii pe care ne-am deprins a-i preţui, iar autorul... îi biciuieşte şi îi turteşte". Negarea valorii unanim acceptate este o palmă pe obrazul sensibil al gustului public şi trebuie pedepsită ca orice insultă.

Cei pe care ne-am obişnuit a-i numi detractori nu apar oriunde şi oricând. Existenţa valorilor deprimă mărime este o condiţie necesară, însă nu şi suficientă. Trebuie ca aceste valori nu doar să se bucure de preţuirea colectivităţii, dar să fie înconjurate cu o iubire aproape mistică, să fie tabuizate, sacralizate. Abia atunci intră în scena detractorii. Iubirea transformată în cult le pregăteşte terenul, îi

-VI-

încurajează să se manifeste, ei având, măcar într-o primă instanţă, rolul de cenzori ai admiraţiei publice necondiţionate. Violentele atitudini ostile ale contemporanilor lui Eminescu faţă de poezia acestuia au fost stimulate nu atât de nedesăvârşirile ei literare, cât de judecăţile câteodată contradictorii formulate de Maiorescu asupră-i şi de atmosfera cvasireligioasă instaurată pe încetul de junimişti şi întreţinută de imitatori în jurul poetului şi al scrierilor sale. Etimologic vorbind, tendinţa detractorului este de a coborî obiectul sanctificat din sfera intangibilului şi incontestabilului în planul discutabilului şi al disputabilului. Că fanaticii păzitori ai cultului resimt o a-semenea atitudine ca pe o blasfemie, e cu totul altă chestiune.

Cultura noastră cunoaşte un singur caz de scriitor decretat întrupare desăvârşită a geniului artistic naţional si chintesenţă a posibilităţilor de cunoaştere, ridicat prin efort unanim şi constant în tăriile mitologiei, înconjurat cu un zid de iubire menit să protejeze, dar reuşind doar să ascundă: Eminescu. El a devenit, în ultimii avi de viaţă, dar mai ales îndată după moarte, obiectul unui cult fanatic, cu preoţi ale căror urechi nu suportau decât imnuri de slavă, şi acelea croite numai după tiparele de ei hotărâte. Somnul raţiunii naşte, invariabil, monştri. Chiar şi atunci când somniferul e iubirea. Iubirea inchizitorială pentru Eminescu, invocat cu apelative din familia acelora cu care vechii greci îşi invocau zeii, i-a „ ajutat" pe critici să vadă în imprescriptibilul drept la opinie un delict de opinie, bănuind în orice observaţie, fie ea şi nevinovată, semne indubitabile de erezie. Acest gen de intoleranţă a făcut şi face încă destule victime, care, trebuind să poarte - cum zicea Marin Sorescu - un nume, au fost botezate generic detractori. *Pentru că volumul -de faţă se ocupă de contemporanii poetului, să limităm exemplele la cercul acestora: Ma-cedonski, lapidat moral pentru o epigramă presupus antieminescia-nă, şi Anghel Demetriescu, condamnat şi el postum pentru crimă de* lese... Eminescu.

Punerea sub semnul întrebării a valorilor constituite este în culturile mature o operaţie normală. Nu există, practic, artist de suc-

-VII-

ces care să nu fi avut parte de negaţii în toată legea, mai ales după acceptarea lui în cercul restrâns al creatorilor exemplari. Modul în care o valoare instituţionalizată suportă contestaţia contemporanilor şi urmaşilor măsoară, de altfel, trăinicia sa. Dacă nu iese întărită dintr-o asemenea încercare, atunci, cu siguranţă, nu merita locul de onoare în care fusese aşezată.

Lăsând deoparte spiritele mărunte, care şi-au făcut o profesie din apărarea furibundă a valorilor constituite, cu toate că nu le înţeleg, nimeni nu intră în panică atunci când opera unui artist, oricât de „mare" ajunge obiect de contestaţie. Calificativul „detractor" nu se potriveşte şi nu se aplică autorilor de consideraţii critice în răspăr cu opinia publică, ambiţionând să propună (şi să impună) o altă scară a valorilor, ci exclusiv acelora pentru care negaţia răspunde în principal unor trebuinţe psihologice. Unde există argumente, nu încape denigrarea, înfloritoare numai în lipsa acestora. în criză de dovezi, dar neînţelegând să-şi tempereze apetitul pentru negaţie, criticul se preschimbă în detractor. După cum orice detractor înarmat cu probe este, la urma urmelor, un critic. Iată de ce, înainte de a (ab)uza de acest epitet, e preferabil să cântărim dovezile produse în sprijinul opiniei negative. In eventualitatea că ele sunt şi sărace, şi trase, cum se zice, de păr, iar umoarea neagră musteşte nestingherită printre cuvinte, avem tot dreptul să ne scrijelim pe răboj şi meritul descoperirii unui detractor sadea, pe care să îl expunem cu neascunsă mândrie oprobriului public. Dacă însă faptele invocate impun şi prin număr, şi prin consistenţă, atunci e de preferat să ne cheltuim energiile în direcţii ceva mai profitabile.

Din păcate, e greu de trasat un hotar limpede între o categorie şi cealaltă. întâi, pentru că ele nu prea obişnuiesc să existe în stare pură. Orice judecată critică negativă conţine, îndărătul argumentelor oarecum obiective ale minţii şi ale gustului, o aşchie de gelozie, o fărâmă de şicană, o brumă de

antipatie, după cum orice jude-l $^{c}p^{tlcă}$ afirmativă împleteşte, printre argumentele cumva obiec-l ale minţii şi $_{a}$le gustului, o geană de simpatie, o zare de amiciţie,

-VIII-

un crâmpei de afecţiune. Citiţi orice întâmpinare critică, elogioasă ori „ distructivă ", şi veţi vedea cum, la început detaşate şi calme, frazele prind să se încălzească şi să se precipite, argumentele, iniţial ale minţii şi ale gustului, devenind pe încetul şi ale inimii!

Chiar studiile de istorie literară, decise să pună ordine în noianul faptelor trecute şi să le prezinte într-o expunere nepărtinitoare, îşi pierd, în atingere cu anumite subiecte, cumpătul, împrumutând o fracţiune semnificativă din temperatura pamfletelor. Dacă un istoric al ideilor literare de o probitate şi un echilibru al judecăţii incontestabile, precum D. Popovici, poate fi surprins, câteodată, subscriind afirmaţii fără acoperire, dar investite cu autoritatea postulatelor (ca atunci când admite că „adânca uitare" aştenută asupra operei lui Anghel Demetriescu este, „până la un punct, bine meritată"), imagi-naţi-vă ce rol joacă afectele în scrisul unor exegeţi mai puţin stăpâni pe ei înşişi!

Apoi, pentru că obiectivitatea stilistică a scrisului critic nu este neapărat şi garanţia judecăţii imparţiale. La adăpostul hainelor seninătăţii imperturbabile, a căror impecabilă croială a fost elogiată şi copiată până la detaliu de contemporani şi urmaşi, Maiorescu a comis, din raţiuni de politică literară, dar şi din pură aversiune personală, injustiţii enorme. Exemplele notorii sunt V. A. Urechia şi Si-mion Bărnuţiu, ultimul condamnat fără drept de apel cu probe în bună parte inventate.

Pe de altă parte, terenul motivaţiilor psihologice e, în lipsa documentelor revelatoare, lunecos cum stâncile măturate de valuri. Cât temei se poate pune pe afirmaţia lui Tudor Vianu că Anghel Demetriescu nutrea „ o ciudată antipatie [faţă de Eminescu]... manifestată la intervale"? Sau pe mai recenta părere a lui Ion Buzaşi ('Eminescu şi Blajul, *1994), că opul* Mihail Eminescu *ar fi expresia târzie a geloziei născute încă din adolescenţă, la Blaj, unde junele Grama, cel „refuzat de muze ", l-ar fi cunoscut şi pizmuit pe poetul, şi el adolescent, pentru talent şi pentru notorietatea conferită de tipărirea poeziei* De-aş avea ... *în paginile* Familiei?

-IX-

Ori de câte ori ne confruntăm cu un punct de vedere diferit de al nostru, prima tentaţie (câteodată şi ultima) e să-l respingem categoric. Pentru că, nu-i aşa?, doar părerile împărtăşite de noi respiră bună credinţă, temeinicie şi dreaptă judecată, pe când celelalte nici nu merită a fi luate în considerare. Suntem atât de legaţi de ideile intrate în patrimoniul locurilor comune, încât apariţia alteia, cât de ademenitoare, e percepută ca un atentat la propria-ne persoană. Violenţa cu care i ne împotrivim, hărnicia cu care îi facem atmosferă defavorabilă încă înainte de a o fi priceput până la capăt, înverşunarea cu care ne străduim să o gâtuim din faşă sunt semne că intuim pericolele ce ne-ar putea aştepta din parte-i, cel mai serios fiind tulburarea confortului nostru lăuntric, Nici prin gând nu. ne trece că noul punct de vedere ar putea fi asimilat fără greutate, măcar printr-o porţiune a lui, ideilor în uz. Noi nu vedem decât ameninţarea ce dormitează înlăuntru-i şi a cărei posibilă deşteptare ne terorizează. Aşa că. deodată cu apa din copaie, aruncăm şi copilul.

Scrierile aşa-zicând denigratoare conţin, printre destule observaţii nedrepte, şi constatări de bun simţ, sugestii fertile, din a căror luare în seamă cunoaşterea operelor n-ar avea decât de câştigat. Unde să mai încapă însă comprehensiunea şi ce mai e de recuperat după ce declari, precum G. Călinescu în Istoria literaturii..., *că studiile de istorie literară ale lui Aron Densuşianu nu conţin altceva decât „veninoase dobitocii" sau că „judecăţile lui Anghel Demetriescu sunt ale unui cretin "? Din fericire, lucrurile intră, în cele din urmă, pe făgaşul normal, e adevărat cape căi mult ocolitoare, dar - ca o ironie a sorţii - şi cu concursul nemijlocit al celor ce le stătuseră împotrivă. E instructiv, de pildă, să-l descoperi pe Călinescu preluând dezinvolt, în* Opera lui M. Eminescu, *câteva dintre „dobitociile" lui Densuşianu (paralela cu poezia lui Heine, statutul cuplului erotic eminescian) ori judecăţi de existenţă şi de valoare ale „ cretinului" Demetriescu (ecourile din Alecsandri şi Bolintineanu în poeziile de început, sursele germane ale* Epigonilor *şi ale* Florii albastre, *inspi-a din Hammer pentru visul sultanului din* Scrisoarea 111, *ba chiar*

-X-

şi revoluţia produsă de Eminescu la nivelul limbajului poetic).

Se ştie că afirmarea şi impunerea poeziei eminesciene nu s-a petrecut fără împotrivire. Gustul literar al contemporanilor, formaţi în spiritul rigorilor clasicismului, se simţea bine în compania valorilor inteligibile, coerente logic şi impecabile prozodic. Aşa încât, impetuoasa lor violare de către tânărul poet a frapat, a contrariat şi a iritat, iubitorul de poezie resimţind-o cape un atentat la adresa artei.

Nu doar inamicii declaraţi ai Junimii, de felul lui Hasdeu, dar chiar junimiştii, care-şi datorau sumara educaţie estetică şi gustul literar lui Maiorescu, priveau cu reticenţă publicarea poeziilor lui Eminescu şi Bodnărescu în Convorbiri literare *şi-şi exprimau e-pistolar părerile nu tocmai amabile asupra lor Reacţiile negative a-veau să se înteţească după apariţia studiului* Direcţia nouă ... *(1872). unde, pe deasupra rezervelor severe (şi ele de inspiraţie clasicistă), autorul* Epigonilor *era declarat „poet în toată puterea cuvântului" şi aşezat îndată după Alecsandri. Practic, presa din Regat şi din Ardeal şi-a dat mâna în a combate, inclusiv prin ridiculizare, afirmaţia lui Maiorescu şi, fireşte, poemele începătorului poet. Dacă Eminescu a devenit, după intrarea lui în sfera de interes a Junimii, calul de bătaie al gazetelor timpului, e în primul rând pentru că Maiorescu îl folosise ca exemplu al „ direcţiei noi", plasându-l aproape de vârful scării de valori a acesteia. Tipărite în alte publicaţii şi lipsite de un suport critic atât de provocator, probabil că poeziile eminesciene ar fi avut parte de o primire amabil-încurajatoare şi de sfaturile rezervate îndeobşte debutanţilor. Aşa însă, toată ostilitatea atrasă de ideile cultural-reformatoare ale tânărului şef de şcoală de când scrisese* In contra direcţiunii de astăzi în cultura română *s-a răsfrânt şi asupra poetului, ale cărui scrieri au fost cercetate „ cu lupa ", pentru cu neîmplinirile lor să devină argumente în lupta împotriva „direcţiei noi". Cititorii textelor din acest prim volum antologic vor remarca, desigur, că majoritatea analizelor poeziei eminesciene, departe de a urmări definirea acesteia, au, de fapt, rostul de a contrazice şi a comate judecăţile lui Maiorescu asuprâ-i. Petru Grădişteanu cercetea-*

-XI-

ză Egipetul *spre a dovedi că revista Junimii conţine suficiente probe ale „boalelor morale" denunţate în* Beţia de cuvinte *cu exemple din* Revista contimporană *şi că Eminescu („pe care* direcţia nouă *îl pune imediat alături cu ...* d. V. Alecsandri*") le ilustrează în chipul cel mai elocvent cu putinţă. Gr. Gellianu e la fel de explicit: „între toţi scriitorii care, în timpii din urmă, s-au încercat în poezie, d. Eminescu ne atrage mai cu dinadinsul privirile, pentru că-l vedem pus în fruntea « noii direcţiuni». Când un critic de talia d-lui T. Maiorescu, recunoscând negreşit imperfecţiunile d-lui Eminescu, îl pune însă a-lăturea cu marele nostru poet Alecsandri, nu mai putem vedea în d. Eminescu un debutant care să aibă nevoie de încurajare spre a nu i se împiedica avântul, suntem nevoiţi a-l considera ca pe unul din cei dintâi maeştri în poezie, care ni se dă ca model, şi prin urmare suntem datori a ne întreba dacă modelul este bine ales, dacă întruneşte condiţiunile necesare pentru aceasta, sau dacă, din contra, sub im-presiunea sentimentelor amicale, criticul de la Iaşi nu a adormit precum s-a întâmplat să adoarmă uneori însuşi Omer." Canonicul Gra-ma se raportează tot la Maiorescu („caracterizarea aceasta a lui E-minescu de dl. Maiorescu, unul din cei mai mari adoratori ai lui, o vom lua de bază în studiul de faţă"), propunându-şi să dovedească lipsa de logică a judecăţilor („ curioase " şi „ contradictorii") asupra poetului. La rând-i, Aron Densuşianu trece răspunderea apariţiei şi proliferării „literaturii bolnave", al cărei tip exemplar ar fi poezia eminesciană, în seama Junimii şi a lui Maiorescu. în fine, AnghelDe-metriescu, probabil cel mai interesant exeget eminescian din epocă, trimite, de astă dată aprobativ, la afirmaţiile maioresciene, în efortul de a explica noutatea lirismului eminescian şi epidemia de emi-nescianism. întocmai cum Maiorescu făcuse din Eminescu dovada vie a existenţei „direcţiei noi", adversarii ideologici ai criticului au apelat la el spre a o combate. De altfel, până la moartea poetului (şi destulă vreme după aceea), majoritatea criticilor nu a văzut în opera (şi chiar in biografia) sa altceva decât un argument pentru ori împotriva câtorva idei de politica mai mult sau mai puţin culturală. în-*

-XII-

seşi calificativele ce i-au fost acordate în focul confruntărilor („genial" sau, dimpotrivă, „spiritbolnav") urmăreau mai eficienta lui întrebuinţare ca „armă de luptă". Neadormiţii paznici ai valorii reprezentative şi „detractorii" ei seamănă mai mult decât sunt dispuşi a recunoaşte. în absolut, există chiar riscul de a-i confunda, căci aceleaşi le sunt şi obiectivele, şi mijloacele puse în mişcare pentru a le atinge. Doar în relativitatea clipei, semnele contrare reuşesc să-i deosebească, precum orice obiect de imaginea lui răsfrântă în oglindă. S-a observat demult că reproşurile formulate de primii „ detractori" eminescieni nu diferă semnificativ de rezervele exprimate de Maiorescu în Direcţia nouă ..., *dându-se a înţelege că ei n-au făcut decât să le preia de acolo şi să le amplifice. De fapt, mai toate a-cuzaţiile din textele „detractorilor" (lipsă de logică, flagrante greşeli de versificaţie, abuz de licenţe poetice etc.) puteau fi întâlnite în paginile periodicelor din 187l-l872 şi nu e exclus ca Maiorescu însuşi să şefi inspirat de acolo în redactarea paragrafelor consacrate lui Eminescu în* Direcţia nouă ... *Anterioară studiului maiorescian. implicit şi primelor manifestări de amploare ale*

„detractorilor", puzderia de notiţe antieminesciene din gazete (trecute în revistă de Perpessicius în aparatul critic al primelor două volume ale ediţiei sale şi deD. Murâraşu într-un articol din 1957) atestă existenţa unei atmosfere fundamental ostile faţă de tânărul poet. Departe de a exprima, aşadar, o atitudine singulară în epocă, intervenţiile „detractorilor " rezumau opinia cvasigenerală. Ieşit din obişnuit nu era, a-tunci, să conteşti literatura promovată de Junimea, ci să te declari partizanul ei. Tot aşa, excentrici nu erau anonimii autori ai agresivelor notiţe din presă şi, cu atât mai puţin, „detractorii" de la Revista contimporană; *excentric era, în circumstanţele date, criticul de la* Convorbiri literare, *care, reluând o însemnată parte din reproşurile contemporanilor, îl plasa, totuşi, pe Eminescu în fruntea noii o-rientări poetice.*

Direcţia noua *... avea de ce să irite intelectualitatea epocii. Aşezarea încă necunoscutului Eminescu îndată după Alecsandri nu*

-XIII-

fusese concluzia unei riguroase demonstraţii critice; ea se petrecuse chiar împotriva cursului demonstraţiei, care ar fi suportat, poate, o încheiere încurajatoare, dar în nici un caz una entuziastă. Ceea ce susţinea Maiorescu acolo era mai mult decât o afirmaţie riscată: e-ra un veritabil „scandal". Citit ftiră prejudecăţi, studiul Direcţia nouă*... îşi dezvăluie fragilitatea tocmai unde ar fi trebuit să fie cel mai convingător: în dovedirea valorii poeziilor lui Eminescu. El se prezintă ca o succesiune de reproşuri, unul mai serios decât altul, printre care se strecoară cu greu câteva laude prudente. Un scriitor „ aşa de puţin format" şi, în acelaşi timp, „poet în toată puterea cuvântului", iată ce nu puteau înţelege cititorii* Direcţiei noi*... De fapt, Maiorescu nu concepea poezia altfel decât majoritatea contemporanilor săi. Preferinţa lui mergea mai degrabă spre poezia senină, calmă, desăvârşită formal, raţional inteligibilă, curgând în ritm egal şi învăluitor, decât spre necontrolatele dezlănţuiri ale imaginaţiei romantice, tenebroasă şi contradictorie, iubitoare de violente antiteze şi stricătoare de armonii. Din acest punct de vedere, Alecsandri îi era mai aproape criticului decât Eminescu şi rândurile dedicate ultimului în* Direcţia nouă *... debutează prin accentuarea opoziţiei între cei doi şi a lipsei de măsură din poemele eminesciene: „ Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum aşa de puţin format încât ne vine greu să-l citim îndată după Alecsandri, dar, în fine, poet, poet în toată puterea cuvântului, este d. Mihai Eminescu." O primire circumspectă, petrecută parcă împotriva voinţei criticului. Intuiţia aproape că trebuie să-i smulgă gustului, ca pe o inestimabilă concesie, acel „poet în toată puterea cuvântului". Să băgăm, apoi, de seamă că şi însuşirile recunoscute noului poet îndrumă tot spre domeniile clasicismului: „farmecul limbajului (semnul celor aleşi), o concepţie înaltă şi, pe lângă aceste (lucru rar între ai noştri), iubirea şi înţelegerea artei antice". Ele sunt, de altminteri, sufocate de „ observările critice ", pe cât de nume-■oase, pe atât de grave din perspectiva aceluiaşi ideal poetic. în* Ve-

-XIV-

nere şi Madonă *e semnalată o „comparare confuză", iar „ tranziţia « Plângi, copilă?...» ", deşi „ originală şi plină de efect", e considerată „prea calculată (recherchee, cum ar zice francezii) ". Cât despre antiteza din* Epigonii, *ea e „foarte exagerată". Şi dacă îşi exprimă preferinţa pentru* Mortua est, *datorită „progresului simţit în precizia limbajului şi în uşurinţa versificării" (mod indirect de a sancţiona, o dată în plus, imprecizia şi abaterile din celelalte poezii), tot „greşelile" au partea leului: „Abuz de cuvântul* pală, *care poate n-ar trebui uzat deloc, uneori gândiri şi expresii prea obişnuite, multe rime rele. Nu înţelegem, nu putem primi această neglijenţă a formei." Faţă de cuviincioasele şi domesticele pasteluri ale lui Alecsandri, propuse ca modele de simţire curată şi limbă frumoasă, chiar faţă de poeziile în ion clamoros ale Matildei Cugler, primite călduros tot pentru „ eleganţa limbajului şi sinceritatea simţirii", poemele eminesciene au parte de un tratament din cele mai aspre. Succinta prezentare din* Direcţia nouă*... avertizează asupra unui talent natural, însă fără elaborare. Adeziunea criticului la poezia lui Eminescu, necizelată, revărsându-se ca o secreţie organică, este aici relativă şi convenţională. Nici vorbă de încadrarea ei între „formele estetice cele mai curate". Maiorescu remarcă deocamdată virtualităţi, premise ale viitoarelor împliniri. Căci, aşa cum avea să scrie peste şaptesprezece ani, în* Eminescu şi poeziile lui, *în fiecare dintre aceste poeme „ apare deodată din mijlocul imperfecţiilor o frumuseţe de limbă şi o înălţare de cuget care prevesteau de la început ce avea să devină poetul ajuns la culmea lui".*

într-o atmosferă dominată de rezervă şi contestaţie, la a cărei consolidare participa într-o măsură deloc neglijabilă şi cel mai jerveni susţinător al poetului, articolele negative ale publiciştilor de la

Revista contimporană *nu aveau cum trece drept denigrări. Ele vor Ji percepute astfel abia mult mai târziu, după ce reputaţia poetică a lui Eminescu se consolidase, intrând în ordinea locurilor comune.* w *să mai menţionăm că acest tip de judecată retroactiva, care le tinde înaintaşilor, sub ameninţarea excomunicării, să gândească*

-XV-

în felul urmaşilor, a făcut o lungă şi prodigioasă carieră în cultura noastră. Mai grav e că larga lui răspândire a însemnat, deopotrivă, şi dispreţuitoarea ignorare a celor cu atâta uşurinţă anatemizaţi. Păcatul de a fi împărtăşit opinii devenite ulterior singulare i-a exclus din circuitul public. Striviţi sub cele mai infamante epitete din nesfârşita zestre a limbii române, „detractorii" nu au mai fost socotiţi obiecte demne de studiu, fiind invocaţi doar ca simboluri ale obtuzităţii, relei credinţe şi prostiei.

Articolele lui Grădişteanu şi Gellianu sunt piese din polemica purtată de Revista contimporană *cu* Convorbirile literare *şi o judecată asupră-le nu poate ignora împrejurările ce le-au produs. Miza acestei polemici, ce angajase mai toate spiritele şi organele de publicitate ale vremii, era direcţia pe care avea să o urmeze societatea şi cultura noastră, gândită de mentorulJunimii ca opunere între paranteze a lucrării paşoptiste, iar de adversarii săi ca o continuare a acesteia. Când apare, în 1873,* Revista contimporană, *disputa avea mai bine de un lustru, reuşind să împartă lumea românească în două tabere: Maiorescu şi ceilalţi. Fireşte că P. Grădişteanu, V.A. Urechia (autorul unor lungi şi judicioase articole antimaioresciene în* Românul *din 1871), Anghel Demetriescu, Şt. C. Michâilescu şi D. Aug. La-urian, care asigurau conducerea publicaţiei, s-au aflat de la început în tabăra adversarilor Dacă adăugăm şi faptul că revista izbutise să îşi atragă câţiva colaboratori prestigioşi, între care şi Alecsandri, a-meninţând să devină o serioasă concurentă a* Convorbirilor ..., *înţelegem de ce ea a fost, după numai câteva numere, ţinta pamfletului* Beţia de cuvinte, *tentativă de discreditare a publicaţiei prin ridiculizarea colaboratorilor. Un asemenea atac nu putea rămâne fără replică, aşa că numărul pe aprilie 1873 al* Revistei contimporane *conţinea două articole de răspuns. Primul, intitulat* întâia trebuinţă *şi semnat de D. Aug. Laurian, era o inteligentă ridiculizare a programului maiorescian de asanare a societăţii româneşti prin desfiinţarea instituţiilor recent adoptate („remediulpedepsei cu moartepen-*

-XVI-

tru a însănătoşa ţara "). Cel de al doilea, Convorbirile literare şi Revista contimporană, *îi aparţinea lui Petru Grădişteanu şi răspundea direct atacurilor din* Beţia de cuvinte. *Grădişteanu afirma că textul lui Maiorescu este imoral informă, pentru că loveşte colaboratorii revistei în genere, jară discriminare, deşi se ocupă numai de textele câtorva, şi nedrept în fond, căci ridică greşeli mărunte şi, la o adică, scuzabile la rangul defectelor capitale. Adevărata datorie a criticului, adăuga Grădişteanu, este să judece nepărtinitor, iar nu să caute noduri în papură şi să le declare „simptome îngrijorătoare " ale „ beţiei de cuvinte". La rigoare, asemenea „ simptome " s-ar găsi şi în textele junimistului, şi în acelea ale colaboratorilor revistei ieşene. în acest context sunt comentate poema* Egipetul *(„de* genialul *d. Eminescu, pe care* direcţia nouă *îl pune imediat alăturea cu ...* d. V. A-lecsandri*"), şi câteva epigrame de Samson Bodnărescu („ alt poet lăudat al* noii direcţiuni*"). Observaţiile privesc, în spirit curat maio-rescian, chestiuni de logică, de gramatică ori de prozodie şi sunt, fără excepţie, săgeţi pe adresa „direcţiei noi" şi a inventatorului acesteia („oare* direcţia nouă *are de principiu să nu respecte ... genurile?";* „Giganţi *care rimează cu* lanţ/ *Şi asta să fie licenţă?* Noua direcţie *o să ajungă să rimeze* amor *cu* ciur *şi* iubit *cu* văzut, *pentru că se potrivesc consoanele de la fine"; Analiza logică să fie şi ea excomunicată de* direcţia nouă?"; *„Mare necaz trebuie să fi având d. Eminescu pe prozodie, ca să-şi permită a rima* zbor *cu* nori *şi* rază *cu* luminoasă. *De ce nu şi* casă *cu* lună? *amândouă se termină cu aceeaşi vocală. Asemenea inepţii nu sunt tolerate nici unui şcolar din clasa [a] III-a gimnazială, şi d. Eminescu este în fruntea* noii direcţiuni/ *") Şi, după ce constată că Bodnărescu, „acest copil răsfăţat al* noii direcţiuni, *a trecut şi peste gradul al treilea al* beţiei de cuvinte , *ceea ce era adevărat, Grădişteanu conchide: „Mai avea oare nevoie d. Maiorescu să se armeze de lupă ca să găsească aiurea e-xemple pentru susţinerea tezei sale, când* Convorbirile *în capul cărora se află u oferă un asortiment atât de complet şi de variat'/ Pen-' ce strigă cu atâta furie contra paiului din ochiul vecinului - dacă*

- XVII -

pai există -, când bârna îi dă în ochi? "

Imaginaţia polemică a adversarilor luiMaiorescu nu străluceşte prin inventivitate. Şi dacă nu se citează între ei, se citesc, în schimb, cu atenţie, însuşindu-şi tacit unii de la alţii tipurile de apărări sau

de atacuri socotite cele mai eficiente. Adagiul cu paiul şi bârna se regăseşte, de pildă, la mai vechii inamici ardeleni ai criticului („Erori de aceste am putea să citäm şi noi d-lui M. din foile de peste Carpaţi, ma - dacă am dispune de timp -poate că chiar în scrierile d-sale ", scria Iosif Vulcan în Familia *din 2 iunie 1868, în replică la* Limba română în jurnalele din Austria; *iar Bărnuţiu mergea mai departe, reproducând, în* Transilvania *din acelaşi an, mostre de exprimare,, ieşite din condeiele atâtor tineri geniali" de la Iaşi.). La fel, aluzia lui Grădişteanu la neterminatele studii eminesciene va reveni sub penele ardelenilor Densuşianu şi Grama. în* Beţia de cuvinte, *Maiorescu îi acuza pe colaboratorii* Revistei contimporane *că întrebuinţează cuvintele doar pentru însuşirile lor acustice, fără preocupare de înţeles. Grădişteanu preia ideea şi o aplică poeziei eminesciene, situându-se astfel - cum remarca D. Popovici - „ în fruntea unei serii de critici care au văzut în această însuşire a poeziei eminesciene o scădere în primele timpuri, o mare calitate în timpurile din urmă"* (Eminescu în critica şi istoria literară română, *în* Studii literare, *VI, p. 225). Cât priveşte concentrarea asupra obiecţiilor formale, tipic maioresciană, care nu pare străină, la Grădişteanu, de o uşoară intenţie parodică (e drept că insuficient subliniată), ea dobândeşte la următorii utilizatori (Gellianu, Grama, Densuşianu) o scorţoasă gravitate.*

Atacul lui Maiorescu, admitea în final Grădişteanu, are şi o latură pozitivă, aceea de a fi pus în lumină „distanţa enormă" ce separă orientarea Revistei contimporane *de aceea a publicaţiei Junimii. Lăsată până atunci să transpară din alcătuirea numerelor revistei, ea va fi accentuată de acum înainte cu orice ocazie. Promisiune ţinută chiar din numărul următor, unde, într-o recenzie a* Convorbirilor..., *sunt semnalate rimele incorecte dintr-o poezie a lui Bodnăres-*

- XVIII -

cu („Nu cumva Cerşetorul *s-a primblat prin* Egipetul *genialului d. Eminescu? ") şi e salutată traducerea lui Vârgolici din Musset („versurile sunt îngrijite şi... limba sa nu e cu totul alterată de tendinţa retrogradă a celor cu care a intrat în horă"). începând din luna următoare, VA. Urechia răspunde „ incalificabilei diatribe:* Beţia *din Convorbiri a d-lui T. L. Maiorescu "* (Noua direcţiune din Iaşi), *Ma-iorescu revine spectaculos cu* Răspunsurile „Revistei contimporane", *dar schimburile de „amabilităţi" încetează subit, separe că la insistenţele lui Alecsandri. Armistiţiul va fi călcat însă în primăvara următoare, când junimiştii reiau ostilităţile şi revista bucureşteană, ne-dispusă a sta cu braţele încrucişate, promite, sub semnătura lui Petru Grădişteanu, „a răsfoi cărţile nemţeşti ca să putem da seamă e-xactă de criticile şi articolele de pedagogie, de filozofie şi altele publicate în* Convorbiri" (Câteva cuvinte la adresa „Convorbirilor literare", *în nr. 6, 1874).*

Articolul Poeziile d-Iui Eminescu *de Gr. Gellianu (nr. 3, 1875) este ultima reacţie de amploare a* Revistei contimporane *in războiul cu Maiorescu şi „direcţia nouă". Dacă lăsăm deoparte faptul că beneficiază de un material de studiu mai întins,* acest *text nu aduce, practic, nimic nou faţă de intervenţia lui Grădişteanu, ale cărui consideraţii tehnice le dezvoltă şi le adânceşte. (Structura articolului, debutând cu definirea rostului criticii, ca şi aluziile la preferinţa junimiştilor pentru cultura germană* - „argint *nu poate rima niciodată cu* cânt *afară numai dacă s-ar pronunţa nemţeşte* chint" -, *sugerează inspiraţia din Grădişteanu.) Cu pacientă de contabil, Gellianu bifează „greşeli de versificare ", „ rime imposibile ", „ cuvinte fără sens", şi-l trage la răspundere pe Maiorescu pentru fiecare. Evident că exagerează, că nu e sensibil la frumuseţea unor imagini, că se preface a nu pricepe o sintagmă sau chiar un vers întreg („ Ce a vrut să arate poetul prin versul: « Cu braţele albe pe piept puse cru-*^{ce} *»■). Dar cum scopul mărturisit al intervenţiei este unul polemic, anume readucerea „direcţiei noi" la proporţiile reale, excesele (nu*

-XIX-

şi obtuzităţile flagrante) devin în oarecare măsură explicabile. Mai ales că nici Maiorescu nu depusese eforturi pentru a se feri de ele. Ca să fim drepţi până la capăt, nici Grădişteanu, nici Gellianu nu neagă talentul poetic al lui Eminescu. Amândoi remarcă doar că a-bundenţa exprimărilor obscure şi a neglijenţelor prozodice reuşeşte să îl facă invizibil. Gr. Gellianu cel puţin o declară neted: „mulţimea greşelilor împiedică de a zări chiar scânteia inspiraţiunii".

Ca polemist, Gellianu este inferior lui Grădişteanu, lipsin-du-i şi capacitatea de invenţie a acestuia, si puterea de a trata lucrurile cu distanţă ironică. Şi, cu toate acestea, articolul său a avut parte de o glorie postumă, fie ea şi „neagră", cu care mai înzestratul Grădişteanu nu se poate mândri. Explicaţia acestei nefericite popularităţi nu e dată de textul propriu-zis, ci de autorul lui, ajuns o-biect de dispută istorico-literară, nestinsă nici după aproape şaptezeci de ani. Dată fiind durata controversei şi, mai cu seamă, implicarea câtorva dintre cei cuprinşi în antologia de faţă, un scurt popas asupră-i se

impune aproape de la sine.
Comentând, în Istoria literaturii româneşti contemporane *(1934), reacţiile antijunimiste, lorga amintea de revista bucureştea-nă şi de colaboratorii ei, între care se număra şi Anghel Demetries-cu, preţuit pentru articolele ce vădesc „simţul mai ales al proprietăţii cuvintelor" şi „stăpânirea unui larg orizont de cultură generală armonioasă". Pentru ca, ceva mai departe, să adauge: „E interesant să se vadă cum atunci, la 1874, acelaşi, iscălind « G. Gellianu », ataca la Eminescu, pe atunci încă nedesăvârşit, incorectitudini de formă, care, de fapt, sunt, deşi pe alocuri ele se explică prin moldovenismul lui, şi unele greşeli faţă de gustul clasic al celui care a dat formei de aproape îngrijite un rol decisiv în literatura sa, cu scrupu-lozitate geluită. Această analiză era menită să se întindă asupra întregii literaturi mai nouă, corectând cu scădere pentru unii, cu adaos pentru alţii." Identificarea lui Gellianu cu Demetriescu, aşa de categorică sub pana lui lorga, dar aşa de şubredă prin lipsa probelor, a devenit, de atunci, un bun comun al istoriografiei noastre literare, re-*
-XX-
găsindu-se la majoritatea exegeţilor: D. Caracostea, Perpessicius, P. Constantinescu, Vianu, Lovinescu, D. Popovici şi, bineînţeles, Că-linescu. Nici măcar unicul său editor, Ovidiu Papadima, nu a considerat necesar să examineze această atribuire, limitându-se a semnala meritele celorlalte scrieri ale autorului. Abia după mijlocul anilor '50 ai veacului trecut, subiectul a revenit în actualitate, optându-se fie pentru alţi posibili purtători ai pseudonimului Gellianu, *precum focşăneanul Nicolae I. Pruncu (D. Murăraşu,* Năpăstuitul Anghel Demetriescu, *în* Tânărul scriitor, *nr. 12, 1957) şi Petru Grădişteanu (I. Hangiu,* O veche polemică şi un nou pseudonim, *în* Convorbiri literare, *nr. 7, 1981), fie pentru persoane purtând chiar acest nume, precum un avocat Gr. Gellianu, aflat în redacţia* Revistei Contimporane *la 1875 şi autor al unei* Călăuze a inginerului si avocatului în materie de hotărnicii *(Mihail Straje,* Istoria unui pseudonim, *în* Gazeta literară, *nr. 16, 1967;* Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900, *Bucureşti, 1976). Din păcate, noile atribuiri nu sunt mai convingătoare decât a lui Iorga, bizuindu-se pe deducţii sau, în ultimul caz, pe coincidenţa de nume.*
E de interes secundar, în fond, dacă un Gellianu, un Pruncu sau unGrădişteanu va fi compus articolul din Revista contimporană. *Probabil că, într-o bună zi, va ieşi la lumină şi dovada care să garanteze o paternitate incontestabilă. Aici interesează numai dacă personalitatea lui Anghel Demetriescu, aşa cum se conturează din studiile sale critice şi din relatările contemporanilor, poate fi până într-atât suprapusă peste a celui care a semnat Gr. Gellianu, încât să îndreptăţească hotărâta afirmaţie a lui Iorga. Ceea ce se ştim deocamdată este că, până în 1934, nimeni nu lăsase a se înţelege că Demetriescu ar fi scris articolul din* Revista contimporană. *E greu de crezut că nici măcar apropiaţii revistei nu aveau cunoştinţă de adevăratul autor, după cum e şi mai greu de crezut că, dacă acela va fi fost Demetriescu, amănuntul să nu fi ajuns la urechile amicilor dascălului de la „Sf. Sava" şi la acelea ale inamicilor acestuia şi ai publicaţiei în cauză. însă nici colaboratorii, nici amicii, nici adversarii*
-XXI-
n-au găsit de cuviinţă, atunci ori mai târziu, să sugereze măcar, necum să opereze pe faţă, o asemenea identificare, semn că ea nu corespundea defel realităţii.
Pe de altă parte, nici situaţia lui Demetriescu la 1875 nu încurajează identificarea cu Gellianu. Avea 28 de ani, era profesor de istorie şi geografie la colegiul „Sf Sava", publicase, singur sau în colaborare cu prietenul Michăilescu, câteva manuale şcolare (geografie, gramatică elină, zoologie), tipărise o recenzie în Tranzacţiu-nile literare *ale altui prieten, D. Aug. Laurian, fiul ilustrului August Treboniu, pentru ca, după absorbirea lor de către* Revista contimporană, *să-l întâlnim în paginile acesteia, unde semnează articole pe teme de istorie* (Studiul istoriei la români. Domnul Taine, Câteva cuvinte asupra revoluţiunii franceze şi a pretinşilor Ludovici XVII). *Avea deja reputaţia de bun cunoscător al antichităţii greco-latine, dar şi al literaturilor modeme (în specia! germană şi engleză), din a căror frecventare se alimentase gustul său pentru valorile clasice. P.etras în tovărăşia cărţilor, îşi impresiona puţinii vizitatori, ne asigură N. Petraşcu, nu atât prin excepţionala erudiţie, cât prin larga cuprindere, prin uşurinţa cu care punea ordine în noianul faptelor, inte-grându-le în curgerea istorică şi dându-le un sens. La vremea apariţiei textului despre Eminescu din* Revista contimporană, *osatura formaţiei intelectuale a lui Demetriescu căpătase deplină consistenţă: îşi însuşise ideologia evoluţionistă a lui Taine şi îşi construise, cu exemplul marilor retori dinainte, un stil pe măsura temperamentului aşezat. îi lipsea înflăcărarea, patosul ce încălzeşte cuvintele până la incandescenţă, conferindu-le strălucirea şi tăria oţelului. Avea, în schimb, alte însuşiri, pe care luxurianţa controlată*

a perioadelor clasice le punea în valoare: claritate, disciplină, echilibru, coerenţă şi, peste toate, bun simţ. Omul care nu îndrăznea să vorbească în public, ţinerea unei conferinţe fiind un veritabil supliciu, făcuse din e-locinţăun ... modus scribendi.
Colaborarea cu gruparea Transacţiumlor *... şi a* Revistei contimporane *îl plasa pe Demetriescu în tabăra antijunimiştilor bu-*
-XXII-
cureşteni. Iar ceea ce publicase în paginile acestora, în special Studiul istoriei la români (Revista contimporană, *nr. 4, 1875), o viguroasă şi documentată punere la punct a foarte tânărului G. Panu, amatorul transformat din entuziasm în istoric, încuraja ideea că a-propierea nu fusese defel întâmplătoare. Deşi ştiinţa de a argumenta cu exemple flagrante şi ironia muşcătoare îl situau în linia lui Ma-iorescu, iar un articol mai vechi,* Determinismul în istorie (Revista contimporană, *1873), consacrat teoriei lui Buckle, cel atât de scump junimiştilor şi mai ales mentorului lor, lăsa să se întrevadă serioase afinităţi ideologice cu gruparea de la Iaşi. Că Demetriescu îl preţuia de pe atunci pe critic, nu e de mirare, căci prea aveau multe în comun, de la cultul valorilor clasice la demnitatea rece a stilului. Nu e, aşadar, surprinzător să-l descoperim, de Crăciunul anului 1875, prânzind la Maiorescu (T. Maiorescu,* Jurnal şi epistolar, *VIH,p. 58). Din toamna următoare, Demetriescu pare să fi devenii un obişnuit al întrunirilor din casa lui Maiorescu (chiar dacă lista „oamenilor de care s-ar putea dispune", întocmită de amfitrion pe 11 septembrie 1876, îl menţiona într-un mod nu prea măgulitor: „8. Angh. Dimi-trescu,* idem, *chiar dacă nu inteligent";* idem *însemna, aici, „om de şcoală priceput"), numărându-se printre membrii potenţiali ai unei Junimii bucureştene: „marţi seara, pe 28 septembrie/10 octombrie 1876, au fost la mine domnii Anghel Dimitrescu, Aug. D. Laurian şi Ştef. C. Mihăilescu împreună cu Nica şi a fost una dintre cele mai însufleţite discuţii până pe la 12 şi jumătate noaptea. Despre creierul mare şi cel mic (ăpropos de impulsuri poetice şi Eminescu) apoi despre politică democratică şi liberală. Pare ca un început de Junime bucureşteană. "Aşa stând lucrurile, avem tot dreptul să ne întrebăm: dacă Demetriescu era autorul articolului din* Revista contimporană, *l-ar mai fi invitat, oare, Maiorescu la masă? Şi, mergând mai departe, putea accepta Demetriescu, la doar câteva luni distanţă de Publicarea unui atât de vehement text antimaiorescian, invitaţia lui Maiorescu? Ipoteza lui lorga nu se încadrează nici în datele psiho-°giei lui Demetriescu, prea onest ca să accepte o atât de jenantă în-*
-XXIII-
tâlnire, nici în acelea ale lui Maiorescu, prea orgolios ca să converseze senin cu cel ce-i imputase tocmai inconsistenţa argumentelor artistice forte ale „direcţiei noi".
în altă ordine de idei, cine compară articolul din Revista contimporană *cu studiile publicate de Anghel Demetriescu în* Epoca *din 1897* (Comentariul uneia din poeziile lui Eminescu,), *în* Cronica *din 1901* (Rima lui Eminescu) *şi, postum, în* Literatura şi arta română *din 1903* (Mihail Eminescu), *nu poate trece peste depărtarea ideatică, stilistică şi de strategie dintre ele.* Poeziile d-lui Eminescu *de Gr. Gellianu are ca principal obiectiv combaterea judecăţilor lui Maiorescu, în vreme ce studiile lui Demetriescu aparţin, dacă nu unui maiorescian, atunci cu siguranţă unui spirit comprehensiv (Calificarea lui Eminescu, la 1872, drept „poet în toată puterea cuvântului ", ajunsă calul de bătaie al tuturor antijunimiştilor, inclusiv al lui Gellianu, găseşte în Anghel Demetriescu un susţinător pe cât de sincer, pe atât de echilibrat: „în calitatea sa de estetician al Junimii, d-l T. Maiorescu, proclamând pe Eminescu de «poet în puterea cuvântului», adăuga, cu tactul său aşa se fin şi cu înţeleaptă sa rezervă, că tânărul colaborator al* Convorbirilor „ *cu greu ar trebui citat îndată după Alecsandri".) Această schimbare depoziţie înseamnă o reconsiderare a statutului operei literare în general şi al poeziei eminesciene în special; ea încetează a mai fi o simplă armă de luptă în mâna criticului, preocupat să legitimeze sau să descalifice prin ea un program, o direcţie, o ideologie, interesând, în sfârşit, prin calităţile şi slăbiciunile ei intrinseci.*
Polemica explicită din studiul lui Demetriescu priveşte, pe de o parte, eminescianismul, „maladia" poetică a sfârşitului de secol al XlX-lea românesc, ce făcuse atâtea victime printre tinerii aspiranţi la gloria literară, şi, pe de altă parte, atitudinea necritică faţă de opera lui Eminescu, „divinizarea" acesteia în dauna unei cunoaşteri aprofundate. Pericolul imitării masive a poeziei eminesciene nu era descoperirea lui Demetriescu. îl semnalaseră înainte şi Vlahuţă (Curentul Eminescu şi o poezie nouă, *1892), şi Ibrăileanu*
-XXIV-
(Curentul eminescian, *1901), dar şi, dintr-o perspectivă complet diferită, Macedonski, Gr ama şi*

Densuşianu. Atâta doar că Demethes-cu, bizuit pe învăţămintele istoriei, tratează fenomenul cu înţelegerea celui încredinţat că nimic nu e nou sub soare: „Dacă admiratorii poetului făcură dintrănsul un pontifice al unei religiuni naţionale sau un suveran mai puternic decât oricare altul, apoi discipolii lui împrumutară de la dânsul mai mult părţile discutabile decât însuşirile lui adevărat poetice. Aci, ca pretutindeni, singularităţile maestrului fură exagerate şi caricaturate de către fanatici. Tot aşa la începutul romantismului francez, dacă Victor Hugo declarase că perfecţiunea inaccesibilă a lui Racine este un prejudiciu, hugolatrii strigau: « Ra-cine est un polisson » Dacă Hugo proclamase, în contra clasicilor, că şi urâtul, ca opusul cel mai interesant al frumosului, poate fi obiect demn de poet, discipolii strigau că « urâtul este frumos »; şi «le laid c 'est le beau» fuse trâmbiţat ca cel mai nou principiu de estetică în lume."

*Nici cealaltă primejdie, a admiraţiei necontrolate, dispen-sându-se de obligaţia argumenţor critice, perpetuată, din păcate, până în zilele noastre, nu era semnalată pentru întâia oară. Numai că Demetriescu era, după ştiinţa noastră, primul care formula cu limpezime dezideratele unei cercetări serioase a scrisului eminescian, numind instrumentele de lucru indispensabile ducerii acesteia la bun sfârşit: „Eminescu, care slujeşte de steag unei grupări literare însemnate, nu are încă o biografie vrednică de rolul ce a jucat şi de rangul ce el ocupă în Pantheonul nostru literar. O asemenea operă ne este indispensabilă nu numai ca să ne satisfacem o curiozitate firească, ci mai ales ca să putem stabili legături între creaţiunile şi izvoarele lui de inspiraţie; căci productiunile literare nu sunt nişte jocuri capricioase ale intelectului, ci opera întregii fiinţe omeneşti, zdică a temperamentului înnăscut, a educaţiei primite şi a înrâuri-Hor succesive ce au contrariat sau au întărit dispoziţiile şifacultă-[1] primitive. Numai după cunoaşterea rolului ce aceşti trei factori *u jucat în opera poetului, ne vom putea explica natura producţiu-*

-XXV-

nilor lui. în acelaşi timp, ne-ar trebui o ediţie completă a scrierilor poetului. (...) Am dori însă ca această ediţie să fie precedată de o biografie nu numai exactă, ci şi pe cât se va putea de amănunţită a poetului şi însoţită de un bun comentar asupra pasagiilor dificile sau a-supra aluziunilor aruncate în deosebitele părţi ale scrierilor lui. Datoria unui editor ar fi, după părerea noastră, nu numai de a ne da textul autentic, ci şi de a aduna documentele ce ar putea lumina pe cetitor, de apune alături de text unele fapte contimporane, de a arăta prin citate cauzele ideilor şi simţămintelor autorului, în scurt, în a pune din nou opera în împrejurările ce au produs-o. După ce a dat aceste note, comentatorul trebuie să se retragă pentru ca să lase pe cetitor să profite de cercetările lui şi să judece întreaga lucrare cu propria lui minte, iar nu să cugete el în locul cetitorului (...). într-o asemenea ediţie s-ar putea urmări pas cu pas transformările succesive ce arta poetului a primit sub influenţa împrejurărilor. " Aceste rânduri apăreau cu trei decenii înainte de publicarea primei biografii eminesciene şi cu peste trei decenii şi jumătate înainte să se editeze primul volum al ediţiei critice îngrijite de Perpessiciuş.

E, apoi, o mare deosebire între Gellianu şi Demetriescu în privinţa modului de concepere a actul critic. Primul scrie cu nestrămutata convingere că poziţia sa este singura dreaptă, de unde tonul categoric şi aerul suficient al frazelor. Afirmaţiile celui de al doilea respiră, dimpotrivă, un aer de relativitate sceptică, tocmai pentru că rostul lor e acela de a mijloci înţelegerea, nu de a impune. Optica lui Gellianu, ca de altminteri a tuturor antimaiorescienilor, este a celui încredinţat că adevărul absolut îi aparţine. (Paradoxal, pe acest plan, antimaiorescienii sunt cei mai sârguincioşi elevi ai lui Maiorescu.) Demetriescu, în schimb, scrie cu conştiinţa celui pe care îndelungata experienţă a lecturii l-a învăţat să primească totul sub beneficiu de inventar şi să nu se mire de nimic. Rostul criticului este, după el, să observe şi să comunice ceea ce vede. Fără efuziuni sentimentale, fără comentarii pătimaşe. Nu vrea să-şi seducă cititorii, să-i câştige de partea sa; le pune numai dinainte faptele, îndemnându-i să judece

-XXVI-

singuri- Iar faptele trase la lumină au cele mai variate şi mai nobile surse: Shakespeare, Racine, Balzac, Hugo, Schiller, Alecsandri, E-minescu: „Dacă astăzi un autor dramatic, tratând un subiect ca lu-liu Cezar, ar face să sune ceasornicele din oraş şi să bată tobele, a-ceasta ar fi o greşeală neiertată, pentru că astăzi publicul cult ştie că romanii nu cunoşteau aceste două obiecte. Dacă Shakespeare face aceasta (7ulius Caesar, *act. II, sc.I; act. V, se. 1), la el asemenea a-nacronisme sunt până la oarecare punct scuzabile. Când marele dramaturg al Angliei, în* Troilus şi Cressida, - *subiect de pe timpul războiului troian, -face pe Hector să vorbească (act. II se. 2) de «tineri pe care Aristoteles îi judecă nedestoinici de a pricepe filozofia morală »; când Ulysse* (îbid, *act II, se. 3 la*

fine) ne vorbeşte de « Mi-ron, purtătorul de tauri », celebrul atlet care a trăit cu câteva veacuri în urma războiului troian; cândPandarus (ibid, *act.V, sc.3) a-dv.ee* ***lui*** *Troilus o scrisoare pe care acesta o rupe, ca şi cum pe atunci ar fi existat scrierea pe hârtie; când acelaşi Pandarus* (ibid, *act II, se. 11) se teme să nu-l fluiere gâştele din Winchester; sau când un personaj din tragedia* Pericles *(act. IV, se. 2) vorbeşte de transilvăneni - gigantul Shakespeare săvârşeşte nişte greşeli, pe care numai o indulgenţă extremă sau o crasă ignoranţă le-ar putea ierta."* (Izvoarele inspiraţiei poetice, *în* Opere, *pp. 162-l63.) Punerea în evidenţă a unor asemenea erori (de informaţie istorică ori, precum la Racine, chiar de concepţie) nu urmăreşte nicidecum diminuarea locului ocupat de un autor în ierarhiile literare. Cu toate „greşelile" de neiertat, Shakespeare e tot „gigantul Shakespeare"', căci „o exactitate istorică dusă până la cele mai neînsemnate amănunte este o imposibilitate absolută". Dar, pentru ca judecata cititorului să nu sufere de parţialitate, ea trebuie să se sprijine pe toate informaţiile disponibile. Acestei nevoi de cât mai largă cuprindere a obiectului literar încearcă a-i răspunde Demetriescu. Neimpresionat de reputaţia istorică sau didactică a textului literar, el controlează sursele, verifică datele, corectează inexactităţile, umple eventualele lacune. ‴°destie de „belfer" (ca să întrebuinţăm fericita expresie a lui*

- XXVII -

Mihail Sebastian) şi bunul simţ înnăscut îl feresc de păcatul vanităţii, în care au căzut, de regulă, descoperitorii petelor din soare. Inventarierea minuţioasă a umbrelor nu face, în acest caz, decât să reliefeze, prin contrast, marile întinderi aflate în plină lumină.

Cât despre stil, diferenţele sunt, iarăşi, remarcabile. Gellia-nu, chiar dacă se sileşte a păstra o ţinută aleasă şi un ton egal, scapă, din când în când, frâiele şi atunci răsar, ca din senin, mici aluzii licenţioase, de care celălalt s-ar ruşina numai gândindu-le, darmite să le aştearnă pe hârtie, sau exprimări lejere, precum acel „ne-a lovit în pălărie" din finalul articolului la care ne referim, de neimaginat sub condeiul lui Demetriescu, proiectat parcă să transcrie exclusiv formulări cumpănite, elegante şi demne. Cât de supravegheat, stilul lui GelHanupăstrează încă vizibile urme de colocvialitate, mărturii ale aplecării naturale. La Demetriescu însă, natura e, stilistic vorbind, absentă. Elaborate savant, frazele curg netulburat în tiparele perioadelor clasice şi nimic nu le abate din prestabilitul lor drum. Nici fireasca evoluţie a scriitorului, nici memoria lui afectivă. Scrisul său e acelaşi la 25 de ani, ca şi la 50. Demetriescu nu se maturizează; e matur de la cele dintâi manifestări. Cel mai bun exemplu îl oferă conferinţa despre poetul Sihleanu, ţinută în 1876, al cărei text s-a publicat în Revista contimporană *din acelaşi an, fiind retipărit, douăzeci şi cinci de ani după aceea, fără nici o modificare, în* Literatură şi arta română. *E greu de crezut că, nemulţumit deforma lui iniţială, scrupulosul Demetriescu ar fi consimţit să-l încredinţeze iarăşi tiparului fără rectificări.*

Rămâne de lămurit dacă şi de ce studiile eminesciene semnate de Anghel Demetriescu, singurele pe care trebuie să se bizuie o judecată obiectivă, merită a fi scuturate de praful secular şi reintegrate cercetărilor eminescologice româneşti. Primul motiv este de ordin istoric şi priveşte contribuţia sa la sporirea informaţiei materiale asupra poeziilor lui Eminescu. Familiarul literaturii europene, care era Demetriescu, se află la originea câtorva preţioase identificări de surse şi modele, adoptate ulterior de istoricii literari şi de e-

- XXVIII -

ditorii poetului. Am amintit ceva mai înainte de ecourile din Alec-sandri şi Bolintineanu în poeziile trimise Familiei. *Referitor la poe-mul* Epigonii, *nedreptăţitul Demetriescu observa: „Aşa de puternică şi de adâncă este înrâurirea Junimii şi a direcţiei germane asupra lui Eminescu, încât cu a doua bucată ce publică el în* Convorbiri, Epigonii, *începe pentru dânsul şi poate pentru literatura românească o eră nouă. Tema acestei poezii este că toţi cei ce au cultivat literele înainte de generaţia lui erau mari nu numai prin realitatea voca-ţiunii lor ci mai ales prin înălţimea sufletului şi curăţenia intenţiu-nilor lor. Noi, cei din generaţia lui, suntem nişte degeneraţi, nişte urmaşi nedemni ai acelor eroi, nişte epigoni." Pentru ca în subsolul paginii să adauge: „Chiar în înţelesul ce dă cuvântului « Epigon», Eminescu dovedeşte influenta germană asupra lui. în adevăr, numai în literatura germană acest cuvânt înseamnă «om care, din lipsă de facultăţi creatoare, se mărgineşte a răspândi şi a prelucra ideile predecesorilor săi care au făcut epocă», «imitator» " Peste ani, D Mu-răraşu, în notele ediţiei sale critice, îl confirmă şi îl completează: „ E-minescu a cunoscut încă din cartea citită cu plăcere în copilărie,* Mythologie fur Nichstudierende *de G. Reinbeck termenul de «epigoni» dat fiilor celor şapte şefi morţi în faţa Tebei. înţelesul cuvântului, în această poezie, vine din cunoaşterea limbii germane, după cum remarcă Anghel Demetriescu (op. cit., p.366). Cu acelaşi înţeles l-a folosit Karl*

Immermann în romanul Die Epigonen *.."Să adăugăm şi exemplul* Scrisorii III, *la a cărei cunoaştere istorico-literară aduce Demetriescu una dintre cele mai consistente contribuţii, identificând sursa de inspiraţie a poetului pentru visul sultanului: „visul lui Osman care nu este altceva decât o parafrazare în versuri a textului lui Hammer,* Geschichte des Osmanichen Reiches, *voi I, cart. "• P[a]S- 65 sqq. Pentru ca cititorii să-şi dea seama de ce voim a spune, reproducem aici în traducere pasagiul din Hammer:" Iată şi comentariul aceluiaşi D. Murăraşu: „ Visul sultanului, după cum s-a a-% de diferiţi cercetători, a fost cunoscut de Eminescu din Ham-r,* Geschichte des Osmanichen Reiches *prin 1878. Ion Grămadă,*

-XXIX-

în M. Eminescu. Contribuţii la studiul vieţii şi operei sale, *Heidel-berg, 1914, p. 31 şi urm. ne dă textul german care a servit de izvor literar pentru poetul nostru. Anghel Demetriescu, în* M. Eminescu *din* Literatură şi artă română, *1903, p. 389-390, publică traducerea pasajului care ne interesează."*

Apariţia studiului lui Demetriescu reprezintă, din punctul nostru de vedere, un moment de răscruce în istoria eminescologiei, de la care înainte se poate susţine că poetul s-a impus definitiv în conştiinţa criticii. Să nu uităm că exegeţii de până atunci (Maiores-cu, Gherea, Petraşcu, Dragomirescu, Vlahuţă, Ibrăileanu) ilustrau formele maximei adeziuni la poezia eminesciană. Majoritatea lor se regăsea, prin natură sau educaţie, în universul lui poetic, gusta tita-nismul gesturilor şi expresia de o disciplinată dezordine. Demetriescu era, dimpotrivă, o structură funciarmente clasică, prea sensibilă la stridenţe şi căreia dezlănţuirile romantice îi dădeau vertijuri. Optimist şi conservator, sufletul său nu putea decât să., reacţioneze " dinaintea exagerărilor pe care neţărmurita imaginaţie romantică le introdusese în poezie. Efără sens să căutăm în rezervele lui faţă de poezia eminesciană cine ştie ce pricini exterioare, câtă vreme la mijloc e o nepotrivire structurală. Dar, tocmai de aceea, depoziţia lui Demetriescu ocupă o poziţie crucială în procesul receptării lirismului eminescian. Pentru că, acum, întâia oară, un devotat al clasicismului întrevede şi subliniază, chiar atunci când nu devine susţinătorul lor, câteva elemente esenţiale ce definesc noutatea şi valoarea poeziei lui Eminescu. Dacă, la Maiorescu. şi el un spirit clasicist, recunoaşterea lui Eminescu era mai ales intuiţie a valorii, la Demetriescu e efort comprehensiv. El îşi înăbuşă (nu de tot) preferinţele organice şi, recunoscând valoarea dincolo de ordinea literară pe care ea o reprezintă, caută elementele ei definitorii. Este, credem, semnul indubitabil al predominanţei spiritului critic. Să citim cu băgare de seamă pasajul care urmează, scos din analiza Epigonilor, *luând aminte la dinamica lui internă, la înfruntarea dintre gustul pentru echilibru şi voinţa de comprehensiune: „Acest contrast fundamental între cele*

-XXX-

două generaţii ne este pus înainte cu o pletoră de imagini şi de figuri riscate, care la început uimesc, în cele din urmă obosesc pe cititor. Fireşte, figurile poetice sunt coloritul stilului, însă cu o condiţie: să fie expuse într-o lumină îndestulătoare. Lui Eminescu îi lipseşte această lumină, şi colorile lui dispar în negura spiritului lui. Insă armonia coloritului şi a compoziţiunii este o treaptă la care artistul a-junge după o practică îndelungată. Eminescu este încă un începător, dar în acelaşi timp deschizătorul unui drum nou în poezia românească. Stilul este confuz încă; însă el are chiar de acum viziuni aşa de puternice, colori aşa de vii, versuri aşa de bine turnate, o concepţie aşa de puţin comună, încât spiritele judicioase întrevăzuseră întrîn-sul un talent real. Pentru ca să arate micimea scriitorilor contemporani faţă de poeţii trecutului, forma de gândire ce i se impunea e-ra antiteza. în adevăr, câte două-două, antitezele se urmează în Epigonii *ca nişte şiruri de columne, însă fără simetria unei arhitecturi de convenţie, ci cu o libertate şi o bogăţie de forme extraordinară, căci la dânsul antiteza constă aci în opoziţia epitetelor, dincolo a substantivelor, mai încolo a verbelor; aci ea este închisă în dimensiunile unui emistih, dincolo ale unui vers întreg, dincolo ale unui distih sau în spaţiul mai comoda două stanţe. Sub o mână mai puţin dibace, acest contrast meşteşugit şi intenţionat, prelungit în aproape cincizeci de versuri, ar face pe cititor să arunce cartea din mână. La Eminescu, el interesează prin îndrăzneala expresiei, prin vigoarea loviturilor, prin neaşteptatul invenţiei printr-o vervă impetuoasă care aruncă un decor splendid peste o idee fundamental greşită."*

Mortua est, *îi impune lui Demetriescu referinţa la* O fată tânără pe patul morţii *de Bolintineanu. Dar paralela între cele două poeme se transfotrnă, aproape pe nesimţite, într-unui dintre cele mai nspiraţe elogii ale geniului eminescian venit din partea unui spirit deprins cu „seninătatea măreaţă" a clasicismului.„însăpe cândBo-Wineanu planează în regiunile de mijloc, Eminescu se avântă chiar [le le]l început în regiuni nebătute până la dânsul şi îşi îmbracă dure-[a l]« imagini de o puternică originalitate. Construcţia perioadelor*

-XXXI-

sale calcă regulile sintaxei normale, gândirile sale sunt pe ici şi colo vag exprimate sau absurde, săltările sale de la o idee la alta sunt violente; dar temeritâţile stilului fac vizibilă adâncimea impresiilor poetului şi neregularitatea frazei dă pe faţă tulburarea lui reală. Nişte metafore excesive fac să treacă pe dinaintea spiritului nostru nişte visuri cum nici unul dintre români n-a avut până la dânsul. Stilul lui este un haos în care se întâlnesc felurite elemente ale cugetării şi în câteva strofe din Mortua est *străbatem cu dânsul regiuni vaste, condensate în câteva zecimi de versuri. De la început până la sfârşit ies din adâncurile imaginaţiei sale comparaţii, care prin vagul şi noutatea lor ne transporta în alte lumi. Iubita lui a trecut de-al lumii hotar ca o*

Făclie de veghe pe umezi morminte, Un sunet de clopot în orele sfinte, Un vis ce îşi moaie aripa'n amar.

Şi întreaga odă se mişcă într-o lume fantastică, care se învecinează cu extravaganţa. Napoleon zicea odată lui Esquirol că deosebirea dintre un om de geniu şi un nebun nu eprea mare. In adevăr, aceeaşi facultate ne duce la glorie sau într-un ospiciu de alienaţi, câteodată la amândouă. Imaginaţia vizionară născoceşte fantasmele incoherente ale nebunului sau frumoasele visuri ale poetului. Dar aceastâ facultate, cu deosebire preţioasă, fiindcă numai ea poate reproduce într-însa realitatea vieţii cu palpitaţiile ei, ajunge în cele din urmă o primejdie pentru cel ce o posedă. Jocul capricios al icoanelor cerebrale produse de dânsa poate câteodată să facă plăcere. Cititorul găseşte din când în când într-însele câte un zâmbet de mulţumire, dar de multe ori el descoperă într-însele un geamăt şi o plângere dureroasă şi se sperie cugetând la exaltaţia, nesocotinţa, neîn-frânarea minţii în care clocoteşte această lume fantasmagorică. Când face cineva statistica dispoziţiilor sufleteşti ce se manifestă în opera lui Eminescu, recunoaşte că seninătatea măreaţă care este izvorul sănătăţii şi al fericirii îi lipseşte; că inspiraţia lui bolnăvicioa-

- XXXII -

să comunică versurilor şi strofelor lui o viaţă sacadată şi violentă. Poezia lui e o muzică bizară, scrisă cu o octavă mai sus şi cu alte intervale decât cele obicinuite, adaptate pe o sensibilitate particulară, bogată în efecte puternice şi acute, deşteptând viziuni extraordinare, provocând tensiuni extreme şi prelungite ale sufletului, inteligenţei şi nervilor. De aceea el evită stilul natural şi simplu spre a se arunca în cel torturat şi straniu, care este o parte din gloria lui; de aceea el nu ştie decât să cadă în desperare, ca în Mortua est, *sau să se ridice în imprecaţiuni contra actualităţii cu impetuozitatea profeţilor evrei, ca în* Epigonii *sau în extravagantele sale satire." Nimeni până atunci nu definise în termeni mai sugestivi tulburătoarea noutate a lirismului eminescian, strania lui muzică şi ademenitoarele abisuri ce le cască dinaintea noastră. Detractorul Demetriescu este o ficţiune critică, perpetuată din inerţie, adică din ignoranţă.*

Cazurile Grama şi Densuşianu sunt măcar la fel de interesante pentru istoricul literar de azi. Unul - profesor de drept canonic şi rector al Seminarului greco-catolic din Blaj, celălalt - profesor de latină şi de istoria literaturii române la Universitatea din Iaşi. Insă amândoi ardeleni. Asta înseamnă nu atât o gândire mai înceată, dar şi mai temeinică, cât, mai ales, o sensibilitate gravă, transmisă a-proape genetic, faţă de problemele fundamentale ale neamului şi o a-sumare ca şi necondiţionată a acestora. Regăţenii, mai volubili şi mai superficiali, se aprind repede, ca să se stingă degrabă. Privirea uşor ironică a lucrurilor îi împiedică să se ataşeze definitiv de ele. îndată ce ajung să fie luate prea în serios, ideile şi sentimentele, cât de înalte, sunt despuiate de gravitatea iniţială, suspectate de inconsistenţă şi asimilate mofturilor. Entuziasmul regăţenilor nu e dublat ie perseverenţă şi, de aceea, tenacitatea până în pânzele albe a ardelenilor le apare întrucâtva ridicolă.

Aceste moduri distincte de raportare a individului la reali-"t[1], reprezentând, în fond, două filozofii bine conturate ale vieţii, au vut consecinţe în toate planurile, inclusiv în acela al literaturii. S-a

-XXXIII-

spus că ardelenii au un stil greoi, la antipodul fluenţei şi strălucirii regăţene şi moldovene. Ceea ce e foarte adevărat. Marii şlefuitori ai cuvântului din literatura noastră sunt de obârşie moldoveana şi mun-teană. Şi nu e o întâmplare că teoria „arteipentru artă" şi întrupările ei literare, până la modernismele veacului alXX-lea, au găsit teren prielnic de afirmare mai ales printre regăţeni. (E drept că cel care a încetăţenit, la noi, ideea gratuităţii artei este tocmai un ardelean, însă unul aşazicând nespecific, Maiorescu, ale cărui campanii au fost îndreptate împotriva fruntaşilor intelectualităţii ardelene.) Explicaţia nu stă într-un presupus deficit de înzestrare literară al ardelenilor, suplinit - eventual - prin proverbiala lor tenacitate, ci într-o altă ierarhie a priorităţilor, care

a dictat şi o specială pedagogie a formării personalităţilor. „Prefer să-mi fie expresia bolovănoasă şi să spun într-adevăr ceea ce vreau, decât să fiu şlefuit şi neprecis", declara undeva Rebreanu şi afirmaţia sa sintetizează tocmai preeminenţa absolută a sensului faţă de semn, specific ardeleană. Dacă scriau complicat şi neatrăgător, asta se întâmpla pentru că, din punctul lor de vedere, nu era timp pentru lustruirea frazelor. Un acut sentiment al urgenţei transpare din toate scrierile autorilor de sorginte ardeleană, pentru care păstrarea identităţii naţionale are întâietate dinaintea oricărei exigenţe artistice. Prima şi cea mai importantă îndatorire a intelectualului din Ardeal nu era formarea gustului artistic al publicului, ci modelarea conştiinţelor prin cultivarea solidarităţii naţionale. Ar fi împotriva adevărului să pretindem că scriitorii din Regat nu resimţeau şi ei o asemenea răspundere. Ea devenea însă presantă şi activă cu intermitenţe, în momentele de cumpănă, când soarta ţării era ameninţată. Militantismul ardelenilor, în schimb, a fost, continuu, pentru că ameninţarea era permanentă. De aceea, literatura Ardealului a avut, până după primul război mondial, o înfăţişare aşa de apăsat pedagogică. Adagiul latin utile et dulci *i se potriveşte ca o mănuşă:* utile *şi, abia după aceea,* dulci.

Prioritatea absolută a îndatoririlor obşteşti asupra rigorilor estetice a determinat constituirea şi impunerea în Ardeal a unei ie-

-XXXIV-

rarhii de valori ale cărei trepte de sus erau sistematic rezervate literaturii tonice, educative, mobilizatoare şi moralizatoare. Asta presupunea, evident, şi refuzul literaturii văduvite de asemenea însuşiri. Pentru fruntaşii ardeleni, violentele critici maioresciene din în contra direcţiunii de astăzi în cultura română *(şi din articolele care i-au urmat) erau clare dovezi de nesocotire a circumstanţelor: „A cere de la noi astăzi ca să scriem pe placul d-lui T. M. ar fi tocmai ca şi când ai cere de la ofiţeri ca între şuierăturile gloanţelor şi între vaietele celor răniţi să scrie raporturi şi buletine elegante şi caligrafice. " (G. Bariţiu,* Critica în „Convorbirile literare", *în* Transilvania, *an 1,1868, p. 367). Iar literatura din revista Junimii, ilustrare fidelă a programului estetic maiorescian, ce excludea sentimentul naţional dintre o-biectelepoetice, era tratată ca o aberaţie cosmopolită, capabilă doar să sucească minţile încă necoapte ale generaţiei tinere. „Ardealul -avea să recunoască Ion Breazu - n-a voit să se lase înlănţuit, decât târziu, de tristeţea plină de vrajă a lui Eminescu şi a avut mereu rezerve faţă de literatura « bolnavă » a* Convorbirilor. *Chiar Alecsan-dri nu satisfăcea totdeauna setea de eroism a ardelenilor. Până târziu, în 1893, Aron Densuşianu, cel mai înverşunat adversar al «Junimii », foarte erudit şi bine înarmat, plin adeseori de vervă, a rupt săgeţi împotriva «direcţiuniştilor », în numele unei literaturi «sănătoase » şi luptătoare. Din aceleaşi motive a scris Al. Grama, în 1892, pamfletul lui antieminescian, de tristă celebritate."* (Pătrunderea ideilor junimiste în Transilvania, *în* Literatura Transilvaniei, *Casa Şcoa-lelor, 1944, pp. 158-l59.)*

Asemenea constatări de bun simţ, ar fi putut constitui punctul de plecare pentru o reezaminare calmă a statutului „ detractori-ardeleni ai poetului. Inerţia a avui însă, ca de obicei, câştig de cauză, criticii perseverând în tratarea lui Densuşianu şi Grama exclusiv drept nişte biete spirite pizmaşe şi obtuze, incapabile să per-■eapă noutatea şi valoarea excepţională a poeziei acestuia. Chiar "du m genere nepărtinitoare, ca ale Georgetei Antonescu (Aron ensuşianu, *Editura Dacia, 1974) şi Sarei Iercoşan* (Junimismul în

- XXXV -

Transilvania, *Editura Dacia, 1984), sunt timorate de prestigiul încri-minantelor etichete, necutezând a-şi duce intenţiile reparatorii până la capăt. Mai încoace, un alt ardelean, după ce citează rândurile lui Breazu (promiţând să le adauge „ noi completări") şi admite că scrierea teologului Grama „ nu a cunoscut până acum o aprofundare sistematică şi de profunzime ", reuşeşte să descopere în ea numai „ vandalism literar" şi „crasă ignomie* (probabil ignominie - n.n.,) *critică " (Mircea Popa,* Eminescu şi Blajul, *în* Eminescu - radiografii transilvane, *Alba Mia, 2000). Iar şi mai încoace, alt istoric literar, moldovean de astă dată, însă copleşit tot pe atât de tradiţia critică, reia judecăţile consacrate doar ca să le întărească, refuzând a vedea în textele lui Grama şi Densuşianu („singurii care pot intra în categoria aşa-numiţilor « denigratori» din secolul alXDC-lea ") altceva decât „ obtuzitate inchizitorială ", ton apodictic, „ atitudine umorală " şi „efortul conştient de distragere" a unei „valori de o incontestabilă superioritate " (Dan Mănucă,* „Jugul" lui Eminescu, *în* Opinii literare, *Cartea românească, 2001).*

Urmaşii se cred întotdeauna superiori înaintaşilor, cărora nu scapă nici o ocazie de a le administra, precum şcolarilor nesilitori, pedagogice corecţii. De parcă severele aprecieri retroactive ar mai

schimba ceva în consumata curgere a lucrurilor. Cea mai mare eroare a istoricului literar vine din tratarea selectivă a trecutului, a-dică din îmbrăţişarea acelor porţiuni despre care are impresia că i-lustrează propriile-i convingeri şi din repudierea celorlalte, ce-ipctr a le contrazice. Rostul istoricului literar nu este însă de apune la zid un trecut ale cărui măsuri şi desfăşurare nu le împărtăşeşte, ci de a-i înţelege logica internă şi, eventual, de a trage învăţăminte. Fireşte că, dacă nu avem puterea de a ne pune, fie şi pentru o clipă, în locul celor care au fost, rezumându-ne la a-i cântări cu unităţile de măsură ale ceasului de faţă, obligându-i aşadar să gândească şi să se poarte aidoma nouă ori acelora presupuşi a ne fi „precursori" noştri ideologici, rezultatul va fi un pamflet distrugător, preludiu al aruncării definitive la „ coşul de gunoi" al istoriei literare.

-XXXVI-

Densuşianu şi Grama au rostit cuvinte grele la adresa poe-$_{z}j_{e}$i lui Eminescu. Cititorii antologiei vor avea prilejul să ia act de ele si să se indigneze în voie. Nu aceste flagrante dovezi de neînţelegere ne interesează însă aici, pentru că nu insatisfacţia estetică i-a îndemnat pe cei doi să-şi scrie textele. Personal, nici nu credem că, în sinea lor, Densuşianu şi Grama erau încredinţaţi de completa lipsă de valoare a liricii eminesciene. Aceiaşi cititori vor putea constata, după ce le va mai fi trecut mânia, că Densuşianu şi Grama nu e-rau nici „cretini", nici lipsiţi de educaţie literară. Pe lângă o serioasă instrucţie clasică, amândoi vădeau o apreciabilă cunoaştere a literaturilor europene din epocă, cu deosebire germană şi italiană (îi citiseră şi îi preţuiau pe Lenau. Heine şi Leopardi). Or, în cazul unor intelectuali cu lecturi suficient de întinse şi, cum se zice, „ la zi", explicarea rezistenţei faţă de poezia lui Eminescu nu se poate mărgini la invocarea limitelor gustului literar şi a antipatiei personale. Cine îl „gustă" pe Heine. e pregătit, măcar în principiu, să recepteze şi lirismul eminescian. Dacă s-au ridicat, totuşi, cu atâta vigoare împotriva direcţiei junimiste, al cărei exponent literar era Eminescu, e în primul rând pentru că aceasta contravenea flagrant programului cultural al intelectualităţii ardelene. O literatură din care sentimentele naţional şi patriotic fuseseră aprioric eliminate, dar a cărei popularitate era în continuă creştere, ajungând material ilustrativ în manualele şcolare, nu numai că nu slujea ideea unei educaţii civice sănătoase a generaţiei tinere, dar ameninţa să o compromită. Cum putea Ji stăvilit un asemenea pericol altfel decât lovind în chiar sursa lui? $^{1\ ce\ Q}$lt mijloc de a contracara magnetica atracţie exercitată de un mare talent poetic se putea închipui decât respingerea fără nuanţe a acestuia? Contestarea lirismului eminescian nu pleca, aşadar, la ■ama şi Densuşianu, din obtuzitate, resentiment ori capriciu, ci era ncluzia ultimă a gândirii utilitariste ardelene. în circumstanţele lu-$^{m,n\ Wr}$nâneşti a Ardealului de atunci, arta nu se putea mărgini să fie ° sursa de emoţii estetice, cum recomanda Maiorescu, ci trebu-^{a}-Şi asume deschis rolul de instrument al educaţiei morale şi pa-

-XXXVII-

triotice. în numele acestei convingeri s-au simţit ei datori să nege în totalitate valoarea poeziei lui Eminescu.

Aron Densuşianu a crezut întreaga viaţă că scrisul literar e o formă de militantism. „Prin literatură, - scria el - influenţând şi prefăcând spiritul şi inima, influenţezi şi prefaci viaţa şi întocmirile externe ", ajungând chiar să susţină că „ un popor civilizat va fi totdeauna numai ce-l vor face scriitorii săi" (Epistole literare, *în* Orientul latin, *nr. 50, 1875). Fiecare popor are o individualitate distinctă şi trăsăturile acesteia ar trebui să se regăsească în literatura pe care o produce. Ca urmare însă a tendinţei naturale spre imitare şi a presiunii exercitate de culturile mari şi cu vechi tradiţii asupra celor tinere, principala ameninţare pentru cultura română este deznaţionalizarea. Această „ boală " s-a întins la noi, crede Densuşianu, după 1860 („creşte de te spatie"), scriitorii întrecându-se a cânta „pe câte o coardă străină în limbă şi în idei, şi cu deosebire franceze sau germane* "(înşiră-te mărgărite. în Familia, *nr. 7, 1870). Critica literară, datoare a îndruma creaţia artistică în direcţia sănătoasă, nu poate rămâne indiferentă în faţa proliferării „galomaniei" şi „nemţoma-niei". Ea trebuie să militeze pentru ca literatura noastră „să crească din sine însăşi, din pământul său propriu şi conform naturii sale specifice româneşti", deziderat realizabil prin aplecarea asupra surselor nealterate ale specificităţii naţionale, care sunt „ limba monumentelor vechi literare ", „ limba literaturii poporane ", „ limba vie sau de-acum a poporului din deosebitele ţinuturi", „ istoria naţionale " şi „ tradiţiunile şi datinele naţionale " Deocamdată, îndreptarea spre a-ceste izvoare s-a făcut mai mult din instinct, decât în urma unei chibzuinţe mature, autorii lăsându-se purtaţi de propriile „suveniruri din copilărie",iar nu de credinţa în nevoia unui „studiu înadins". Justa intuiţie se cere însă aşezată la baza unui program de acţiune, fără de a cărui împlinire existenţa unei*

literaturi cu adevărat naţionale este de neimaginat: „Când natura va fi ilustrată prin artă, când iubirea fiiasca va fi luminata de amorul moral, când la instinct se va insoP conştiinţa, numai atunci geniul va serba triumful în literatura

- XXXVIII -

nă." (Regenerarea literaturii române, *V, în* Orientul latin, *nr. 78,1874). Aceste câteva idei, ce nu aveau câtuşi de puţin pretenţia de a fi originale, căci alcătuiseră nucleul unei ideologii literare conturate în prima jumătate a veacului al XlX-lea (Kogălniceanu, Alec-sandri, Russo) şi pe care o vom redescoperi mereu activă de atunci încoace, ca un corectiv, dacă nu şi ca o alternativă, la eforturile de sincronizare a scrisului românesc cu mişcarea ideologică şi artistică europeană, explică întreaga activitate a criticului Aron Densuşianu şi intelectualităţii ardelene în genere. Când începe, la 1894, tipărirea studiului* Literatura bolnavă, *convingerile sale nu sunt altele decât la 1870. El crede în continuare că literatura este, alături de şcoală, principalul,, acumulator " al energiilor naţionale si că maladiile semnalate cu un sfert de veac în urmă, departe de a fi vindecate, au luat proporţii de epidemie. Scriitorii la modă nu numai că nu au înţeles sase îndrepte spre amintitele surse ale specificului naţional, dar arată o deplină şi primejdioasă atracţie către tot ce e străin spiritului românesc. Nu e vorba de cazuri izolate, ci de un ,,fenomen întreg". Eminescu, a cărui poezie fusese examinată în prima parte a studiului, e doar un exemplu, ,, veriga unui lanţ mai lung, care nici nu începe, nici nu încheie lanţul". După unirea din 1859, la a cărei realizare literatura a avut un rol dintre cele mai însemnate, spiritul literaturii (,, care ne-a deşteptat şi ne-a adus acolo unde suntem azi") a intrat, crede Densuşianu, într-o perioadă de lâncezeală. în loc să se molipsească de ,, entuziasmul bătrânilor ", pe care să-l îndrepte ,, a-supra unei ţinte şi mai înalte de ordine etnică sau naţională", tânăra generaţie ,,dă navală cu o poftă neînfrânată la masa ce-o încărcase [u]Murite bunătăţi entuziasmul şi munca grea a bătrânilor, iar par-'f[lue]alâ a activităţii se degradează la un simplu mijloc de a ajunge nai curând la* masa încărcată *sau, cum se zice, la* sacul *cu grăun-■ Mai mult, abaterea de la cursul sănătos al lucrurilor a fost teore-'e tinerii grupaţi în jurul* Convorbirilor literare *şi transforma-in program literar, susţinându-se incompatibilitatea sentimentelor [lc] Şi naţional cu poezia. Literatura a devenit astfel un simplu*

-XXXIX-

„ mijloc de a parveni", o trambulină la îndemâna celor,, ce voiesc să încleie câte un grup politic". Cea mai bună ilustrare a fenomenului ar fi, după Densuşianu, însăşi evoluţia junimiştilor, ale căror preocupări literare s-au restrâns pe măsură ce „s-au apropiat mai tare de masa cu bunătăţi". Aici, în ,, negaţiunea ideii de naţionalitate ", se a-flă sursa tuturor bolilor de care suferă literatura română.

Am insistat asupra convingerilor lui Densuşianu în privinţa menirii literaturii, pentru că ele transpar, deopotrivă, şi îndărătul a-nalizelor canonicului Grama. Studiile maioresciene şi beletristica de de Convorbiri... *anunţau o schimbare de esenţă în înţelegerea rostului literaturii, care în scurtă vreme nu va mai fi gândită ca mijloc, ca instrument, ca vehicul, ci va ajunge să-şi fixeze scopul în ea însăşi Literatura va începe să se dispenseze pe încetul de obligaţia slujirii altora, preferând să se exprime cât mai bine pe sine. Această tendinţă de abandonare a vechilor îndatoriri ale scrisului literar, din punctul de vedere ardelean sfinte, a fost resimţită de Grama şi de Densuşianu ca simptom de „îmbolnăvire". Ei analizează ideile vehiculate de poemele eminesciene, ajungând la încheierea că pesimismul, ire-ligiozitatea şi amoralismul descifrate acolo nu au cum să participe la modelarea conştiinţelor tinerei generaţii, dinaintea căreia stătea neîncovoiată datoria strămoşească a păstrării fiinţei naţionale. Dimpotrivă, consecinţele proliferării unei asemenea literaturi sunt, cred ei, dintre cele mai primejdioase, căci îndepărtează tineretul de adevăratele răspunderi civice şi patriotice.*

Este aici o chestiune de principiu, a cărei disputare a consumat energiile atâtor generaţii, negăsindu-şi rezolvarea (de va fi existând una) nici până azi: arta pentru artă sau/şi aria cu tendinţă. Intelectualul român a trebuii mereu să aleagă între aceste soluţii extreme. Dar, indiferent de opţiune, care presupunea nu doar adeziune teoretică, ci - mai ales - o abordare în consecinţă a fenomenului literar, aşadar şi respingerea orientării contrare, nimeni nu s-a gândii sa-i trateze pe, bunăoară, susţinătorii tendinţei în artă drept detractori. Partizanii artei ce-şi ajunge sieşi i-au acuzat, ce e drept, de ob-

-XL-

tuzitate, de nesocotire a specificului literaturii, confundate cu scrisul propagandistic, de lipsa franţuzescului esprit de finesse, *i-au ironizat în fel Şi chip pentru îngustimea vederii, incapabilă să treacă dincolo de graniţele statale, ca şi pentru încăpăţânarea de a susţine că arta nu se reduce la*

estetică, însemnând deopotrivă şi ideologie, şi morală, şi că ea nu se poate sustrage fatalităţii de a fi oglinda sufletului etnic, opunându-le argumente care de care mai sofisticate. însă nici Gherea, nicilorga, nici Ibrăileanu, ca să-i amintim pe cei mai cunoscuţi combatanţi de această parte a baricadei, n-au fost socotiţi detractori ai valorilor pe care nu le împărtăşeau.
De fapt, cultura română nici nu cunoaşte, exceptându-l pe nefericitul Caion. detractori în sensul propriu al cuvântului. Chiar dacă Lucian Blaga a crezut că Grama este prototipul desăvârşit al detractorului (De la cazul Grama la tipul Grama, *în* Saeculum, *nr. 3,* ***1943),*** *punându-i în seamă tot felul de intenţii şi porniri improbabile, canonicul de la Blaj a fost doar un om care gândea lucrurile diferit de prestigioşii săi contemporani. Iar acest mod distinct de înţelegere nu era singular în epocă şi, cu atât mai puţin, printre românii ardeleni. Dacă a te devota trup şi suflet unei îndatoriri obşteşti, refuzând să accepţi şi ceea ce ţi separe că o contrazice sau o împiedică de-a dreptul, reprezintă un păcat de neiertat, atunci cultura noastră abundă în condamnaţi la ispăşire în iadul posterităţii. Lovinescu, al cărui loc în mulţimea păcătoşilor faţă de Eminescu pare incontestabil, a a-vut tăria, într-un articol rareori pomenit (T.* Maiorescu, *în* Flacăra, W *47-50, 1915), să se detaşeze depropriu-i militantism estetic, cântărind la rece „ neadevărurile " răspîndite de ardeleni şi denunţate fa-'ă cruţare de Maiorescu. Atunci a vorbit el, pentru prima şi, proba-"• P[e]ntra ultima dată, despre greşelile fertile („ ce pot ascunde adevăruri mai veşnice decât adevărurile zilnice "), despre adevărul ce să-'uieşte în eroare, de unde aşteapă să fie scos la lumină: „ Cultura ileana era clădită pe un neadevăr. Un neadevăr însă necesar. La ■[iUl] minciunii universale ar trebui adăugate şi câteva rânduri a-[u]Pra binefăcătoarei minciuni ardelene. înainte de a ne clădi o cul-*

tură proprie, ne trebuia o conştiinţă de rasă. Şi înainte de a ne întări o temeinică conştiinţă de rasă, trebuia să ne-o apărăm de tăgada şi încălcarea străinilor. în această îndoită operă de întărire înăuntru şi în afară, minciuna ardeleană a fost folositoare." înţelegerea presupuşilor detractori ai lui Eminescu are toate să eşueze Jară un asemenea gând călăuzitor.
Alexandru DOBRESCU

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Prezenta ediţie a fost proiectată în două volume: cel dintâi are în vedere perioada 1875-l903, cel de al doilea - aproape întreg secolul al XX-lea: 1904 - 2000. Deşi aparent întâmplătoare, împărţirea are o explicaţie simplă: primul adună articole şi studii redactate de contemporanii lui Eminescu, celălalt fiind consacrat reprezentanţilor posterităţii acestuia.
Textele reproduse în volumul I au apărut iniţial precum urmează:
Petru Grădişteanu, *Convorbirile literare şi Revista contimporană,* în *Revista contimporană,* anul I (1873), nr. 4, pp. 384-400.
Gr. Gellianu, *Schiţe literare. Poeziile d-lui Eminescu,* în *Revista contimporană,* anul III (1875), nr. 3, pp. 268-288;
[Alexandru Grama], *Mihail Eminescu, Studiu critic,* Tipografia Seminarului arhidiecesan, Blaj, 1891;
Aron Densuşianu, *Literatura bolnavă,* în *Revista critică-literară,* anul II (1894), nr. 5-6 (mai - iunie), pp. 193-254; nr. 10 (octombrie), pp. 385-403; anul IV (1896), nr. 9 (septembrie), pp. 24l-258;
Anghel Demetriescu, *Mihai Eminescu,* în *Literatură si artă română,* anul VII (1903), nr. 6, pp. 359-396.
Cu excepţia ultimului, inclus de Ovidiu Papadima în ediţia *Operelor* lui
Anghel Demetriescu din 1937 (Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II",
Bucureşti, pp. 223-272) şi revizuit după manuscrisul autorului, aceste texte nu au
mai fost retipărite (un fragment din volumul canonicului Grama a fost, totuşi, re-
odus de Ion Buzaşi în *Addenda* la reeditarea *Istoriei şcoalelor din Blaj* de Nicolae
wanzeu, îngrijită de loan Popa, Editura Astra, Despărţământul „Timotei Cipariu",
[la]J, 2000, pp. 136-l49), probabil unde s-a considerat că uitarea este cea mai nime-
[n]& răsplată pentru detractori.

. Transcrierea textelor s-a făcut, în genere, potrivit normelor ortografice în
- e > ea: ceră > ceară, însemnă > înseamnă, vede > vedea; •» > ă: adevăr > adevăr; mesură > măsură;
■ 8 > â: adenc > adânc, rend > rând;
- o > oa: morte > moarte, omeni > oameni, ore > oare, pote > poate;
- S mtervocalic > z: causal > cauzal, cismă > cizmă, confus > confuz,

fantasie > fantezie, ginmasist > gimnazist, isvor > izvor, ocasiune > ocaziune;
- **e** > *ie:* pedecă > piedică, creer > creier.
Au fost păstrare, din raţiuni de expresivitate, dar şi pentru a nu fi obligaţi la reformulări ale textului, formele vechi ale unor cuvinte: *ahtios* pentru ahtiat, a-*îarm* pentru alarmă, *bustă* pentru bust, *captivător* pentru captivant, *contrapondp^.* tru contrapondere, *cuveninţă* pentru cuviinţă, *a descorda* pentru a dezacorda,/anf[a]. *zie* pentru fantezie, *făţărie* pentru făţărnicie, *ideale* pentru idealuri, *imaginare* pen. tru imaginaţie, *invenţios* pentru inventiv, *legion* pentru legiune, *limbistică* pentru lingvistică, *omenime* pentru omenire, *panegir* pentru panegiric, *period* pentru pen'. oadă, *popol* pentru popor, *predomnitor*

pentru predominant, *planet* pentru planetă, *praxă* pentru practică, *priitor* pentru prielnic, *privire* pentru privinţa, *product* pentru produs, *prozaist* pentru prozator, *repejune* pentru repeziciune, *reprezentante* pentru reprezentant, *resonament* pentru raţionament, *rezbel* pentru război, *signatură* pentru semnătură, *sămbur* pentru sâmbure, *soroase* pentru însorite, *stan* pentru stană, *statuă* pentru statuie, *titulă* pentru titlu, *venitore* pentru viitor, *verbos* pentru verbios ş.a. Nu am modificat, din aceleaşi raţiuni, pluralele vechi de felul: *boak* pentru boli, *egoismuri* pentru egoisme, *greşale* pentru greşeli, *secoii* pentru secole, *scoale* pentru şcoli, *terene* pentru terenuri.

A fost, în schimb, actualizată tacit ortografierea unor **cuvinte** ca: *agiun-ge, aplicare, apreţiere, asecura, cestiune, ceti, conşciu, convincţiune, deosăbi, du-piu, ear(ă), ebreu, esclude, escuza, farmecă, finanţiar, găcitură, inconsecinţă, influ-intă, inimic. îmbla, împregiur, încetişel, întorsuri, întreveni, locustă, limbagiu, ma-ioritate, măduă, mâne, monetă, năsip, novelă, obiecţiona, ordinat, paralisă, pasagiu, palmi, poporal, pre, preferi, profum, prolongat, pulvere, roşă, pusăciune, sci, smaragd, statuă, stravagant, sujet, togmai, transplanta, ţermure, verisimilitate,* vi-*ţiu,* devenite: *ajunge, aplecare, apreciere, asigura, chestiune, citi, conştient, convingere, deosebi, dublu, evreu, exclude, extravagant, scuza, fermeca, ghicitoare, financiar, iar(ă), inamic, inconsecvenţă, influenţă, interveni, întorsătură, umbla, împrejur, încetişor, lăcustă, limbaj, majoritate, măduvă, mâine, monedă, nisip, nuvelă, obiecta, ordonat, paralizie, pasaj, palme, pe, popular, prefera, prelungit, parfum, pulbere, roşie, poziţiune, şti, smarald, statuie, subiect, tocmai, transplanta, ţărm, verosimilitate, viciu.* Au fost actualizate, de asemenea, formele flexionare verbale învechite de felul: *să aibe* pentru să aibă, (să) *cază* pentru (să) cadă, *datoreşte* peD' tru datorează, *să deie* pentru să dea, *a edat* pentru a editat, *să ieie* pentru să ia, *M trighează* pentru intrigă, *înceată* pentru încetează, *lumină* pentru luminează, *m^' teză* pentru merită, *oferesc* pentru oferă, *se oglindează* pentru se oglindeşte, *V^0^* pentru probează, *raportă* pentru raportează, *să rămăie* pentru să rămână, *repetă* pentru repetă, *să simţească* pentru să simtă, *să steie* pentru să stea, *sufer* pentru sᵘ' ferâ, *să ţie* pentru să ţină, *vază* pentru vadă, *vârăşte* pentru vâră s.a.

Greşelile evidente de tipar au fost, bineînţeles, corectate.

Notele marcate cu cifre aparţin autorilor, iar cele cu asterisc editorul*

A.D-

petru Grădişteanu

Convorbirile literare şi Revista contimporană

In *beţia de cuvinte* din *Convorbirile literare* de la 1 mai, d. T. L. Maiorescu se crede autorizat a grămădi împreună pe toţi „20, 30 sau şi 40 de coîaboratori-redactori" ai *Revistei Contimpo-rane* şi a-i condamna ca descendenţi ai maimuţelor - după teoria lui Darwin - pentru că s-ar ameţi de *beţia ...de cuvinte,* beţie care, ca oricare alta, le *slăbeşte funcţiunile intelectuale.*

Nu relevez necuviinţa acestor expresiuni. - Stilul e omul.

Nu mă pot împiedica însă de a releva necuviinţa procedării. Cum! din acei „20,30 sau şi 40 de colaboratori-redactori" unii n-au scris mcă nimic, ei sunt cu desăvârşire necunoscuţi d-lui Maiorescu, Prin urmare nici poate şti de ce sunt capabili; alţii au fost lăudaţi, purtaţi în diverse ocaziuni de *Convorbiri* şi de d. Maiorescu până iincoîo de nori, şi cu toate acestea toţi - cunoscuţi sau necunoscuţi toţi câţi iau sau vor lua parte la redacţiunea *Revistei Contimporane* sunt în stare de *slăbiciune a facultăţilor intelectualei* Aseme-[1] atacuri, îndreptate în aşa termeni, fără discernământ, sunt mai decât necuviincioase. însă buna cuviinţă este o chestiune de ' uca ţiune, nu de pura literatură.

to ■ • ma P l ıl ^a s P a ∗ e l i e mo i a necunoscuţilor, care sunt vii- mci a ihistraţiunilor, care sunt gloria trecutului şi a prezen-

tului şi care nu au nevoie de vreun brevet spre a trece la nemurire. Sunt în dreptul meu de a mă întreba ce este scrierea d-lui Maio-rescu? este o critică? sunt fundate imputările adresate *Revistei*[1]*}* Care este scopul acestei *Beţii de cuvinte!*

D. Maiorescu, care s-a pus la cârma *noii direcţiuni,* care are pretenţiunea de a fi un cap de şcoală, este oare un critic serios? Criticul, după cum s-a zis, nu trebuie să semene cu acei oratori de *forum* care la Roma debutau acuzând fără distincţiune pe toţi aceia care luau parte în afacerile publice, ci cu acei înţelepţi bătrâni ai lui Fenelon care preşed la luptele pacefice ale atleţilor în arena ce ei au umplut odinioară de zgomotul triumfului lor.

Critica, după definiţiunea sa etimologică, *este arta de a judeca (Kpireiv* a judeca, *%£%vr* arta). Cum s-ar putea însă defini ceea ce face d. Maiorescu? D-sa se sileşte să arate - şi vom vedea cum - că toţi aceia care scriu în *Revista Contimporană* „întrebuinţează cuvintele pentru plăcerea sonului şi fără nici

un respect pentru acea parte a naturii omeneşti care se numeşte inteligenţă" şi că acesta constituie „un semn patologic hotărâtor al slăbiciunii facultăţilor intelectuale" provenită din beţia de cuvinte.
Mai întâi, pentru ca d. Maiorescu să aibă dreptul de a-şi e-xercita sarcastica sa vervă asupra *tuturor* acelor care colaborează, sau cel puţin care au colaborat, la *Revistă,* ar fi trebuit să-şi dea osteneala de a examina, fie cât de superficial, operele fiecăruia din-trânşii. Domnia sa nu zice însă nici un cuvânt despre scrierile domnilor V. Alecsandri, G. Creţeanu, G. Schina, M. Zamfirescu, dr. Romniceanu şi S. Michăilescu publicate în nr. 1 şi 2 al[e] *Revistei.* Aflat-a oare şi în operele acestora acel semn patologic despre care atât se îngrijeşte? Dacă l-a aflat, de ce n-a indicat pasajul anume în care se găseşte, dacă nu l-a aflat, cum şi-a permis a-» **confunda** cu aceia pe care d-sa îi consideră ca având facultăţile *im* telectuale slăbite? Când dar, cu toate acestea, d-sa cutează a vorb»

-2-

de *starea* în care se află redactorii revistei, nu suntem în drept a-i aiăta de departe că se împleticeşte în *beţia* sa *de cuvinte!*
Dacă forma, procedarea sunt necuviincioase, certate cu logica, să vedem fondul. Simptomele boalei morale indicate de profundul şi atotştiutorul d. Maiorescu în diagnosticul său există ele în subiectul său psiho-patologic sau numai în imaginaţiunea domniei sale?
Nu voi zice nici un cuvânt în privinţa d-lui Urechia: d-sa a răspuns aşa încât, pare-mi-se, cusur să nu mai rămână. Las asemenea d-lui Sion a răspunde însuşi, de va voi. Observ numai, în treacăt, că nici chiar Dosoftei nu mai găseşte graţie dinaintea d-lui Maiorescu. Versurile citate de d. Sion
Limbile să salte Cu cântece-nalte Să strige-n tărie Glas de bucurie.
sunt decretate urâte de d. Maiorescu. Sărmanul Dosoftei, când a-cum două secole se trudea să desfaşe limba, nu ştia că într-o zi va veni d. Maiorescu, care, în fiescul său respect pentru bătrânii literaturii române îl va excomunica din *direcţia nouă*
Cu riscul de a obosi pe cititori, voi cerceta cu de-amănun-M imputările adresate de d. Maiorescu domnilor P. Ghica, Aug. Laurian şi G. Marian.
După d. Maiorescu, d. P. Ghica ar fi făcut să înmărmurească *prin violenţa limbajului său* pe însuşi Cabanis.
Nu este vorba de o critică care să se adreseze la caractere-
îrsoanelor puse în scenă, la verosimilitatea situaţrunilor, la e-
'ţatea datelor istorice, la teza morală a nuvelei; frazele, cuvin-
[s]mgure sunt în chestiune. Liber fiecare să-şi aleagă punctul său
tai [V]f [sı] [^e] [e]* oricât de puţin serios, destul numai să aibă drep
[n] [Ceea] [c]e afirmă, să fie justă concluziunea la care se opreşte.

-3-

Primul pasaj încriminat este acesta: „Mihnea nu săvârşise încă aceste cuvinte, când o mulţime de femei, copii, bătrâni, sângerânzi, palizi, cu hainele rupte, sfâşiate, cu părul smuls, cu mâinile rănite, intrară în gloată, în dezordine, înspăimântaţi, alergând în sala sfatului domnesc. Din acea mulţime speriată, exasperată, două fete, două copile, se repeziră în braţele vistierului Cândescu..." Şi d. Maiorescu exclamă: „Simţiţi, vă rog, toată gingăşia logică a acestei îmbelşugări de cuvinte: mulţimea intră în gloată şi în dezordine, ea este nu numai înspăimântată, ci şi speriată şi exasperată, ea are hainele nu numai rupte, ci şi sfâşiate şi atunci în braţele vistierului Cândescu se reped două - nu numai fete, ci şi copile." „Gloată in dezordine"! Dacă ideea de gloată cuprinde in sine, pană ia un punct şi într-un mod implicit, ideea de dezordine, acest din urmă cuvânt însă nu este cu desăvârşire inutil; el adaugă ceva la tablou; prin cuvântul gloată singur întrebuinţat nu se concepe ideea unei învălmăşeli mari, pe care a voit s-o arate d. P. Ghica.
„Ea este nu numai înspăimântată, ci şi speriată şi exasperată".
- Ce lesne este critica când croim frazele după placul nostru! Nu ştiu însă de este şi leală. S-a zis, cu drept cuvânt, că, dacă Quintilian a definit pe orator un om de omenie care ştie să vorbească, criticul se poate defini ca un om de omenie care ştie să judece. Onestitatea este cu deosebire necesară criticului; cine trebuie să fie mai pătruns de sentimentul Justiţiei decât judecătorul?' Ce fel de judecător, ce fel de critic, ce fel de om de omenie este d. Maiorescu când denaturează frazele citate spre a le putea mai Ies* ne sfâşia? în scrierea d-lui P. Ghica cuvântul *înspăimântaţi* e[ste] singur în prima frază; vorbind apoi iar de mulţime, în loc să rep[e]" teze acelaşi epitet, zice, ca să varieze, *speriată, exasperată.* D. M[a]' lorescu, pentru trebuinţa cauzei, ia aceşti trei termeni din doua fr[3]' ze diferite şi îi înşiră în aceeaşi

frază; astfel, ceea ce condamnă,'

-4-

este opera d-lui P. Ghica, ci un produs al propriei d-sale imagina-tiuni- Cât pentru expresiunile *speriată, exasperată,* fiecare din ele cuprind idei distinse, împreunarea lor nu este nici superfluă, nici eronată. Tot astfel, *rupt* şi *sfâşiat* nu sunt sinonime perfecte; *sfâşiată* amplifică pe *rupt.* Cum? D. Maiorescu, care este aşa de tare în limbistică, nu cunoaşte deosebirea care există între aceşti doi termeni? Nu pot să-i fac mai simţită diferenţa prin reproductiunea cuvintelor corespunzătoare în limba germană; dar d-sa, care atât de elegant vorbeşte franţuzeşte, îşi va putea da seamă negreşit de nuanţa care există între *dechire* şi *en îambeaux.*

„... se reped două - nu numai fete, ci şi copile". Ce găseşte oare aci de prisos şi *violent* d. Maiorescu? Au nu ştie d-sa că toate *fetele* nu sunt şi *copile* şi că, din nenorocire, nici toate copilele nu sunt fete? Ce s-ar putea oare imputa acelui care, în limba franceză, ar zice: *des jeunnes fiîles, des enfantsl*

D. Maiorescu citează apoi cu un / cuvintele *durere, exasperatiune, disperare,* întrebuinţate de d. P. Ghica ca să depmgă starea în care se aflau persoanele puse în scenă. Rău îmi pare că d. Maiorescu nu zăreşte progresiunea care există de la *durere* la *exasperaţiune* şi la *disperare.* De şi-ar fi dat osteneala să deschidă un dicţionar, ar fi văzut că aceste expresiuni nu reprezintă aceleaşi simţăminte; apoi, deoarece într-o mulţime ca aceea care se descrie iferinţa nu poate fi egală la toţi şi deoarece progresiunea crescîndă este respectată, nu este nimic de zis; ar fi făcut dar bine să tacă d- Maiorescu, căci... ar fi rămas filozof!

Mai la vale, d. Maiorescu pretinde că *condiţiune funebră* -easta nu prea are sens în româneşte". Nu are în adevăr sens în uneşte un galicism ca „aceasta nu are"; dar de ce oare nu ar a-ens ln românеşte *condiţiune funebră?* Pentru că ... pentru că cu ^f^^te cu call£ marele *Mapa* al *Convorbirilor* ieşene. Şi iată *11 Dincă Sârbul,* din nuvela d-lui P. Ghica, devine *ridicul*\ Ri-

-5-

diculă este critica astfel făcută: nu numai termenii din *Vistierul Cândescu* nu sunt rău aleşi, nici epitetele grămădite fără utilitate, nu numai *violenţă* de limbaj nu există; dar chiar dacă în nuvela d-lui P. Ghica s-ar fi strecurat vreun epitet de prisos, chiar dacă vre-unul din tablourile sale ar fi prea mult încărcat de culori, opera domniei sale nu are pretenţiuni mari literare, este o simplă *nuvelă* şi nuvelele nu se scriu în stil lapidar.

Ce să zicem însă de d. Maiorescu, care-şi însmăltează *studiul* său *critic* cu fraze ca aceasta: „cuvântul consumat în cantităţi prea mari şi mai ales preparat astfel încât să se prea eterizeze şi saşi piardă cu totul cuprinsul intuitiv al realităţii..." Recunosc că a-ceastă inşirare de cuvinte sună frumos, că exală chiar un oarecare parfum trezit de filozofie germană; dar apoi ce este acest *cuvânt* care se *consumă,* care este supus la oarecare *preparaţiuni* şi care apoi se *eterizează*[1]. Este oare menţinută unitatea figurii? sunt aceste locuţiuni bine chibzuite? Ce idee răsare din acest şir de vorbe? ... Beţie, beţie de cuvinte şi nimic mai mult!

Să vedem dacă d. Maiorescu este mai norocit cu celelalte două *victime* ale *arţagului* său.

Făcând critica dramei d-lui Scurtescu intitulată *Rhea Silvia,* d. Aug. Laurian a zis că autorul trebuie să ţină socoteală „de timpul, de moravurile, cu un cuvânt de mediul social în care se petrece acţiunea" şi să nu facă pe Romul să vorbească „ca un democrat revoluţionar din secolul XIX". D. Maiorescu, cu lealitatea de care ne mai dete probă, ia numai jumătate ideea şi exclafl#: Moravurile şi mediul social de pe timpul Rheei Silviei; când este că asupra acestei fabule afară de rândurile din Tit-Liviu „este o completă lipsă de tradiţiuni lămurite"! Şi ce? oare d. Laurian[i] pretins altceva? N-a spus şi d-sa *că fabula* se află în Tit-Liviu? *W* dacă epoca este fabuloasă, dacă *moravurile* şi *mediul social* din[i] cea epocă nu pot fi atât de hotărâte ca cele din epocile cunoscut

-6-

urmează oare de aci că e permis unui autor să facă pe Romul, crescut în codri ca tâlharii, să vorbească ca un democrat revoluţionar din secolul nostru? Nu este aci o greşală în reproducţiunea caracterului epocii puse în scenă? Şi ce alt a vroit să semnaleze d. La-urian? Expresiunile sale nu sunt nimerite?

Cum? înainte de fundarea Romei nu existau moravuri, nu aveau oamenii deprinderile lor, modul lor de a trăi, care desigur nu se aseamănă cu cel de astăzi? Ce idee deşteaptă în spiritul d-lui Maiorescu cuvintele *mediu sociali* Nu există un mediu social chiar când societatea se află de abia constituită în prima sa manifestaţiune? Aceste moravuri, a-cest mediu social cerea d. Laurian să fie respectate, şi dar critica sa era serioasă cum nu este a d-lui Maiorescu, care de la început până la sfârşit n-a făcut decât să ... *alerge după spirit]*

Această *râvnă* mare se dovedeşte şi în *nostima* exclama-ţiune următoare: „Auzi, frate! junele Laurian ne declară *într-un mod categoric* că nu are *idei preconceputei* ..." *Bătrânul şi politicosul domnul Maiorescu* s-a pus să ia în *zeflemea* pe junele Laurian ... Dacă copiii nu se mai îndoiesc de nimic, dar încă d. Maiorescu! ...

Vine în fine şi rândul d-lui G. Marian. într-un articol de *blagues* - cuvântul în limba română n-are echivalent decât, poate, *mofturi* -, d. Marian şi-a permis un joc de cuvinte: „De n-aş fi, zi-[-ie]d-sa, într-un colţ de ţară unde *m-amploeştit...,* era să zic *pleoşti* pe dată adaugă, ca să-şi scuze gluma: „dacă nu mi-ar fi tea-^ să supăr pe d. dr. Obedenaru". Este dar un *calambur* adresat d-[U1 dr]- Obedenaru, a cărui plăcere pentru jocurile de cuvinte este scută bucureştenilor. D. Maiorescu, cu *uşurinţa* d-sale, se în-[le] acest *calambur* şi observă cu maliţie: „Acest domn de la [e]Sti, eram să zic ..., are mult spirit." Ce era să zică oare d. Ma-

[Adevăr ** fie ca voia s* zica ceva? Nu cumva se va fl] vreun joc de cuvinte sub magistrala sa pană? - *Je ne le*

-I -

savoure pas! - Mai cu seamă îmi displace, de la un critic atât d[e] autorizat, galicisme ca acesta: „D-sa iubeşte *la causerie".* De când e ţara românească, românii au zis: „D-sale îi place", iar nu „D-$[a] iubeşte *la causerie".* A trebuit să iasă la iveală un limbist de forţa d-lui Maiorescu ca să introducă asemenea locuţiuni. Cum, după aceasta, să nu ne închinăm autorităţii d-sale când afirmă că conversaţia din *Ceaiul la d-na Cutare* este lipsită de eleganţă şi de bun gust? ... Eleganţa şi bunul gust al d-lui Maiorescu! ... Şi de ce nu? Popolii orientali în genere nu preţuiesc decât culorile vii; pentru arabi, o femeie este cu atât mai frumoasă cu cât este mai neagră şi mai buzată; eleganţa Ia europeni nu este aceeaşi ca Ia hoten-toţi şi probabil mei la noi aceeaşi ca la d. Maiorescu.

Dar d. Marian a comis o crimă mare; a zis că *Freischiiti* este de Mozart!... La ce penurie de argumente trebuie să fie redus cineva ca să se agate de asemenea erori! Sunt lucruri prea mult cunoscute pentru ca posibilitatea chiar de a le ignora să fie admisă. Când într-un articol scris ca al d-lui Maiorescu s-ar citi *La chute d-un Ange de Victor Hugo,* lectorul inteligent desigur n-ar striga la *ameţeală,* n-ar vedea în aceasta decât un *lapsus calami,* căci nu trebuie un capital mare de cunoştinţe ca să ştie cineva că *La chute d-un Ange* este de Lamartine şi *Freischiitz* de Weber. Dacă d. Maiorescu nu s-ar fi grăbit ca să turtească *plăpânda fiinţă* Revistei* sub greutatea prodigioasă a autorităţii sale, ar fi văzut îfl nr. 3 următor o erată în care se arată că s-a omis la tipar un rând întreg; se omisese tot astfel si un vers din poezia d-lui Zamfirescu acea omisiune s-a putut însă îndeplini printr-o erată pusă în acela* număr, pentru că poezia d-lui Zamfirescu se tipărise cu mult înaic tea articolului d-lui Marian.

Aşadar, un epitet de prisos, un cuvânt care nu place d-l[tf] Maiorescu, o grcşală de tipar, iaca „simptomele îngrijătoare" ^ au determinat pe acest mare critic să ne zguduie ca să ne deş#P

-8-

ij[n a]meţeala în care ne-am afla! Cât este departe domnia sa de a-[c]el tip al criticului a cărui acţiune este binefăcătoare şi ale cărui sentinţe sunt respectate! Unde este acea impasibilitate, acea ne-părtinire a bătrânului lui Fenelon, dar unde este şi arena pe care d. Maiorescu s-o fi umplut vreodată cu zgomotul triumfurilor sale? Pamfletul d-sale ne reaminteşte că Voltaire compară pe unii critici cu „broaştele care se zice că sug veninul pământului spre a-l comunica acelora care le ating".

Dacă sentimentul de justiţie este străin de d. Maiorescu, ce mobil i-a pus oare condeiul în mână? Simpla dorinţă de a culege exemple pentru teza sa? E vorba de a veni în ajutorul ştiinţei? să-i conferim şi noi un buchet pentru completarea studiului său. N-avem decât să luăm un număr oarecare din *Convorbiri,* de e-xemplu numărul din 1 octombrie 1872. Găsim aci o poezie de d. Eminescu, de *genialul* d. Eminescu pe care *direcţia nouă* îl pune imediat alăturea cu ... **d.** V. **Alecsandrî.** S-o examinăm. Poezia se intitulează *Egipeîul* şi începe astfel:

Nilul mişcă valuri blonde pe câmpii cuprinşi de Maur.

Cu primul vers începe scrânteala: cum ia d. Eminescu câmpii? ca pluralul de la *câmpie* ori de la *câmp,* împreună cu articolul? Dacă este pluralul de la *câmpie,* ar fi trebuit să se zică *cuprinse,* iar nu *cuprinşi* de Maur - oare *direcţia nouă* are de princi-Piu să nu respecte ... genurile? Dacă *câmpii* se va considera

ca ralul de la *câmp,* prozodia va fi sacrificată în locul gramaticii, Cl atunci tonul cade pe *â,* iar nu pe cel dintâi *i.* Tot astfel şchioa-**pat&şi versul al** patrulea:
Flori, juvaeruri în aer, sclipesc tainice în soare,
trebuie să se citească „flori juvaeruri", cum nici un român "[a] **Pronunţat** vreodată. Ni se va răspunde poate: licenţe ... pocti-■ <topă *noua direcţiune!*

-9-

Mai la vale, d. Eminescu ne spune:
Memfis colon depărtare, cu zidirile-i antice. Mur pe mur, stâncă pe stâncă, o cetate de giganţi Sunt gândiri arhitectonici de-o grozavă măreţie! Au zidit munte pe munte în antica lor trufie, I-a-mbrăcat cu-argint ca-n soare să lucească într-un lanţ.
Giganţi care rimează cu *lanţl* Şi asta să fie licenţă? *Noua direcţie* o să ajungă să rimeze *amor* cu *ciur* şi *iubit* cu *văzut,* pentru că se potrivesc consoanele de la fine.
Dar armonia! „Cu-argint ca-n soare ..." Dar eliziunea imposibilă „cu-argint" ...
„Au zidit" ... Cine au zidit? Zidirile? Acesta este subiectul frazei precedente; zidirile sunt „gândiri arhitectonici"; zidirile să fi zidit dar? ... Să punem noi subiectul care lipseşte; să citim ca cum ar fi scris: egiptenii „în trufia lor au zidit munte pe munte"; dar apoi, în versul următor, „i-a-mbrăcat cu-argint" ...; *i,* care este obiectul direct, pe cine oare reprezintă? pe cine sau ce au îmbrăcat egiptenii cu argint? Zidirile şi gândirile, iaca singurele substantive plurale care se găsesc în această strofă; gândirile nu cred să se poată îmbrăca cu argint; rămâne numai *zidirile,* care este de gen feminin şi pronumele *i* este masculin!... Analiza logică să fie şi ea excomunicată de *direcţia nouă"?*
Continuăm:
Şi să pară răsărită din visările pustiei, Din năsipuri argintoase în mişcarea vijeliei Ca un gând al mâni sfinte ...
Nu întreb de ce marea este sfântă; cum nu voi întreba în»"" o strofă următoare de ce este *râul sfânt*... Un mic abuz de epitete ... Păcat anodin. Ciudată însă cetate mai este şi Memfis! răsărit» din *visările pustiei ca* un *gând al **mării)*** Marea s-a transportat cu gândul în mijlocul pustiei, a visat şi din acest vis s-a produs [1]

- 10-

g$_s$! Marea sfântă să fie oare chiar *pustia?* Ce însemnează gândul care iese din visări? - Renunţăm de a ne da seamă de sensul acestor versuri pentru că ele nu au sens, sunt numai o înşirare de vorbe sonore, pe care d. Maiorescu rămâne s-o clasifice în gradul ce va crede cuviinţă ca simptom al boalei sale. în aceeaşi strofa citim:
.....Colo se ridic trufaşe
Şi eterne ca şi moartea piramideie-uriaşe Racle ce încap în ele epopeea unui scald.
Nu mai observ că a treia persoană plurală de la indicativul verbului *ridicare,* de prima conjugare, face *ridică,* iar nu *ridic;* ştim cu prisos că d. Eminescu nu voieşte să i se încurce muza de gramatică; dar şi retorica să fie năpustită?
Ce regulă urmează d. Eminescu când ne arată piramidele uriaşe, eterne ca şi moartea şi deodată transformate în nişte racle, nişte coşciuge în care abia încape epopeea *urnii scald? A crezut* poate că-şi creşte imaginea, dar în realitate a redus-o la nişte pro-portiuni ridicule. Şi ce caută *scaldul,* poetul Nordului, pe marginile Nilului? Trebuia o rimă d-lui Eminescu la cuvântul *cald* ! Fără să aibă o asemenea nevoie, d-sa a transportat *visările pustiei* în *gândirile marii* şi *gândirile mării* în *visările pustiei;* ce-l putea împie-ica de a transporta pe poetul climelor brumoase sub cerul senin al Egiptului?
La cine alt decât la acest *puer dilectus* s-a putut gândi d. «aiorescu când a scris: „în curând se arată al doilea simptom ... [i]erii sunt turburaţi numai de necontenita vibrare a nervilor a-custici."
In strofa a cincea, după ce se întreabă:
Cine a deschis piramida şi înuntru a intrat?, unescu, adoptând astfel pronunţia ungurenilor, răspunde: Este Regele.

-II-

Au acest galicism îşi are echivalentul şi în limba germană de-l îndrăgesc atât autorităţile de la *noua direcţiune?*
Tot în această strofe, d-sa rimează *intrat* cu *vad;* nu numai silaba ultimă nu este aceiaşi, dar nici consoana finală - afară nu-mai de se va confunda *d* cu *t* după obiceiul nemţesc.
Las la o parte o mulţime de alte frumuseţi ale *genialului* d. Eminescu, care şi-a câştigat un loc atât de înalt în *noua direcţiune,* şi mă opresc un moment la strofa [a] opta:
Râul sfânt ne povesteşte cu-ale undelor lui gure De-a izvorului său taină, despre vremi apuse, sure. Sufletul se-

mbată-n visuri care-alunecă în zbor Palmii risipiţi în crânguri auriţi de-a lunii rază Nalţă sveltele lor trunchiuri. - Noapţea-i clară, luminoasă. Undele visează spume, cerurile-nşiră nori.
Mare necaz trebuie să fi având d. Eminescu pe prozodie, ca să-şi permită a rima *zbor* cu *nori* şi *rază* cu *luminoasă.* De ce nu şi *casă* cu *lună?* amândouă se termină cu aceeaşi vocală. Asemenea inepţii nu sunt tolerate nici unui şcolar din clasa [a] IlI-a gimnazială, şi d. Eminescu este în fruntea *noii direcţiuni]*
„Vremile sure" *(Ies temps gris)* nu însemnează nici în ro-mâneşte, nici în franţuzeşte vremile de demult, vremile îmbătrânite; poate doară în limba gennană să aibă acest sens. Findcă însă cunoştinţa limbii germane nu este declarată încă obligatoare pen-tru înţelegerea limbii române, asemenea expresiuni intră în categoria „sonurilor vide care uimesc mintea scriitorului".
Această strofă ar fi oferit d-lui Maiorescu o minunată *o&* ziune de a constata şi al treilea *simptom:* „pierderea oricărui $^{ir} logic, contrazicerea gândirilor puse lângă olaltă". în adevăr, un^^{e'} le Nilului, care dormeau până aci, se pun acum cu *gurile lor* sa p° vestească de *taina* acestui *râu sfânt* şi, cu toate că povestesc, P când povestesc, ele *visează* ... şi visează *spume,* iar cerurile se p' în mişcare ca să *înşire norii* ... Totul s-a metamorfozat în *n^*

- 12-

sub bagheta magică a d-lui Eminescu: undele nu mai *produc* spume, ele *visează* spume şi visează deştepte, pentru că în acelaşi timp stau la taină; nu mai se înşiră norii sub cer, ci cerul porneşte în in-specţie ca să înşire nori! ...
Dacă vreodată cuvintele au fost „înşirate pentru plăcerea sonului lor şi fără nici un respect pentru inteligenţă", desigur că poezia d-lui Eminescu poate fi premiată în acest gen de elucubra-
ţiuni.
Ce este însă d. Eminescu, cu tot bogatul său asortiment de greşale grosolane de gramatică, de prozodie, de logică, cu toate *pleoşniţele* sale chiar din o altă poezie, pe lângă d. Bodnărescu, un alt poet iăudat ai *noii direcţiunii* D. Bodnărescu a publicat în *Convorbiri* un şir de mici bucăţi de versuri nerimate intitulate *Epigrame.*
Epigrame ... Cine nu ştie că epigrama este o poezie mică de genul satiric, cuprinzând o cugetare glumeaţă, muşcătoare şi exprimată cu delicateţe şi preciziune? Boileau, în *Arta* sa *poetică,* o defineşte astfel:
L'epigramme plus libre, en son cours plus borne N'est souvent qu'un bon mot de deux rimmes orne!
Nu avem decât să citim câteva din *epigramele* d-lui Bodnărescu pentru ca să dovedim că d-sa nici idee are de ce vrea să zică o epigramă. Exemplu:
Sus pe Ohmp ori pe Tempe-nflorită mă cheamă a mea zână? Colo pe pisc eu între-amândouă pe plai te Voi duce.
Este aceasta o epigramă sau o enigmă? Unde-i este sarea,
etarea glumeaţă ori muşcătoare? Ce a vrut să zică d. Bodnăres-
este două *stihuri* albe? Să ne silim a le analiza, de se poate.
*ă rnai întâi *poetul* dacă *zâna* sa-l cheamă în Olimp bau
-^{m}*Pe înflorită;* nu ştie bine; aceasta însă nu-l împiedică a răs-

- 13-

punde: „colo pe pisc, pe plai te voi duce între amândouă". Ce maj este acest galimatias? Pe cine va duce d. Bodnărescu? pe zână? De ce nu o spune? Unde o va duce? pe pisc ori pe plai? nu s-a hotărât încă, se vede; dar ce sunt acelea *amândouă,* între care d-saîşj va conduce zâna pe pisc ori pe plai? Mister! Mister!...
Nu sunt acestea simptome ale *beţiei de cuvinte[1]!*
Alt exemplu:
Zboară pământul din veacuri în veacuri şi tot pe acea cale Dar şi scânteia divină în noi liberă fi-va ca dânsa?
Silească-se lectorul a înţelege, dacă poate, această *epigra*-I *mă;* pentru noi, nu vedem într-însa decât un nou simptom al boalei d-lui Maiorescu.
Un ultim specimen:
Blestem şi soartă pe voi zei! blestem pe oameni şi fapte" Mumă natură unică rămâie-mi! la tine afla-voi Milă, cruţare. Tu dai totdeauna alin disperării! Brudiu refugiu, ai întâmplării copile nevârstnici
Muma natură, care este un *brudiu* refugiu pentru d. Bodnărescu, este totodată şi un *copil nevârstnic* al întâmplării! Acest copil răsfăţat al *noii direcţiuni* a trecut şi peste gradul al treilea al *beţiei de cuvinte]*
Mai avea oare nevoie d. Maiorescu să se armeze de lupa ca să găsească aiurea exemple pentru susţinerea tezei sale, *cm Convorbirile* în capul cărora se afla îi oferă un asortiment atât de complet şi

de variat? Pentru ce strigă cu atâta furie contra paiuNjj din ochiul vecinului - dacă pai există -, când bârna îi dă în ocn[1]

Dacă proza i-ar fi surâs mai mult decât poezia, n-ar fi [a]^ decât să-şi dea seamă mai întâi de articolul d-sale şi, la trebuii -*Mihai Vereanu* al d-lui Iacob Negruzzi, chiar din numărul de >[a] mai, i-ar fi oferit un subiect suficient de observaţiuni. Nuvelă p[e] tru nuvelă, *Vistierul Căndescu* este cu mult superior. Cel
[i]

- 14-

p Ghica nu scrie ca d. I. Negruzzi (pag. 42): „Tonul obraznic al funcţionarul atinseră", ceea ce probă un prea mare dispreţ pentru gramatică, şi nu cred ca gramatica să fi făcut vreun neajuns d-lui Negruzzi pentru ca s-o pedepsească astfel. Apoi, la pagina 49, Mihai Vereanu, care se întoarce la căminul părintesc după o lungă absenţa, vrea să facă familiei sale o surprindere; el intră dar prin grădină; cel dintâi om ce întâlneşte este bătrânul grădinar, care a-bia îl recunoaşte şi numaidecât vrea să se ducă să anunţe pe stăpânii săi. Până aici toate sunt în regulă. Iată însă cum Mihai opreşte pe vechiul servitor: „Stai, moş Niţă, nu te duce, voi să nu ştie nime de venirea mea, căci nu mă aşteaptă încă. Rămâi şi-mi mai spune." Ce zice oare d. Maiorescu de acest „rămâi şi-mi mai spune" spus în asemenea situaţiune? După d. Negruzzi, Mihai Vereanu, în asemenea momente, nu are nimic mai nimerit de făcut decât să se pună la *taifas* cu bătrânul său grădinar ... „Stai şi-mi mai spune! ..." Ciudată natură are şi Mihai Vereanu! Mai ciudată când, după ce *se desparte* de moş Niţă, zăreşte de departe venind spre dânsul o femeie; atunci... *„inima i se strânge\"* - Sărmanul bietul Mihai Vereanu, de ce oare vederea unei femei cât de departe îi face o im-presiune atât de penibilă, încât *inima i se strânge!* Poate că d. Negruzzi a voit să zică: inima *îi tresare.* Dar atunci voi întreba iar pe d. Maiorescu ce denotă confuziunea cuvintelor şi întrebuinţarea lor în alt sens decât îl au în realitate? Ce denotă contrazicerea sim-trilor ca şi a gândirilor?

Ştiu bine că toate aceste rătăciri grosolane semnalate în
[îacăt'] Şi toate câte i-am mai constata în mod neîndoios, nu vor
ledica pe d. Maiorescu de a pune pe d. Iacob Negruzzi, în *di-*
[2] nouă, printre cei dintâi prozatori, pe când Hasdeu şi Bolliac
au onoarea inserţiunii numelui lor decât cu rezervă *până la oa-*
tepunctl... (Convorbiri literare, 1 oct. 1871) Nu apus tot ast-
[nntre] [c]ei dintâi poeţi pe d-nii Eminescu şi Bodnărescu, ex-

- 15-

cluzând cu înverşunare pe Eliade şi Bolintineanu? Nu mă mir d[e] toate acestea; nu mă mir nici de atacul violent şi injurios în con. tra *Revistei Contimporane.* E un sistem întreg.

Cine, în adevăr, nu ştie că printre felurile de societăţi orga. nizate sunt şi societăţi de admiraţiune mutuală? că primul princip. iu din catehismul lor este: a nega cu cutezanţă meritele tuturor a-celora care nu fac parte din *orta* - ierte-mi-se această expresiune i consacrată? Cine nu ştie cum se constituie astfel de societăţi? *% picul* e învechit: piticii se adună; ca broaştele din fabulă, ar dori să fie mari; ei se înalţă în vârful picioarelor şi-şi avântă părul, crezând că cu modul acesta vor predomina; dar nu ating nici nivelul comun, nimeni nu-i bagă în seamă; ca să poată fi zănţi, ar voi, \ sărmanii, să facă pajişte împrejurul lor; întocmai ca şi Dupont a! [lui Alfred de Musset, care în sordida-i ignorantă invidioasă zicea:

Ouant â ces polissons qu'on admirait jadis.
Tacit, Ciceron, Virgile, Horace, Homere,
Nous savons, Dieu merci, quel cas on en peut faire!

ei tăgăduiesc cu sfruntare, cu turbare, chiar meritul acelora pe care naţiunea, în recunoştinţa sa, i-a numit părinţi ai literaturii şi, w-cându-se pe umerii unii altora, se cădelniţează între ei strigându-şi, după cum ne spune nemuritorul Eliade - nemuritor în ciuda societăţii Junimea din Iaşi -, şi tu eşti mare, şi eu sunt mare, bravo şi mie, bravo şi ţie!

La ce alt tinde *noua direcţiune!* D. Maiorescu s-a instituit de la sine mare distribuitor de onoruri literare, mare Pontifice[3] literaturii, a binevoit a hirotonisi preoţi şi ţârcovnici ai *noului* tf| pe toţi câţi scriu în *Convorbiri.* Cu acest titlu s-a strecurat şi Alecsandri, altminteri n-ar fi fost cruţat desigur, căci este rezbel de moarte tuturor acelor a căror reputaţie le-ar putea i* umbră, rezbel de moarte contra tuturor acelor care nu preced d[e] domnia lor sau care nu le împărtăşesc principiile. Şi ce prin[cl]P

Numai literatura şi filozofia germană sunt ce sunt; în şcoala chiar să înlocuim pe autorii latini cu autori germani. Limba să nU se mai poată înavuţi cu nici un neologism împrumutat de la limba mumă; se contestă chiar că limba latină să fie limba noastră
mumă.
Sub pretext de adevăr istoric, se pune înainte că românii sunt o amestecătură de romani, de slavi si de germani. Pe tărâmul economic si social, pedeapsa de moarte şi cosmopolitismul! Tacă în rezumat direcţia *nouă*\ Renovatori de vechituri scoase din pulberea uitării, culegători de vechi petice uzate până la iţe şi cu care vâ faceţi o mantă de arlechin, în van injuriaţi pe aceia care sunt inhămaţi la carul progresului, în van aţi cerca să vă puneţi de-a curmezişul lui: Eliade, Alecsandri, Bolintineanu, Kogălniceanu, Hasdeu, Bolliac vor ocupa totdeauna treapta de sus a scării literare, la picioarele căreia vor suspina în veci somităţile Direcţiunii noi: Negruzzi, Eminescu, Bodnărescu şi *tuti quanti* cu d. Maiores-cu în cap.
Cât pentru *Revista Contimporană,* nu are decât a se felicita de atacul ce i s-a adresat; cu modul acesta, s-a descoperit distanţa imensă care o separă de *Convorbiri* şi de noua direcţiune.
Această distanţă s-ar fi indicat încă de la început dacă *Re-*
Contimporană ar fi făcut un program. Ea însă s-a fondat fără
lmplinirea unei asemena formalităţi, fără să se fi organizat în so-
e cu un comitet dirigent, un Preşedinte, un Vicepreşedinte
"entru ce oare nu ar putea trăi în republică şi fără preşedinte,
care având numai a răspunde de faptele, adică de scrierile sale
'mtea tribunalului suprem al opiniunii publice? Apărând, *Re-*
intimporană a înţeles a fi, alăturea cu alte foi pe drept sti-
Q câmp deschis pentru producţiunile literare şi ştiinţifice
or "^cercaţi şi ale junilor debutanţi care sunt convinşi că
ona fiecăruia de a lupta când totul se repune în chestiune:

- 17-

trecutul şi viitorul, originea şi dreptul de a exista ca naţionalitate Dar lupta o înţelegeam prin simpla răspândire a unor idej opuse celor din *Convorbiri* şi pronate * de întreaga societate Juni. mea, fără ca pentru aceasta să luăm ofensiva direct, fără să punem în chestiune *Convorbirile* cu *noua* lor *direcţie,* nici societatea Ju-nimea cu programul său. Din momentul însă în care d. Maiorescu ingrat către Darwin care i-a descoperit pe strămoşii domniei lor| vrea să ni-l atribuie nouă de autor şi ne provoacă făţiş, vom profita de ocaziune ca să facem pe fiecare zi mai evidentă distanţa care ne separă şi deocamdată promitem, pentru numărul viitor, o nouă colecţiune de salturi *hazlii* luate din *Convorbiri.* Cu modul acesta, gazeta *Junimii* se va face cunoscută în ţară şi lumea va judeca dacă nepoţii sau strănepoţii maimuţelor sunt demni de strămoşii lor.

pronat, lăudat şi promovat cu insistenţă

- 18-

Gellianu

SCHIŢE LITERARE

Poeziile d-lui Eminescu

„Physiologie que me veux-tu?", se întreabă nemuritorul observator ai *Comediei umane* la începutul uneia din operele sale cele mai spirituale. * Schiţe literare, care vă e scopul? vor fi în drept a se întreba lectorii noştri.
Nu ne propunem câtuşi de puţin a trece în revistă scriitorii români ca Văcăreştii, Heliade, Alecsandri, Bolintineanu, Bolliac, Negruzzi şi alţii care, de la 1821 până la 1848, în prima perioadă, putem zice, a literaturei noastre, ne-au dat opere de o incontestabilă originalitate naţională, unită cu arta de a scrie, au pus baza umbei noastre curăţind-o de străinismul ce o îneca, de rugina trecutului.
In aceste schiţe literare nu ne vom încerca a aprecia scri-
acestor giganţi ai trecutului căror datorăm fundamentele, în-
tol literaturii noastre. Lăsăm această sarcină altora mai com-
t[1] decât noi spre a face istoria critică a literaturii noastre na-
c- ^e vom mărgini a schiţa numai, pe ici pe colo, critica a
eva din operele scriitorilor din epoca de la 1848 încoa[cel

vo ^ a ^e searna de ordinea cronologică a apariţiunii lor,
[1] de predilecţiune pe acele[a] care sunt ameninţate de a că-
Pl>ysiologie du man
tage.

dea într-o uitare nemeritata sau pe acele[a] în jurul căror[a] s-a $„ cut mai mult zgomot. Imparţialitatea ne dictează această procedare: pe cât este de just a da unui poet locul la care are dreptul, în ciuda tăcerii în care s-a învelit numele său, pe atât critica bine în. ţeleasă, judecând cu sânge rece operele tinerilor debutanţi, este datoare a le recunoaşte calităţile ce au arătat, fără însă a le exagera meritele născânde.

Stânca este îndoită: dacă severitatea prea mare poate zdrobi aripele poetului care se încearcă spre a-şi lua avântul, cădelni-ţarea provenită din simpatie personală, dintr-un sentiment de arni-cie, este vătămătoare pentru public, care se induce în eroare, şi pentru însuşi autorul care, încurajat pe o cale greşită, $e rătăceşte, se pierde cu desăvârşire.

Spre a se feri de aceste inconveniente, spre a-şi merita numele, spre a fi în adevăr folositoare, critica, punând în evidenţă meritele şi defectele operei, trebuie încă să ţie seamă de circumstanţele în care s-a produs lucrarea ce i se înfăţişează: indulgentă pentru un debutant care, având oarecare calităţi, se prezintă cu modestie, ea are dreptul şi cată să fie exigentă cu o pană încercată, care a avut timpul de a ajunge la o completă dezvoltare, sau chiar cu un debutant care se prezintă cu pretenţiunea de a ocupa de îndată un loc însemnat în literatură.

I.

între toţi scriitorii care, în timpii din urmă, s-au încerca în poezie, d. Eminescu ne atrage mai cu dinadinsul privirile, p^e^

i

tru că-l vedem pus în fruntea „noii direcţiuni". Când un critic " talia d-lui T. Maiorescu, recunoscând negreşit imperfecţiuni'[6] lui Eminescu, îl pune însă alăturea cu marele nostru poet Ale[csa]\ dri, nu mai putem vedea în d. Eminescu un debutant care sâ a'

evoie de încurajare spre a nu i se împ[i]edica avântul, suntem nevoiţi a-l considera ca pe unul din cei dintâi maeştri în poezie, care ni se dă ca model, şi prin urmare suntem datori a ne întreba dacă modelul este bine ales, dacă întruneşte condiţiunile necesare pentru aceasta, sau dacă, din contra, sub impresiunea sentimentelor amicale, criticul de la Iaşi nu a adormit precum s-a întâmplat să adoarmă uneori însuşi Omer.

Iată cum d. Maiorescu prezintă pe d. Eminescu publicului care abia îl cunoştea din câteva poezii publicate în *Convorbiri literare:*

„Cu totul osebit în felul său, zice d-sa, *om al timpului modern* în faza lui trecătoare, *blazat în cuget,* iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste limitele permise; până acum aşa de puţin format încât vine cu greu a-l cita îndată după Alecsandri, dară în fine *poet, poet în toată puterea cuvântului,* este d. Eminescu." „De la d-sa cunoaştem, adaugă d. Maiorescu, trei poezii publicate în *Convorbiri,* care toate au particularităţile arătate mai sus, însă au *farmecul limbagiului* (semnul celor aleşi), *o concepţie înaltă,* şi pe lângă acestea (lucru rar între ai noştri) *iubirea şi înţelegerea artei antice."*

D. Maiorescu recunoaşte dară că poetul său are câteva ci defecte, că este iubitor de antiteze *cam exagerate,* că e refle-*mai peste limitele permise,* că e dară greu a-l pune imediat du-Alecsandri, dară constată cu satisfacţiune că e „poet, poet în & puterea cuvântului", şi, dacă-şi permite a-l aşeza îndată după tandri, după această glorie a noastră naţională, cauza este că ^a ^a ^văzut în d. Eminescu, încă puţin format, *semnul celor aleşi,* va conduce neapărat la locul distins ce i se oferă graţiosa- pri

prin anticipare.

a?- [lQ Ce cons]ist[st]ă acest *semn al celor aleşi* ? *In farmecul lim-l*[l] [care a]r exista în trei poezii publicate de d. Eminescu în

Convorbirile literare, poezii care ar mai denota încă „o concepţj»[!] înaltă şi pe lîngă acestea (lucru rar p[r]intre ai noştri) iubirea şi }n, ţelegerea artei antice"! Nu se mulţumeşte cu atât, d. Maioresca. daogă: „într-o bucată, *Mortua est,* se vede un progres simţit îi precizia limbajului şi în uşurinţa versificaţiunii".

Aşadar *farmecul* şi *precizia limbagiului, concepţia înalta uşurinţa versificaţiunii* şi *cunoştinţa artei*

antice, iată calităţile eminente care au făcut să se înlăture poeţi ca Sihleanu, Creţeanu şi al ţii, spre a se pune d. Eminescu imediat alăturea sau după Alecsan-dri. Aceste calităţi însă preţioase există ele oare cu bună seamă ÎD poeziile d-lui Eminescu, sau această atribuire este un pur efect al imaginaţiunii criticului?

II.

Să examinăm bucata *Mortua est,* rugând pe lector să nu se impacienteze în calea aridă a acestor cercetări. Poetul începe prin versurile:

Făclie de *veghe* pe *umezi* morminte, Un sunet de clopot în orele sfinte, *Un vis* ce *îţi moaie aripa-n amar,* Astfel ai *trecut* d-al lumii hotar.

O imagine, înainte de a fi poetică, trebuie să se poată înţelege, înşirarea cuvintelor iară nici un sens posibil nu constitui după însuşi d. Maiorescu, decât un simptom vădit al beţiei de cuvinte, iar nicidecum o calitate poetică. Ce însemnează dar *un* V *ce îşi moaie aripa-n amari* în concepţiunea poetului de ce l erau penele acestei aripe, şi ce întindere de lac sau de mare are[3] cel *amari* Cum se poate justifica comparaţiunea între *făclie d^ ghe* cu fiinţa care a trecut de *al lumii hutarl* Mai întrebăm P[e] Maiorescu: *uşurinţă de versificaţiune* se poate numi [h]odoro]

-22-

,

,. [ver]sul din urmă? Pe care silabă pune cineva tonul din vorba *r-ecut,* P[e] ^ [or]M P[e] *cutn*- ^[acă] *V^t* P[e] *tre,* versul negreşit e co-ect dar pronunţarea va fi schimonosită şi licenţa poetului nu poate merge până acolo. In orice caz, nu se poate numi aceasta „uşurinţă de versificare". Dar *veghe* în loc de *veghere?,* dar concorda-rea monstruoasă a adjectivului *umezi* cu *morminte? precisiune de limbagiu* se poate numi ceea ce poetul ne descrie în strofa următoare?

O raza te-nalţă un cântec te duce, Cu braţele albe pe piept *puse* cruce; Când *toxul* s-aude l-al *vrăjitor caier* Argint e pe ape şi aur în aer.

Am dori să ne explice d. Maiorescu ce a vrut să înţeleagă poetul prin aceste patru versuri. Ele sunt extrase tocmai din acea bucată care a făcut admiraţiunea sa şi în privinţa căreia în articolele publicate în *Convorbirile* de la 15 mai 1871, d-sa a zis: „cea mai bună dintre cele trei poesii ale d-lui Emineseu ne pare a fi cea din urmă, *Mortua est* ". îi cerem prin urmare explicaţiuni. Ce a vrut să arate poetul prin versul:

Cu braţele albe pe piept puse cruce ?

Cine *puse cruce?* s-ar întreba cineva. Dacă *puse* e a treia rană singulară de la trecutul verbului *punere,* apoi atunci su-[l]l aci lipseşte. El a rămas în gândirea poetului şi bietul lector îşi va bate capul ca să-l găsească. Dacă *puse* e participiul [lt Şl se] referă la braţe, această inversie nu ştim până la ce punct [1] [a]dmisibilă. Termenul *puse* separat de *braţe albe* prin *pe* vine ceva de neînţeles. într-un sens sau altul, cerem să ni [lcă] în proză conţinutul strofei ce citarăm. Dar până atunci : ce însemnează oare *al vrăjilor caier?* Vrăjile nu au şi nu da[r a]^ [Cmer]- [Poaîe] că poetul a vrut să înţeleagă caierul Parcelor, [01] P[e]ntru ce nu a întrebuinţat această expresiune? De când

-23-

toxinul a rămas aşa de ciunt încât să se pronunţe tax? Este aceasta oare o paricularitate locală? Dar chiar aşa fiind, încă o dată între-băm: unde este *preciziunea de limbagiu* ce d. Maiorescu găseşte în versurile cari compun bucata *Mortua est* ? Ni se pare din con-tra că precisiunea de limbagiu e departe de a fi o calitate a D-luj Eminescu, care vede „argint pe apă şi aur în aer". Poate pe alocu-rea să se găsească oarecare avânt poetic, poate să fie d. Eminescu „poet în suflet", dar nicidecum poet „în toată puterea cuvântului", după cum pretinde d. Maiorescu: desigur poetul său nu ştie încasă exprime ceea ce simte. Nici precisiune, nici farmec de limbagiu, nici uşurinţă sau, cel puţin, cunoştinţă de versificaţiune nu găsim în exemplul ales. Versificaţiunea ar fi trebuit să fie cel puţin mai îngrijită, pentru că în această bucată poetul şi-a ales o specie de versuri unde cadenţa reclamă imperios regulele sale. De exemplu în strofa următoare:

Dar poate acolo să fie castele
Cu arcuri de aur zidite din stele,
Cu râuri de foc şi // cu poduri *d-argint,*
Cu ţermuri de zmirnă, cu flori care *cânt.*

Primul hemistih de la versul al treilea terminându-se cu *şi,* formează o cacofonie care izbeşte auzul oricui. Cu greu s-ar putea numi aceasta *uşurinţă,* adică facilitate *de versificaţiune.* Observăm încă că *afgint* nu poate rima niciodată cu *cânt,* afară numai dacă s-ar pronunţa nemţeşte *chint.* Şi apoi, ca

culme la toate acestea, florile care s-au mulţumit până acum să profume aerul şi să farffl[e]' ce vederea se pun deodată să cânte în imaginaţiunea poetului şi •-*cânt!* - *Cântă!* cel puţin, verbul *cântare* fiind de I conjugare.

Să urmăm:

Şi totuşi ţărână, frumoasă şi moartă, De racla ta rezăm eu *harpa mea spartă* Şi moartea ta *n-o* plâng, ci mai fericesc O rază fugită din haos lumesc.

-24-

JV-0 din primul hemistih dela versul III pare a fi *no* ce a-jni adese prin gurile secuilor de peste Carpaţi. Suntem liniştiţi nsâ că în această strofa poetul singur mărturiseşte că *harpa-i* e *vartă*- După atâtea şchiopătări şi [hjodorogiri, trebuia odată să declare păcatul ce-l muncea. Regulele versificaţiunei, după câte se vede, de nu sunt păstrate, aceasta provine de aci: *harpa-i* e *spartă.* D. Eminescu simte atâta supărare pe regulele versificaţiu-nii încât, într-o altă strofa, găseşte că toate sunt vanitate şi, amintindu-şi de zisa înţelepţilor: *vanitas vanitatum, omnia vanitos,* exclamă:

Când sorii se sting şi // când stele pică, îmi vine a crede că toate-s mimică.

Aceeaşi cacofonie ca în versurile de mai sus. îndoinţa munceşte pe poet asa de mult că, mai la vale, zice:

Şi apoi cine ştie de este mai bine: *Afişau a nu fi ...* dar ştie oricine Că ceea ce nu e nu simte dureri Şi multe *dureri-s,* puţine plăceri.

A fi? Nebunie şi tristă şi goală.

Aceste versuri ne aduc aminte ceea ce un glumeţ a scris în *fdaful,* foaie umoristică ce se publică în Iaşi, cu ocaziunea apa-ii poeziei *împărat şi proletar,* de care vom vorbi mai jos. -eastă foaie extragem aci următoarele versuri, crezând a a-recare analogie cu gândirea ce a avut poetul de la *Convor-*

[Ca]nd a conceput poezia sa *Mortua est* şi cu modul său de a se [ex]Pnma

Ce-i lumea? Ce e omul? *Divagafiune. Nimica e nimica şi totul este tot.* Machina infernală ce demonul impune Ca hienă încordată cu dintele repune Fiinţa care strigă: *în patimi eu înot.*

-25-

A fi sau a nu fi! E calambur, poveste Scornită de anticii istorici muritori. Căci *a fi* însemnează aceea ce nu este; *A nu fi* e o horă de candide neveste, Ce-n stele şi-n lumină apare uneori.

Deşi glumeţul de la *Perdaful* se sileşte a arăta, prin versu-rile ce reproduserăm, divagările poetului de la *Convorbiri,* noi <% parte-ne însă, mărturisim, suntem departe de a-i blama într-atât. Poezia ştim că are o limbă a ei deosebită. Un poet se servă adesea de figuri. Nu se poate pretinde de la dânsul ca să-şi exprime ideile cu aceeaşi preciziune şi exactitate ca un scriitor în proză. Când vedem însă că un poet ca d. Emmescu, care se pune în fruntea „noii direcţiuni", în tot ceea ce a produs până astăzi, precum *Angehi Demon, Venere şi Madonă, Mortua est, împărat şi Proletar* şi altele, ţine atât de puţin seamă de claritate încât devine neînţeles; când vedem că nu se sileşte a-şi pieptăna oarecum versurile înainte de a le publica - aceasta pentru respectul datorat cititorilor -, credem că a-l încuraja pe această cale este a nu face serviciu nici publicului, nici d-sale. în adevăr, sunt strofe fericite, care însă pierd din valoarea lor fiind înecate de greşeli. Cu puţină stăruinţă şi cu consilii ceva mai severe s-ar fi putut îndrepta. Cititori şi autor ar fi profitat împreună. Astfel însă cum sunt, cu greşelile ce a lăsat a inunda, în loc de a ne mai pronunţa asupră-le, le supunem criticei ce d. Maiorescu face în privinţa altora.

„Nu înţelegem, zice d-sa, nu putem admite neglijenţa &[r]'

mei. Nepăsarea publicului român.....şi pe de altă parte precipit'

rea întregii noastre activităţi intelectuale ce se vede produsa su neliniştea unei ameninţări permanente (?) explică, dar nu scuză Ş fectuî arătat. Tocmai spre deşteptarea publicului român din [ne]r sarea lui *trebuie prezentate numai formele estetice cele mai cur te,* şi în mijlocul agitărilor politice şi sociale *arta este anutrtf <-mată a ne da un liman de adăpost."* Dacă ceea ce zice d. M

-26-

[cU] în teză generală, e astfel, pentru ce atunci d-sa n-a căutat în ' noastră contemporană modele de scriere ale altor juni

oeti unde formele estetice sunt mai îngrijite; unde, pe lângă con-•eptiune, se vede şi o limbă mai curată, şi totdeodată arta de a scri-

9 Pentru ce ne-a prezentat în *Criticele* sale, ca model, câteva floricele ale d-lui Eminescu la care nu poţi ajunge decât străbătând un nămol de greşeli de versificare, de rime imposibile, de imagini inexacte, de cuvinte fără sens. pe care le repudiază sentimentul artei, fie modernă fie antică?

III

Spre a nu întinde prea mult cadrul lucrării noastre, şi spre a nu obosi pe lector, lăsăm două din bucăţile admirate într-atât de d. Maiorescu în *Criticele* sale, şi vom examina o lungă bucată ce am citit în *Convorbirile* de la 1 decembrie, anul trecut, intitulată *împărat şi Proletar.* Ne vom putea da astfel seamă de progresele ce va fi acut poetul în urma criticii complezente a d-lui Maiorescu, Şi dacă acum cel puţin merită locul distins ce i s-a dat în literatură. In 42 de strofe, compusă fiecare strofa de câte 5 versuri de 2 silabe, d. Eminescu ne descrie un subiect care s-ar putea a de bizar şi dificil în acelaşi timp; pe Napoleon III, fostul arat al francezilor şi pe sărmanul proletar, de care şi alţi scrii-socialişti s-au ocupat, - poate nu cu aceeaşi artă şi acelaşi foc [ca]d. Eminescu...

f oezia *împărat şi Proletar* e împărţite în trei epoce. Ia întâia se face descripţiunea unei taverne în care se aflau [m]ai mulţi proletari, între care unul ţine un discurs către •fc discurs ce-ţi sfărâmă inima.

[a] doua, trecerea lui Napoleon III pe malurile Senei în fc de gate, tffo fine

-27-

în a treia, arderea Parisului de către comunarzi.

în aste trei epoce sau perioade, poetul intercalează, pres$_a$. ră, pe ici pe colo, mai multe strofe, care mai de care pline de o vervă ultra-poetică şi de o energie ultra-socială.

în prima perioadă d. Eminescu descrie

Scunda tavernă mohorâtă Unde pătrunde ziua *printre fereşti* murdare

şi unde

Stătea posomorâtă

Cu feţe-ntunecoase o ceată pribegită Copii săraci şi sceptici ai plebei proletare

apoi pune în gura unuia din aceşti sceptici vorbele următoare:

Spuneţi că omu-i o lumină Pe lumea asta plină d-amaruri şi de chin? Nici o scîntee'ntrânsul nu-i candidă şi plină Murdară-i este raza ca globul cel de tină Asupra cărui dânsul domneşte pe deplin.

Constatând *că fereastră* face la plural *ferestre* iar *nu fereşti,* şi că imperfectul de la verbul *stare* face *sta* iar nu *stătea,* mărturisim că în van ne-am bătut capul spre a vedea ce antiteză poate să existe între *omul-lumină* şi *lumea-amar* şi *chin,* precum n-am putut pricepe ce poate fi *raza murdară* a *omului-lumină.* Ne referim dar la onorabila redacţie a *Convorbirilor* care cată a fi priceput mai bine ce a vrut să înţeleagă poetul său şi o rugăm să binevoias-că a ni le explica şi nouă. Scepticul proletar, creaţiune a poetuM urmează zicând că cei tari sunt *îngrădiţi* de legi, că-şi fac averi pflfl despuierea altora şi că subjugă pe cei slabi, care sunt săracii, $' pindu-le chiar munca vieţii lor. Lucruri de acestea se văd la totp^3 sul, în orice ţară şi în orice loc. Poetul spune aci un adevăr. Ce fi vrut însă să spuie în strofa următoare?

Virtutea pentru dânşii ea nu există. însă V-o predică căci *trebui* să fie braţe tari

-28-

A statelor *greoaie* care *trebuie* -mpinse Şi *trebuiesc* luptate războaiele aprinse Căci voi murind în sânge ei pot să fie mari.

Ce a înţeles d. Eminescu prin *trebuie să fie braţe tari, ale statdorgreoaie care trebuie-mpinse* şi *trebuiesc luptate?* Cine trebuiesc împinse? *Statele greoaie* ori *braţele tarii* Spre ce trebuie împinse braţele sau statele? Şi aci rugăm pe d. Jacob Negruzzi, ca unul ce e în capul redacţiunii, să binevoiască a ne da, de se poate, explicaţiuni. Iar d-lui Eminescu îi observăm că *însă* niciodată, de când se fac versuri în limba românească, n-a rimat cu *aprinse.* îl consiliem ca pe viitor să se silească cât va putea a nu se mai servi cu acelaşi cuvânt la mai multe versuri consecutive. Ce e drept, spre a se feri negreşit de monotonie, d-sa a dat cuvântului *trebuie* trei forme diferite, adică când *trebuie,* când *trebui,* când *trebuiesc,* feră nici o *trebuinţă;* remediul însă nu ne pare mai nimerit decât răul în sine.

Dar să urmăm şirul discursului ce ţine proletarul, căci a-tinge o chestiune din cele mai importante: *chestiunea socială* ! A-râ de aceea că avuţii despoaie pe săraci, că unii dintrânşii, şi care numesc regi, au flote, coroane şi milioane strânse, supte din sudoarea prostitului popor, dar, zice poetul:

Ei *îngrădiţi* de lege plăcerilor se lasă Şi sucul cel mai dulce pământului i-l sug; Ei cheamă-n voluptatea orgiei sgomotoase De instrumente oarbe a voastre fiici frumoase *Frumuseţile-ns tineri* bătrânii lor distrug.

J^[a]i raare galimatias nu se mai poate. Cei puternici sug .... Cântului! Dacă ei s-ar mărgini aci, zău de ar avea cineva ['e] a se plânge - afară numai de vom recunoaşte acest drept

i fc

a se plânge - afară numai de vom recunoaşte acest drept *! [Ce însemnează] „frumuseţile-ne tineri bătrânii ior dis-

oâtrâaii cui? ai celor tari? Moşii, strămoşii ior cheamă în ⁻ fiicele plebei.. şi distrug frumuseţile tineri? ale cui? ale

-29-

proletarilor din tavernă sau ale fetelor plebei? ... Strigăm aci ca marele Goethe: Mehr Light! Mehr Light! Mehr Light!

Frumuseţile-ne tineri, expresiune nearmonioasă, contrac-ţiune silită, acord de genuri monstruos; *lasă* rimând cu *sgomotoQ. se,* ne face a crede că poetul, când face versuri ca:

Bătrânul Demiurgos se opinteşte-n van,

ca să ne servim de o expresiune a sa dintr-o strofa a bucăţii ce ana-iizam.

Poetul continuă:

Minciuni şi frase-i totul ce statele susţine Nu-i ordinea firească ce ei a fi susţin Averea să le aperi, mărirea şi-al lor bine Ei braţul tău înarma ca să loveşti în tine Şi pe voi contra voastră la luptă ei vă mân.

Rima *susţin,* dându-şi mâna cu *mân,* e tot atât de incorectă ca şi *mân* în loc de *mână* a 3-a persoană a indicativului de I conjugare. Puţină analiză logică, după cât se vede, n-ar fi de prisos să înveţe d. Eminescu măcar că se află pus în fruntea „noii direcţiuni". Tot asemenea n-ar fi de prisos să înveţe că *nefaste* nu rimează cu *voastră* şi nici cu *vastă,* după cum le pune d-sa în strofa următoare:

De ce să fiţi voi sclavii milioanelor *nefaste* Voi ce din munca voastră abia puteţi trăi? De ce boala şi moartea să fie partea *voastră* Când ei în bogăţia cea splendidă şi *vastă* Petrec ca şi în ceruri, n-au timp nici d-a muri.

în necazul însă al rimei, ce ca o buturugă stă înainte-i, P°. etul opintindu-se ajunge de se înfurieză atât că într-o altă strofe se opreşte răsuflarea şi, în loc de *iasă,* zice *ias':*

O! aduceţi potopui, destul voi aşteptarăţi Ca să vedeţi prin bine ce bine o să *ias'*

-30-

Numai şi numai ca să rimeze cu *rămas,* ca un *vorbăreţ* şi *pismătăreţ* ce este.

în fine, întorcându-se

La vremile-aurite

Ce mitele albastre ni le şoptesc *ades*

poetul surâde şi, în culmea fericirii, zice:

Plăcerile *egale egal* vor fi-mpărţite

Chiar moartea când va stinge lampa vieţii finite

Vi s-a părea un angel cu părul *blond şi des.*

Moartea cu părul blond şi des\ - De ce pomadă se va fi servit *Moartea* spre a face să-i crească părul *blond şi des?* Iată desigur o imagine care n-a trecut prin mintea nici unui poet sau pictor. Ciudat sentiment *al artei antice* care nu respectă nici imaginea ce antichitatea ne-a lăsat despre *Moarte* i Dar plăcerile *egale egal împărţite* ! Ce fericire are să fie pentru omenire când s-ar întâmpla una ca aceasta! Doamne, când mă gândesc, inima îmi tresaltă de bucurie! Dar vai! toate astea nu sunt decât *mite albastre* :ontes bleus) sau basme, poveşti, pe româneşte. Lectorul să nu ia te drept pluralul de la mită (mituire), ci *mituri,* de unde vine şi mitologie etc.

Aci se termină prima perioadă din poema poetului de la *Convorbiri.*

IV

^ _ Acum intrăm în a doua perioadă, aceea când Cesaru!, a-Napoleon III, se preîmbla pe malurile Senei! Dar ascultaţi pe

Pe malurile Senei, în faeton de gală, Cesarul trece palid, în gânduri adâncit; *Al undelor greu vuet,* vuirea de granit

-31 -

A sute d-echipajuri gândirea-i n-o înşală Poporul loc îi face tăcut şi umilit.

Cum că Cesar se afla răsturnat în faeton de gală, nu ne prinde mirare. Ne face însă să surâdem „vuietul greu" al undelor Senei. Cum? Sena care e liniştită totdeauna se puse să *vuiască,* $j să vuiască greu, când Cesar se preîmbla pe malurile ei?

înţelegem ca echipajurile (cum zice poetul) să facă vuiet în Paris, dar Sena nu ştim prin ce întâmplare a auzit-o vuind!

Aceasta ne aduce aminte ceea ce am auzit din gura unei persoane care, după ce vizitase Parisul, fiind rugată de amicii săi *a istorisi* ce i văzut pe acolo, răspunse că, între altele, a admirat una din pi. iile de pe Sena, adică *Pont des Arts,* care e foarte zgomotoasă, din pricină că e prea frecventată de trăsure. *Pont des Arts* frecventat de trăsure, când pietonii singuri pot trece pe dânsa, seamănă foarte mult cu

„greul vuiet al Senei" auzit de d. Eminescu.
Dar dacă are urechea atât de fină încât murmurul acestei ape să i se pară vuiet greu, cum de nu-i izbeşte (sic!) auzul rimele sale greşite, ritmul său incorect? Cum n-a observat în una din strofele care precede (sic!) pe cea de sus că *aşteptarăţi* nu rimează cu *vorbăreţ,* nici *braţ* cu *desperaţii*
V
D. Eminescu ajunge la sângeroasa dramă desfăşurată în s[e]' colul XIX în modul cel mai trist de *grupa din tavernă.* Capul bandei, în urma discursului ţinut, a fost ascultat. De aci cete [3] rate s-au format. Comuna e-n picioare. Până azi un alt poet -marele *Hugo* - n-a cutezat să descrie fioroasa dramă. *L 'annee rible* cade în faţa descripţiunii din *Convorbiri.*
Pe stradele'ncn«te de flăcări *orbitoare* Suiţi pe baricade de bulgări de granit Se *mişc* batalioane a plebei proletare
-32-
Cu cuşme frigiane şi arme lucitoare Şi clopote d'alarmă s-aude răguşit.
Ca marmora de albe, ca ea nepăsătoare, Prin aerul cel roşu femei trec *cu-arma 'n braţ* Cu păr bogat şi negru *cepe-umeri se coboară* Şi sânii lor acopăr, â e ură şi turbare în ochii lor cei negri, adânci şi *desperaţi.*
Mai înainte de a analiza cele zise în aste două strofe, ne întrebăm ce sunt acele *cuşme frigiene* ? Sunt ele acele *bonete frigiene!* Există oare vreo analogie între aceste bonete şi cuşmele sau *că-ciulele* noastre? Facem numai întrebare fără a ne mira altminteri, căci acest mod de a se exprima pare a fi o chestiune de şcoală pentru poeţii de la *Convorbiri.* Tot asemenea, d. Vârgolici a tradus *sandalul* lui Anacreon prin *papuci* !...
Stradele în Paris, după expresia poetului, sunt încruzite. în
impui Comunei, flăcările te orbea[u], căci femeile ce treceau *cu-*
arma-n braţ prin aerul cel roşu puseseră petrol la Tuilerii *(sic!),* la
Consiliul de Stat, la Casa de depuneri şi consemnaţii, la Palatul
Justiţiei, la Legiunea de onoare şi altele, astfel că trebuia să roşeas-
aerul. Toate bune. Numai, unde e *farmecul limbagiului* de care
>eşte d. Maiorescu în *Criticele* sale? Şi apoi permis este oare
unui poet, căruia se atribuie ca merit distinctiv facilitatea versu-
!> să facă eliziuni ca acestea: *cu-arma-n braţ, pe-umeri se coboa-*
■ Astfel se capătă dreptul de a sta alături cu Alecsandri? Nu ştim
[a]mai înţelegem! D. Maiorescu glumeşte sau vorbeşte serios?
Poetul pretinde a fi văzut pe stradele *încruzite* femei *ca*
)[r]a de albe... Femeile de sub comună, adică numitele*petro-*
Qumai ca marmura de albe nu puteau fi. Cei ce le-au văzut
[ut]ut îndestul convinge ce este într-adevăr *femeea abjecta.*
[e] de resbei ce au rezidat la Versailles au avut ocaziunea
[£c]a, între alţi culpabili, şi pe asemenea *fante slute* şi ieşite
Hue de prostituţiune cele mai infecte din cartierele *Lavi-*
-33-
lette şi *Montpamasse.* înţelegeam, dacă poetul ar fi tratat subie$_c$ tul său din alt punct de vedere, dacă, schimbând turnura episo^ de exemplu când armatele versaillese au intrat în Paris, în setea de sânge ce aveau ele, ne-ar fi arătat că s-au sacrificat şi fiinţe in$_0$. cente *albe ca marmora.* Petroleusele însă numai *ca marmora <k albe* n-au fost, ci toate cu feţele smolite şi cu trăsure diabolice ca cele ce ţin veriga pe la lupanare. Frumoasa pariziană sta în budoarul ei, aşteptând încetarea luptei dintre fraţi şi reînceperea amorurilor sale.
Cele două strofe de mai sus, în lipsa altora, ar fi putut trece ca frumuseţe în *împărat şi Proletar,* dacă, cel puţin, poetul s-ar fi gândit că forma în poezie joacă un mare rol; dacă, cel puţin, s-ar fi gândit la ritm. Dar şi în aceste strofe, ca în toate celelalte, se desfide *(sic!)* regulele versificaţiunii. Puţin îi pasă d-lui Eminescu dacă *coboară* rimează cu *turbare* şi *nepăsătoare;* dacă *Lear* (pronunţat în englezeşte *Lir)* rimează cu *măriri.* Puţin îi pasă dacă verbul *mişcare* de I conjugaţiune face III persoană plurală de la indicativ *mişcă* iar nu *mişc* etc.
VI
Aşadar „poet în suflet", dacă vreţi, dar aşa de „puţin f°' mat" încât nici ştie să exprime ce poate că simte, întrebuinţând guri neînţelese, înşirând unele după altele cuvinte, care nu nici un sens, sfidând gramatica şi analiza logică, şi prin fără farmec nici preciziune posibile în limbaj, torturând neco: rima şi ritmul, şi prin urmare fără uşurinţă posibilă în verşi iată cum ne apare d. Eminescu. Persistăm a

crede că, daca, laudelor exagerate care au putut umfla vanitatea poetului creşte meritul, s-ar fi dat, de la început, d-lui Eminescu conŞ[1]" vere dar juste, studiul, reflecţiunea, cercetarea mai cu

-34-

iod"

u#

versurilor sale l-ar fi împ[i]edicat de a mai da publicului nişte roducţiuni atât de incorecte, de neterminate, încât mulţimea grelelor împiedică de a zări chiar scânteia inspiraţiunii; l-ar fi îm-ijledicat mai cu seamă de a publica versuri ca acestea:

De mi-i da o sărutare Nime-n lume n-a să ştie Căci va fi *sub pălărie* Şi-apoi cine treaba are.

Ne-a *lovit în pălărie* ar zice un glumeţ servmdu-se cu o ex-presiune populară de pe aici.

-35-

[Alexandru Grama]

Mihail Eminescu

Studiu critic

Prolog

Domnul Maiorescu, în criticele sale la pagina 351, zice despre Eminescu că e un om *„blazat în cuget* " ». Când zici însă despre cineva câ e *„blazat în cuget,* atunci aceea atâta însemnează, că acela e tâmpit* pentru orice idei, interese şi delicii sufleteşti şi sociale. Şi apoi cel tâmpit pentru atari lucruri desigur că, prin cugetările sale, nu va fi nicicând în stare a procura altora desfătare. Căci ceea ce nu-l mişcă pe el, aceea numai nu va fi chiar el în stare a face să mişte pe alţii. Orbul nu va învăţa pe alţii să se desfăteze în frumuseţea şi jocul culorilor.

Cu toate acestea, cine ar fi crezut că tot dl. Maiorescu, i» alt loc, să zică, despre Eminescu cel *„blazat în cuget* ", că e,,"" *geniu cuprins de lumea ideala[11],* va să zică nu tâmpit pentru *w&* interese şi delicii sufleteşti şi sociale, ci absorbit cu totul de el[e] [5] încă de o iubire nespusă faţă cu ele, căci numai aşa se poate exp ca o atare cuprindere sau absorbţiune de lumea ideală.[2]

Fiindcă în amândouă locurile tot dl. Maiorescu este c vorbeşte despre Eminescu, şi, încă şi mai mult, vorbeşte în *v&*

[1] T. Maiorescu, *„Critice",* Bucureşti, 1874.

J [T. Maiorescu, *Eminescu şi poeziile lui,* în] *„Convorbiri literare",* nr. 8, 1890, pag

* **tâmpit**»tocit, lipsit de agerime

-36-

628

Houâ locurile cu aceeaşi intenţiune de a caracteriza pe Eminescu, aceea după toate legile logicii ne este iertat a uni aceste două caracterizări în o singură sentinţă. Si aşa putem zice, dl. Maiorescu caracterizat pe Eminescu astfel: *Eminescu este un geniu cuprins de lumea ideală şi blazat în cuget.*

Caracterizarea aceasta a lui Eminescu, subministrată de dl. Maiorescu este destul de curioasă, ca să nu zicem mai mult. Curioasă, căci nu e cu putinţă ca un om să fie, deodată, şi cuprins de lumea ideală, şi blazat în cuget. Cu toate acestea însă noi caracterizarea aceasta a lui Eminescu de dl. Maiorescu, unul din cei mai mari adoratori ai lui, o vom lua de bază în studiul de faţă, arătând mai întâi cât de fals e atributul cel dintâi din ea, că Eminescu e *„ungeniu cuprins de lumea ideală",* şi apoi, durere, cât de adevărat e al doilea atribut din aceeaşi, că Eminescu e *„un om blazat în cuget".* Din acestea, apoi, credem că cititorii noştri vor ajunge ca şi noi la convingerea că Eminescu n-a fost nici geniu, nici cuprins de lumea ideală, ci un biet versificator tare de rând, tâmpit pentru lumea aceasta prin natura sa, prin ocupaţiunile şi tendinţele le şi prin aerul social şi literar, în care a trăit. De unde mult rău fac mai cu seamă tinerimii noastre aceia care pe un atare om îl ex-P"n ca pe un geniu.

I

Eminescu geniu cuprins de lumea ideală

Lumea ne arată două specii de genii: genii adevăraţi si ge-[ISl]- La cei dintâi, puterea şi avântul spiritului lor cel extraor-[e] [cea] care-şi stoarce deodată sau pe încetul recunoştinţa Alunea omenească. Numele acestora apoi şi rămâne nemu-[cei] [u]i[n] urmă, sunt totdeauna alţii, care din un interes sau [esc cu] °rice preţ să-i facă să trecă de genii înaintea publi-

-37-

culuí. Numele acestora de comun piere după o generaţie sau câte odată şi mai iute. Cei dintâi sunt ca soarele adevărat, care nu pj$_e$ re nicicând de pe bolta cerească. Cei din urmă sunt ca sorii aceia falşi, ce câteodată lucesc pe cer câteva minute în urma unei stan anumite a atmosferei şi apoi dispar fără urmă.
Două sunt căile pe care genii cei adevăraţi îşi câştigă recunoştinţa de atari înaintea omenimii. Pe una se câştigă recunoştinţa aceasta până când geniul e încă în viaţă. Pe cealaltă numai după moarte. Dacă geniul este atât de fericit, [înjcât încă în viată află un public, care să-l ştie preţui, atunci publicul acesta îl şi recunoaşte de atare, şi geniul îşi vede cu ochii începutul nemuririi. Pe atan genii contemporanii îi încarcă de comun cu atâtea onoruri, [înjcât apar ca nişte adevăraţi regi în lumea cugetării. Amintim numai de nefericitul geniu Voltaire, la care nu numai călătorea publicul spre a-l vedea, ca la o minune, ci chiar şi capetele încoronate, ca Fre-deric II din Prusia, îl invitară la curţile lor. Mai asemenea a stat lucrul şi cu Goethe şi cu alţii.
Nu toţi geniii însă au fost aşa de fericiţi, [înjcât să fie recunoscuţi de atari încă în viaţă. Din contră, au fost şi de aceia care au murit sau puţin cunoscuţi, sau ignoraţi de contemporani şi numai lung timp după moarte de abia posteritatea i-a recunoscut* atari. Exemplu avem pe spaniolul Cervantes, autorul lui Don O* jote, care în viaţă era [cît] pe aci să piară de foame, şi totuşi astaa numai Sfânta Scriptură poate zice că a văzut mai multe versiu"[1] ca Don Quijote a[l] lui Cervantes. Mai departe, pe englezul SbaK speare, pe care contemporanii l-au preţuit ce e drept, însă m^{cl}″ departe ca pe un geniu, cum îl preţuieşte astăzi lumea întreag^{2}^
Alte căi, deosebite de acestea două, pe care un g^{elU} „ junge a fi recunoscut de atare, nu se dau. Şi dacă totuşi se m^ $_f$ cazuri, de unii bărbaţi pe o altă cale ajung la numele de g^{eiJj} \ tunci putem fi siguri că sunt numai genii falşi, care ca *

-38-

mblă şi ei câtva timp prin palatele geniilor şi apoi dispar fără ur-i Şi apoi căile acestea ale geniilor falşi sunt nu numai deosebite le ale geniilor adevăraţi, ci au totdeauna ceva ridicul, ceva comic i sine, aşa [în]cât înaintea oamenilor cugetători sunt printre adevăraţii genii aceea ce este în teatrele engleze persoana comică numită *Clown,* care excită râsul privitorilor cu grimasele, uşurinţa şi stupiditatea în purtare şi chiar pentru aceea prin contrastul frapant dintre ea şi ceilalţi actori.
Eminescu a trăit 40 de ani, în adevăr însă a trăit numai 35 de ani, căci când era de etatea aceasta a nebunit, si anii nebuniei nu mai ponderează în viaţa lui literară. Viaţa lui dar a fost scurtă. Aceasta însă n-a fost nici o piedică, ca să nu-şi poată manifesta genialitatea sa, dacă o poseda în adevăr. Lord Byron a trăit numai 36 de am. Genialul Pascal numai 39. Să vedem dar, cum şi-a manifestat Eminescu genialitatea?
Pe când era de 20 de ani, văzând că merg mulţi tineri în Germania la studii, se duse şi el, cu toate că nu putea fi primit la ci o universitate ca student ordinar, fiindcă îi lipsea pregătirea wazială. Rătăcind câtva timp prin Germania, se întoarse îndă-h România şi acolo petrecu până la moarte. Activitatea literară -a poet şi-o începu încă înainte de a merge în Germania. Mai scria o poezie prin *Familia* şi pe aiurea, pe unde se încearcă toţi ti-loştri, care voiesc să devină poeţi. Un impuls mare spre a pu-■tin.ua cu poezia îi dete împrejurarea că chiar şi *Convorbirile* ° începură a-i publica poeziile. *Convorbirile literare* însă nu ^ i le-au publicat nici pe departe din motivul că erau ceva de valoare adevărată literară, precum vom vedea când le ■**sa.** Ci i le-au publicat pentru că Eminescu începuse a-şi ^{Oe}ziile după gustul limbistic al *„noii direcţii",* a[l] cărei or-lite$_{ra}$. $^{c>\ uu}$pa aceea, Emmescu se silea cum putea ei a muta ^{a} germană, şi apoi *„jioua direcţie"* era germană cu trup şi

-39-

suflet. Mai departe, bietul Eminescu, ca să devină şi mai *Convorbirilor literare,* îşi însuşi ceva şi de prin filozofia a lui Kant şi Schopenhauer, şi apoi filozofia acestora n-aveau to *vorbirile literare* de ajuns să o laude. Şi în urmă Eminescu se f» rea de a manifesta în poeziile sale ceva foc şi însufleţire naţional căci aşa ceva, după noua direcţie, ducea la barbarie. Nu am voi ca pentru că le zicem acestea,

să fim consideraţi de inamici ai noii 4 recţii în toate manifestările ei. Meritul ce noua direcţie îl arepet. tru limba şi literatura noastră îl recunoaştem bucuros. Ea a fost o reacţiune, ce a trebuit să se nască, ca să împiedice stagnarea şi dezvoltarea prea unilaterală a limbii şi literaturii noastre. Aceasta însă nu ne împiedecă ca să nu ne pronunţăm şi cu privire la unele abe-raţiuni aie ei, cum este cultul nemeritat şi periculos a[i] lui Era-nescu introdus de dânsa în publicul nostru.

Până la 1883, când pe Eminescu l-a ajuns morbul mental.' din care n-a mai scăpat, publicul, ce-l cunoştea ca „poet", era tare puţin. Afară de cititorii *Convorbirilor literare,* mai nime nu-i cunoştea. Ma[1] ce e mai mult, atâta era de necunoscut publicului. [înjcât în mijlocul lui câteodată nu putea să-şi câştige nici pâinea de toate zilele. Semnul cel mai învederat că n-a fost un atare om genial, care cu productele spiritului său să fie în stare încă în via» a atrage atenţiunea oamenilor asupra sa în grad mare.

De când l-a ajuns însă morbul mental, de atunci atenţi'" nea publicului a început a se îndrepta spre el în măsură mai m^ Nicidecât nu s-a întâmplat însă aceasta din motivul că pubu doară îl cunoştea de un bărbat genial, sau că doară era încânta scrierile lui. Nu a prompt[2] interesul acesta faţă de el în mod sp ^ taneu în conştiinţa publicului. Ci publicul a fost în mod for[01] larmat din partea presei. Semnalul s-a dat de unele foi din *»*

ma = dar, ci, aşadar ' **a proriipe** = a (se) declanşa, a izbucni

-40-

• p_e acestea începură a le seconda şi ale noastre de dincoace. *t* într-una apăreau în foi ştiri despre starea sanitară a lui Eminescu.

în faţa alarmului acestuia, la început publicul a rămas cu

totul rece. Crescând alarmul însă tot mai tare, ca şi cum naţiunea aoastrâ cine ştie ce ar pierde în Eminescu, cea mai mare parte a publicului, care altcum nu-l cunoştea deloc, începu a crede că E-Ininescu în adevăr trebuie să fie om mare, dacă foile se ocupă atâta de el. Aceasta este cea dintâi situaţiune comică în suirea lui Eminescu pe scara geniilor. Publicul nu a început a vorbi de el ca de un om cu minte mare decât atunci când, din nefericire, şi-a pierdut-o.

La 1889 moare Eminescu. Alarmul foilor atunci a devenit formal asurzitor. Plângeau după el multe, nu din inimă, ci ca bocitoarele plătite după morţi. Tinerimea din Bucureşti se pune să fundeze o foaie intitulată *Eminescu;* se strâg colecte, să-i ridice mon-iment, se fac reclame în favorul lui şi prin foi germane, care până atunci nici de nume nu i-au auzit. Ma unii se apucă şi numără, câte :rsuri, câte cuvinte a scris Eminescu în poeziile sale. Tot lucruri rtru a îmbăta lumea. Ce să facă bietul public, care nu se ocupă : cu literatura? Trebuieşte să creadă că Eminescu în adevăr a a geniu, dacă se întâmplă lucruri de acestea la moartea lui. [m]ulti din public nu au idee ce sunt în stare a face oamenii din Poeţii de curte pe Ludovic XIV atât l-au lăudat, [în]cât în [>nu mai] Ştiau cu ce să-l laude, decât că e mare de statură, deşi [il-]a de statură mijlocie. Când revoluţionarii din 1793 i-au eletul din criptă, l-au măsurat si s-au mirat văzând cât de

^ l-311 1D *A* '

lăudat poeţii de curte. Un geniu însă trebuie cunoscut. Şi

Pulţi a ceti scrierile iui Eminescu. Nimeni însă nu poate

-eva genial. Cu toate acestea, cei mai mulţi credeau că,

[e] &udat, atunci trebuie să fie lucruri geniale în scrieri-

-41 -

le lui, numai cât ei sunt prea mici spre a-i putea înţelege frunm[s]. ţile. Şi aceasta este a doua situaţiune comică în suirea Iui Emin[es] cu pe scara geniilor. Nu spiritul lui cel doară în adevăr mare a fo« care i-a câştigat admiraţiunea publicului, ci alarmul cel mare [a]j câtorva inşi, care desigur din alte motive voiau să facă din Emin[es], cu un geniu. El nu e un geniu recunoscut, ci un geniu impus aşa-zicând cu forţa. El în lumea ideală nu e împăratul, care cu potesta-tea* reală din manile sale stoarce supunere, ci pălăria aceea din *Wilhelm Teii* a lui Schiller, [pe] care locţiitorul împăratului o a a-găţat sus, ca poporul să o salute şi să se teamă de ea.

Să recapitulăm încă o dată. Până la căderea în alienaţiune mentală, Eminescu n-a fost publicului mare românesc mai deloc cunoscut, încât câteodată mai pierea de foame. Nebuneşte şi, apoi, moare, şi, deodată, nemijlocit după moarte îl vedem cu coroana de geniu pe cap. Aceasta însă nu e calea unui geniu. Dacă un geniu îi viaţă n-a fost cunoscut de atare, cum n-a fost cunoscut Eminescu. I atunci e semn că generaţiunea în care a trăit n-a fost în stare sâ-l priceapă. Dacă însă totuşi ajunge a fi recunoscut de atare după moarte, arunci aceasta nu se întâmplă la nici un caz înainte de ces-l ar stinge

cel puţin generaţiunea lui contemporană, care nu l-a pn-l ceput. Trebuie să vină o altă generaţiune, care să fie în stare a-l1 pricepe şi preţui. Aceasta e cauza, de genii necunoscuţi în viaţă, si după moarte numai târziu au început a fi recunoscuţi de atan-

Cât de comic însă stă lucrul cu Eminescu! El, în mijl°c. aceleiaşi generaţiuni, în un interval tare scurt de 5 ani, a fost P[e] să moară de foame, când era viu, i s-a ridicat numaidecât fflOD ment şi i s-a pus busta în Ateneu, când era mort. La 1883, în ′. locul aceloraşi oameni mai piere de foame, şi la anul 1889 a[ce] [t;] public plânge după el ca după cel mai mare poet al nostru şi ^ să dea oricât, să-l vadă viu. Aceasta este a treia situaţiune j

potestate = putere

-42-

. suirea lui Eminescu pe scara geniilor. Acelaşi public, sedus [ie]ntru aceleaşi scrieri, l-a şi ignorat şi l-a şi ridicat până la cer, ca j cum ar fi o femeie nervoasă, care acum plânge şi-şi blestemă bărbatul, acum râde şi-l netezeşte.

Ce urmează de aici? Sau noi fără reclam nu ne ştim preţui pe bărbaţii noştri, când îi avem, sau Eminescu n-a fost geniu. Alternativa întâia nu stă. Căci, oare, pe Alecsandri şi Mureşanu nu i-am preţuit noi, până au trăit, fără să le fi făcut nimeni reclam ca lui Eminescu? Ci adevărul e că Eminescu n-a fost nici geniu, şi nici barem poet. Ci o ceată de oameni, din alte motive, a sedus publicul nostru cu cultul lui Eminescu în un mod, care nu se va putea nicicând scuza. Pentru aceea, cetei acesteia îi aducem aminte frumoasele cuvinte a[le] lui Goethe:

Ein Kranz ist viei leichter binden Als ihm ein viirdig Haupt zu finden.[1]

De la 1883 încoace, cultul lui Eminescu îşi serbează prin iblicul nostru toate orgiile sale. Tinerimea noastră, ameţită şi îmbătată de atâtea laude grămădite pe capul lui Eminescu, începe a ta pe Mureşanu, Alecsandri şi Bolintineanu, şi începe a se ocupa mult cu citirea lui Eminescu în detrimentul dezvoltării ei iti-ctuale, estetice şi morale. Sărmana noastră tinerime nu află * nimica genial şi adevărat frumos în Eminescu, însă el a de-[llt] P[oe]tul de modă, şi apoi e cunoscut ce putere captivătoare de-tioda în lume, şi mai cu seamă asupra tinerimii. Şi cum să [14] Eminescu poetul de modă, când pene atât de dextre* ca traseu în *Convorbirile literare* şi a d-lui Gherea în *„criti-*[e] [n]u-şi ţin sub demnitatea lor a se ocupa cu o nulitate lite-^minescu, deşi putem cu tot dreptul zice că, în studiile lor, <[a] mai slabă o formează citaţiunile din Eminescu, din care

ktru df[Sl-]1[1501^a] [m]P'eti o cunună, decât a afla pe seama ei un cap vrednic. . mdemânatec, maestru

-43-

se vede cât de puţin merită Eminescu şi numele de un poet ocru.

Când un om matur, dedat a citi cu atenţiune şi judecata parcurge până în capăt scrierile acestor doi distinşi literaţi asupra lui Eminescu, atunci - ajungând la capăt - îşi zice cu tot dreptu] Ce bărbaţi deştepţi şi instruiţi, ce expunere frumoasă şi elegantă de idei, ce magazin impunător de erudiţiune, însă ce daună că toate Iu. crurile acestea sunt prăpădite în studiul unui biet poetastru, care ca poet stă pe un nivel mult mai inferior decât ei ca prozaişti! Şi ci cuvintele acestea va pune omul cartea de lături în credinţa că, dacă Eminescu ca poet ar fi aceea ce e dl. Petraşcu şi dl. Gherea ca pro-zaist, atunci totuşi s-ar plăti osteneala ca să-l citească omul. Nu a-şa se întâmplă însă cu oamenii, pentru care lectura de atari scrieri este ceva rar, şi mai vârtos nu aşa se întâmplă cu tinerimea. Atan oameni şi tineri devin fermecaţi de studii ca a[le] d-lor Gherea si Petraşcu. Şi aceasta cu tot dreptul. însă de altă parte, fiindcă obiectul ataror scrieri este Eminescu, tot farmecul se ascrie acestea s nu acelora. Şi astfel, din literă în literă, se întâmplă cu d-nii Gherea şi Petraşcu o specie de: „sic *vos non vobis mellificatis apes"* ala I Vergiliu. Coroana, ce şi-o au împletit ei şi ar trebui să fie pe capul lor, le-o ia Eminescu pe furiş şi pe neobservate şi şi-o aşează pe <* pul său.

Genialul enciclopedist Helvetius, în opul său *De* zice că este geniu de invenţiune şi geniu de expresiune[1], ce să zică: că există genii ce umplu pe om de admiraţiune prin

avut»

e.H°'

mer, şi iarăşi genii care nu impun mult cu avuţia de idei *&&* seamă originale, însă sunt puternici peste măsură în [p]

de idei frumoase, plăcute, interesante şi originale, cum e p.

lor, cum e Virgiliu în *Eneida* sa. Să vedem acum, oare aparţine barem uneia din clasele acestea?
111

1 *Discours,* IV, c I.

-44-

Dacă deschide omul colecţiunea de poezii a lui Eminescu, ublicată de dl. Maiorescu la 1884, şi le citeşte toate cu atenţiune ie la început până la capăt, şi apoi îşi pune întrebarea: care sunt simţirile cântate şi ideile exprimate de Eminescu în un număr destul de mare de poezii din un volum iarăşi destul de mare, se va mira când va căpăta răspunsul categoric că, afară de câteva suspine sporadice în fata frumuseţii naturii, în toate n-a întâmpinat nimic, absolut nimic decât simţul sexual sub formă de amor, şi un urât de lume sub forma pesimismului lui Schopenhauer. Şi de ar căuta o-mul orişicât, de şi-ar încorda atenţiunea şi spiritul de observaţiune până la extreme, mai mult nu va afla decât pururi şi pretutindeni pe Amor şi pe Schopenhauer în o amiciţie bizară.

Acum câmpul poeziei este atât de extins, simţămintele, ce sunt în stare a cuprinde mima unui poet genial şi a irumpe de a-colo îmbrăcate în veşmântul poeziei, sunt atât de multe şi varie, ideile acomodate de obiecte minunate ale poeziei sunt atât de multifane* încât trebuie să fie pentru un om cugetător o adevărată ură sufletească a citi pe un poet ca Eminescu, în care de la în-utpână la capăt nu întâlneşte omul decât tot numai aceste două ieruri exprimate când în o formă, când în alta. Dacă un muzicant cânta timp de o oră tot numai cu două tonuri, variate când ffe, când mai lin, când mai iute, când mai încet, atunci e rar are n-ar deveni nervos la auzul unei atare cacofonii. Citi-°Şfri, în Ioc de un muzicant, ce îi cântă astfel cu instrumentul [a]-Şi închipuiască pe un om ce-i citeşte poeziile lui Eminescu, esiunea cauzată de muzică străformată" înimpresiune cau-[e] poezie, şi atunci apoi îl au pe Eminescu chiar aşa cum este.

Poet [rumos] Şi [cu] multă graţie ne spune simpaticul şi blândul fnan Uhland, cât sunt de multe obiectele de care se poate

[i] a transforma

-45-

inspira şi le poate cânta un poet:

Er singt von Lenz und Liebe, von stisser goldener Zeit, Von Freiheit, Männerwiirde, von Treu und Heiligkeit, Er singt von aliem Siissen, vas Menschenbrust durchbebt, Er singt von aliem Hohen, vas Menschenherz erhebt.[1]

Din toate aceste obiecte frumoase, în tot Eminescu nu va afla omul nimic cântat, decât singur: iubirea, şi încă şi aceasta restrânsă între marginile înguste a[le] iubirii sexuale. Iubirea de pa-trie, iubirea de naţiune, iubirea idealului, iubirea libertăţii, iubirea virtuţii şi alte câte şi mai câte genuri de iubiri înălţătoare de inimă, ce le întâmpină omul prin poeţii clasici ai tuturor popoarelor, sunt deplin eschise* din scrierile lui Eminescu, ca şi cum ar fi pentru ele o plantă exotică, necunoscută lui Eminescu nici după nume. Si un suflet mohorât şi putred ca a[l] lui Eminescu a fost şi cu totul necapace de a se însufleţi de orice altă iubire afară de cea sexuală. Filozofia pesimistă a lui Schopenhauer a sădit în inima iui încă de timpuriu o ură şi un urât faţă cu toată existenţa. Pentru el, pământul era numai un *bruş de tină.* Pentru el, şi cerul e un „mausoleu" Pentru el, „totul e o nebunie", iar *„a fi e o nebunie şi tristă şi goală'.* Pentru el, „decât viaţa aceasta e mai bun nemica". Ce e dar mai natural decât ca un suflet, pentru care existenţa e o boală, sa nu se însufleţească absolut de nimic ideal, căci dacă existenta însăşi e un rău, atunci ce ideal pe lume mai poate avea un interes o recare pentru o atare existenţă? îndată ce existenţa aceasta ar fo[ce]' pe a se interesa de ceva ideal, numaidecât s-ar convinge că, totus-existenţa este mai bună decât neexistenţa, şi atunci ar fi ca **trcgului** pesimism schopenhauerian. Pentru aceea, ar fi o

[1] Cântă de libertate, plăcere si amor,
Bravură si credinţă, sfinţenie si dor,
Cântă de tot ce-i dulce si-n mimă pătrunde,
fanta de tnt ce-i nnbil si-n suflete răspunde , (Traducere de D. V. Pogor)

» cschidc ■ a exclude

-46-

- nebunie şi lipsă de consecinţă dacă cineva ar aştepta de la Emi-„[cU v]reo însufleţire sau iubire faţă cu

lucrurile plăcute şi înalte, re după Uhland mişcă pieptul omenesc şi-l cutreieră. Pesimis-ul lui Schopenhauer i le-a acoperit acestea cu totul, cum acope-iă norii cei groşi stelele. Şi ce a mai rămas în el au fost numai simţirile cele carnale, pe care chiar nici Schopenhauer nu le-a putut alunga din sine. căci acestea sunt mai puternice decât orice teorie filozofică. Şi între simţirile acestea carnale, după simţul de foame si de sete sau de nutriment, cel mai puternic este cel sexual. Acesta singur i-a mai rămas lui Eminescu, şi lucru firesc, că numai pe a-cesta a mai putut să-l mai cânte. A rămas simţul acesta în el, ca singura ruină de simţăminte ce a contrastat pesimismului, care le-a spulberat pe toate celelalte din pieptul lui, ca o oază neînsemnată în sufletul lui cel pustiit de filozofia lui Schopenhauer, ca un arbore solitar şi cu umbra slabă în deşertul cel arzător al Arabiei. Şi dacă urmăreşte omul cu atenţiune cum cântă bietul şi nefericitul tninescu chiar şi simţul sexual, atunci observă cum pesimismul reşte încontinuu şi în acesta, ca să-l omoare, cum a omorât pe elalte, căci şi prin poeziile lui erotice sau de amor străbate tot [ire]u pesimismul lui Schopenhauer, care câteodată este negru, Apatic, respingător până la dezgust şi greaţă. Cei ce voiesc să se 'ingă, citească poezia lui: *Mortua est*', în care iubirea sexuală [1] Şi pesimismul cel sălbatic fac grimase ca nişte marionete [e] din schelete omeneşti. Aceasta este cauza, de la el chiar °or nu este simpatic şi delicat ca la alţi poeţi, ma la el de [1] [e]ste chiar antipatic, [în]cât despre amorul lui se poate zi-"[ea ce zic]e Ovidiu despre invidie, că

Pallor în ore sedet, macies in corpore toto. [2]

-47-

Astfel tot cuprinsul poeziilor lui Eminescu este monstn, os. De o parte pesimismul lui Schopenhauer, iar de cealaltă iubj rea sexuală şi erotismul desfigurat si mutilat de loviturile pesimj$_s$mului, o specie de lanus cu două feţe înfricoşate.

Iată ce se propune tinerimii noastre ca geniu. Şi-au tras oare seama cei ce propun pe Eminescu ca geniu ce dezastre sunt în stare poeziile lui de un atare cuprins să producă în inimile inocente a[le] tinerimii? Dacă nu şi-au tras seama până acum, atunci ar fi bine şi de dorit să şi-o tragă de aci încolo, să le fie milă de tinerimea noastră şi să-l lase pe Eminescu să se cufunde în marea uitării, unde meritează.

înainte de ce ne-am dimite* mai în detaliu în analiza cuprinsului poeziilor lui Eminescu, nu putem lăsa neamintită o împrejurare, ce ne-a bătut tare la ochi. Domnul Gherea, în critica lui Eminescu, cu toată erudiţiunea şi agerimea cea frumoasă de care dispune, nu poate descoperi nici dânsul mai mult în poeziile lui decât erotism şi pesimism. Dacă mai vorbeşte pe ici-colo şi despre altceva, aceea este numai un tribut, ce-l aduce şi dânsul opiniunu publice seduse, cu care nu ar voi să se pună în opoziţiune prea marcată. Bătător la ochi este însă că dl. Gherea erotismul, ce-l află i" poeziile lui Eminescu, îl foloseşte spre a arăta că Eminescu, u fondul sufletului său, a fost idealist, şi pesimismul a fost numai un apendice, căpătat în miezul" social în care a trăit, un scai, ce s-aŞ' găţat de el de pe societatea în care a petrecut. Noi am dori ca d

"* nil*

Gherea, care - precum se vede - a citit foarte mult, să ne spună"[0] că idealismul este tot una cu erotismul, şi că, prin urmare, unde e te erotism mai mult, acolo este idealism mai mult? în consecm^ ar trebui dl. Gherea să pună pe Anacreon, poetul cel mai [erot]"\ antichităţii, peste toţi ceilalţi poeţi; ma cântecul acela ultraer

u **a se dimite** = a se apuca **miez social** = mediu social

-48-

fi] lui Demidoh din *Odiseea* să-l considere de lucrul cel mai ideal 1] lui Homer. • Si totuşi criticii şi literaţii lui Anacreon nu-i dau atâta onoare, iar cântecul acela din Homer, chiar pentru că este ul-raerotic, nu vor să-l recunoască de un product al marelui idealist Homer, căci nu în erotism, ci în alte lucruri se vădeşte adevăratul idealism al unui suflet mare, cum a fost Homer. Nu semnul idealismului în poeziile lui Eminescu, ci este numai restul de simţăminte mântuit de focul mistuitor al pesimismului, fiindcă la acest simţământ a rămas şi pesimismul lui în mare parte neputincios. Pe-simismul lui Schopenhauer a produs în sufletul şi altcum mizer a[l] lui Eminescu un incendiu de simţăminte, în care toate s-au nimicit, şi ca zgură a mai rămas numai simţământul sexual. Aceasta este singura explicare naturală a erotismului lui Eminescu faţă cu lipsa deplină a altor simţăminte la el, care trebuie să o recunoască si dl. Gherea.

Erotismul lui Eminescu însă nu numai că e [mjnegrit de pesimismul lui Schopenhauer, ci este pe lângă aceea şi peste măsura vulgar, pentru că e carnal şi sălbatec. Marele cunoscător al sim-r şi caracterelor poetice, genialul Chateaubriand, vorbind de-e iubirea erotică, zice că, în forma în care apare ea la poeţii ge-[la]u si nobili, ce au trăit în era creştinismului, a fost mai necunos-& poeţilor antici păgâni.[2] Şi

aceasta cu tot dreptul, căci religiu-eştină, tinzând neîntrerupt a purifica inima omenească, a a-^ acolo [în]cât a spiritualizat şi simţirile, care mai puţin se susceptibile de aşa ceva. Şi, între acestea, cel mai însemnat nţul sexual. Aceasta este cauza pentru care simţul *nobil* se-*?" cauî ă în femeie tot numai trup frumos, ochi negri, talie su-> mâini albe, păr lung şi alte graţii trupeşti, ci caută în fe-racter, modestie, virtute, nobleţe, educaţiune, spirit, inteli-
> 1865't /_P295

-49-

genţă şi însufleţire pentru idealele omenimii. Aceasta e cauza ne tru care un poet nobil şi genial nu va cânta tot numai partea tn peasca a femeii, la câştigarea căreia ea n-a contribuit mai *ni^i* ci va cânta mai mult partea sufletească, care şi-o câştigă şi feffie, în mare parte numai cu lucru şi osteneală multă. Astfel simţul & xual este oareşicumva eterizat şi ridicat în o sferă atât de înalta i convenabilă demnităţii omeneşti, cum şi unde n-a fost nicicând ir antichitate.

Şi acum ce află omul din toate acestea la Eminescu? Răspundem: simţul sexual cel mai carnal, cum se dezvoltă numai îi haremele mahomedanilor. Nicăieri el nu caută şi nu-i trebuie în femeie decât ochi mari negri, braţe rotunde, păr lung, faţă „bălaie şi alte calităţi trupeşti, [în] cât îi vine omului a crede că este un e-misar al haremului spre a aduna printre români femei frumoase pentru magnaţii desfrânaţi ai Orientului, iar plăcerile lui Emiaescu cu femeia stau numai în sărutări, îmbrăţişări, cuprinderi peste mijloc, preumblări prin pădure în singurătate şi alte platitudini, [fo]-cât din punctul acesta de vedere poeziile lui sunt un adevărat lupanar literar. Lucrul acesta nu-i place nici d-lui Gherea, deşi dânsa este realist cu trup şi suflet, şi îi şi face lui Eminescu, deşi cu oarecare sfială, imputare meritată şi pe drept.[1] Una însă o a uitat dl Gherea. Şi aceasta este că Eminescu în cântarea simţului sexual DU e numai carnal, ci este şi sălbatec. Căci nu numai că nu-i trebuie femeie mei o frumuseţă sufletească şi ideală, ci acestea le chiar răşte şi despreţuieşte. Ma cinismul lui cel de jos merge până aco încât iubeşte pe femeia frumoasă în trup chiar şi .atunci când diavol în privinţă sufletească. Cu o francheţe mare, o spune ceasta în versurile din *înger si demon:*

Suflete! de-ai fi chiar demon, tu eşti sfântă prin iubire. Şi ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond.

[1]1 Gherea, *Critice,* p. 148. [2] M. Eminescu, *Poezii,* p. 50.

-50-

Şi:

Un demon sufletul ei este Cu chip de marmoră frumos.[1]

Şi totuşi e înamorat în demonul acesta până la nebunie. Se poate pe *lume* un erotism mai sălbatec şi mai dejositor pentru om ca acesta ? Prin penitenciare sunt închise, câteodată pe viaţă, femei frumoase, însă sălbăticite, harpii, care şi-au ucis copiii şi au comis alte crime oribile. Si Eminescu ar fi fost în stare, după principiile acestea erotice, a se înamora până la nebunie în un atare monstru omenesc, dacă numai avea „ochi mari şi părul blond". Dacă el a fost apt de un atare amor, fie, nu ne pasă mult. Ne-ar durea însă mult, tare mult, când tinerimea română ar adopta şi ea pentru mişcările inocente ale inimei sale nişte principii aşa dejos-itoare pentru demnitatea omenească, cum sunt acestea a[le] lui E-minescu.

Nu putem întrelăsa' a nu ne provoca aci la un adevărat om iial, şi scriitor clasic, ca mai cu seamă părinţii de familie să va-5 cum cugetă despre iubire un atare bărbat, pe lângă care Emines-u dispare cu totul. înţelegem pe clasicul german Grillparzer, a 'i aniversare de o sută de ani de la naştere fu serbată chiar în I acesta. Acest genial poet, în drama sa *Dasgoldene Vliess (Tavanul de aur),* a descris ca nimeni altul unde este în stare a du-l iubirea oarbă erotică lipsită de orişice consideraţiuni, ca i Eminescu. Persoanele principale în dramă sunt elinul Ia-uh?1 r^ara Medeea, cunoscute din mitologia antică grecească. ui Iason fată cu Medeea trece la început toate marginile si ncheie şi căsătorie cu ea. Pe încetul însă, Iason cunoaşte pe n toate urâciunile sufletului ei. Elinul cel fin începe a cu-^erile, nu a[le] unui *„demon",* cum zice Eminescu, ci

!]p 161

[a] neglija, a ignora

-51 -

numai scăderile unei barbare şi de atunci iubirea lui faţă cu Me deea înceată şi se preface în o răceală filozofică. Şi numai cugetm că Medeea îi este soţie, şi încă îl umple de fiori, care apoi cresc în. că prin aceea că Iason n-avea cui să-şi comunice durerea. ,/V/vi. *rea ei mă strânge ca în fier, şi tortura ascunsă mă sugrumă",* zice Iason despre Medeea către Creusa, fata regelui Creon. Şi, deşi în alte privinţe Iason nu rămâne până la capătul dramei un erou adevărat, totuşi poetul a arătat destul de frumos şi a probat cu adevărată pană de artist că cultura adevărată nu caută în femeie numai frumuseţi

trupeşti, ci în prima linie decoarea* sufletului. Căci în Iason este personificată cultura şi simţul estetic şi fin al anticului elin, iar în Medeea duriţia" barbarului. Şi cultura, şi simţui estetic elin pe Iason nu-l lasă, nu-l iartă, nu-i permite a iubi pe o barbară după ce i-a cunoscut moravurile cele urâte.
Cu cât stă Iason acesta mai presus decât Eminescu! Cât de idealizat este erotismul în Iason, şi cât de sălbăticit în Eminescu! Să nu uitam însă că în Iason vorbeşte un talent genial, clasicul Grillparzer, în Eminescu însă vorbeşte un pigmeu, căruia i s-a urât de lume.
Cu toate acestea, nu ne mirăm deloc că la Eminescu e-rotismul este aşa sălbatec. Pesimismul este din firea sa duşman orice idealism. El nu se pleacă decât numai înaintea stimulilor si patimilor trupeşti, căci faţă cu acestea îi lipseşte arma, ca să le °' moare. Dacă nu le poate însă omorî, înconjoară totuşi orice id[ea1]' ism în ele, şi aşa înaintea pesimismului apar în toată golâtatea trivialitatea lor. Aceasta este cauza de erotismul lui Eminescu # aşa de sălbătecit. Şi, în privinţa aceasta, a fost un discipol fide>[a] magistrului său, Schopenhauer. Puţini filozofi au dus o viat[3]' desfrânată cu femeile ca el. Şi la bătrâneţe adânci îşi aducea I

decoare = podoabă. ** **duriţie** = duritate, bădărănie, grosolănie, sălbăticie.

-52-

,cUros de desfrâul său din Veneţia cu italiene frumoase. Cu toate
■estea însă, doară nici un filozof nu a vorbit atât de rău despre fe-
ieica Schopenhauer. Şi pentru ce? Pentru că considera pe femeie
numai ca pe un mijloc de deliciu trupesc. Calităţi sufleteşti nu-i
trebuiau şi nu voia să afle în femeie.
Eminescu nu este însă numai carnal şi sălbatec în erotismul său, ci este şi trivial şi obscen. Bietul om, ameţit de laudele u-nOr bărbaţi, care cu laudele acestea urmăreau alte ţinte, s-a simţit dispensat şi de legile bunei cuviinţe în poeziile sale, [în]cât în privinţa aceasta s-a folosit extravagant, fără nici o jenare, de curiosul principiu al bătrânilor, că: *multa licent stultis, pictoribus atque poetis*[1]. Ce ar zice un părinte, pentru exemplu, când fiică-sa s-ar lăsa ca Eminescu „s-o *ducă în codru, în un loc ascuns, si acolo să-i desprindă vălul din creştet",* cum ne spune el, la p. 63 din poeziile sale, că ar dori să facă cu amanta sa? Ce ar zice când o altă fiică s-ar duce cu un Eminescu „să *vorbească in întunecime, si apoi să m aibă de aceea grijă nimene",* va să zică nici părinţii, cum dote Eminescu la p. 100 din aceleaşi poezii? Ce ar zice când fe-lor le-ar spune *„cum a dormit Cupido cu ele în pat şi cum s-a t noaptea la ele pe fereşti*[1]', precum au aflat în poeziile lui Eminescu, p. H?
- Destul să fie, vor zice părinţii de familie, mai cu seamă
m fete, destul să fie cu atari trivialităţi şi obscenităţi! Da, zi-
tto i, destul să fie! Şi modestia nu ne lasă să mai citǎm altele,
m putea. Acestea însă le-am adus înainte, ca părinţii să vadă
frivol au aflat unii oameni cu cale aîncorona de geniu.
°rescu, în critica poeziei române, zice despre o parte a po-
11 Bolintineanu că trebuie să o acopere cu un văl de pu-
>e poate şi aceasta. însă dl. Maiorescu mult mai bine fâcea
Oate Poeziile lui Eminescu arunca un văl de pudoare, şi

[1]'gădmte proştilor, pictorilor si poeţilor

-53-

nu le mai publica în volum separat, fără le lăsa înmormântate fo *Convorbirile literare.*
Au fost, ce e drept, şi poeţi în adevăr geniali, care au căzm în greşeli de acestea. Aşa s-a întâmplat cu Ovidiu în *Ars amandi* aşa cu Goethe în *Die Leiden desjungen Werther* şi în romanul *Dk Wahlverwandtschaften,* aşa cu italianul Boccacio în *Decameron* şi cu Wieland în *Oberon,* în care Amor nici pe departe nu este asa cast, cum ar trebui să fie. Ma la Ovidiu în *Ars amandi* şi la Boccacio este cât se poate mai obscen. Aceştia însă au cel puţin alte două părţi bune. Şi acestea sunt mai întâi eleganţa stilului, fluiditatea strălucită a limbii, frumuseţea fermecătoare a expunerii, şi la unii versuri de o armonie de tot frumoasă. După aceea, împrejurarea că, mai cu seamă Ovidiu şi Goethe, au şi destule alte scrieri în adevăr clasice, în care defectele erotice amintite nu există. Pentru aceea, lumea literară le-a iertat greşelile din operele acelea, fiind rebonificată * prin alte frumuseţi literare şi prin aite opuri. Cele dintâi nicicând n-au putut deveni lectură pentru saloanele în care mai are trecere moralitatea şi buna cuviinţă. însă pentru aceea, cu mult mai mare trecere au câştigat cele din urmă.
Cu ce ne poate rebonifica însă Eminescu pentru banalităţile şi obscenităţile lui erotice? Cu nimic,

decât cu pesimismul ne; gru şi desperat a[l] lui Schopenhauer de prin alte poezii în versuri destul de rele, cu pesimismul acesta, care nu poate avea din ftf[ea] lui nici o valoare, nici culturală peste tot, nici intelectuală, nici estetică şi, mai presus de toate, nici morală.
Să trecem acum la pesimismul acesta, care este a do[u] parte din cuprinsul poeziilor lui Eminescu. Toţi câţi au sens spre el recunosc că Eminescu este un pesimist rezolut. Toţi[reC] nosc că, în poeziile lui, pesimismul este caracterul cel mai mar Sigiliul negru al pesimismului este imprimat pe toate. în[truca]
a rebonifica = a răscumpăra, a recompensa

-54-

[s]i cele erotice, iar cele neerotice mai toate sunt încadrate în negru, [ca] şi cum ar fi nişte anunţuri funebre. Cu toate acestea, mai nici unul dintre cei ce au scris despre el nu şi-au luat osteneala a descompune, a analiza, a exami-[na>] a compara, cu un cuvânt - a studia pesimismul lui Eminescu în sorgintea, natura şi manifestările lui. De aci apoi s-a născut inconvenientul acela că. necunoscând pesimismul lui precum se cuvine, l-au asemănat nu numai cu pesimismul lui Leonardi, Lord Byron, cu pesimismul ce-l întâmpină omul şi prin liricii şi tragicii greceşti, ci chiar şi cu pesimismul ce-l întâlnim în Sfânta Scriptură, deşi toate aceste pesimisme n-au a face chiar nimic cu pesimismul lui Eminescu.[1]
Şi ca să ne convingem despre aceasta, îl vom compara cu toate pesimismele acestea. înainte de toate însă, premitem că pesimismul lui Eminescu este un pesimism fără Dumnezeu, fără credinţă în nemurirea sufletului, un pesimism teoretic, ce şi l-a însuşit din filozofia lui Schopenhauer, un pesimism mai mult cunoscut i mintea decât simţit cu inima, şi - chiar pentru acestea - un pesimism imoral, nepoetic, neestetic şi respingător, iar în consecinţele lui cât se poate de periculos.
Să începem mai întâi cu pesimismul din Sfânta Scriptură,
[e] apoi a trecut şi la scriitorii bisericeşti, şi mai cu seamă la Sfm-
[1] Părinţi. Elegiacul Ecleziat îşi începe sublimul său op cu cuvin-
[e:] *Deşertăciunea deşertăciunilor, şi toate sunt deşertăciune.* Ce
e însă genialul autor inspirat să zică prin cuvintele acestea, ce
^ ca un suspin profund din o inimă prevăzută cu o vastă expe-
* Şi cunoştinţă de lume? Evident, aceea că sufletul omului es-
ftniare pentru lumea aceasta, sau lumea aceasta este prea mi-
[nt]ru sufletul omului. Este mare lumea aceasta în extensiunea
[f»]i d^i[Oan>] *[0]Pmism si pesimism,* în] *Convorbiri literare,* 1889, p. 750-778, si alţii care au scris ^I*[6] Eminescu.

-55-

ei în spaţiu şi în timp, este avută în varietăţi, este copioasă în desfătări, admirabilă în totalitatea ei, şi totuşi ea este prea mică pen-tru sufletul omului. Umblând sufletul omului prin ea, se desfătea-ză, o admiră, devine fermecat de ea, însă ea niciodată nu-l poate mulţumi. Din ce se urcă mai sus pe scara plăcerilor şi frumuseţilor ei, din aceea ar dori să se urce mai sus. Un vers tainic îi strigă în-continuu cuvintele din visul lui Galilei: *Mai sus!* De altă parte însă, conştiinţa morţii îi strigă tot mereu în ureche, că aşa nu poate merge în infinit şi că doară trebuie să încete suirea aceasta, dacă nu pe altă cale, atunci desigur prin moarte. Şi astfel ajunge omul în poziţiunea aceea critică şi tragică, după care sufletul lui doreşte mulţumire deplină, iar lumea în care o caută nu este în stare să i-o dea. Atunci devine omul conştient de disproporţiunea şi dizarmo-nia ce e între dorinţele sufletului său şi între ceea ce-i poate oferi lumea. Când devine însă conştient despre aceasta, atunci unii mai rari, cum a fost şi Eminescu, urăsc şi se îngreţoşează de întreaga lumea, şi pentru aceea o hulesc şi blestemă încontinuu ca pe o înşelătoare. Şi după ce lumea nu pot să o nimicească, îşi caută fericirea în nimicirea sufletului, în credinţa că, pentru un suflet ce are să rămână nemulţămit pentru totdeauna, este mai bună neexistenţa decât existenţa. Acesta este apoi pesimismul cel adevărat, pentru care fericirea este mormântul singur sau cele patru scânduri a[le] lui Eminescu.[1] Când ajunge pesimismul între aceste patru scânduri, atunci moare şi el, şi cu el şi lumea pentru totdeauna, atunci se începe nimica şi cu nimica fericirea, [în]cât sunetul teribil ce-l produce pământul ce cade pe cele patru scânduri este pentru atare pesimist numai melodia aceea ilară, ce i se cântă omului la in[03'] rea în pardisul neexistenţei, singura fericire ce poate să o aştept Cei mai mulţi oameni însă nu ajung la o consecinţă aşa W nestă în faţa disproporţiunii ce este între dorinţele sufletului şi ^
[1] *Satira 1,* în Mihai Eminescu, *Poezii,* ed I, p 241, Bucureşti, 1884, după care citäm

-56-

ţre ceea ce oferă lumea spre mulţumirea acestor dorinţe. Pentru cej mai mulţi, chiar contemplarea disproporţiunii acesteia este un izvor de plăcere şi desfătare cerească. Căci aceştia trag din ea cu totul altă concluziune, ce-i mângâie nu numai în mijlocul nemulţumirii, ci şi în mijlocul durerilor, cu care ne înconjoară lumea a-ceasta atât de adeseori, concluziunea că, dacă lumea şi viaţa a-ceasta nu poate şi nu este în stare să mulţumească pe om, atunci trebuie să existe o altă lume şi o altă viaţă, unde şi în care mulţumirea aceasta să poată fi deplină, şi spre lumea şi viaţa aceasta nouă îşi îndreaptă privirea chiar şi în ora morţii. *Sors tua mortalis, non est mortale, quod optas.* Acesta este pesimismul din Sfânta Scriptură, divers de a[l] lui Eminescu ca cerul faţă cu pământul. Şi acest pesimism îl indică şi Ecleziastul când, deşi începe cu cuvintele: *Deşertăciunea deşertăciunilor, şi toate sunt deşertăciune,* totuşi fineşte în modul următor: „ *Teme-te de Dumnezeu, şi poruncile lui ie păzeşte, că acesta este tot omul."* [1] Pesimismul acesta are şi valoare morală şi o putere consolatoare ca nimic altceva pe lume. El este soţul fidel al omului în valea plângerii, soţul care-l îmbunează, îl mângâie şi-l desfătează până în minutul din urmă, soţul
re, în minutul acesta, îi închide ochii pentru lumea aceasta spre
I deschide pentru o altă lume. Fără de soţul acesta, toată lumea
te pustie, cum a fost pustie pentru Eminescu.
Pesimismul acesta l-au adoptat şi Sfinţii Părinţi, şi mai ttulţi dintre ei l-au şi descris în tablouri admirabile şi l-au cântat
versuri sublime. Nici unul însă ca Sfântul Grigore Nazianzenul. e cel ce-şi caută fericirea în lucrurile acestei lumi, el zice că **să ţină în mână valul, se razimăpe un nor şi crede umbra a* **J'** ***C***

, *p* *ş*

JP • *„Ca un călător,* zice el, *„alerg din pericol în pericol, fără* [ln 'Um]*e repaos durerilor mele. Ele merg crescând, cât cea din este totdeauna cea mai crudă. Doamne, Doamne, unde mă voi*
,12.

-57-

odihni? în tine, Doamne! O, Dumnezeule, fă ca şi la bătrâneţe adânci să te pot cânta, iar după moarte primit în sânul tău să-ţi p$_o$t $_0$feri în etern singur ţie cântecele mele!" Ce are a face al Sfântul^ Grigore cu pesimismul lui Eminescu din versurile acestea slabe în metafore colosale şi chiar pentru aceea şi mai slabe ca versurile;

Poţi zidi o lume-ntreagă, poţi s-o sfarmi, orice ai spune, Peste toate o lopată de ţărână se depune.[2]

Să trecem acum la pesimismul grecilor antici, care, precum ne vom convinge, chiar aşa ca şi cel creştin, nu are de a face nimic cu pesimismul cel cu totul nepoetic a[l] lui Eminescu. Reprezentantul cel mai strălucit al pesimismului antic grecesc este liricul Pindar. Pesimismul lui Pindar se deosebeşte, ce e drept, în formă de pesimismul creştin. Imaginile ce le foloseşte el în expunerea pesimismului său au trebuit să fie deosebite de cele ce le folosesc poeţii creştini, căci peste tot în alte împrejurări şi în mijlocul altor idei a trăit Pindar. în fond însă, nu este nici o deosebire între pesimismul lui şi între cel creştin. Ca şi poeţii creştini, este şi Pindar conştient de limitele fericirii omeneşti. Nimeni nu poate trece peste columnele lui Hercule şi nimeni în viaţa aceasta nu poate ajunge la bunul suprem. Trebuie să iubească omul gloria, căci ce e viaţa fără nici o glorie? însă pentru aceea, toţi să ştie că există o stâncă de care se sfărâmă orice glorie. Şi stânca aceasta este vanitatea lumii acesteia, scurtimea vieţii omeneşti şi, în urmă, moartea. Ideile acestea revin încontinuu în cântecele lui Pindar, expfl" mate în un ton lirico-elegiac, câteodată sublim până la farm[eC]> căci poate nicicând un poet nu s-a scoborât aşa afund în mister^ vanităţii şi durerilor vieţii omeneşti ca el. „ *Viaţa noastră este o & vigaţiune de o zi pe o mare fecundă în vifore"*[3], zice el, iar

ord

De
iTzaKa tuituvd.
[2]M. Eminescu,*Poezii,p.* 241.
[3] *Ol,* 11. 55; *lsth.,* VI. 58; *Nem.,* XI. 55, *Ol.,* VII. 45,174; *Nem*., VII. 27, V. 44; *Ol,* VI [Pt]

-58-

1

ste visul unei umbre" [1]. Accente melancolice admirabile a[le] u-*y*\ inimi rănite de durerea că viaţa noastră are o durată atât de
scurtă.
însăPindar, chiar pentru că îl doare aşa tare că vieţii omeneşti îi sunt puse margini atât de înguste, chiar pentru că e aşa trist, fiindcă vede că omul fericirea deplină poate să o atingă, însă nicicând să o ajungă în lumea aceasta, ajunge la convicţiunea că sufletul omului trebuie să fie nemuritor şi în o altă viaţă să ajungă aceea ce în aceasta numai i s-a arătat de departe. *„Trupul nostru este prada morţii, sufletul însă, imaginea vie a celui etern, nu poate muri",* zice Pindar în un fragment din poeziile sale[2]. Ma Pindar este deplin convins că sufletul omului, după moarte, trebuie să ajungă în societatea zeilor. *„J)repţii vor fi cu zeii",* zice el. Dacă Pindar ar vorbi numai de un Dumnezeu singur şi nu de mai mulţi, atunci la auzul cuvintelor acestora i s-ar părea omului că aude cuvintele u-nui Sfânt Părinte creştin şi nu ale unui păgân. Un atare pesimism este un pesimism moral în înţelesul cel mai strâns al cuvântului, un izvor de însufleţire ideală spre virtute, un pesimism armonic, care întăreşte un echilibru stabil şi durabil între trup şi aplecările lui cele multe spre rele şi între tendinţele şi dorinţe ideale ale sufle-^hii. Pentru aceea, Pindar, în mijlocul accentelor celor mai lugu-re din cântecele sale, nu-şi uită a glorifica totdeauna virtutea, care ■igură poate şi e în stare a deschide omului porţile eliseului, spre rtra acolo în nemurire şi în societatea zeilor. *„Sufletele celor vir-*[fi]", zice Pindar, *„locuiesc în cer, şi versul lor cântă pe zeul cel* [e] *în imnuri fără sfârşit* 3. Cine va citi cuvintele acestea a[le] ce-tei mare pesimist grecesc, a[le] lui Pindar, pe acela îl va cute greaţă de pesimismul lui Eminescu din următoarele versuri: Noi reducem tot la praful, azi în noi, mâne-n ruină,
I!I 126

-59-

Proşti şi genii, mic şi mare, sunet, sufletul, lumină, Toate-s praf. •
întrebăm şi aici, ce are pesimismul grecesc din Pindar, re-prezentantele lui cel mai strălucit, cu pesimismul negru ca întune-ricul a[l] lui Eminescu? încă şi mai necorect este, când pesimismul din tragicii greci se pune în o categorie cu a[l] lui Eminescu S-a zis, între altele, despre Eminescu şi aceea că era tare familiarizat cu tragicii greci Eschil si Sofocle, ma că atât era de încântat de ei, [înjcât când era mai necăjit, dacă citea o pagină din Sofocle, îi trecea tot necazul. Se poate şi aceasta, şi noi nu vom nega, căci mi avem cauză de a nega. Una însă cutezăm a o susţine cu toată hotărârea. Şi aceasta e că, în toate poeziile iui Eminescu, nu află o-mul nici cea mai mică urmă de nobilitatea ce-i caracterizează pe acei tragici, nici cea mai mică urmă că Eminescu ar fi contemplat lumea şi viaţa aceasta în modul acela trist şi totuşi ilar şi plin de uncţiune* al magistrilor tragediei eline. Şi după ce în sufletul lui s-a încuibat odată pesimismul lui Schopenhauer, aşa ceva era şi cu neputinţă.
Ca şi în liricul Pindar, întâmpină omul şi în tragicii Eschil şi Sofocle suspine şi gemete profunde în faţa scurtimii vieţii şi[a] necazurilor celor multe ce o umplu. Numai cât la ei au toate acestea mai mult un colorit fatalistic, ca şi cum suspinele şi gemetele acestea ar fi nişte blesteme asupra farului".
Nefericirea umblă rătăcind încontinuu din piept în piep? > zice Eschil în *Prometeu [înlănţuit]. „Toţi suntem umbre goale si figuri de vis*[11]*,* zice Sofocle în *Aiax. „Viaţa inconştientă de necazufl este cea mai dulce, şi a nu fi conştient de nrcazuri este o suferii fără dureri",* zice el tot în Aiax. *„J)acă nu te poţi mântui de durere, pentru ce te mai superi?",* zice în *Electra. „Te-ai născut cu sW'*
|[ML Eminescu, *PottU,* p. 201. * uncţiune = elocvenţă ** fat(um| = destin, soartă

-60-

întunecată a ochiului, mizerule, timpul şi suferinţa îţi zac pe
faţă', [c]â[Qtă corul în] *O*[e]*d*P-*
Cu toate acestea însă, amândoi tragicii aceştia geniali nu
încordează niciodată pesimismul până la disperare. Niciunul din ei nu duce pesimismul până la staţiunea cea din urmă, la care când ajunge nimic nu mai poate a avea pentru om nici o valoare; nici unul nu lasă pesimismul să rătăcească, ca a[l] lui Eminescu, până în prăpastia aceea a întunericului deplin, unde omul[5] nemaivăzînd nimic, nu-l mai poate interesa nimic şi, ca o urmare firească în mij-locul unei atari apatii, trebuie sâ-şi dorească moartea. Ci la amândoi ideea virtuţii şi ideea zeilor răsplătitori apare pretutindeni ca un sol ceresc, spre a mângîia pe muritori în calea cea grea şi spinoasă a vieţii şi a le insufla curaj şi în mijlocul durerilor celor mai amare. Pentru aceea, elogiile virtuţii, ce le întâmpină omul în tragediile lor, sunt atât de plăcute şi încântătoare, şi *cauzează* omului o atare mulţumire, [în]cât se simte oareşicumva superb pe aceea că e om, şi bucuros ar dori să fie el în locul persoanelor acelora din tragediile lor, care au suferit mai mult, numai ca să poată deprinde virtutea ca

ele. Şi aceasta cu atât mai vârtos, că deasupra lumii şi vieţii omeneşti vede planând puterea cea peste fire a zeilor răsplătitori drepţi ai virtuţii.

„J£ste mai bine a fi un principe leal, care a greşit cu lealita-te< decât a fi un învingător fără onoare", zice Neoptolem în *Filoc*-'" "ui Sofocle. *„flu mă poate ajunge nimic aşa dureros, [înjcât să ■ni rămână cel puţin o moarte nobiltf* zice Antjgona lui Sofoc-• *"bAiax,* când Agamemnon se miră că Ulise preţuieşte şi pe mart său, ce a murit, şi-i zice acestuia: *„Jişa preţuieşti tu şi pe ina-tau'* atunci Ulise îi răspunde: „La *mine excelenţa caracteru-te mai mult decât inimiciţia"* Ma la Sofocle blândeţea morală, Pe Tiv[1] Vlrîu vii ?i a[l] filantropiei merge până acolo, [înjcât lasă [e] să zică: „£« *iert omului care, auzind rele despre sine, răs-*

-61 -

punde şi el cu cuvinte rele." Iar un bătrân în *Agamemnon* excW că: *„Unde este de învăţat ceva bine, acolo şi bătrânul trebuie safe tânăr."* O atare însufleţire pentru virtute o află omul însă în ei, pen. tru că *„zeii iubesc pe cei virtuoşi",* cum zice Atena în *Aiax* a[l] ^ Sofocle, şi pentru că *„JVimeni n-a văzut pe Joefără grijă pentru fia săi",* cum cântă corul în *Troienele* aceluiaşi.

Binevoiască cititorii a asemăna pesimismul acesta simpatic şi moral a[l] tragicilor elini cu pesimismul negru şi respingător a[l] lui Eminescu din versurile următoare:

Deci cum voieşti tu, poţi urma cărarea: Fii bun şi mare, ori pătat de crime: Acelaşi praf, aceeaşi adâncime! Iar moştenirea şi a tot: uitarea![i]

Putem zice că mai batjocorită n-a fost virtutea de când e lumea ca în versurile acestea pesimiste ale „geniului nostru", în care nu i se dă cu nimic mai multă valoare ca crimei; sau în versurile următoare, când i-a murit amanta:

Au e sens în lume? Tu, chip zâmbitor, Trăit-ai anume ca astfel să mori? De e sens într-asta, e întors şi ateu, Pe palida-ţi frunte nu-i scris Dumnezeu. [2]

Numai amanta i-a murit „geniului" nostru şi pentru aceeaşi neagă pe Dumnezeu, dar de l-ar fi ajuns nenorociri ca pe eroii lui Sofocle şi Eschil, ce ar fi fost de el? Sau curioasa mângâiere a proletarului din versurile acestea rele şi confuse, în care la începu moartea e capătul unui vis, va să zică a[l] vieţii, iar la capăt via e visul morţii şi în care şi alergarea din viaţă, va să zică viaţa şi[s] moartea, e eternă:

Când ştii că visu-acesta cu moarte se sfârşeşte, Că-n urmă-ţi rămân toate astfel cum sunt, de dregi

[1] [M. Eminescu, *Sonet,* în] *Convorbiri literare,* nr. 11, 1890, p. 913. [i]M. Eminescu, *Poezii,* p. 60.

-62-

Oricât ai drege-n lume, atunci te obosește Eterna alergare şi-un gând te-ademenește Că vis al morţii eterne e viaţa lumii întregi.[1]

Credem că, asemănând pesimismul lui Eminescu cu al tragicilor elini, nimeni nu va zice că e tot acelaşi.

Să trecem acum la Leopardi italianul şi la Lord Byron englezul, cu a[l] căror pesimism încă fu asemănat cel al lui Eminescu.

înainte de toate, despre Leopardi trebuie să premitem că a fost un suflet în adevăr cuprins de lumea ideală, ceea ce a contribuit mult ca să devină pesimist, când idealismul lui a dat în lume de tare multe piedici. Pentru aceea, pesimismul lui a şi rămas poetic în adevăr, fiindcă şi l-a contras în valurile lumii, iar nu ca E-minescu din cărţi de ale vreunui filozof pesimist.

Leopardi a fost debil, bolnăvicios şi ghebos încă din naştere, Cu mizeria s-a luptat încă de copil, fiindu-i părinţii de o con-diţiune materială tare modestă. Şi, pe lângă toate acestea în casa părintească, prin diligentă extraordinară şi-a câştigat de tânăr o atare cunoştinţă a literaturii antice latine şi greceşti şi a pătruns astfel în adâncimile ei, [în] cât, prin scrierile sale literare, tare de timpuriu a atras asupra sa atenţiunea învăţaţilor, chiar şi peste graniţele itriei sale. Soarta patriei sale, Italia, era însă pe timpurile acelea 5e poate mai de plâns. Străinii se băteau după ea ca după o *„res wllius".* Aceasta l-a mâhnit pe idealistul Leopardi tare mult, şi i-a wpt o rană în inima sa, ce nu i s-a mai vindecat nicicând. El, care tea aşa bine gloria romană de oarecând, ce strălucise pe pă-

Italiei, simţea o durere profundă, dacă gloria aceasta o ase-

[1] mizeria aceleiaşi Italii de pe timpurile sale.

»O, patria mia", exclamă el, *„vedo le mura e li archi, e le*

[e] *ijimulacri e l'erme torri degli avi noştri, ma la gloria *edo"* î Atunci luă lira în mână şi, plângând pe ruinele Italiei

[

..o

gi ona

*? muni, arămie, columnele, simulacrele şi turnurile pusta ale strămoşilor no$-

-63-

antice, compuse minunata odă la Italia, în care, ca oarecând yj u[s] cu istoria sa, se încercă a fermeca din mormânt antica glorie romană şi, la privirea ei, a umple pe italieni de un curaj şi eroj$_{StD}$ sacru pentru cauza sfântă a patriei. Pesimismul se iveşte deja în Q. da aceasta. Nu însă pesimismul abstract şi abstrus al lui Schopen. hauer din Eminescu, ci un pesimism produs de durerile reale ale patriei sale mult iubite. Toată lumea îi era nimica, dacă patria sa era în suferinţă, ca şi cum ar zice: Ce-mi foloseşte cerul înstelat, dacă în patria mea nime nu se poate desfată în el, ce-mi foloseşte soarele, dacă el luminează numai peste suferinţele dulcii mele Ita-Iii! Piară lumea şi cu ea Italia, dacă numai patria mea nu o voi mai vedea suferind! Căci, precum se tânguieşte el: *„Sefosser gli occki* I *tuoi Italia due fonti vive, mai nunpotrebbe ilpianto adegiiursiuîtuo danno edalloscorno"*[1] Pentru aceea, oda aceasta aşa impresiune a făcut asupra italienilor, [în]cât se îndătinau a zice: *„Cu Maiou în biserică şi cu Leopardi în bătaie."* De unde, deşi nu putem aproba pesimismul lui Leopardi în totalitatea lui, totuşi susţinem că este simpatic, încât s-a născut din unul din simţămintele cele mai nobile ale pieptului omenesc, din iubirea înfocată a patriei şi na- j ţiunii sale.

Cu cât stă în privinţa aceasta Leopardi mai presus şi cu cat | e mai nobil ca Eminescu, la care pesimismul nu s-a născut di» vreo nobilă iubire înşelată, ci şi l-a însuşit din nişte scrieri aP^{e}J filozofului celui mai disperat ce a existat vreodată, a[le] filozotu lui celui mai inconsecvent, care învăţa una şi făcea alta, a[le] ″■ zorului german Schopenhauer. Dacă Eminescu ar fi devenit p* imist din o iubire înflăcărată faţă cu naţiunea şi patria roman[a]» _ Leopardi, atunci, deşi poate că poet genial tot n-ar fi fost,[t0] , cel puţin în parte i s-ar putea scuza pesimismul. Un psimi[sn1] ^ j sec, uscat, filozofic şi abstrus, ca a lui Schopenhauer cânta

„De ar fi ochu tăi, Italie, două izvoare vii, si plînsul tau totuşi n-ar adequa pierderea s

-64-

i

inescu, nu va deveni nicicând o proprietate naţională romă-$_{sC}$ă cum a devenit a[l] lui Leopardi o proprietate scumpă itali-lui Si suntem siguri că publicul românesc, în mare parte sedus nrezent, totuşi mai iute sau mai târziu va trage dungă peste toate eziile lui Eminescu şi le va da uitării pentru totdeauna. Aceasta $_3$ credem noi cu atât mai tare, că iubirea patriei şi naţiunii la poporul românesc este atât de dezvoltat[ă] şi atât de puternic[ă], [în]-cât înaintea ei nu poate avea trecere timp îndelungat un poet ca E-minescu, în a[le] cărui poezii nu se observă nici un foc sau însufleţire naţională. Ma şi în puţinele locuri unde, vrând-nevrând, a trebuit să vorbească de români, vorbeşte astfel, [în]cât mai că stă omul să înceapă a se jena că e român. Aducem pentru aceasta şi e-xemple.

în aşa numita satiră a treia, în care peste tot este tare puţin spirit satiric, vorbind despre lupta lui Mircea cu Baiazid, pune în gura lui Mircea cuvintele unui biet cerşetor, care n-are nimic, şi-l face să zică către Baiazid, că ei nu umblă după laurii învingerii, ci: *îşi apără numai sărăcia şi nevoile",* ca şi cum neuitatul Mircea ar fost un principe peste nişte proletari ca vai de ei.

In *Doina* de la p. 275 vorbeşte despre români astfel:

Vai de biet român săracul, îndărăt tot dă ca racul.

Dacă ar vorbi astfel un străin, atunci am zice şi noi cu Da-Q *"Că & fn-arfi ocărât inimicul meu, m-aşfi ascuns de dânsul."'* zice acestea însă un poet român, care a trăit în epoca unirii ^{e}lor, în epoca eluptării independentei lor, în epoca bătăiei Pend $^{C\wedge na\prime}$ *^{n} ^{e}P^{0Ca} înălţării României la rangul de regat inde-l ^{e}Poca când lupta de două decenii a românilor din Aus-^{na} a atras asupra sa atenţiunea Europei, când un atare po-gă ^{aweste}a, atunci cutezăm a zice şi noi că este un păcat stri-$^{r\ a}$ propune pe un atare poet ca pe un geniu. Tot în „doi-

-65-

na" aceasta zice despre român că e „sărac în ţară săracă", şj w ta în epoca când România poartă război vamal cu una din pri^ puteri mari a[le] Europei. Ce e de zis dar, când tîmpitul, cosmaj litul Eminescu se aseamănă cu nobilul Leopardi, cel consumaţi iubirea patriei şi a naţiunii sale?

Nobilul suflet a[l] lui Leopardi însă era cuprins şi de alte idei şi simţăminte, pe care nu numai că nu le

află omul cântate J poeziile lui Eminescu, ci - din contră - la el le află chiar batjoce-l rite. Când, pe la 1820, fu aflat şi scos ca din mormânt tratatul **hal** Cicero *De republica,* atunci Leopardi, profundul cunoscător al ft| eraturii latine clasice, entuziasmat de bucurie, compuse odă căirc eruditul Angelo Mai, un product dintre cele mai minunate alelin-cii italiene. O mare însufleţire pentru idealurile ştiinţei a datnaj-tere odei acesteia.

Se pare ca pe un mormânt s-au liniştit durerile cele profira-de, ce Leopardi le simţea pentru nefericirea patriei sale. Omuli-deal s-ar părea că a înghiţit pe un minut pe omul italian, şi tom şi în oda aceasta nu-şi uită de iubita sa, Italia. Eminescu însă, „gş niul" nostru în versuri destul de rele, batjocoreşte şi pe Leopardi, şi pe orice suflet însetat de ştiinţă, care asudă la dezlegarea problemelor lumii, când despre scrierile unui atare om zice că nu# să aştepte decât ca vreun idiot:

îl va strânge-n două şiruri, aşezându-l la coadă în vreo notă prizărită sub o pagină neroadă.'

Şi aici nu este altceva decât pesimismul abstrus a[IJ_ Schopenhauer, după care genul omenesc trebuie să se ^{conV}^L dată că fericirea lui nu zace nici în religiune, nici în civili[28]-şi ştiinţă, ci numai în neexistenţă. „^jj

Nu mult după ce Leopardi, prin odele acestea, îşi$^{c'}$ simpatiile şi admiraţiunea italienilor, căzu într-un morb crom |

[1] M. Eminescu, *Poezii,* p. 241.

-66-

aici să-i nimicească viaţa, după ce şi fără de aceea din naş-■ era de o constituţiune corporală tare debilă. Atunci fu silit a zice* de orice ocupaţiune ştiinţifică în interesul sănătăţii sale. îşi te închipui orişicine ce durere adâncă a trebuit să sufere atunci eopardi. Nici în interesul ştiinţei, nici al patriei nu mai putea lucra nimic Idealurile lui le vedea cum apun şi se cufundă în mormânt poate pentru totdeauna. Dacă Leopardi ar fi fost un creştin convins, ar fi fost în stare să suporte şi durerea aceasta cu o res-ignaţiune eroică. Un atare creştin însă n-a fost Leopardi. Şi, pentru aceea, a şi căzut mai afund în pesimism.

Din punct de vedere creştin, căderea aceasta nu se poate scuza. Se poate însă înţelege. Iar din punct de vedere poetic, pesimismul lui, chiar pentru cauzele ce l-au produs, are ceva simpatic, plăcut şi atrăgător, [înjcât cititorul plânge laolaltă cu el, ca şi cum i-ar simţi şi durerile trupeşti, de care era chinuit prin boala sa, si cele sufleteşti, ce le simţea văzând că idealurilele sale nu le mai poate atinge nici cu mâna, fiindcă ce era nutriment pentru sufletul lui, aceea era venin pentru trupul lui. La acestea se mai adaugă că, •recum susţine biograful lui, Leopardi ar fi avut mare dorinţă de [a] fonda familie. Asta însă nu îi era cu putinţă. Femeile citeau bu-^s poeziile lui şi-l admirau. Să încheie însă căsătorie cu un ghe-nu voiau nicidecum. Lucrul acesta îl cufundă încă şi mai a-în pesimism, căci imoral nu voia să fie. Şi aşa mizerul Leo-^{x}> Precum zice Antonio Ranieri, îşi duse în mormânt cu sine [a] virginităţii neatinse. Dacă femeile nu l-au iubit, a început moartea, după ce în viaţă toate dorinţele inocente şi no-i *-au rămas nemulţumite.

A un tempo stesso, Amore e Morte Ingenero la sorte,[1]

' »bîice -'[mp a născut soarta] S' iubirea, şi moartea. [a] se dezice, a renunţa

-67-

zise atunci mizerul Leopardi. în starea aceasta compuse Leop$_{ar}$j un număr mic de poezii cu refrenul continuu despre caducitatea ti turor lucrurilor lumeşti. Dispoziţiunea poeziilor acestora este m$_0$ notonă, însă pentru aceea atâta frumuseţe şi nobilitate se află î$_{ne}$ le, cât captivează şi pe aceia care despre lumea aceasta au idei ci totul diverse de a[le] lui.

Cu ce drept pesimismul acesta a[l] lui Leopardi, născut "m el cu atâtea dureri nobile, poate cineva să-l asemene cu pesimj$_s$. mul lui Eminescu, supt din nişte opuri filozofice abstruse şi pljj$_c$ de o metafizică nemţească întortocheată? De Leopardi ne e milă căci în el vedem un suflet nobil suferind în multe privinţe nevinovat. Pe Eminescu trebuie să-l dispreţuim ca pe un filozof care s-a mâniat pe lume fără nici o cauză, şi fără ca lumea să-i fi făcut ceva rău. în Leopardi, totul e simţământ, în Eminescu nimica. în Leopardi totul e inspiraţiune poetică, în Eminescu totul e uscăciune filozofică. Pentru aceea, cu Leopardi plângem, de Eminescu râdem

Să trecem la Lord Byron, după Shakespeare şi Milton cel mai genial poet britic. Lord Byron a fost în adevăr un geniu de o profunzime deosebită. Despre el putem zice că e poetul cel mai pe-simist al veacului modern. Şi totuşi, este mare deosebire între pesimismul lui şi a[l] lui Eminescu.

Lord Byron a fost un aristocrat englez, Ca atare, a avut* că de micuţ o creştere destul de frumoasă, aşa încât, cînd a păş»[1] lume ca poet, a fost în stare să judece şi [să] cunoască timpul & cu toate durerile lui.

Şi un spirit aşa de profund, puternic, agerS'P trunzător ca Lord Byron a şi văzut şi cunoscut în tare scurt timp 8 Iul cel înfiorător, ce a rămas în sufletele numite inteligente, <& ce acestea au rupt-o mai de tot cu orice credinţă şi religiu°e *r* tivă. Şi el în toată viaţa sa a scris mai cu seamă pentru atari si»
Când însă sufletul omului şi-a pierdut orice credinţa *t*° ^ oasă, atunci foarte des aceea se suplineşte prin două surogat

-68-

todată sunt mormântul a tot ce e bun şi frumos în adevăr. Şi a-tea două sunt de regulă pentru viaţa practică cufundarea în ani-nalism după principiul epicureic: *,£de, bibe, comede, postmortem ulla voluptos",* era pentru literatură îmbrăţişarea pesimismului celui mai disperat şi căderea în o melancolie, ce plânge şi se tângu-ieşte amar toată viaţa în contra vieţii. Şi genialul Lord Byron, discipolul lui Voltaire, gol şi pustiit şi el de orişice credinţă, ca si clasele pentru care a scris, a adoptat pentru sine amândouă surogatele acestea ale religiunii, cel dintâi pentru viaţă, cel de al doilea pentru poezie. A fost el, ce e drept, conştient de aceea, că în contrazicere vine prin aceasta viaţa cu poezia lui. Scrupule însă nu i-a făcut toată contrazicerea, bine ştiind că oamenii de multe ori, durere, tare de multe ori preţuiesc geniul, fără a se uita la aceea că geniul în viaţă cât de jos stă ca om între oameni.
Viaţa lui Lord Byron a fost scurtă. Şi totuşi, în viaţa aceasta scurtă, s-a tăvălit ca în noroi în toate desfătările trupeşti, care i-au şi grăbit moartea, când era de abia 36 ani. Principiul epicureilor de a gusta lumea aceasta cât numai e cu putinţă, a fost pentru el un fel de evanghelie, ce l-a urmat ca şi cum ar fi o poruncă. Şi, pe lângă toate acestea, în cele mai multe producte literare ale lui ■ăsună atâtea tonuri şi accente melancolice, atâtea suspine în faţa sonanţei naturii şi a vieţii, [înjcât, dacă după acestea ar voi omul Şi facă o idee de viaţa lui, atunci aceea la nici o întâmplare nu [ff] prezenta pe cavalerul cel desfrânat Lord Byron, ci pe un flic, ce în o singurătate de munte plânge deşertăciunea lumii. Contrazicerea aceasta bătătoare la ochi între şi scrierile lui Putea considera de o slăbiciune, când Lord Byron ar fi fost un j [e] rând, ca cei pe care i-a avut în vedere când a scris. însă Lord jj[a] fost un om în adevăr genial, şi, durere, genialitatea lui se [te] [c]^′ şi în contrazicerea aceasta. Se poate, ma şi credem °st convins deplin despre caducitatea şi deşertăciunea tu-

-69-

turor desmierdărilor trupeşti, în care şi-a petrecut scurta sa Şi poate că melancolia din scrierile lui a fost şi un reflex al ţiunii acesteia.
Atâta însă nu explică o contrazicere aşa flagrantă între via ţă şi scrieri. Ci el a ştiut că în golul sufletelor, pentru care a scris nu va putea răsuna cu efect decât numai un ton afund melancolic al poeziilor lui. Orice alt ton se va pierde în mare parte înainte de a putea intra în acel gol. Numai un atare ton va fi în stare a stoarce lacrimi din ochii publicului său ostenit de lume, pe care nu-l mai poate durea nimic, şi totuşi, pierzând pe Dumnezeu, îl dor multe şi ar dori să se cufunde în nimic: *„Cui i-a plesnit inima",* zice Lord Byron în *The Ghiaour, ,jiceia nu se mai teme de nici o durere".* Si ce inimă poate fi mai plesnită ca a celui care nu mai are nici o credinţă? Şi contând pe scăderea şi durerea aceasta a timpului său, şi-a stimulat mai toate poeziile sale atât de melancolic, a vărsat pe ele un pesimism atât de negru, [înjcât a fost sigur că, în toate sufletele goale de credinţă, care în literatură numai în expresiunea durerii mai cearcă bucurie, poeziile lui vor fi primite cu însufleţire Peste toate productele lui se întinde un cer întunecat, prin care nu i se deschide omului nici cea mai mică privire spre o altă viaţă mai senină. Durere fără alinare, suferinţă fără leac, disperare chiar si iară umbră de ceva speranţă, ura lumii ca a unui monstru - sunt refrenele poeziilor lui Lord Byron, ce revin mereu în deosăbite van-aţiuni, căci el a ştiut, şi a prevăzut cu geniul său, că poezii de u» atare spirit sunt ca făcute pentru timpul modern, ce în mare part a rupt-o cu credinţa. *,AK mi se pare că eu sunt nimica",* zice 0 inul lui Lord Byron către Lucifer. *Acesta este scopul tuturor* fl *noştinţelor omeneşti, ca omul să cunoască că el e o nimica ,* **' punde Lucifer lui Cain. Şi necredinciosului aşa ceva trebuie sa placă, mai vârtos când şi viaţa i-a fost de aşa, [înjcât n-ar voi " pentru ea să dea seamă oarecuiva în o altă viaţă.

-70-

putem dar să zicem, cu tot dreptul, că pesimismul lui Lord ro a izvorât din motive estetice scoase din psihologia timpu-ui nostru. El a voit a plăcea lumii moderne necredincioase, a vorbi cu arta sufletelor goale de credinţă din sufletul său asemenea gol şi P™ aceasta a prinde cât se poate mai multe atari suflete şi inimi. Şi nici nu s-a înşelat. Căci poezia lui chiar pentru aceasta a ajuns la o atare valoare, la care, în alte timpuri, n-ar fi ajuns nicicând. El este per *eminentiam* poetul necredincioşilor şi al

necredinţei. Şi prin aceasta a nimerit gustul la tare mulţi din timpul nostru. Din ce motive a adoptat însă Eminescu pesimismul în poeziile sale? Răspundem: ca să placă *Convorbirilor literare.* Şi încă şi mai mult, ca să-şi deschidă cale în coloanele acestora, şi-a însuşit chiar pesimismul lui Schopenhauer, filozofai lor. Odată însuşit, a profesat apoi pesimismul filozofului acestuia, ca toate sufletele mediocre, cu un adevărat fanatism, prin ce a devenit cu totul nepoetic. Căci, deşi ne place un poet cu simţiri vii şi puternice, nu ne poate plăcea însă un poet fanatic.

Cât de mare este orizontul ce l-a avut Lord Byron în ve-ere, şi cât de micuţ a[l] lui Eminescu! Cel dintâi - Europa pustii-ă de Voltaire. Cel din urmă - coloanele înguste a[le] unei foi.

Pesimismul lui Lord Byron însă nu este nicidecum un pe-
iism metafizic, alcătuit din silogisme lungi şi ostenitoare, ca
] lui Schopenhauer din Eminescu. Ci pesimismul lui Lord By-
[e]ste scos din afunzimile simţirilor unui suflet ce şi-a pierdut pe
•fflnezeu. Este vaietul dureros şi disperat al unui suflet care, ne-
frindu-se în braţele lui Dumnezeu, se vede rătăcind pe ocean-
ţ'ecunoscutului cu naia* dcschiată" şi cu vântrelele *** rupte fără
[a]tă de a ajunge cândva la vreun port. Chiar pentru aceea, pes-
[u]* l[y]i are multă poezie în sine, care la pesimismul filozofic

■ = corabie .♦,Me[ş]ch[ia] = adescleia
[Vîntre]» = pîmă de corabie

-71 -

a lui Eminescu îi lipseşte cu totul. Ma chiar poezia cea multă, [Ce] este în pesimismul lui Lord Byron, este în stare a readuce pe Du^. nezeu în multe inimi. Prospectul * ce pesimismul lui, cântat cu [a]. tata artă, îl deschide omului este atât de trist, atât de întunecat, ma atât de înfricoşat, cât multe inimi, altcum nobile, însă fără credinţă în Dumnezeu, în faţa lui trebuie să-şi zică: *Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai lăsat?,* de unde apoi nu mai este decât numai un pas până la credinţă.

Aşa ceva cu pesimismul lui Schopenhauer din Eminescu nu se poate întâmpla nicicând, căci acesta vorbeşte prea puţin inimii, decât ca să o poată mişca, şi prea puţin minţii, ca să o poată convinge. Inima nu [s][r]e mişcă prin silogisme, fie acelea cât de fin ţesute, ci se mişcă prin simţiri adânci, puternice, vii şi plastic exprimate cu cuvinte sau în scene. De ne-ar ţine cineva o prelegere cât de frumoasă filozofică despre puterea iubirii părintelui faţă cu fiul său, ne va instrui, însă nu ne va putea mişca aşa cum ne mişcă, de pildă, scena aceea minunată până la subîin din cartea a 24-a a *lliadei* lui Homer, când vedem pe tatăl Priam noaptea îngenunchind la picioarele lui Ahile şi cerând trupul fiului său, Hector, ca să-l îngroape.

Sau când, în Shakespeare, vedem cum inamicii de moarte, Capulet şi Montague, se împacă în faţa morţii fiilor proprii. Eiffl-nescu însă cugetă să ne mişte inima prin nişte versuri seci şi uscate, în care parcă ne e milă de el, când vedem cum se sileşte şi sdro-beşte, să ne facă să plângem peste deşertăciunea lumii. Şi P[entru] ce? Pentru că aşa învaţă filozofia lui Schopenhauer. De altă pa[1]*[6]; mintea nu se instruieşte în un sistem filozofic prin câteva versun laconice, ci numai din opuri mari şi bine scrise, şi încă şi din ac[e] lea numai după lucru îndelungat. Eminescu însă cugetă ca, P versuri ca cele următoare:

* **prospect** = perspectivă

-72-

Al hunei sânbure dorinţa-i *
şi
Când totul era lipsă de viaţă şi voinţa [2]

sau că lumile:

Sunt atrase în viaţă de un dor nemărginit,[3]

va cuprinde toate ideile filozofice a[ie] iui Schopenhauer din opui iui *Die welt aîs mile und Vorstellung* şi-i va instrui pe toţi cititorii în filozofia aceasta. Şi, aşa, el nu e nici filozof, nici poet. De unde, cei mai mulţi, citindu-l, de nu vor adormi, îl vor arunca de lături zicând: Acest biet om spre a fi filozof are prea puţină minte, iar spre a fi poet prea puţină inimă.

Lord Byron însă, pe lângă tot pesimismul, nu apare în poeziile sale nemişcat de nimic şi din nici un ideal, cum apare Emi-aescu. 0 însufleţire înflăcărată pentru gloria trecutului, o iubire c-roică a libertăţii, o ură neâmpăcată a tiraniei sunt ca nişte stele ce se ivesc încontinuu ici şi colo pe cerul sumbru al poeziei sale. Ma în operele *The Ghiaour* şi *The siege ofCorinth,* iubirea libertăţii este potenţată până la manie. Iubirea de libertate îl duse până acolo [în]-i fugind din patria sa, deveni în

Italia capul partidei numite a
onarilor, iar în Grecia luă parte activă la luptele ei pentru libertate.
Cum stă însă cu Eminescu în privinţa aceasta? De la for-
"[a] Principatelor României şi a Moldovei [?-«.«.], putem zice
>ca lor cea mai glorioasă, epoca eluptării libertăţii depline,
[Oc]a prezentă, în care a trăit şi Eminescu. Eroismul ostaşilor
[11] la Plevna, Griviţa, Lom-Palanca, eluptarea independenţei,
[rea] României în rangul de regat, toate sunt mândria Româ-
, *Poezii,* [p]. 137

-73-

niei. Şi totuşi pe Eminescu nu l-au mişcat deloc. Nicăieri le lui nu se află nici cea mai mică urmă că evenimentele aceste ar fi produs ceva însufleţire şi entuziasm în el. în mijlocul lo[r] stat inima „geniului nostru" nemişcată ca statua unui zeu indian în pagode. Pe când brava miliţie românească pentru libertate îşi [v]ă[r]. sa sângele şiroaie dincolo de Dunăre, pe atunci „geniul nostru" poate punând în versuri filozofia lui Schopenhauer, va fi râs de tot eroismul românesc, căci principiul lui din *Glossa* sună:

Zică toţi ce vor să zică, Treacă-n lume cine-o trece, Ca să nu-ndrăgeşti nimica, Tu rămâi la toate rece.

Ma pe Rosetti şi alţi bărbaţi, care au lucrat mai mult ca oricine spre a libera şi înălţa România acolo unde este, în satira III îi numeşte: *urâciuni fără suflet, pocituri, broaşte,* cu toate că numele acestora va rămâne în istorie şi atunci când a[l] iui Eminescu va fi dat afară, ca un anacronism, din numărul poeţilor români.

Chiar şi nefericitul Lord Byron, cu cât stă în privinţa iubirii de libertate mai presus ca Eminescu! Ma noi nu credem că un poet nobil şi de geniu în adevăr nu s-ar fi simţit oareşicumva îmboldit a lua harfa poeziei în mână şi a cânta libertatea eroică a patriei sale, dacă numai ar fi trăit în o epocă aşa glorioasă pentru e-luptarea libertăţii acelei patrii, cum a fost epoca României în catf a trăit blazatul Eminescu. Ma atari poeţi nobili de geniu n-au puW rezista impulsului tainic al inimii nici când au văzut ivindu-se aurora libertăţii în alte ţări. Lord Byron a alergat în Grecia şi I[tar1]f iar blândul, piui*, nobilul şi genialul Klopstock şi-a compus o^ sa cea mai frumoasă când s-a deschis în Versailles, la 1789, d rea statelor generale ale Frânciei, de care erau legate atunci speranţe de libertate.

*** piu = pios**

-74-

L

Si Eminescu, în toată viaţa lui, nu s-a însufleţit nicicând i barem de luptele pentru libertate a[le] românilor din Austro-i earia, fraţi de un sânge şi de o limbă cu el. Şi cum să se fi putut ufleţi de aşa ceva Eminescu, discipolul lui Schopenhauer, care te nimica n-a urât mai mult ca pe naţiunea sa germană, din ca-. [s]-a născut. Căci în lucruri de acestea, cum e magistrul, aşa e şi discipolul- Şi apoi Eminescu nu a profesat numai filozofia lui Schopenhauer cu adevărat fanatism, ci a imitat şi scăderile personale ale filozofului acestuia, ma, precum vom avea ocaziune a vedea, s-a încercat a le şi cânta în poeziile sale.

înainte de ce am fini cu compararea pesimismului lui E-minescu, nu putem lăsa neamintită împrejurarea că Eminescu fu asemănat de unii şi cu poetul german Lenau. Cei ce şi-au propus să facă din Eminescu un geniu, l-au asemănat cu toţi poeţii geniali pesimişti ai altor popoare, ca astfel publicul să creadă, vrând-ne-vrând, că Eminescu este chiar aşa de mare ca şi aceia. Şi aşa au trebuit să-l asemene şi cu Lenau, cunoscut ca unul din cei mai pesimişti poeţi germani. Ce e drept, Lenau a fost nefericit ca şi Emi-:scu, încât a suferit şi el de alienaţiune mentală, de care nu s-a roai putut cura. Şi, în privinţa aceasta, dar numai în aceasta, este ceva asemănare între Lenau şi Eminescu şi putem zice că este o : cutezare a-i asemăna laolaltă şi în alte privinţe.

Căci, făcând abstragere de la genialitatea lui Lenau, faţă cu
[e] dispare tot Eminescu, ca întunericul dinaintea luminii, Lenau
[te] un poet atât de avut în simţiri, aşa de susceptibil de impresiu-
°etice, aşa de dextru în împreunarea simţirilor cu reflexiunea,
[e] se naşte apoi atâta căldură, dulceaţă şi graţie poetică, [în]-
[1116]l-a citit mai întâi pe el şi apoi ia în mână uscăturile lui Emi-
refl[CU, Ce^e ^P[srte] de orice simţ afară de cel sexual şi îndopate cu

la -i[XnBi! mor]iotone pesimiste după norma lui Schopenhauer, ace-
UVa a-„— J i 1 • vi
de laturi ca neconsumabil.

-75-

Pe lângă aceea, Lenau este un poet profund în contempla rea naturii şi, pătruns de contemplarea aceasta, face asupra naturii reflexiuni geniale şi construieşte tropi de tot frumoşi, prin ce poezj. ile lui devin pline de viaţă, de adevăr şi totodată şi originale. Bietul Eminescu se încearcă şi el a contempla poetic natura. Nu o poate însă duce decât pînă la nişte fraze confuse, fără spirit şi fără gu$t Vom aduce numai unele exemple.Lenau, de pildă, numeşte vântul de toamnă: *suspinul de moarte al naturii"* », despre iarnă zice că *„toarce din nea şi gheaţă linţoliul mormăntal al naturi?"*[1]. Despre moartea primăverii, când vine vara, zice că *primăvara moare surâzând"*[3]. Cât adevăr, câtă frumuseţe, graţie, farmec şi originalitate este în tropii aceştia a[i] iui Lenau i

Să vedem şi de a[i] lui Eminescu, fără comentar, numai trei tropi făuriţi la aspectul naturii! La Eminescu, *„vântul loveşte cu degetele în fereşti"*[4], mai departe la Eminescu *‚£una argintie naşte neguri albe şi strălucite"* [5], şi, în urmă, ca culmea neputinţei poetice: *„luna alungă prin nori stelele ieşite din strungă"*[6]. Atâta lipsă de pătrundere în frumuseţea naturii, atâta confuziune, lipsă de spirit, imitaţiune nenimerită şi, în urmă, atâta silă bietului cap a[l] lui Eminescu ca să producă ceva frumos, şi când produce, a-tunci produce numai un monstru, [in]cât din punctul acesta de vedere, al asemănării lui Eminescu cu Lenau, credem că nu mai este lipsă să mai zicem nici un cuvânt, cu atât mai vârtos că cu neputinţa deplină a lui Eminescu pe terenul figurilor ne vom mai întâlni şi de aici încolo.

Şi aceste două calităţi distinse a[le] lui Lenau arată desW de lămurit că e mare deosebire între el şi Eminescu. La acestea *rif*

[1] Lenau, *Herbstklage*
[2] Lenau, *Sommerfaden.*
[3] Lenau, *Friihhngstod.*
* Eirunescu, *Poezii,* p. !53.
[5] *Idem,* p. 39.
[6] *Idem, p.* 75

-76-

adaugă că Lenau, deşi a fost pesimist şi de multe ori a dus pe-lismul foarte departe în cântecele sale, totuşi nicicând nu a tre-ut marginile frumosului, cum le-a trecut Eminescu totdeauna. Pe-lisinul este ca vinul. Băut cu măsură, desfatează pe om; băut fâ-iâ măsură - îl îmbată. Lenau foloseşte pesimismul numai unde e la ₀ şi şi acolo cu cumpăt, şi pentru aceea cântecele lui sunt plăcu-Eminescu este mai tot beat de pesimism şi pentru aceea cântecele lui sunt greţoase.

Ca să se vadă aceasta evident, am putea aduce mai multe exemple şi din unul şi din altul. După ce însă vom mai reveni la Lenau şi mai târziu, când ne vom ocupa de originalitatea lui Eminescu, aşa aici aducem un singur exemplu. Lenau în poezia *An der Bahreder Geliebten* îşi cântă moartea alesei inimei sale. Tot aceasta o face şi Eminescu în poezia sa *Mortua est.* Pe când însă Lenau îşi exprimă durerile inimii sale numai în 6 strofe scurte, care laolaltă formează un întreg tare frumos şi plăcut, pe atonei Eminescu de abia îşi exprimă aceleaşi dureri în şaptesprezece strofe şi jumătate fără mai nici o legătură între ele, aşa [în]cât trei şi patru strofe de lângă olaltă pot fi scoase din poezie, fără ca pentru aceea poe-a să devină nici mai frumoasă, nici mai urâtă.

Cuprinsul celor şase strofe din Lenau e următorul: la înce-xclamă Lenau foarte frumos că graţiile iubirei sale au ademe-loartea, care acum o ţine în braţele ei. După aceea îi aduce a-: cum, când era vie, îi spunea că o iubeşte, şi fiindcă i se părea [nu] l-a auzit, o întreba că înţeles-a ce i-a spus?, şi ea făcea ;u capul că a înţeles. Semnul acesta cu capul însă lui i se păci prea puţin şi ar fi dorit mai mult. Acum însă, când o vede i spune iar că o iubeşte, şi apoi exclamă cât s-ar simţi de ᶜurn °^ '∼[ar] P[u]*ea răspunde şi cu semnul cel mai micuţ, căci a-[lu J] s-ar mai părea prea puţin.

Meme gebrochne Stimme rutt dir bange Nach: „Ich liebe dich ewig!" O wie selig

-77-

Wär'ich nun antwortete meinem Schmerz dein Leisestes Nicken.[1]

Cuvinte puţine în strofele acestea, însă ele cuprind o H re adâncă şi exprimată cu cumpăt şi delicateţe. Pare că vedem tristul Lenau cum priveşte la trupul mort al iubitei sale, necunri de nici un alt cuget, afară de cugetul fericirii sale, când ea arfivi, Iar asemănarea delicată între aceea, cum i se părea semnul cu ca pul, când era vie, şi între cum i s-ar părea acum şi semnul aceb dacă ar învia, exprimă durerea inimei lui în un mod aşa de frun» şi plin de spirit, [în]cât cititorul nu poate să nu se umple de mii faţă cu amândoi.

Şi acum ce face Eminescu în cele şaptesprezece strofe s jumătate din *Mortua est* ? începe cu nişte asemănări de tot nem merite a morţii, cum că adică iubita i s-a dus dincolo de hotarai lumii, va să zică a murit, astfel cum se petrece o *Jăclie de* wgk *pe umezi morminte'*[l], ca şi cum o atare făclie s-ar petrece mai ii» ca alte făclii; cum „se *pierde un sunet de clopot în orele sfinte",** şi cum un atare sunet de clopot s-ar pierde mai iute ca altele, şi ii urmă ca *„un vis ce-şi înmoaie aripa în amar",* ca şi cum ce e affl ar trece mai iute decât ce e dulce, când chiar din contră, ce e an* ne trece mai cu greu, şi ca şi cum aripa ar fi organ al gustului-A" poi trece la descrierea plină de contraziceri a timpului când i-a>* rit iubita, după aceea, cu nişte tropi de tot urâţi, ne spune cu^ vede şi suindu-se pe cer, şi rămânând în sicriu totodată, apoi îş'F ne nişte întrebări absurde, că de ce i-a murit amanta, şi ^[escne]l cui unde poate că i s-a dus amanta, aşa fără logică, cât acela P fi şi raiul, căci acolo sunt *„castele cu arcuri de stele",* şi $i [ta] ^ deodată, căci sunt şi *„râuri de foc";* şi încă de-ar lăsa-o aco *V*-nu, ci ne spune că numai trece prin locul acela, fără ca sâ n[e] ™

[l] Vocea mea frîntă strigă în urma ta cu nelinişte: „Te iubesc în veci!" O, cît de fen[c] de-ar răspunde durerii mele cel mai mic semn ce l-ai face cu capul.

-78-

[n]de se duce. Până aici, în nouă strofe, vorbeşte tot Amor. A-geniul" nostru învârte un şrof în „maşina creierilor" săi şi A-dispare deodată. Pe scenă vine Schopenhauer rabiat.

Şi ce face Schopenhauer acum prin graiul lui Eminescu? [ai întâi, ţine un panegir absurd al morţii faţă cu viaţa, în care bia-viată capătă epitetul „genial" de *baltă,* iar moartea, ca ceva mai nresus, epitetul de *haos.* După aceea, geniul nostru vede lucruri ce le-a mai văzut nimeni, anume vede sorii stingându-se şi stelele licând, şi, în faţa priveliştii acesteia teribile, îi vine a crede că toa-te-s nimica, cu toate că, de i-ar cădea numai o stea în cap, s-ar con-inge că nu e nimica, ci o realitate mare. Apoi, ca să fie sublim, vede cerul prefaeându-se într-un ciur spart, în care prin găuri se cern mile, iar prin spărtură cade nimica.' Din toate acestea apoi trage supărat concluziunea că amanta lui n-o să mai învie, din *„haos"* n-o să mai vină în *„baltă".* După aceea, iar e cu voie bună şi ne spune cum îşi reazemă harfa spartă de ţărâna ei, şi cum n-o plânge, fără o iceşte, fiindcă ea a scăpat din viaţă, pe care o numeşte acum „/ic-os", uitându-şi că, mai înainte, epitetul de *haos* îl dăduse morţii, nu :ţii. La capăt, lasă pe metafizicul Schopenhauer să strige în gura că *„a fi e o nebunie",* că în lume nu e nici un sens şi că nu exis-mezeu. Şi pentru ce? Pentru că geniului nostru i-a murit aman-[n] *„baltă"* i-a mers în *„haos",* deşi mai înainte era voios şi o fe-a murit, va să zică, că din *„baltct'* (viaţa) s-a dus în *„haos"* [£]a) sau din un *„haos"* (viaţa) s-a dus în alt *„haos"* (moartea). Dacă un om de rând ar vorbi în public aşa fără înţeles şi âtură, ar grămădi peste olaltă atâtea absurdităţi şi ar face a-Qcluziuni fără premize, ca în poezia aceasta a lui Emines-[lCl]> de s-ar întâmpla lucrul acesta în o cetate cu relaţiuni

'Ca

[m] ^ [nu] cugete că exagerăm, reproducem strofa aceasta absurdă: Se poate, ca bolta de sus să se spargă, Sa cadă nimica cu noaptea iui largă, Să văd cerul negru cum lumile-si cerne, Ca prazi trecătoare a morţii eterne.

-79-

regulate ale ordinii publice, păzitorii ordinii acesteia desigur că 1 ar opri şi s-ar îngriji, ca să fie vizitat prin psihiatri, şi dacă cin[ev] le-ar zice să-i dea pace, că acela e un geniu, şi Ia acesta i-ar merg poate asemenea.

Lenau s-a îndestulat cu o exprimare scurtă a durerii, W plină de frumuseţă poetică. Eminescu însă devine un metafizic confuz, absurd, rabiat şi pesimist până la greaţă. Şi ambii în faţa aceluiaşi obiect. Afară de aceea, despre Lenau faţă cu Eminescu mai amintim numai atâta, că Lenau a cântat şi plăcerile şi desfătările vieţii, fiindcă, deşi pătruns de idei pesimiste, totuşi era capace a simţi adânc şi plăcerile, şi desfătările ce le poate oferi lumea şi viaţa. Inima lui a fost ca florile acelea ce se închid peste noapte înaintea întunericului, se deschid însă îndată ce apare soarele. Cât de frumos se tânguieşte el în oda *Vergangenheit,* că cimitirul zilelor trecute îngroapă în sine şi tânguirile, dar şi fericirea inimii.

Friedhof der entschlafhen Tage, Schweigende Vergangenheit! Du begrăbst des Herzens Klage, Ach, und seine Seligkeit! [l]

Eminescu este însă faţă cu orice desfătări cu totul posomorât, blazat, nesusceptibil de nici o bucurie, veşted, amorţit şi cu dorinţe confuse, bizare şi fără înţeles, cum se poate vedea din cele patru variante ale poeziei *Mai am un singur dor,* în care nu ştie o-mul nici că ce vrea, nici că pentru ce vrea ce i s-ar părea că vrea, atâta însă poate vedea în ele oricine, că în versurile acestea rele vorbeşte un suflet mizantrop, pentru care viaţa e o sarcină nesupor-tabilă, fără să aibă cauză de a o considera de atare, un suflet care n mai are dorinţe nobile, fundate şi raţionabile, ci numai capn[clli] Ma şi unde s-ar părea că trece peste faţa lui un zâmbet de abia o servat, ca la capătul lui *Călin,* şi acolo, prin întorsura ce o face p

[1] Cimitir al zilelor adormite,/ Trecut tăcut!/ Tu îngropi tânguirea *mirnhj* O, şi fericirea ei

-80-

■[n]d alăturea cu nunta oamenilor şi nunta animalelor, zâmbetul a-sta se vede numaidecât că e zâmbetul ironic şi satiric a[l] unui fi-[7]of pesimist, care râde de ideea ce o au oamenii de demnitatea • şi chiar pentru aceea şi zâmbetul acesta devine cu totul nepoetic şi respingător.

în urmă, Lenau ardea de focul iubirii de patrie, [în] cât în călătoria sa peste Oceanul Atlantic la America nu-şi putea lua cugetul de la patria sa. Cerul, vântul, valurile mării, toate i se păreau că vorbesc de patria sa, iar lui îi plăcea tributul cu lacrimi vărsate în mare.

Nun denk ich Dein, so sehnsuchtsschwer, Wo manches Herz mir hold, Unei strome dir ins dunkle Meer Den warmen Thrănensold.'

Eminescu însă numai în satira a treia vorbeşte de patria sa.

şi şi acolo nu ca fiu al patriei mistuit de iubirea ei, ci ca un om de partid, care ar voi ca Ţepeş Vodă să tragă in ţeapă pe toţi contrarii ăi politici. Iar *înDoina* de la p. 275, în cât este original - căci, pre-n vom vedea, partea din urmă, despre Ştefan, domnul Moldo-'ei, este un plagiat din poezia populară -, mai bine ar fi tăcut şi n-ar batjocorit astfel patria în care fu născut şi crescut, căci şi în a-sta vorbeşte mai mult ca om de partid, care pe contrarii de prin-■ îi ţine de străini în ţară, şi pe muscali şi alţii îi vâră printre ei [a]i ca să nu fie spiritul de partid prea evident. Bietul om, până [a] stricat capul cu filozofia lui Schopenhauer, când scria câte [ez]ie, bine-rău, cum putea, se mai inspira şi de iubirea de patrie, te poate vedea din poezia *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,* [[lc]ată în nr. 14 din *Familia* de pe 1867. După ce însă s-a încui-[1] sufletul lui filozofia aceasta periculoasă, ca poet şi-a uitat

[rea] întinu»,. [mi a<*uc <*e tme] aminte, atât de plin de dor, unde multe mimi mi-s dragi, si-ti vârs în ma-[Woasa] •"butul cel cald al lacrimilor

-81 -

cu totul de patria sa şi simţea mai mare plăcere a cânta Veneţia p giptul şi India, pe care nu le văzuse nicicând, ma chiar şi pe dial Iul decât pe *„dulcea Românie"* de oarecândva. Dacă tinerimea m mână, sedusă astăzi aşa tare cu cultul lui Eminescu, îl va imita în privinţa aceasta, atunci vom avea destui pesimişti, vedişti, egjpt[0]. logi şi mai ştie Dumnezeu ce, nu vom avea însă ce e lucru de căpetenie, nu vom avea, cu durere trebuie să zicem - români.

Am considerat până acum pesimismul lui Eminescu nu-mai întru atâta, întrucât l-am asemănat cu pesimismul altor bărbaţi mari. Să vedem acum pesimismul lui Eminescu considerat în sine, în sâmburele, cauzele şi valoarea lui morală.

Precum s-a putut vedea, pesimismul creştin, precum şi cel antic grecesc din liricul Pindar şi tragicii Eschil şi Sofocîe, este un pesimism moral, a[l] lui Leopardi un pesimism simţit de o inimă nobilă înşelată în nu puţine privinţe, a[l] lui Lord Byron un pesimism estetic, a[l] lui lui Lenau un pesimism moderat.

Cel mai simpatic între toate pesimismele acestea este pesimismul simţit, dacă pe lângă aceea e şi moral.

Când sufletul poetului este zdrobit de neajuns[uri]ele cele multe ce-l înconjoară; când acelaşi suflet este năduşit de simţiri?[1] idei nobile; când toată lupta pentru delăturarea neajuns[uri]elor, mulţumirea simţirilor şi realizarea ideilor sale nobile sunt deşerte, căci valurile lumii îl aruncă în toate părţile, şi ca un năier* nefen-cit nu poate ajunge la port nicicum, ma viforele îl depărtează nu odată chiar atunci când era mai aproape de el: atunci - atunci m[1]'' ma lui omenească pe dreptul începe a sângera, iar el a se *tâ* versurile sale, cu un cuvânt: atunci poetui devine pesimist. cui cititor atunci plânge alăturea cu el, fiindcă aşa e natura n că suferinţa străină este în mare parte şi suferinţa noastră, şi P[1] gem când vedem pe altul suferind, ca şi când am suferi noi-

năier = corăbier

-82-

Pe calea aceasta, suferinţa individuală a poetului devine o ferind generală, şi noi uităm suferinţa poetului ca a unui singu-[lt]j[C)] şj nu mai simţim decât suferinţa generală a omului ca atare, în are se cuprinde şi a poetului. Pe calea acesta, poetul cu cântecele le nu face altceva decât atinge coardele inimii noastre, care apoi sună ele de la sine. El devine numai muzicantul ce pune inimile noastre în

vibraţiune, sunetul însă nu-l dă el, ci-l dau inimile noastre, căci ele sunt instrumentul, ele sunt lira poetului. Frumos ca totdeauna exprimă lucrul acesta bătrânul Homer, când zice despre a-micii lui Patrocle că atâta au plâns după el, până ce l-au uitat şi s-au trezit că în el îşi plâng durerile lor. Aceasta este cauza, de poeţii trişti şi melancolici, nu din fiţărie, ci pentru că inima ie era în adevăr zdrobită, au fost totdeauna aşa plăcuţi şi aşa citiţi. Aceasta este cauza, de Leopardi în Italia este astăzi aşa citit, căci Leopardi a suferit în adevăr şi pentru aceea a devenit pesimist, şi, citind suferinţele lui în versuri, suferim şi noi alăturea cu el.

Acum, oare pesimismul lui Eminescu fost-a un pesimism simţit în adâncul inimei lui, un pesimism în care l-au aruncat fur-nile vieţii, un pesimism născut din lupta prea grea pentru exis-întă, un pesimism în care a căzut văzându-şi simţirile-i nobile nemulţumite şi idealele-i frumoase nerealizate? La aceasta mai întâi iţa, individualitatea şi caracterul lui ne poate da răspuns. Ce a-;e însă lucrurile acestea, cei ce au scris despre el, chiar şi cei u competenţi, sau tac, sau vorbesc în termeni generali, când a-ciază caracterul, temperamentul şi aspiraţiunile lui, sau chiar îşi frazic, când vorbesc despre îndestularea lui din viaţă. De aceea [e] Şi pare omului că voiesc mai mult să joace o comedie cu tot [tn]un

Cu toate acestea, ne vom încerca a scoate din tăcerea, ge-

We şi contrazicerile acestea adevărul. Aşa, de pildă, ce a-

[m]destularea lui din viaţă, dl. Negruzzi, în nr. 4 din *Convor-*

Urile literare de pe 1889, zice că Eminescu a avut o viaţă,; *mată şi plină de suferinţe".** Când însă, în nr. 9 din acelaşi an âî *Convorbirilor literare,* un domn" susţine despre Eminescu tot a ceasta, numai cu alte cuvinte, atunci dl. Negruzzi zice că acea domn este în eroare, deoarece Eminescu a avut totdeauna cu ce îndestula trebuinţele sale modeste, va să zică n-a suferit în viaţă Mai departe, înlănţuirea curioasă a împrejurărilor a adus cu sine ca să vedem şi pe dl. Hasdeu în şirul adoratorilor lui Eminescu. Iu. birea către geniala sa fiică, dotată cu adevărat talent poetic, însă moartă în floarea etăţii, l-a făcut, credem noi, amic al tuturor poeţilor, şi a[l] lui Eminescu. încât preţuirea cea mare a lui Eminescu la dl. Hasdeu a purces, precum credem, din un simţământ simpatetic şi din nişte motive atât de delicate, nici nu i-o luăm în nume de rău, căci îi respectăm prea mult inima părintească rănită şi stimăm prea mult şi persoana dânsului. Când l-a ajuns nenorocirea cu moartea fiicei sale, atunci n-a fost mimă de român care să nu fi plâns laolaltă cu dl. Hasdeu. Pentru ce să-i luăm dar în nume de rău, când dl. Hasdeu îşi cearcă alinarea durerii sale în iubirea a tot ce purta, pe dreptul sau pe nedreptul, numele de poet, ca şi cum în toţi, şi chiar şi în Eminescu, ar afla o parte din sufletul iubit al fiicei sale, căci românul cântă:

Pentru mândra de fragă Şi frunza ţi-e dragă.

Dl. Hasdeu, în nr. 6 din *Revista nouă* de pe 1889, zice despre Eminescu că a nebunit pentru că nu avea nici ce mânca, va zică a trebuit să nebunească de suferinţele cele multe. Cu toate cestea, dl. Maiorescu, în nr. 8 al *Convorbirilor literare* din 1° ' neagă tot ce susţine dl. Hasdeu şi zice că Eminescu a avut totfl una cu ce să trăiască şi grijile existenţei nu l-au cuprins nicic

Eminescu, în *Convorbiri literare,* nr. 4 (1 iulie) 1889, pp. 289-294. ** §t. C. loan, *art. cit.*

vfa zice şi mai mult, anume că, dacă cineva l-ar întreba, că fost-a ;minescu nefericit, i-ar răspunde cu toată convingerea că nu!

Să lăsăm însă să vorbească chiar Eminescu cu privire la lucrul acesta. în o epistolă datată din Botoşani la 10 nov. 1887 şi publicată în *Proză şi versuri* de Eminescu, Iaşi, 1890, scrie însuşi el unui amic astfel: *„Fin a vă ruga, să v-aduceţi aminte de mine, de lipsa aproape absolută de mijloace de subsistenţâ, în care mă aflu. Dacă vă este cu putinţă de a-mi veni întru ajutor, vă rog a o face cât de curând, căci cea mai neagră mizerie mă ameninţă."* Cum se u-neşte aceasta cu aserţiunea d-lui Negruzzi, că Eminescu *„a avut totdeauna cu ce îndestula trebuinţele sale modeste",* şi cu a d-lui Maiorescu, că pe Eminescu *„grijile vieţii nu l-au cuprins niciodată"!* Şi bietul Eminescu suferea de *„lipsa aceasta absolută de mijloace desubsistenţă",* nu când umbla ca copil ne la Blaj şi pe aiurea, ci numai cu un an şi jumătate înainte de moarte, cu un an si jumătate înainte de încoronarea lui cu coroana de geniu mai mult prin d-nii Negruzzi şi Maiorescu. De-am fi fost noi în locul domnilor aces-* şi a[l] altora, nu ne-ar fi umblat prin minte să-i punem pe cap ffoana de geniu, şi să batjocorim prin aceasta şi pe el, şi coroana, i i-am fi întins mai bucuros din adevărată filantropie o bucată de [n]e, ca unui lipsit, şi prin aceasta credem a-i fi făcut şi iui, şi o-Bunii un mai bun serviciu, decât prăpădind atâta negreală spre * din el un geniu, dacă n-a facut-o Dumnezeu.

Din acestea credem că putem deduce, cu destulă bază, că

iescu a dus şi lipsă în viaţă. Aceasta însă nu ne îndreptăţeşte aţinem şi aceea că Eminescu a fost nefericit, căci lipsa încă nu [ie] om nefericit. Sunt în lume destule naturi tari, care duc liptotuşi nu sunt nefericite. Şi o atare natură a fost şi Eminescu, [e]asta are dreptate dl. Maiorescu, când zice că Eminescu n-a Nefericit, căci dl. Maiorescu a trebuit să-l cunoască mai bine, care are şi partea cea mai mare la lăţirea cultului lui Emi-

-85-

nescu. Şi că Eminescu n-a fost nefericit, o credem cu atât mai v* tos, că poeziile lui, precum vom vedea, încă dau dreptate în acea ta d-lui Maiorescu. Şi aşa putem să zicem, că lumea şi viaţa cu ne cazurile, grijile şi decepţiunile lor comune nu l-au făcut pe Ertji nescu pesimist, căci fiind, precum zice dl. Negruzzi, omul cel mai impersonal ce a cunoscut vreodată, toate lucrurile acestea au trebuit să treacă peste sufletul lui cel insensibil pentru aşa ceva. % a lăsa în el nici o urmă, cum trec valurile mării peste stâncile de granit. De altă parte, nici cei ce au scris despre el nu ne amintesc, nici în poeziile lui nu aflăm nicăieri nici cea mai mică urmă, că Eminescu ar fi fost consumat de ceva dorinţe şi idealuri umanitare, ce sau î-au rămas nerealizate, sau s-a convins că, în prezent sau viitor, îi sunt nerealizabile. Aceasta i-a adus în confusiune pe toţi cei ce au scris despre el, şi pentru aceea si folosesc tot numai termeni vagi când vorbesc despre el, termeni ca *„cuprins de lumea idealfr* şi altele, fără să ne poată spune detaliat ce se cuprindea în *„lumea aceasta ideală'* a lui. Tot aşa stă lucrul şi cu simţămintele lui Eminescu. Cei ce au scris despre el, nu ni-l pot arăta deloc înzestrat cu simţăminte multe, nobile şi simpatice, care i-ar fi rămas nemulţâ-mite şi aşa l-ar fi aruncat în braţele pesimismului. Iar în poeziile lui, precum în parte am văzut şi până acum, şi vom vedea şi de aici încolo, în privinţa simţămintelor, chiar şi a celor mai comune, este cu totul apatic şi blazat.

Si aşa, şi din punctul acesta de vedere, putem să zicem # Eminescu a trecut prin lume fără ca ceva simţiri şi dorinţe noD' sau vreun idealism al lui să se fi împiedicat de ceva. Dacă a fost minescu aşa, atunci a avut un caracter filozofic, însă chiar pe[D] aceea a trebuit să-i lipsească cu totul orice caracter poetic ad[e] rat. Un suflet apatic cu tot ce-l întâmpină şi-l înconjoară, un su ce rămâne rece faţă cu tot ce mişcă pe alte suflete, poate să & filozof întunecat de cabinet, un filozof ce priveşte la lume ca

-86-

usui de furnici şi râde de toate trepădările şi alergările ei, însă icând nu poate să fie poet cu un tezaur frumos de simţăminte pieptul său. Filozoful poate să râdă de lume. Poetul trebuie însă â se scoboare în lume, să adune în pieptul şi inima sa simţirile lumii, şi apoi» îmbrăcându-le în veşmântul poeziei şi a[l] frumosului, să le dea iar lumii. Atunci şi numai atunci este poet, altcum nu.

Poetul care are mai multe simţăminte de ale lumii în sine acela este mai clasic. Pentru ce a plăcut, place şi va plăcea Homer totdeauna aşa mult omenimii? Pentru că în *Iliada* şi *Odiseea* lui sunt depuse atâtea simţăminte ce dau viaţă lumii, [în]cât sunt un a-devărat cer de simţăminte. Iubirea de tată, iubirea de fiu, iubirea e-rotică, iubirea de soţ, iubirea de patrie, amiciţia, superbia nobilă, constanţa feminină, eroismul bărbătesc, naivitatea copilului şi tot ce mişcă şi agită inima omenească în diversele condiţiuni de viaţă, în diversele etăţi, în diversele împrejurări, este aşa frumos cântat în aceste două minuni aîe poeziei, [înjcât mai bine ca din ele nu va cunoaşte nimeni ce maiestuoasă fiinţă e omul, şi dacă ar studia câtă psihologie şi antropologie s-au scris oarecândva. Pentru aceea zice bătrânul Horaţiu că Homer mai bine învaţă ce e bun şi frumos, decât Crisip şi Crantor, filozofii cei dintâi din Roma de pe timpul său.

Trojanii belii scriptorem maxime Lolli,
Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi.
Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Plenius ac melius Chrisippo et Crantore docet.
Ep[istularum]., I. 2. •

Poate că dl. Negruzzi şi dl. Maiorescu, susţinând că Emi-
[Sc]u a fost aşa impersonal şi aşa apatic faţă cu lucrurile ce agi-
[a] lumea, au voit să-l laude şi să-i mai adauge o floare în coroana
>[e]niu al poeziei. Noi însă chiar din împrejurarea aceasta tragem
uziunea că pesimismul lui Eminescu n-a fost pesimismul sim-

os [Ce (•)ciarm]> P[rca mar]e Lolliu, în Roma războiului troian, eu l-am recetit în Preneste. El ce [e] e hîd, ce e folositor, ce nu, învaţă mai deplin si mai bine decît Chrisip şi Crantor.

patic contras în mijlocul furtunilor lumii şi simţit cu inimă a rată de poet nobil. De unde pesimismul lui a putut să fie acomodat spre a-l depune în ceva opuri teoretice de metafizică, destinate pe$_a$. tru filozofi de profesiune, însă nicidecum acomodat de un p$_{es}$j mism pentru poezie. Şi pesimismul acesta devine încă şi mai mâţ şi odios, îndată ce mai cugetăm şi la aceea că Eminescu n-a fost numai impersonal şi apatic cu lucrurile comune ce agită sufletele de rând, ci a fost şi cu totul blazat şi gol şi de orice simţăminte, dorinţe şi idealuri nobile umanitare. Şi, precum vom vedea îndată, a-naliza poeziilor lui ne dă, credem, dreptate în aserţiunea noastră.

Spre a proba prin analiză că în toate poeziile lui Eminescu nu întâlnim nicăieri nici un pesimism simţit, decît pe cel teoretic-filozofic a[l] lui Schopenhauer, cum se manifestează în scrierile filozofului acestuia, care pesimism a nimicit apoi orice alt simţământ în Eminescu, din care s-ar fi putut naşte un pesimism poetic şi plăcut, omitem poeziile lui erotice şi le ignorăm deocamdată ca pe nişte copilării, cu care nici un Schiller nu s-ar fi făcut nemuritor, dacă nu ar fi scris şi altele de alt cuprins. Vom considera deci pe celelalte de un cuprins mai demn şi mai serios. începem aici cu poezia cea confuză şi plină de expresiuni vagi, nedeterminate şi abstracte, de asemănări silite şi nenimerite, şi de imagini greşite: *Epigonii*

La începutul poeziei acesteia, în faţa laudelor celor multe ce le încarcă Eminescu pe timpurile trecute şi pe bărbaţii lor, s-ar părea că voieşte să cânte simţul acela general de respect, stimă şi iubire, ce îl are omenimea peste tot faţă cu timpurile trecute, P^{rei} cum îl avem faţă cu morţii; s-ar părea că voieşte să verse din in^{11}" sa pesimismul acela oareşicum legat de natura omenească, după^{ca} re totdeauna timpul prezent tuturor generaţiunilor li se pare fo^ rău faţă cu timpul trecut; s-ar părea că voieşte să alăture lângă ol tă pesimismul prezentului cu optimismul trecutului, şi să ne *fo&* suspinăm că timpurile cele bune şi poetice ale trecutului au P^{16}

• $_n$oi trebuie să ne târâm viaţa în proza cea rea a prezentului. Un $_Q$t acesta general omenesc, care poate inspira de tot minunat pe inoet cu simţiri adânci, puternice şi vii. Când ajungem însă la canatul poeziei, atunci vedem că ne-am înşelat amar. Atunci vedem că laudele timpurilor trecute nu au purces la el din stimă şi iubire către ele. Căci, deşi faţă cu timpurile trecute poetul nostru descrie timpul prezent cu culorile cele mai negre şi mai urâte, totuşi la capăt arata că noi, cei prezenţi, suntem în o poziţiune mult mai favorabilă ca cei din trecut, şi nu noi avem să invidiem pe aceştia, ci aceştia pe noi, căci noi, şi nu ei, suntem cei ce avem „adevărul" în mână, un adevăr afurisit, ce e drept, însă totuşi adevăr, iar cei din trecut au fost faţă cu noi numai nişte *„vizionari".*

Şi care este adevărul ce-l avem noi, iar bătrânii nu l-au a-vut? Filozofia lui Schopenhauer, că *„cugetarea este numai o com-binaţiune măiestrită a unor lucruri neexistente'/,* că *„toate-spraf",* va să zică închipuire. Astfel, în toată poezia aceasta nu întâmpinăm absolut nici un simţământ omenesc, iar refrenul ei este o teorie goală a lui Schopenhauer. Pentru aceea, poezia aceasta mai mult merită numele de un colegiu slab din filozofia pesimistă decât al unei po-i slabe. Pesimismul din ea ne lasă reci şi nu ne mişcă deloc, pentru că nu e un pesimism simţit, ci un pesimism teoretic. Simţul o-iesc de iubire faţă cu timpurile trecute l-a tras poetul ca de păr, nai ca să-l învenineze cu pesimismul lui Schopenhauer. E for-bil în adevăr pesimismul din strofele din urmă, pentru că e a[l] hopenhauer. Pe poet însă, fiindcă nu vorbeşte ca poet, ci ca

lin Cl .

^{J}zof flegmatic, nu-l întristează deloc, şi pentru aceea nici pe 'nune interesează, căci cum vom fi noi trişti, când nu e poetul?

Un alt product de un cuprins mai serios este poezia *împă-foletar.* După ce, în mai bine de jumătate din strofele poe-^{es}îeia, Eminescu prin gura unui proletar ţine o vorbire ful-^{ata} în spiritul socialistic a[l] lui Proudhon şi, apoi, în câteva

cuvinte, se ocupă cu Napoleon III, fineşte ca şi cu un refren rm o expunere seacă iarăşi a filozofiei lui Schopenhauer, că *„al i$_{Um}$ sâmbure dorinţa-i"* şi *„că vis al morţii eterne e viaţa lumii întreg* Din titula** poeziei i s-ar părea omului că poetul are o ini mă pentru mizeria proletarului şi simţeşte durerea aceea omenească, ce o simte orişicine văzând că natura societăţii omeneşti aduce cu sine, ca un ce neînconjurat, deosebirea în unele privinţe amară a sorţii unui proletar de a unui împărat. I s-ar părea omului că pe poet îl doare că deosebirea aceasta fatală nu se reduce la un minim po-sibil, ci se lasă să tot crească. I s-ar părea omului că, pe lângă toată deosebirea aceasta tristă între împărat şi

proletar, poetul va simţi în sufletul său şi desfătările, securitatea şi tranchiiitatea aceea, ce numai în coliba săracului se adăposteşte, iar din palatele împăraţilor fuge. I s-ar părea omului că poetului îi va veni în minte fericirea şi liniştea mizerului năier Amiclas din Lucan, care liniştit a deschis lui Caesar uşa, bine ştiind că nici Caesar, de care tremura lumea. nu va avea nimic ce să ia de ia el, şi care fericire şi linişte i-a[u] fi-cut pe Lucan să exclame aşa de frumos:

O vitae tuta facultas
Paupens augustique lans! O munera nondum Intelecta Deum! quibus hoc contingere templis, Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu, Caesarea pulsante mânu! [1]
(Pharsalia, L. V. v. 527-531)

în urmă, i s-ar părea omului că poetul va cugeta să *X&&* gâie pe proletar cu aceea că nici soarta împăratului nu este tare o invidiat, căci şi coroana lui are destui spini, care îl rănesc *zM*[J] noaptea, şi multe din mizeriile şi restriştile vieţii îl ajung şi P[e] ^ parat, ca şi pe proletar. Ce abundenţă de simţăminte poetice se p

[1] O, securitate a vieţii larilor mizeri şi lipsiţii O, daruri încă necunoscute ale zeilor' La *z*-' şi la ce muri h s-ar putea întîmpla, că dacă ar bate în ele mina lui Caesar, să nu se împlă de[ter] * tituB = titlu

-90-

te în sufletul unui poet adevărat la contemplarea tabloului sorbii unui împărat şi [a unui] proletar!
Si totuşi, la Eminescu în poezia aceasta nu aflăm nimic din
te aCestea. Unica mângâiere teribilă ce o aduce poetul nostru
oletarului estte că-i propune filozofia lui Schopenhauer, după ca-e în urma farului inexorabil, *,?se petrifică unul în sclav, altu-mpă-raf,* şi [asa] proletarul să încete a se mai tângui, căci orice tânguire îi e zadarnică, si să ştie că el e pietrificat în sclav, iar Napoleon III în împărat, deşi bietul Napoleon III a fost slab pietrificat în împărat, cum va fi ştiut şi Eminescu.

Ca şi în *Epigonii,* poetul nostru şi în poezia aceasta nu e nişcat de nici o simţire. Nu ceva simţământ nobil şi umanitar l-a făcut să privească pe împărat şi proletar, ci numai fanatismul de a avea iarăşi ocaziune să propună teoriile pesimiste şi fataliste a[le] lui Schopenhauer. Şi aici este înfricoşat pesimismul lui Schopenhauer. Eminescu însă rămâne în faţa lui rece, fiindcă nu vorbeşte din inima, ci numai din minte. Pentru aceea, când pronunţă asupra proletarului verdictul brutal a[l] lui Schopenhauer, deloc nu face asupra noastră impresiunea unui poet, ci a unui judecător, care cu [iai]ige rece pronunţă sentinţa de pierzare asupra unui delincvent.

a vărsat o lacrimă barem peste soarta mizeră a proletarului, nu [le] P[oa]te face să vărsăm nici noi, când citim poezia lui.

Bietul Eminescu s-a încercat fără succes în tare multe gete poezii, şi între altele şi în satire, deşi spiritul satiric l-a ispi-
ca şi cel liric. în aşa-numita satira întâia, şi-a propus a satiriza ă
wăţatii care se ocupă cu dezlegarea enigmei universului, o-■[ct]ul cel mai înalt şi cel mai demn de om, care a consumat pute-l [Vl]aţa la destui bărbaţi nobili. El, adeptul filozofului aceluia, ; ţinea că e cel mai mare filozof şi care credea că singur a [at] gâcitura lumii, şi-a propus în satira aceasta să satirizeze [Peto]ti filozofii!!!

-91 -

însuşi obiectul satirei acesteia arată cât de blazat a fost g minescu şi lipsit de simţăminte nobile. Obiectul unei satire din fir[ea] ei nu poate să fie nicicând un lucru bun, cum e ocuparea cu enjg. ma lumii, ci sau ceva anevoinţe ordinare sau ceva vicii şi nebunii ale epocii.

Şi cu ce-i satirizează? Cu aceea că le pune în gură o cosmogonie eclectică confuză şi absurdă, a cărei ultimă consecinţă este filozofia lui Schopenhauer, după care „e *vis al nefiinţei universul cel himeric",* ca şi cum le-ar zice să nu-şi mai bată capul, că doară Schopenhauer a dezlegat enigma aceasta a lumii. Şi, apoi, ca un *pendant* şi mai comic, ca o specie de Sancho Pânza după Don Qui-jote vine „satira", că pe toţi îi *stăpâneşte raza lunii şi geniul morţii",* căci luna şi stelele nu pot lipsi din nici o poezie mai însemnată a lui Eminescu, cum nu pot lipsi rosinele în un pudding.

Ma în satira aceasta nu se mulţumeşte numai cu propunerea teoriei filozofice a lui Schopenhauer, ci, ca în o cameră obscură, ne prezintă însăşi persoana filozofului acestuia ambiţios, cu întreg sufletul lui cel negru. Schopenhauer era necăjit de moarte, că lumea nu voia să-l cunoască şi preţuiască ca pe cel mai mare filozof şi, pentru că nu putea abate atenţiunea publicului de la filozoful Hegel asupra sa. De unde încontinuu se tânguia, că omenirea nu ştie preţui pe bărbaţii filozofi. Ce a păţit Schopenhauer ca filozof, de ce să nu le spună Eminescu si celorlalţi filozofi că vor păţi, dacă odată şi-a propus să-i

satirizeze. Şi aşa pe bieţii filozofi n satirizează şi cu aceea că le spune că lumea nu-i va preţui nici ca filozofi, nici ca literaţi şi învăţaţi? Si-a uitat Eminescu, ca şi *$&'* gistrul său, că lumea mult mai mult a greşit în aceea că, câteodată-a preţuit pe cel nevrednic, decât prin aceea că a ignorat pe cel vre nic. Exemplu drastic dar şi foarte trist, este însuşi el.

Şi în poezia aceasta, ca şi în celelalte, pesimismul lui Em[1] nescu nu este o rană sângerândă în inima lui, ce o dezvăleşte 1

-92-

tea noastră. Şi în aceasta, nu face altceva, decât adună pe toţi fi-zofii ?i literaţii înaintea sa, numai ca să le propună pe Schopen-auer cu toate scăderile vieţii lui, cum în celelalte a adus înainte trecutul, împăraţii şi proletarii, cu acelaşi scop. Biata lume exista nentruEminescu numai pentru aceea, ca să-i propună pe Schopenhauer. Pentru aceea, ce zice el în „satira" aceasta nu ne mişcă deloc. Ne mişcă însă ceea ce face si ne umplem de milă, simpatie şi compătimire fată cu sufletele nobile, ce le batjocoreşte el în „satira" aceasta.

Tot de această natură este şi pesimismul din plagiatul sonet *S-a stins viaţa falnicei Veneţii,* care în loc de a fi un suspin în faţa căderii Veneţiei de oarecând, este numai o expunere laconică şi fără gust a pesimismului său filozofic, cum vom vedea unde va fi vorba despre originalitatea lui Eminescu. Pesimismul acesta filozofic revine aşa des şi în celelalte producte afle] lui şi totdeauna expus cu o răceală filozofică aşa mare, [în] cât o lacrimă nu e în stare să stoarcă, fiindcă pretutindeni îl propune ca pe o teorie şi ni cari nu-l cântă ca pe un simţământ. Pesimismul lui este un pesi-nism iară lacrimi. De unde nici o inimă zdrobită în el nu va afla in soţ de durere şi mângâierea aceea, despre care zice latinul: *„So-latium est miseris, socios habuisse dolorum."*

Dacă pesimismul lui Eminescu ar fi fost un pesimism sim-
[t cu inima şi nu o teorie goală a lui Schopenhauer, atunci numai în
te poezii câtă ocaziune n-ar fi avut a plânge şi a stoarce lacri-
cititorilor. Dura realitate a prezentului faţă cu poezia trecutu-
Ul> faţă cu „aurea aetas" în *Epigonii,* amărăciunea şi dulceaţa sor-
roletarului şi a împăratului în *împărat şi proletar,* ostenelile
e Şi sudorile fierbinţi a[le] filozofului în năzuinţa de a da în
1 vălul necunoscutului lumii în *Satira întâia,* şi gloria de oa-
pdva şi umilinţa de astăzi a Veneţiei în *Oda la Veneţia,* la ce
1 sublime ar fi fost în stare a înălţa mintea unui poet pesimist

-93-

din inimă, ce tablouri admirabile ar fi putut să inspire unui atare nn et, şi ce suspine profunde ar fi scos din inima lui! Şi la bietul Emj nescu toate acestea converg în un singur punct, şi apoi în punctul acesta nu întâlnim nimic decât metafizica lui Schopenhauer.

Homer, în cartea a 8-a a *Odiseii,* ne povesteşte că, fiind \j. lise la regele Alcinous, rapsodul Demidoh începu a cânta bătaia troiană. Atunci Ulise îşi acoperi faţa cu un corn al veşmântului său şi începu a plânge. Când rapsodul înceta, atunci Ulise îşi ştergea lacrimile şi-şi descoperea faţa. Când Demidoh începea iarăşi a cânta, atunci Ulise iarăşi îşi acoperea faţa cu cornul veşmântului şi iarăşi începea a plânge.

In toate poeziile de mai sus, Eminescu de bună voie s-a pus în poziţiunea lui Ulise. Ceea ce şi-a propus a cânta în ele, a trebuit să-l facă să plângă la fiecare ca Ulise, când Demidoh îi mai cânta vreo scenă din bătaia troiană. în loc de a-şi acoperi, ca Ulise, ia fiecare capul cu cornui veşmântului, spre a putea plânge, el deschide la fiecare pe Schopenhauer, spre a afla în el o pagină, care a-poi să o înnădească în poezie ca punctul de culminaţiune şi convergenţă la tot ce se cuprinde în ea. De aceea ne şi înşeală amar poeziile lui. Din titiiele lor am aştepta ceva. Şi în urmă, citindu-le, în loc de a afla pe acel ceva, ne trezim că Schopenhauer, ca un *Deus ex machina,* sare de toate laturile încălţat şi îmbrăcat cu atâta fidelitate, [în]cât i-am putea vedea şi peticele de pe veşminte. „La diavolul cu *toa&Henrîada* lui Voltaire!", zise un critic. „Atâta uscăciune este în ea, [în]cât caii eroilor din ea trebuiesc să piară de foame." A-şa e şi cu poeziile lui Eminescu. Atâta uscăciune filozofică este $ ele, [înjcât poetul, din cauza ei, a pierit de foamea de simţăminte'

Despre activitatea poetului zice Goethe: „ *Vîel denken, me^_ empfinden und wenig reden'"* Principiul acesta adevărat a[l] ^ Goethe aplicat la Eminescu sună chiar întors: *Vîel geredet,* [ril]

' A cugeta mult, a simţi şi mai mult şi a vorbi puţin

-94-

r dacht, nichts empfunden.[1] Este tare curios, cum dl. Maiorescu vo-te să nobiliteze pesimismul lui Eminescu, ca totuşi să-l facă să levină poetic.[2] Recunoaşte şi dl. Maiorescu că Eminescu era pesimist după croitura lui Schopenhauer. Adaugă însă că *„acest pesi-nisrn nu era redus la plângerea mărginită a unui egoist nemulţămit cu soarta sa particulară'*[1].

Acum, dl. Maiorescu desigur va şti că şi Schopenhauer nu pentru aceea a devenit pesimist, pentru că era *„nemulţămit cu soarta sa particulară*[1]*',* căci la puţini muritori le este croită o *poartă particulară'* aşa îmbelşugată ca lui Schopenhauer. Ci acest filozof a devenit pesimist prin filozofia lui întâi şi mai întâi, şi apoi prin natura şi educaţiunea lui. De altă parte, credem că dl. Maiorescu va concede şi aceea că nu e de lipsă ca să fie cineva mai întâi egoist, ca să poată deveni pesimist. Chiar din contră, de multe ori oamenii cei mai ideali[ştij, cei mai bogaţi în simţiri nobile devin pesimişti după ce lumea Ie prăvăleşte atâtea piedici, ca să nu-şi poată realiza idealurile şi să nu-şi poată mulţumi simţirile nobile. Pe câţi nu i-a făcut pesimişti până la nebunie numai iubirea de patrie şi naţiune! Avem şi noi exemplu, pe Iancul nostru din Munţii Apuseni.

Domnul Maiorescu însă merge şi mai departe şi susţine re pesimismul lui Eminescu că *„era eterizat sub forma mai setă a melancoliei pentru soarta omenirii îndeobşte".*[3] Aşa ceva în-îamnă în adevăr foarte mult, cu toate că dl. Maiorescu se înşeală

1 când cugetă că *„melancolia pentru soarta omenirii îndeobşte*[1]*'* [te] fi mai senină ca altă melancolie. Căci o melancolie pentru <[ar]*ta omenirii îndeobşte"* este un ce aşa de trist şi amar, [în]cât

t fruntea unui geniu cuprins de o atare melancolie trebuie să [ar]ă orice seninătate. De unde versurile unui atare geniu trebuie [lbă] un accent aşa de lugubru, [în] cât să scoată lacrimi si din pia-

[2] T. fi/[rb»» rrruitı a c"g[s]tat P»*'."> si n-a simţit nimic

[3]^m [SCUı] *Eminescu S'poesule lui,* în *Convorbiri literare,* 1889, p. 630.

-95-

tră, căci în pieptul lui sunt adunate durerile unei lumi întregi, şi lume întreagă este [cea] care se văietă şi plânge în versurile lui A tari versuri sublime elegiace întâlnim prin clasicii greceşti, *$%* mai cu seamă latini, şi mai rar prin cei moderni. Când, de pildă, [ne] Vergiliu îl doare aşa tare că cauze micuţe nimicesc lucrurile cele mai mari ale omului, cât de trist sună versul lui:

Eheu, quam levibus pereunt ingentia causis![1]

Sau când pe Ovidiu îl doare aşa adânc [faptul] că de moarte nu poate scăpa nimeni, cât de trist exclamă el atunci:

Serius aut citius metam properamus ad unam.[2]

Sau când Schilîer reflectează ia dorinţa aceea nestâmpâra-ta a inimii omeneşti de a cunoaşte viitorul şi la răul cel mare ce l-ar cauza împlinirea acestei dorinţe, cu ce energie tristă exclamă el prin gura Casandrei:

Wer erfreute sich des Lebens, Der in seine Tiefen blickt ? [3]

Sau când Young, melancolicul poet britic, reflectează la fragilitatea naturii omeneşti şi la mulţimea oamenilor morţi, cu câ- I tă forţă şi originalitate exclamă inima lui cea zdrobită:

Unde este pulberea, care n-a trăit vreodată în vreun trup-

Acum, dacă Eminescu a fost pesimist melancolic *„pentru soarta omenirii îndeobşte",* am dori să ne spună oricine, daca se află în poeziile lui barem un singur suspin în faţa suferinţelor celor multe, ce au bântuit şi vor bântui totdeauna omenirea.

Unde lasă el să cadă barem un singur cuvânt de milă[ta] cu suferinţele oamenilor mizeri? unde faţă cu inocenţa şi virW ce suferă de atâtea ori nevinovate? unde faţă cu moartea, ce $

' Va:, *prrr.* ce cauze mici pier lucrurile mar.!

[2] Mai iute on mai tîrziu, toţi grăbim spre aceeaşi ţintă.

•* Cine s-ar mai desfată în viaţă, dacă ar privi în adîncunile ei?

-96-

[c]Olo unde a fost mai puţin aşteptată şi face, în tot momentul, să [e] verse atâtea lacrimi în lume ? unde faţă cu asupririle, ce biata o-nenire le-a suferit aşa mult de la tirani şi despoţi ? unde faţă cu libertatea încătuşată ? unde faţă cu suferinţele cele multe, ce v in peste oameni numai în urma neputinţei şi mărginirii omeneşti ?

Şi toate aceste suferinţe sunt suferinţe ale *„omenirii îndeobşte",* în înţelesul cel mai strâns al cuvântului. Sau doar pe Emi-nescu îl doare că, după Evanghelia lui Schopenhauer, tot universul şi, prin urmare, şi omul e *„un vis al nefiinţei",* un *„vis al morţii e-terne", „praf*[1]*, „nimica",* şi omenirea, în majoritatea ei covârşitoare, despre aceasta nu are cunoştinţă, căci - de ar avea - atunci ar fi mai apatică faţă cu tot ce o înconjoară, şi doară prin aceea şi mai fericită?

Dacă Eminescu în adevăr pentru aşa ceva suferea de „melancolia cea senină", atunci celor ce-i cred le zicem cu Don Carlos a[l] lui Alfieri: *Nefericiţilor, cum puteţi crede impiului * discipol al unui magistru impiu? Dacă el v-a spus adevărul, atunci v-a înşelat cu adevărat?* Da, v-a înşelat cu adevărat, căci mai mare nefericire n-ar putea să ajungă omenirea, decât dacă filozofia lui Schopenhauer ar deveni proprietatea intelectuală şi convingerea tuturor oa-lenilor după dorinţa posibilă a lui Eminescu. Atunci, pentru ome-re n-ar mai rămâne alta decât *tandem aliquando post tot discrimi-*[la] *rerum* primirea şi executarea proiectului satanic a[l] lui Scho-[ln]hauer, proiectul teribil al liberării din existenţă prin o sinuci-[re] universală a omenirii. O *„melancolie senintf* din atari motive, [lte]m să zicem că e o nebunie *,jenînăt* dacă poate exista şi o a-[re] nebunie, şi cel torturat de atari cugete ar face mai bine, dacă *cufunda între *„bracurile"* de cărţi de filozofie, şi lumea o ar lă-[a]-Şi meargă cursul ei, căci, oricâte scăderi să aibă ea, de nebuni [tUni]" tot nu se va lăsa a fi condusă niciodată, dar niciodată. Si,

[lm]P[iu] = lipsit de pietate

-97-

apoi, cum l-a putut durea pe blazatul şi recele Eminescu aşa ta de soarta *„omenirii îndeobşte",* când nu l-a durut deloc de soarta n_a triei, naţiunii sale şi a fraţilor săi români de dincoace de Carpatj de dincolo de Prut? Cel ce voieşte să ne facă să credem că, dacă p_e Eminescu nu l-a durut de soarta acestora, l-a durut totuşi de soar-ta *„omenirii îndeobşte",* acela, după zisa chiar a lui Eminescu, vo-ieste *,^ă ne îmbete cu scântei din stele".*

însă în toate poeziile lui Eminescu în zadar cercăm chiar şi durerea aceasta purceasă din motive atât de bizare. Observă o-mul pretudindeni că Eminescu e deplin convins despre adevărul filozofiei pesimiste a lui Schopenhauer. Cu toate acestea, nicăieri nu se observă nici cea mai mică durere că nu e întreagă omenirea aşa convinsă ca el. Ma chiar din contră, în loc de-a simţi durere, se pune el, pigmeul, în o poziţiune tare înaltă faţă cu omenirea, din care apoi cu emfază exclama că nu ştie ce să facă, să râdă, să blesteme sau să plângă omenirea, când o vede aşa legată de lumea aceasta, care, după cea mai intimă a lui convicţiune, este o nimica, i Cel ce priveşte astfel omenimea, acela nu suferă de o „melancolie senină", ci de o superbie tare nesenină, din care poate izvorî orice alta, numai poezie adevărată nu. Suferinţele comune ale o-menirii pe un atare om superb nu-l mişcă şi pe el, cum am văzut. nu l-au mişcat deloc. împrejurarea observată din un punct tare î-nalt, că omenimea întreagă se află pe o cale rătăcită si nu-si cunoaşte natura şi destinul ei, încă nu-l mişcă deloc, ma încă îi vin[e] a râde de toată soarta aceasta a omenimii. Unde va mai putea un atare poet afla ceva, ce să-l mişte şi să-l pună în poziţiunea de a pro* duce ceva poetic? Nicăieri. Simţămintele pentru soarta lumii m general şi particular în pieptul unui atare om sunt deplin amorti^ şi, dacă totuşi un atare om se mai încearcă pe terenul poeziei, dup[3] ce din pieptul său gol nu poate scoate nimica, trebuie să se mult[11]

' Mihai Eminescu, *Poezii,* p 69

-98-

«că cu punerea în versuri a ideilor sale filozofice. Şi aşa a pă-
[s]j geniul nostru. *,Melancolia lui cea senină pentru soarta ome-*
H îndeobşte" se reduce la răceala lipsită de orice poezie a unui
lozof ce-şi rimează sistemul său filozofic, împrumutat de la alţii,
bine, rău, cum poate.

Şi astfel, şi din punctul acesta de vedere, ajungem la constatarea că pesimismul lui Eminescu nu e pesimismul simpatic, simţit în adâncurile inimei sale, ci un pesimism teoretic, absolut neacomodat pentru poezie. Pentru aceea, productele lui poetice le şi caracterizează *„eine glănzende Trockenheit", „o uscăciune splendidă',* cum s-a zis despre opurile abstrusului filozof german Kant, care i-a deschis şi lui Eminescu drumul spre Schopenhauer.

Ni se va obiecta, poate, că e adevărat, că Eminescu şi-a însuşit pesimismul din filozoful german Schopenhauer. Pentru aceea însă, totuşi a putut să-l simţească şi cu inima, şi aşa pesimismul lui Eminescu a putut fi filozofic în sorginte, însă poetic în manifestare. Căci, oare, poeţii clasici geniali n-au folosit în scrierile lor poetice sisteme filozofice, ceea ce nu numai că n-a micşorat valoarea lor, ci încă o a mărit, încât prin aşa ceva, de o parte, poezia a căpătat ceva din seriozitatea impunătoare a

filozofiei, iar filozofia ceva i surâsul virgin al poeziei? Au în scrierile lui Goethe şi Schiller sunt destule idei din filozofia lui Kant, iar despre *Divina Co-[m]edie* a lui Dante nu putem zice că este şi o sumă a teologiei şi fi-zofîeri catolice? Şi, în urmă, poema *De rerum natura* a lui Lu-[B]U nu este, oare, o filozofie a naturii pusă în versuri?

Da! Toate acestea sunt adevărate şi noi nu negăm nimica, m însă totuşi că e mare deosebire în privirea aceasta între [11] amintiţi şi între Eminescu. Căci, mai întâi, Goethe, Schiller jd >[ante au] folosit, ce e drept, în productele lor poetice şi destule Wozofice din un sistem sau altul, însă pentru aceea tot poeţi [lrna]s, poeţi plini de simţăminte poetice şi frumoase, iar ele-

mentul filozofic în cel poetic este la ei numai o specie de ij literară. La Eminescu însă, chiar din contră, elementul filozofi este totul, iar cel poetic nimic. La Eminescu, făcând abstracţie d[e] la erotism, dacă vom şterge elementul filozofic, nu ne rămâne alta decât nişte pagini goale şi nescrise.

Ce atinge însă pe Lucreţiu, putem să zicem, că el cel puţj[n] a fost sincer, încât a spus apriat, că voieşte să cânte un ce tare nepoetic, filozofia naturii de pe timpurile sale. Eminescu însă dă poeziilor sale nişte titule tare sentimentale precum: *Epigonii, împărat şi proletar, Melancolia, Singurătate* şi altele, şi în urmă ne trezim totdeauna cu filozofia lui Schopenhauer. Şi necumpătul acesta extravagant în folosirea filozofiei încă arată cât de puţin, ca să nu zicem că chiar un nime, este Eminescu alăturat cu adevăraţii poeţi.

Puţinătatea lui Eminescu însă în privirea aceasta se vede şi mai lămurit, dacă vom extinde şi mai departe compararea între el şi bărbaţii aceştia mari. Orice sistem filozofic îşi are caracterul său. A[l] lui Kant este idealist, cel catolic este sacru, a[l] lui Lucreţiu materialist, a[l] lui Schopenhauer pesimist. Caracterul acesta nu şi-l poate pierde nici atunci când sistemul filozofic trece în domeniul poeziei. Ma, din contră, în ţara aceasta nouă devine încă mai vădit, fiindcă devine plastic. Acum, Eminescu şi-a ales sistemul p[e'] simist a[l] lui Schopenhauer, fiindcă acesta l-a atras mai tare.

Nu vom cerceta aici, că oare bine a făcut sau nu, că şi-[a] *" Ies sistemul acesta radical. Logica poeziei însă aduce cu sine ca

[1]

dacă odată şi l-a ales, atunci să-l trateze în conformitate cu

tf[l]

Ş ,

şi caracterul lui. întreg sistemul lui Schopenhauer însă, chiar P[e] tru că e a[l] lui Schopenhauer, este cât se poate mai întristător si mărător de inimă omenească. După sistemul acesta, viaţa p[en] muritori este numai un exil. Când scăpăm însă din exilul aces ■ tunci nu avem să mergem în o patrie, unde ne aşteaptă f[enCır<>'n]j. paradisul ceresc, ci în o patrie teribilă, ce ne umple de fion,

ica. Patria, după sistemul lui Schopenhauer, este mai înfricoşată lecât exilul. Au poate fi pentru om ceva mai trist decât aşa ceva? Pe dreptul, dar, putem aştepta ca un poet convins despre adevărul acestui sistem să simţească o adâncă durere văzând ce soartă amară este croită omenimii. Ma încă putem aştepta şi mai mult. Putem aştepta ca în versurile sale să-şi modereze durerea, ca nu cumva, exprimând-o pe deplin, să ne înecăm în oceanul întristării, în care ne străpune, nu cumva să vărsăm atâtea lacrimi, [în]~ cât să dorim să încete[ze], cum a dorit Penelopa să încete[ze] Phe-miu a mai cânta bătaia troiană, fiindcă îi resuscita în memorie prea multe lucruri, din care numai nişte triste aduceri aminte i-au mai rămas. Căci un poet pătruns de filozofia lui Schopenhauer, dacă cumva o simţeşte şi cu inima, nu poate scrie decât numai plângând şi vărsând încontinuu lacrimi, cum plângea şi vărsa lacrimi pictorul Fra Angelico, cel aşa de convins şi întristat de păcătoşia lumii. Când un atare poet, îmboldit şi năduşit de focul poeziei, ia lira în mâna spre a mai cânta ceva din amărăciunile lumii în spiritul lui Schopenhauer, atunci nu o poate face aceasta decât cu un resens ffecare, cu o opoziţiune oarecare a naturii sale intime omeneşti, unpulsului de a scrie trebuie să-i răspundă totdeauna mai întâi [1] evazivele cuvinte a[le] lui Enea: *Infandum regina jubes renova-Kdolorem.*

Din punct de vedere artistic, numai aşa ne putem închipui

■ [Ur]> poet care a avut nefericirea de a se îndulci aşa tare de siste-

[a]cesta amar a[l] lui Schopenhauer. Şi, dacă chiar noi românii avut nenorocirea ca un pretins poet şi „geniu" să se încălzească ozofia aceasta rece, atunci pe dreptul am aştepta ca poetul să

ezinteuntot, în care forma să corespundă fondului. Dacă fon-
. e tfist, atunci si forma să fie tristă, dacă fondul e un mort, arun-
'^nuntele să-i fie de mort. în aceasta şi-ar fi arătat Eminescu
u* său de cultură. Căci lipsă mare de cultură este atunci când
-l01 -
cineva are cau2ă a fi trist şi a plânge, şi totuşi nu face nici una alta. Cât de frumos ne-o spune aceasta iarăşi Homer, când face °' Priam să oprească pe troieni a-şi plânge morţii, căci înaintea lui H mer troienii erau barbari fără cultură. Acelaşi Homer nu ne spun însă niciodată că şi Agamemnon ar fi oprit grecilor a-şi plânge mo ţii, căci grecii erau poporul cel cult şi cu simţiri curate omeneşti
Eminescu însă n-a fost în stare a face destul nici recerintei acesteia atât de fireşti. El nu numai că nu e trist când expune disperatele principii afle] lui Schopenhauer, ci, chiar din contră, este îngâmfat, flegmatic, rece, superb, searbăd, apatic şi excentric, ca şi cum s-ar bucura că *poarta omenirii îndeobşte*[11] este aşa de tristă, a-mară şi disperată, cum o a învăţat de la Schopenhauer şi cum voieşte el să o cânte. Să citească oricine capătul din *Epigonii, împărat si proletar* si *Satira I,* analizate deja, si în loc de tristeţe va afla o răceală şi flegmă filozofică mai mare ca în proza magistrului său Schopenhauer. Faţă cu omenimea, este Eminescu mai ca tiranii a-ceia din răsărit, care simt o plăcere mare privind chinurile celor judecaţi de ei la chinuri, numai ca să se desfateze în durerile lor. Pentru aceea, dacă în poeziile lui este ceva trist, arunci aceea este numai filozofia lui Schopenhauer, tristă din firea ei, ori e în poezie, ori e în proză. Eminescu însă, ca poet, nu este deloc trist, şi aceasta iarăşi ne arată că pesimismul lui nu a fost un pesimism simţit ci numai şi numai un pesimism filozofic împrumutat de la alţii si. chiar pentru aceea, nepoetic. Cu pesimismul acesta putea Emin[eS'] cu să fie un filozof voios de disperare, un *Democritus ridens,* m[cl] când însă un poet beletrist în adevăr.
Cât de departe stau în privirea aceasta adevăraţii geniali faţă cu piticul Eminescu! Cât de mult n-a folosit ologia şi filozofia creştină catolică în nepieritoarea sa *Divina media* ! Şi, totuşi, cât de bine şi frumos a ştiut el să conserve ? nalte şi în poezie caracterul sacru al teologiei şi filozofiei aces
- 102-
- teologia şi filozofia creştină în operele învăţaţilor face asupra
ă impresiunea unui product scris de oameni geniali, atunci
si teologie şi filozofie în poema lui Dante face asupra noas-
mpresiunea unui product al îngerilor, atât este caracterul ei de
iervat şi totuşi transformat şi clarificat, cum pofteşte natura po-
I şi Eminescu n-a fost în stare a insufla nimic poetic şi trist
lozofiei celei mai triste din lume. Ma, în mâinile lui, filozofia a-
ceasta şi-a pierdut chiar şi din tristeţea ei firească, fiindcă o prezin-
ă cu o răceală şi superbie respingătoare ca pe un monstru. De ace-
:a dacă el în poeziile sale vorbeşte de *„priviri cu ochi de om mort,*
fie-ne şi nouă iertat a zice că pesimismul lui Schopenhauer, cântat
de el, este ca un mort, însă nu ca un mort cu faţa tristă şi palidă şi
îmbrăcat în veşminte de mort, care ne face să plângem, ci ca un
mort superb, ce umbă printre noi să ne sperie.
Să considerăm acum pesimismul lui Eminescu şi din un It punct de vedere, mai momentos şi mai delicat pentru întreagă viaţa şi dezvoltarea noastră românească.
In toată comedia cu cultul lui Eminescu, nimic nu ne-a a-
aşa dureros ca trista împrejurare că chiar tinerimea română a
isă mai tare în vârtejul cultului acestuia ruşinos şi periculos.
i s-a întâmplat, nu ne mirăm, căci aşa e firea tinerimii. Ea, pe
s iute poate fi însufleţită la bine, pe atât de iute poate fi sedu-
la rău. Ne doare însă amar în adâncul inimei noastre că cei ce
rodus cultul lui Eminescu, au aflat cu cale a se adresa mai
e tinerime si a o seduce, să intre în templul lui cel de jos,
i ramaia şi a i se închina. Căci, pe când alţi oameni, seduşi de
-esta, s-au mulţumit cu bucuria că, dacă e adevărat ce se
espre el, atunci avem un poet mare românesc, şi acesta nu-
sPre onoare ne poate servi, pe atunci tinerimea, în focul ei

[h nu s-a mulţumit numai cu bucuria aceasta laconică, ci ea
ttwlt mai departe. Ea a început cu ideea de a înfiinţa o foa-
- 103-
ie pe numele lui Eminescu. Acum, noi o atare foaie nu ne
Putem
închipui, decît cu menirea de a lăţi ideile lui Eminescu pe 0 mai largă. Ea a început cu ideea de a-i ridica lui Eminescu un nT nument, care iarăşi nu poate fi altceva decît o apoteoză a ideilor k săpată în piatră. Ea a ieşit cu cugetul de a funda o şcoală în locil| natal a[l] lui Eminescu, ceea ce, iarăşi, nu poate însemna altceva decît ridicarea unui monument cultural, care să perpetueze în mjj. locul nostru ideile lui Eminescu.
Pentru toate acestea, tinerimii noastre iubite nu-i vom pu-ne nici o întrebare. Ne luăm libertatea însă a pune celor ce au început cultul lui Eminescu o întrebare cu toată francheţea, o întrebare care are dreptul să le-o pună orice român în interesul românimii. Şi întrebarea aceasta este: cum că care sunt idealele acelea morale, de care se poate însufleţi tinerimea română din poeziile lui Eminescu, după ce a fost mânată până la un atare cult al lui?
Simţim bine confuziunea în care îi aduce întrebarea aceasta pe toţi urzitorii cultului lui Eminescu. Chiar pentru aceea însâ insistăm cu toată hotărârea, ca să ne răspundă cu aceeaşi francheţe, cu care le-o am pus noi. Hei! dar este greu a răspunde, atunci când te simţi vinovat. Şi încă şi mai mult. Când te simţi vinovat, ai voi să taci, şi nu poţi. Căci, dacă tace graiul, vorbeşte faţa, pentru că: *Heu quam difficile est, crimen non prodere vultu!*
Bine au ştiut urzitorii şi părtinitorii cultului lui Emine[scU'] că în toate poeziile lui nu este absolut nici un ideal moral now de care să poată cineva dori, ca să însufleţească tinerimea. P[en] aceea, toţi cei ce l-au încărcat pe Eminescu cu atâtea laude, &[u] aflat de bine a tăcea despre valoarea morală a poeziilor lui.
Singur dl. Gherea, care, precum cu inteligenţa, aşa sinceritatea, îi întrece pe toţi ceilalţi, face în privinţa aceasta cepţiune. Singur dânsul cuteză a zice că *„înălţimea morală Ş' ală a tendinţelor lui Eminescu e mai prejos decât înălţimi*
- 104-

. "i ceea ce, după părerea noastră, atâta înseamnă, că, dacă dl.
here'a n-ar ^ [un reanst] de specia lui Zola şi n-ar avea aşa mare
>amâ de opiniunea publică sedusă şi de aceia care ar fi gata a pro-
[ie]pe oricine cutează a nu se închina lui Eminescu, atunci cre-
iem că ar fi spus apriat ce-i zace poate pe inimă, şi aceasta e că în
tninescu nu e absolut nici o tendinţă morală sau ideală.
însă chiar tăcerea aceasta a adoratorilor lui Eminescu despre valoarea morală a scrierilor lui este o tăcere tare elocventă. Căci chiar ea arată că nici dânşii nu află nici un ideal adevărat moral şi nobil în toate poeziile lui Eminescu. De unde tăcerea aceasta a dânşilor o putem considera de paliditatea aceea ce cuprinde fata vinovatului.
La iubire dezinteresată şi eroică de patrie şi naţiune, precum am văzut deja, poeziile lui Eminescu nu sunt în stare a însufleţi pe nimeni, ma, chiar din contră, mult mai iute sunt în stare a produce un simţământ contrar iubirii acesteia în inimile tinerimii. La iubirea ştiinţei, înaintării şi civilizaţiunii iarăşi nu numai i nu sunt acomodate a mişca pe nimeni, ci, încă ce e mai rău, sunt stare a seduce tinerimea să le dispreţuiască şi urască, căci el îşi rtejoc de toate tendinţele acestea ale omenimii ca de nişte nim-[n] ceva mai mari, ce e drept, între celelalte nimicuri ale omeniei, însă totuşi nimicuri.
La luptă dreaptă, la suferinţă, la martiriu pentru idealuri, [n v]a putea entuziasma Eminescu, a cărui principiu este că tiner-[a] *>M nu îndrăgească nimica[11],* fără „să *rămână la toate rece"* [lWo]tta, p. 143).
La interes sincer şi plin de zel faţă cu lucrurile mari şi fru-
[e] se petrec în lume, la studierea lor şi la sugerea învăţătu-
[ltr]u viaţă, ce zace ascunsă în ele, cum va putea însufleţi E-
[Scu] tinerimea, când el o învaţă că, de câte ori se întâmplă aşa
ritice,?. 176.

ceva în lume, ea totdeauna „să se aşeze deoparte" şi că nu se int̨e seze de atari „zgomote deşerte" (p. 144).
La umanitate, filantropie, simpatie, compătimire şi ajUt0 celor lipsiţi, mângâiere celor întristaţi, cum va fi în stare să mist inima tinerimii Eminescu cu principiul că, de câte ori vedem oameni plângând, să ne tragem în un colţ şi să cugetăm numai la a-ceea ce putem învăţa din necazul lor (p. 145 şi p. 19, unde Eminescu râde de „durerile străine").
La activitate încordată şi perseverentă spre ştergerea miz-eriilor din mijlocul omenimii, activitate demnă de sufletele cele mai mari şi mai nobile, nu numai că nu se încearcă Eminescu a însufleţi tinerimea, ci îi inspiră fatalisticul principiu că nici să nu spereze că va putea delătura mizeriile acestea (p. 146).
La luptă cu valurile, ademenirile şi decepţiunile lumii, E-minescu, în loc de a se sili să insufle curaj tinerimii, o învaţă că. de câte ori va trebui să dea piept cu ele în lume, totdeauna să se strecoare pe de lături, ca ostaşul laş, care cearcă locuri, poteci ascunse şi întunericul spre a fugi din luptă (p. 146).
La procurarea cu lucru, trudă şi osteneală onestă şi cu pacientă a unei fericiri şi mulţumiri pe cât e cu putinţă în lume, nu poate să îndemne Eminescu tinerimea, când îi zice că spre lucrun de acestea *‚jă nu-şi încline cumpăna rece a gândiri?'* (p. 144).
La o iubire erotică nobilă, ideală, armonică şi convenabil superiorităţii omului de cultură, am văzut deja cu multă durere *&* poeziile lui Eminescu nu numai că nu îndeamnă tinerimea, ci *o* # duc în privirea aceasta la degenerare în animalism bestial.
La preţuirea demnităţii omeneşti, din care rezultă afâ{ tendinţe nobile, ce aceeaşi demnitate o înalţă din ce în ce m[al]_ şi mai sus pe scara idealismului, cum poate să însufleţească W imea Eminescu, când, în pornografica poemă *Călin,* fineşte cu *&* ea că, alăturea cu o nuntă omenească, pune şi o nuntă de anii[11]

j bondari, cari, ţânţari şi alte bejănii, ca să arate că omul cu ic nu este mai presus decât vietăţile acestea de multe ori mo-leste omului.
în urmă, la iubirea şi practica cea grea şi spinoasă a virtuţii, cum îndeamnă Eminescu tinerimea, am văzut deja, când am fost siliţi a cita strofa aceasta vrednică să o cânte nu tinerimea, ci cri-minalistii * în închisori:
Deci cum voieşti tu, poţi urma cărarea, Fii bun şi mare sau pătat de crime, Acelaşi praf, aceeaşi adâncime Şi moştenirea ta şi-a tot: uitarea.
Unul dintre lăudătorii lui Eminescu, vorbind despre poe-a în care ocur versurile acestea, zice că cuprinde versuri de o unică frumusetă, deşi în cele vreo patru strofe ale ei nu este chiar nici o legătură.[1]
La*, frumusetă"* aceasta *„unică"* din poezia aceasta suntem atât de liberi a ne face o mică observare. Precum poate să vadă oricine, Eminescu în versurile acestea croieşte aceeaşi *„adâncime"* şi pentru cei virtuoşi, şi pentru criminalişti. Din cât ne este nouă îoscut, în România pentru criminalişti este rezervată o *„adănci--"* foarte mare, adică: *ocna,* în care au să lucre până la moarte.
Nouă ne place a crede că lăudătorii lui Eminescu sunt toţi
neni virtuoşi şi nobili. Chiar pentru aceasta nu ne-ar plăcea a-i
a după gustul lui Eminescu în aceeaşi *„adâncime",* în care
în România criminalistii, căci, dacă s-ar vedea acolo, atunci
e credem că poziţiunea aceasta la nici o întâmplare nu li s-ar
a de o *„unică frumusetă"* şi ar blăstăma pe urzitorul poziţiunii
acesteia, de ar fi chiar şi Eminescu.
Ne pare tare rău că dl. Diaconovici, care cu revista sa ger-' *Rotnănische Revue,* a făcut atâtea servicii frumoase cauzei
1fe
e.nr. 11,1890.

noastre româneşti, a aflat cu cale a publica în traducere germ poezia aceasta monstru a lui Eminescu, care mai mult ne comn mite înaintea străinilor. > Căci ce idei pot să-şi facă străinii desn noi, când, ca un ce clasic în literatura noastră, le întindem pe ma ?
cele două versuri de mai sus, pe care traducătorul le dă în limba ger mană cu cuvintele următoare:
Geh deinen Lebensweg nach Willen und Ermessen. Ob gut, ob bos. wenn selbst zum Mord man griffe.[2]
Cititorii noştri nu ne vor lua în nume de rău dacă, faţă în faţă cu versurile acestea imorale afle] lui

Eminescu, vom reproduce versuri analoage despre acelaşi lucru din scrierile unui adevărat geniu, preţuit tare mult desigur şi de adoratorii lui Eminescu.
Acesta este Calderon, marele dramaturg spaniol, cu care, dacă nu ne-ar sili seriozitatea lucrului, ar fi un mare păcat a-! asemăna şi de departe numai pe Eminescu. Iată cum, în traducere germană foarte bună, vorbeşte Calderon despre acelaşi lucru în admirabila sa dramă *Viaţa e vis:*
Ich wiss, dass dieses Lebens schonstes Glîick Hinschwindet wie ein Traum, und das zuriick Nichts bleibt von aliem, was wir hatten, Als die Errinerung an unsre Thaten.[3]
Dacă, rezemaţi numai pe autoritatea ce ne-o inspiră gemul în sine, ne vom pune întrebarea cum că care dintre aceşti doi. Eminescu sau Calderon, a spus adevărul, atunci nu ne îndoim w[CI] un moment că Calderon va ieşi învingător. Dacă însă ne vom •" treba inima noastră, că oare ce-i convine ei, şi ce este mai confof naturii noastre omeneşti, democraţia imorală a lui Eminescu,[c] crima o pune în acelaşi rang cu virturea, omicidul cu filantrop[1]
' *Românische Revue,* ianuarie, 1891.
* Mergi pe calea vieţii laie după voinţa şi chibzuinţă ia. Poţi fi bun sau iau, cât sa si [uc]!? **avat** fl* 3 Eu ştiu că fericirea cea mai frumoasă a vieţii acesteia piere ca un vis, şi din tot ce atu rămînc nimic îndărăpt decît suvenirul faptelor noastre.

•a cu martiriul, sau doară aristocraţia morală a lui Calderon, dâ virtuţii drepturi nobilitare în societate, drepturi care crimei denegâ, atunci ea desigur ne va da răspunsul categoric, că Cal-eron a vorbit din inima noastră curată şi virgină omenească, iar E-jescu din o minte stricată, coruptă şi desfrânată. Calderon a păstrat demnitatea omenească, iar Eminescu a batjocorit-o. La Calderon omul este om, la Eminescu bestie.
în ştiinţa moralei, motorul principal al faptelor omeneşti nu este conştiinţa suvenirului faptelor noastre între oameni. Este însă pentru aceea suvenirul acesta un motiv puternic al moralei. De unde cel ce subminează şi motivul acesta, ca Eminescu, acela clatină in mare măsură însăşi morala. Căci ce moralitate mai putem aştepta de la acela care este atât de blazat, [în] cât nu-i pasă nici cât de puţin ce suvenir lasă în urma sa faptele sale între oameni? Adevărat, că multe fapte omeneşti, şi încă de multe ori din cele mai e-roice, se uită în scurt timp, căci nu sunt toţi oamenii meniţi a căpăta ioc în istoria omemmii. însă un suvenir oarecare au toate fap~ le noastre cunoscute, şi pe câţi oameni nu duce la bine şi nu abate rău numai cugetul la suvenirul acesta! Pentru aceea ar fi vai 'menime, dacă ea n-ar fi avut totdeauna atâta minte şi judecată itoasă, [în]cât în majoritatea ei să nu se acomodeze nicicând Pipiului acestuia a[l] lui Eminescu. Ma, dacă bărbaţii mari de Şi înalţi de poziţiune s-ar inspira în faptele lor de un princi-'t de fatal ca acesta, atunci istoria n-ar mai avea în registrul [Qe]cat Herostraţi, Efialţi şi flagele ale omenimii.
Blândul şi genialul Schiller în viaţă a avut mult mai multe
['e a] deveni pesimist decât cum a avut Eminescu. Şi, totuşi,
[er]nu zice ca Eminescu, că fără grijă putem fi virtuoşi sau cri-
*i căci numai uitarea avem să o aşteptăm după faptele noas-
Ojg i^ [U mu]^ adevăr îndeamnă ornenirnea la virtute cu cuvintele:
geschichte ist das Weltgericht = istoria lumii este judecata

lumii. Şi fiindcă aşa este, de judecata aceasta a lumii au avut au vor avea totdeauna cei mai mulţi oameni atâta respect, [în] cât n tem să zicem că conştiinţa judecăţii acesteia a produs şi va proH$_u$ ce în lume multe, foarte multe fapte nobile şi mari, şi a delăturat» şi va delătura multe, foarte multe fapte rele, ca tot atâtea izvoare de nefericiri şi suferinţe pentru omenire.
Hei! dar ce are a face poezia cu morala, ne vor striga destui din închinătorii lui Eminescu? Poezia trebuie să se judece duDâ legile esteticei şi nu ale moralei? Poetul n-are să fie un ascet, ciun cavaler. Da! ştim că mulţi fanatizaţi de aşa-numita estetică realistă pe aceasta o separează cu totul de orice morală, şi o atare întrebare nici nu ne surprinde. Le punem însă toturor acestora şi noi numai o întrebare. Să ne spună adică, cum că poate fi frumos in sine ceea ce este imoral, ori va profesa cineva morala creştină ori aşa-numita morală civilă din catehismele republicane din Francia ori morala evoluţionistă a lui Stuart Mill şi Spencer? Oare rarul, ucigaşul, desfrânatul poate să fie vreodată frumos în sine? Oare domnii aceştia s-ar lăsa să-i ucidă un ucigaş tiran numai pentru ca să producă un tablou frumos al uciderii în sine?
Nu voim prin aceasta a susţine că ceea ce e imoral şi râu în sine nu poate avea absolut nici un loc în

artă şi în special în poezie. Aşa ceva ar ti şi cu neputinţă. Ci dacă trebuie să intre răul moral în artă şi poezie, atunci nu are nicicând să fie scop, ci numai fflij' loc spre preamărirea bunului moral. Prin bisericile gotice, în[tfe] sculpturile cele multe vin şi draci înainte, însă ei ţin de comun «• spate columnele, pe care sunt sculptaţi îngerii şi sfinţii, ca să simbolizeze că şi răul moral are să servească binelui moral.

în antichitate, pictorul Timomah a depins* pe Medeea c ucigătoare de fiii săi nu când i-a ucis, ca să ne desfătăm în [°sce]

* **a delătura** = a înlătura ** **a** depinge = a picta, a înfăţişa.

barbară, ci în momentul când iubirea de mamă se luptă cu gelo-ca să vedem ce putere mare este iubirea de mamă, care pune pie-• cj pasiunilor ceior mai mari. Harpia Medeea serveşte aci glo-icării simţului celui mai nobil din inima unei femei, simţului de ama, şi pentru aceea Medeea lui Timomah este un cap de operă. Un alt pictor slab însă a depins pe aceeaşi Medeea în momentul furiei, când e gata să se apuce de uciderea copiilor, când acum nici un simţ bun nu mai este în ea. La acesta, harpia Medeea numai serveşte glorificării binelui, ca la Timomah. De aceea, când a văzut chipul acesta un poet cu gust estetic, a exclamat: *La dracul cu tine, ucigătoare de fii şi în imagine!*[l]

Ma şi atunci, când s-ar părea că în un product de artă orice consideraţiune şi scop moral este delăturat, şi atunci nu răul moral în artă este [cel] care ne desfatează, ci puterea geniului, la privirea căreia conştiinţa demnităţii omeneşti, fiind satisfăcută şi mulţumită, devine mai puternică, mai intensivă şi mai plăcută. Cine, de pildă, a descris vreodată pe diavolul aşa bine în toate lucrările şi mişcările inimii lui ca Milton? Pe dreptul zice Goethe că diavolul lui Mil-este, ca diavol, foarte brav. Şi totuşi, citind *Paradisul pierdut* a[lj u Milton, ne desfătăm noi oare în figura cea atât de natural de-a diavolului ca atare? Nu! nici pe departe. Ci ne desfătăm în [1 lui Milton, care şi în întunericul inimii şi faptelor diavoleşti tons aşa adânc. Milton este [cel] pe care îl admirăm noi, şi nu K iar în Milton admirăm puterea cea mare a gândirii şi sim-neneşti, care ne strigă: Vezi, omule, cât de mare eşti tu, cum i tău se pleacă şi diavolul, şi stă înaintea ta ca să-l prinzi în [8Ca]Peun animal domestic! Şi, apoi, ce poate fi mai moral ca ce-ndică şi înalţă în noi conştiinţa demnităţii omeneşti?

fiind - 'titorii ne vor ierta digresiunea aceasta estetico-morală, [dIQ] voit a clarifica lucrul cu aceia care bine ştiu că, în Emi-

* *[ol] EV

nescu, tinerimea noastră iubită, speranţa venitorului nostru, nu n te afla nici un ideal nobil şi moral, de care să se poată însuflef" greaua problemă a vieţii ce o aşteaptă. Ca însă să mântuiască cu o ce preţ „geniul" de pierire, îl aşează în câmpul acesta al estetice unde cresc numai florile frumosului estetic şi nu şi spinii bunuln moral, ca şi cum n-ar voi să ştie, ca grecii antici, „pedagogii *ow* nimii în ale frumosului", bunului şi frumosului i-au ridicat numai un singur templu, ca la doi gemeni nedespărţiţi, în cuvântul: *KaU* KceyaGov, ce se foloseşte totdeauna când se vorbeşte despre fiu. moşul adevărat.

Tinerimea este astăzi ca [h]ipnotizată de cultul lui Eminescu. Voinţa ei este în mâinile celor ce au produs cultul acesta peri culos în mijlocul ei, ca în mâinile [hipnotizatorilor. Chiar acum s-a mai ivit în mijlocul tinerimii şi cugetul de a aduna tot ce s-a scris despre Eminescu, cu toate că un atare cuget nu ne este cunoscut să se fi ivit în mijlocul tinerimii faţă cu neuitaţii Alecsandri, Bolin-tineanu şi Mureşanu, poeţii ce au cântat nu din inima sbârcită a lui Schopenhauer, ci din inima noastră curată românească. Pentru aceea, prevedem că încă n-a sosit timpul ca cuvintele noastre să poată străbate pretutindeni în inima ei atât de bună, şi o! atât de sedusa!

Dezastrele, ce le-a cauzat Eminescu şi le va cauza încău tinerimea română, sunt multe. Ne doare şi de tinerimea de dincolo, dar mai mult ne doare de a noastră, cea de dincoace. Imp[re]F rările în care trăim noi poftesc de la tinerimea noastră de dincoa^ o energie, un zel, o constanţă şi o însufleţire pentru virtute cat **poate** mai intensivă, ca să ne putem croi soarta aceea la care pirăm. O tinerime fără de acestea îngroapă în pieptul său tot I itorul nostru. Şi ce dureros! Chiar acum a mai venit peste n° nefericirea că tinerimea noastră este sedusă a se îndulci de sw . producte ale unui om blazat, searbăd şi ordinar ca Emine[scU)]. [fl]. sting din pieptul tinerimii orice foc şi însufleţire ideală. Sa S

nea noastră, că cultul lui Eminescu a purces în mare măsură
grandomania unei direcţiuni, care cu cultul acesta voieşte să se
e pe sine la rangul de lucru epocal, iar bietul Eminescu îi ser-

te numai de piedestal. Aceşti oameni n-au nici durere de noi şi
ne cunosc nici necazurile noastre, nici că de ce tinerime avem
oi lipsă în tristele împrejurări în care ne aflăm.
Pentru aceea, zicem din inimă românească sângerată tinerimii noastre de dincoace de Carpaţi, că de câte ori va lua poeziile lui Eminescu în mână, totdeauna să-şi reîmprospăteze în memorie cuvintele bătrânului Vergiliu:
Qui Iegitis floris et humi nascentia fraga
Frigidus, o pueii, fugite hinc, iatet anguis in herba. *
Iar când, citindu-le, va veni în ispită de a cădea în disperarea filozofică a lui Schopenhauer cârţâită în versurile lui Eminescu, atunci să-şi aducă aminte de cuvintele altui bătrân expert:
Rebus in adversis animum submittere noii,
Spem retine, spes una hominem nec morte relinquit.[2]
Sau dacă, ce e mai mult, se va stârni în ea cugetul de a M pentru viaţă morala cea desfrânată din poeziile lui Emines-[cu]> [atu]nci să-şi aducă aminte de zicerile altor doi bătrâni:
Potius mori, quam foedari! [3]
si
Summum crede nefas animam praeferre pudori, El propter vitam vivendi perdere causas. [4]
Iar acum, întorcându-ne la ideea de a perpetua prin vreun M ideile din scrierile poetice afle] lui Eminescu: erotismul şi

[are] alegeţi flori si fragi de pe pământ, fugiţi de aici, că în iarbă stă ascuns un şarpe, ian? [escu]raja în lucrurile adverse, ci sperează, căci singură speranţa nu-l părăseşte pe om nici

[4] în*th"* moarte decât contaminare.

[ere] l'beră: Mai bine moarte decât imoralitate, ca nu cumva să pierzi dreptul de a mai trăi.

pesimismul lui Schopenhauer, atunci, că prin ce institut s-a *p^* perpetua erotismul lui, nu e lipsă să mai spunem, căci poate şti Or; cine. Ne rămâne pesimismul lui Schopenhauer. Pentru sufletele consecvente, în care s-a încuibat pesimismul acesta prin poeziile lui Eminescu şi care chiar din cauza consecvenţei nu pot împăca viaţa liniştită cu o atare filozofie, nu există decât două uşi de scăpare din închisoarea „existenţei", şi acestea sunt: nebunia şi suicidul. Pentru nebuni există institute, iar pentru suicizi se zice că încă ar exista în cetăţile din Anglia o specie de case prevăzute cu arme şi veninuri, în care pot intra orişicând oamenii cuprinşi de *spleen* spre a se sinucide. Două institute de genurile acestea, unul pentru nebuni şi altul pentru suicizi, şi în mijloc al treilea, pe care l-am indicat şi nu-l numim cu numele nici acum, ar perpetua tare bine ideile lui Eminescu. Să scrie însă în fruntea poeziilor lui Eminescu cuvintele de pe poarta infernului lui Dante:
Per me si va tra la perduta gente![1]
Iar pe frontispiciul institutelor cuvintele de pe aceeaşi poartă:
Lasciate ogni speranza voi eh'entrate![2]
Atâta despre cuprinsul poeziilor lui Eminescu.
***
Vom merge acum mai departe, să vedem câtă doză de gică, de originalitate şi frumuseţe şi nobleţe a expresiunii găsu[11] cuprinsul acesta sărac şi lipsit de orice farmec. Unul dintre pa^ riştii lui Eminescu dejoseşte* aşa tare pe ceilalţi poeţi ai noştn, i' cât susţine că Eminescu a fost cel dintâi poet care a introdus mr ezia noastră *„cugetarea ca fond[1]'.* Cei dinainte de el n-au cug[e]

[1] Prin mine se merge h gintea cea pierdută!

2 Lăsaţi toată sperarea, cei ce intraţi! * **a dejosi** = **a** înjosi

i adevăraţi, ci numai au *„ciripit ca păsările".*
Acum, dacă în adevăr aşa ar sta lucrurile, atunci în poezi-, j$_{u}$i Eminescu logica ar trebui să strălucească ca soarele faţă cu $_{3}$gica altor poeţi români. Puterea stringentă a combinărilor lui, lisa contrazicerilor, precizarea şi claritatea ideilor, armonia părţi-«. logica simţămintelor, naturalitatea asemănărilor, imaginilor şi tablourilor folosite de el, alegerea nimerită a cuvintelor, a predicatelor, atributelor şi epitetelor, cu un cuvânt cugetarea şi expresiu-nea clară, precisă şi artistică la Eminescu ar trebui să fie, şi dacă nu chiar clasică, dar cel puţin bătătoare la ochi faţă cu a altor poeţi de ai noştri.
Dacă numai Eminescu este om cugetător între poeţii noş-i, iar ceilalţi sunt nişte păsări *„ce ciripesc[11],* atunci pe dreptul am putea aştepta încă şi mai mult de la el. Ne mulţămim însă deocamdată cu pretenţiunea aceasta puritană, ca să nu ni se zică că cerem prea mult. Să vedem dar:
In poezia *Mortua est.* In strofa a doua, adresându-se Emi-scu către cea moartă, cugetă şi vorbeşte

astfel:
Trecut-ai când ceru-i câmpie senină Cu râuri de lapte şi flori de lumină, Când norii cei negri par sumbre palate De luna regină pe rând vizitate.
Noi credem că şi vrăbiile ce ciripesc pe streşini încă ştiu
[ic]a *„ceru-i câmpie senină",* atunci pe el nu pot fi şi *„nori negri*
[n]bre palate". Numai cel ce voieşte să înveţe pe poeţii români
[e]ta, nu o ştie. Sau dacă cumva poetul nostru voieşte, prin cu-
[e ac]estea, să descrie numai anotimpul când i-a murit aleasa
'. atunci să ne spună toţi închinătorii lui Eminescu care este Pul acela, când pe cer sunt *„râuri de lapte şi flori de lumină",* uiuni pot fi acestea? Care e anotimpul când norii se par ca [ix] fi nişte sumbre palate? Si să nu uităm că şi poezia aceas-

ta a fost una din acele din care d-nii Maiorescu şi ceilalţi au co chis că Eminescu va fi un geniu, deşi despre un biet gimnazist d-că ar scrie absurdităţi de acestea în o temă din şcoală, nici un m fesor n-ar presupune că este un geniu, fără i-ar da secundă.
Tot în poezia aceasta, în strofa a patra, zice că vedem cum cea moartă se duce în sus spre cer *„cu braţele albe pe piept puse cruce",* şi totuşi în strofa următoare zice că *„priveşte apoi lutul rămm, alb şi rece".* Dar, dacă s-a dus către cer *„cu braţele albe pe pieptpu-se cruce",* apoi ce lut a mai rămas? Geniul nostru cu*, fondul cuge-tător"* aşa e de confuz, [înjcât, voind a spune cum sufletul celei moarte s-a dus în sus, şi-a uitat să-l lase jos, ca să aibă ce contempla in strofa următoare.
Tot în poezia aceasta avem un exemplu strălucit de cugetare confuză în strofa în care descrie încotro i s-a dus amanta:
Dar poate acolo să fie castele
Cu arcuri de aur zidite din stele,
Cu râuri de foc şi cu poduri de-argint,
Cu ţărmuri de smirnă, cu flori care cânt.
Va să zică, în lumea asta a cugetării sunt castelele nu numai cu ziduri, ci şi cu *„râuri",* şi încă ce râuri? râuri de foc. Peste râurile acestea de foc sunt *poduri de argint",* şi totuşi argintul nu se topeşte; după aceea, *Jărmuri de smirnă",* care însă de foc nu se topeşte să miroasă ca în cădelniţă, şi apoi în râurile acestea de ft> mai sunt şi flori, care cântă în loc de a se mistui. Tablou de cugetare corectă! Dacă un biet maturisant*, în teza din limba roma* ar da semne de o atare cugetare, atunci a bună seamă nicicând n va tî declarat matur.
Tot în poezia aceasta, către capăt, vorbeşte astfel:
Şi apoi cine ştie, de este mai bine A fi sau a nu fi?
' maturisant = candidat la examenul de maturitate

fa [ce] înseamnă că nu ştie nimeni. Şi apoi strofa următoare începe cu cuvintele:
A fi? Nebunie şi tristă şi goală.
Va să zică totuşi este cineva, care ştie că ce e mai bine, „a fi sau a nu fi", numai „adâncul cugetător" şi-a uitat ce a zis din strofa din sus.
în poezia *Egipetul,* voind Eminescu a descrie un aspect impunător al nopţii din Egipt, vorbeşte astfel:
S'înserează. Nilul doarme şi es stelele din strungă, Luna-n mare îşi aruncă chipul şi prin nori le-alungă.
Nu vom provoca pe poeţii noştri ceilalţi, care *„ciripesc ca pasările[11],* ci pe adoratorii lui Eminescu, să cerce a-şi construi cu logica dânşilor tabloul: *Luna îşi aruncă chipul în mare şi, de frică, stele fug prin nori.* Cei ce *„ciripesc"* ştiu numai atâta, cum că când răsare luna, ori i se reflectează chipul în mare ori nu, stelele mai puţin luminoase dispar dinaintea luminii lunii. Şi aceasta credem că «întâmplă şi în Egipt, deşi n-am umblat pe acolo. Ca stelele să fu-i printre nori, pentru că luna se reflectează în apa mării, credem iu e cu putinţă nici în Egipt, fără poate în ţara geniilor, unde cerul deodată e şi *„câmpie senină"* şi *„încărcată de nori negri",* şi un-ornul mort se duce şi către cer *„cu mâinile pe piept puse cruce"* [1] râmâne şi jos în formă de *„lut alb şi rece".*
Tot în poezia aceasta, în strofa a 8-a, vorbind iarăşi de noap-iin Egipet, cântă „adânc" cugetătorul nostru poet astfel:
.....Noaptea-i clară luminoasă,
Undele visează spume, cerurile-nşiră nori.
Noaptea deodată *„clară[1]', „luminoasă"* şi *„cu nori înşiraţi"l* e posibilă o atare noapte, acolo desigur

nici păsările nu „ci-[esc]", nici poeţii nu *„cugetă"*[l].
WM departe, în poezia *înger şi demon,* în strofa a patra, de-hermafroditul său demon zice că:
-l17-
manta
Cufundat în întunerec lâng-o cruce mărmurită, într-o umbră neagră, deasă, ca un demon el veghează
Va să zică, în ţara geniilor are şi „întunerecul" „umbit" în poezia *Floare albastră,* în strofa 6, vrea să-şi d.Ucă
Lângă bolta cea senină (în cer) Şi sub trestia cea lină. (în baltă)
Va să zică, biata amantă a „geniului" nostru trebuia să stea cu el deodată şi în cer, şi pe pământ în baltă, ca cel din poveste cu o falcă în cer şi cu una pe pământ.
în poezia *Cu mâne zilele-ţi adaugi* zice că:
Naintea nopţii noastre umblă Crăiasa dulcii dimineţi,
cu toate că noi ştim că, înaintea nopţii, umblă seara, si înaintea zilei dimineaţa. La „genii" de aceştia însă timpul merge cu spatele i-nainte. Când este vorba de timp, atunci nu despre ceea ce s-a întâmplat mai târziu zicem că este înainte de ceea ce s-a întâmplat mai curând, ci - din contră - curândul este înaintea târziului. Caesar a umblat în istorie înaintea lui Napoleon. După Eminescu însă, Napoleon înaintea lui Caesar. Bietul Eminescu n-a fost în stare a deosebi ce însemnează *ante şi post* în timp, de ceea ce înseamnă în spaţiu.
în poezia *Epigonii,* asemănând timpii trecuţi cu cel de *w* şi voind să fie ingenios şi plin de spirit, zice că, faţă cu românii« dinaintea noastră, noi, cei din timpul de faţă,
Cârpim cerul cu stele şi mânjim marea cu valuri.
Acum, nu vom zice nimica despre aceea că figura *-O* "• *ji marea cu valuri"* este foarte silită şi nenimerită. Ce vom este numai aceea cum că întrebăm pe admiratorii lui Emi[neSC].'
ne spună cu toată siguritatea, oare ce a voit el să zică prin
cUVID[lt
le acestea? Căci *„a cârpi cerul cu stele şi a mânji marea cu v"* poate însemna, mai întâi, a face lucruri care sunt aşa de pn[s0]
-l18-
■ace stele pe cer şi valuri pe mare. După aceea, a te apuca de
• ce sunt cu neputinţă, cum este cârpirea cerului cu stele şi
jirea mării cu valuri. Mai încolo, a te apuca de lucruri ridicu-
cuffl ar fi când cineva s-ar apuca să cârpească cerul cu stele sau
'mânjească marea cu valuri. Şi, în urmă, şi a te apuca de lucruri
fii valoare, ca cârpirea cerului şi mânjirea mării.
O recerinţă de căpetenie în stilul poetic este ca imaginea a-leasâ să producă în cititor chiar aceeaşi idee ce o a avut poetul. Ce Lgetare corectă poate să fie însă aceea când imaginea poetului poate produce în noi atâtea idei, din care nu ştim care este a poetului? dar poate, se va replica, că poetul a avut în vedere toate aceste patru înţelesuri, şi a voit să zică că noi, cei din timpul prezent, suntem liste vizionari faţă cu cei din timpii trecuţi, nişte *vizionari* ca cei ce voiesc să cârpească cerul cu stele şi să mânjească marea cu valuri. Căci in cuvântul *vizionar* se cuprind toate acele patru înţălesun.
Bine! însă poetul în strofa din urmă, în care rezumeaza în-
reagă poezia, numeşte şi pe cei din timpul trecut: visionari. Si aşa,
noi, şi aceştia suntem: vizionari. De unde între unii şi alţii nu es-
nici o deosebire, deşi chiar deosebirea aceasta enormă şi-a pro-
us „adâncul" nostru poet să o cânte şi, la capăt, în loc de deosebi-
re, se trezeşte cu egalitate. Românul la aceasta îi zice: Unde dai şi
crapă! Că, în loc de deosebire între unii şi alţii, se trezeşte cu
itate, se vede lămurit şi de acolo că figura cu stele şi cu valu-
întrebuinţează şi despre unii, şi despre alţii. Astfel, despre
cei de astăzi, zice că: *„cârpim cerul cu stele şi mânjim marea*
wri". Despre cei din timpii trecuţi, în strofa din urmă zice că:
Făceau valul să cânte şi puneau steaua să zboare.
Acum, dacă suntem nişte vizionari noi, cei din prezent, ca-[3un] cenil cu stele şi mânjim marea cu valuri, atunci desigur [IT] âŞa de mari vizionari sunt şi cei din trecut, care fac valul
e Şi pun steaua să zboare, ca să nu mai zicem nimica de a-

ceea că ce trop stilistic este: a face valul să cânte. O cugetare confuză abia putem afla la un biet student gimnazist, care p nici să ştie ce e geniul, necum să aibă pretenţie de a fi geniu.
în poezia *Luceafărul,* la pagina 282, astfel vorbeşte lu$_{Cea}$ ferul către fata de împărat: *Cerul este tatăl meu şi mama mea e m rea.* înturnăm numai o foaie şi, la pagina 285, acelaşi luceafăr zi-ce: *Soarele e tatăl meu şi noaptea-mi este mama,* căci poetul si-a uitat „adânc" ce a zis mai sus. Relaţiunea luceafărului cu cerul faţă cu cerul, marea, soarele şi noaptea n-a fost Eminescu în stare să o îmbrace în o figură frumoasă, decât dând bietului Luceafăr doi tă-tâni şi două mame, va să zică în modul cei mai absurd. Altcum, poezia aceasta are atâtea imagini şi tablouri nenaturale, absurde şi u-rate, cât doar numai icoanele noastre de îa Nicula se mai pot asemăna cu ele. Aşa d.e. când luceafărul se laudă că el e [cel] care *poartă corăbiile pe mare",* adică nu numai patron al corăbiei, ci chiar matroz, că luceafărul umple casa de *scântei recf* iar luna umple de scântei *„cărările de crânguri"* şi alte bazaconii de speriat copiii.
Mai departe, la pagina 67, în aceeaşi strofa, zice că moartea e un *„haos"* şi *„un secol cu son înflorit".* Se pot, oare, pe lume două concepte, ce se eschid mai tare unul pe altul ca haosul şi secolul cu son înflorit? şi totuşi Eminescu desemnă cu ele unul şi a-celaşi obiect.
La pagina 40, citim versurile următoare:
Lângă lac, pe care norii Au urzit o umbră fină, Ruptă de mişcări de valuri Ca de bulgări de lumină.
Cine a mai auzit ca valurile să rupă umbra, ca şi cum af nişte bulgări de lumină? De ar fi aşa, cum s-ar bucura năierii noapt^{e} când e tare întuneric, căci valurile ar rupe întunericul ca niş^{te}» -gări de lumină". Atunci valurile n-ar fi aşa spăimântătoare, şi^{cU} ^ ar fi mai mari, cu atât ar fi mai mare lumina pe mare, căci ar n

■ bulgării de lumină". Ce daună că n-a păşit Eminescu cu ide-4'asta înaintea unei societăţi de navigaţiune! La pagina 84, citim versurile următoare:
Te urmăresc luminători Ca soarele şi luna, Şi peste zi de-atâtea ori Şi noaptea totdeauna.
Oare dacă pe cineva l-ar urmări noaptea totdeauna un luminător ca soarele, atunci mai existare-ar pentru un atare om noapte? La pagina 31, grăieşte codrul către poet astfel:
în al umbrei întunerec Te asarnăn unui prinţ, Ce se uit-adânc în ape Cu ochi negri şi cuminţi.
De i-ar fi ochii cât de negri şi cuminţi, în întuneric tot nu se va putea uita adânc în apă, mai iute va cădea în apă. Şi apoi, ce asemănare genială cu un prinţ „ce se uită în apă"!
La pagina 104, zice „geniul nostru" către iubita sa:
.....O, închide lungi genele tale,
Şă pot recunoaşte trăsurile-ţi pale.
Va să zică, nu-i poate cunoaşte trăsurile amantei decât nu-dacă ea îşi va închide ochii. Dacă voim dar să ştim că cineva râsătun are, pale sau nepale, trebuie mai întâi să-şi închidă ge-^{2le}, lungi sau scurte, cum le va avea, şi apoi să ne uităm la el. La pagina 16, întâlnim următoarele versuri:
Că auzu-mi n-o să-l mai întuneci Cu a gurei dulci suflări fierbinţi.
Tablou! A întuneca auzul cu o suflare dulce şi fierbinte! ^^{a} pot să zic: A asurzi vederea c-o suflare amară şi rece. La pagina 209, oarecine *„urmăreştepe ceruri limpezi, cum ^{e} o ciocârlie".* Poate la genii ciocârliile plutesc pe cer.

La pagina 211, ocur următoarele versuri:
De pe lacul apa sură înfundă mişcarea-i creaţă între stuf la iezăturâ.
Va să zică, apa-şi înfundă mişcarea, nu mişcarea înfundă, pa. Pot dar să zic, după geniul nostru, că: îmi duc mişcarea la $_{pre}$ umblare.
La pagina 268, aflăm versul:
Luna tremură pe codri, se aprinde, se măreşte.
Şi poetul nostru totuşi nu se sperie văzând fenomenul a-cesta, ce nu l-a mai văzut nimeni.
La pagina 285, întâlnim versurile aceste:
Dar ochii mari şi-ntunecaţi Lucesc adânc himeric Ca două patimi rară saţ Şi pline de-ntuneric.
Va să zică, lucesc şi patimile, ma luceşte şi întunerecul. Pe lume nu poate fi o asemănare mai absurdă ca aceea, când lucirea unui obiect o asemănăm cu altul *„plin de întunerec".*
La pagina 17, întâlnim versurile:

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă, Prin care trece albă regina nopţii moartă, (luna)
Nu vom zice că nimenea n-a văzut noaptea luna albă. cern numai atâta, că a zice că *„regina nopţii trece moartot'* atâta seamnă, cât a zice că cineva s-a culcat viu şi s-a sculat mort-
Şi apoi, deşi *„regina nopţii moartă trece prin o poarta ,* tuşi imediat zice poetul:
O, dormi, o, dormi în pace printre făclii o mie în mausoleu-ţi mândru, al cerurilor arc.
; e si >°"
Va să zică, *./egina asia moartă"* în somnul morţi[1] <3 ? nambulă, căci umblă dormind, şi încă cu mausoleul în spate-

rsurile dintâi, pe cer s-a deschis numai o *poartă",* ca să trea-*renna nopţii moartă'.* în versurile din urmă, tot cerul, cu poar-tot, e *,jnausoleul"* acelei regine. Atâta confuziune si absurdi-de-abia află omul şi la un biet student gimnazist, când face cele dintâi încercări poetice.
La pagina 18, zice poetul nostru că:
Văzduhul scânteiază şi ca unse cu var Lucesc zidiri.
Ce genială e asemănarea că *zidirile lucesc ca unse cu var"*\ Poate că atari zidiri n-a văzut *geniul"'* nostru nicicând, că altcum si un copil ştie că varul nu *„luceşte".* Un străin, citind versurile a-cestea, va crede că, la bieţii români, *săraci în ţară săracă",* rumene nu îşi *„unge zidirile cu var",* dacă un *,geniu"* românesc, voind a face o asemănare sublimă despre lucirea zidirilor, zice că acelea sunt atât de feerice, de lucesc *„ca unse cu var".*
Un sonet de la pagina 51 se începe cu pleonasmul acesta urât:
Iubind în taină am păstrat tăcere.
Va să zică, poetul nostru poate iubi *„în taină"* şi strigând [in] gura mare: că iubeşte.
In acelaşi sonet, în strofa din urmă, la pagina 52, zice poe-^ către amantă-sa:
C-o suflare răcoreşti suspinu-mi.
Homer vorbeşte de suspinuri adânci şi grele. Şi aşa e şi na-Nurnai la Eminescu sunt suspinurile „fierbinţi" si se răco-*[a] ^ujlarea",* ca supa când e prea caldă. Şi mirare! Unul din [3r]» lui Eminescu zice, chiar despre strofa în care se cuprin-'1 acesta, că în toată literatura europeană nu există versuri se. Se poate vedea şi din lauda aceasta, extravagantă , ce abuz condamnabil îşi permit lăudătorii lui Emi-
. —•• cu.
?[!]frumoa Vale-

L

nescu. Nu există, de bună seamă, versuri mai frumoase pentn ne n-a judecat nicicând pe Eminescu cum se cuvine. Pentru at!'" oameni, vor fi, desigur, tot atâtea capete de operă a[le] lui Emin" cu şi nişte fraze confuze, fără înţeles, sau cu un înţeles de tot f ţat, în care, chiar pentru aceea, nu este nici un pic de poezie, cu* sunt următoarele: aşa când vorbeşte de *„înălţimile albastre, car pleacă zarea lor pe dealuri"* (pag. 8), sau când „geniul nostru" a. ce că *Jşi caută lumea în creiert* (pag. 9), când zice oarecui să vină şi *,jă-i spună numele alesei sale",* nu la ureche, ci *,pe pleoape"* căci poate *,genii"* aud şi cu pleoapele, ca cei hipnotizaţi, care cetesc cu picioarele (pag. 36); sau când zice că zeul dacului *„a k scânteii putere din noian de ape"* (pag. 22), când noi, ceştialalţi muritori, ştim că apa stânge scânteia. Sau când, la pag. 56, zice că a-propierea amantei *„îi linişteşte adânc inima ca răsărirea stelei în tăcere",* ca şi cum ar răsări stele şi cu larmă, ca să nu mai zicem nimic cât de absurdă e toată asemănarea aceasta. Sau când, la pag 59, zice câ *„norii trec pe şesuri",* când noi ştim că norii trec pe deasupra şesurilor, şi şi dealurile înalte le ating numai câteodată. Sa» când, la pag. 60, zice că *smulge un sunet din trecutul vieţii",* ori 1> pag. 95, când zice că *„umbra gândurilor regii se aruncă întunecat* atunci închipuiască-şi cine poate ce va să zică *„aruncare întuneca-tct;* sau, la pag. 92, când zice că „o *umbră înaripată înmoaie hui» demonului",* când era să strige nişte cuvinte, şi aşa înmuindu-'-n-a putut striga. Când strigăm, ne sunt dar buzele *„vârtoase■,* când tăcem, atunci ne sunt *„moi".* Ori la pag. 37, când zice că rea albastră *grămădeşte râuri în soare",* la pag. 116, când ş[e] *„luna ţine strajă în brazii de*

pe dealuri", la pag. 121, când zi iubita sa e *slăbită de umbra duioaselor dureri",* deşi ni[cl e] .flf. şti ce vrea să zică *„umbra durerilor".* Sau, la pag. 129, ca° , beşte de *„întunecarea vederii cu umbre cari nu sunt", &* ? * picând ne spune cum *„clopotul plânge cu limba",* şi apoi sâ-ş

L

asca cititorii un om ce plânge cu limba. Sau, la pag. 222, când ;pune că *Juna joacă printre nori",* ori când, la pag. 232, cheamă *oaptească-i oprească soarele",* şi nu-şi aduce aminte că, dacă noap-»a ar putea opri pe cer soarele, atunci şi-ar pune şi ea capul. Sau, , pag- 57> [c^n]& [z]i[ce că] *iglosul gândurilor tace",* ca şi cum gân-iurile ar striga, şi că amanta să vină, să-i *„însenineze puterea nop-*' şi apoi să-şi facă cititorii idee de o *putere senină".* Sau când geniul nostru, voind a zice că nu mai scrie, foloseşte pentru aceasta minunata metaforă că *„pana i-a rămas în cerneală"* (pag. 245). Pentru atari oameni, desigur sunt ceva genial nişte lucruri de a-[le] lui Eminescu ca următoarele idei-monştri: *„ochii moi"* (pag. 3), *„buze mute"* (Pag- 93), *‚gurădescleştată"* (pag. 205), *„buze des-deşiate'[l]* (pag. 209), *‚jara sură"* (pag. 211), *„umbra albă"* (pag. 281), *„umbră de argint strălucită'[l]* (pag. 66), *„somn cald"* (pag. 71), *Răcoare brună"* (pag. 76), *‚gând argintos"* (pag. 78), *„umbră argintoa-st* (pag. 95), *„mucuri ostenite"* (pag. 89), *„hainăpalidă"* (pag. 103), *„şoapte calde"* (pag. 106), *„ochi fierbinţi"* (pag. 106), *„izvoare albe"* (pag. 125), *„apă somnoroasă"* (pag. 156), *„cadenţă mulcomă"* (pag. 227), *singurătate mişcătoare"* (pag. 236), *„cântare întuneca-l* (pag. 229), *„minte bine râzătoare"* (pag. 134), *„viaţă sclipitoare"* 136), *‚purceluş de treabă'* (pag. 212), *„asfinţit de seară'* (pag. [y])> ca şi cum ar exista şi „asfinţit de dimineaţă", *zăpadă viorie", recurge",* deşi nu-i topită (pag. 210), „g/os *caiet[l]* (pag. 220), *Jn-■rec mândru"* (pag. 214), *‚^are din gene lungi"* (pag. 104), *„um-dor nefăcute"* (pag. 237), sau când poetul nostru zice că *„vede [1]* (pag. 47), că *‚$icură de somn"* (pag. 53), că *„îi bate tâmpla [1] c« o umbră viorie"* (pag. 205), că *„i se stânge noaptea"* 0)
)> că *„luna îi întunecă suferinţele"* (pag. 236), şi apoi să ne ^oratorii lui Eminescu ce e *„o suferinţă întunecată de lună".* [1 ei]tfru atari oameni, desigur, sunt demne de Vergiliu nişte ta= Feţoase de a[le] lui Eminescu ca cele următoare: aşa când, la

pag. 18, în o biserică pustie, în loc de popă e un *„greier, care t0 un gând fin şi obscur[1]',* iar cantor *„un cariu care bate toaca sub m* ° Săracul cantor, la Eminescu a ajuns şi clopotar! Iar la pagina urm toare, când ne spune poetul *„că-şi caută lumea în creieri",* şj j». de lume îşi găseşte în creieri *„un greier, care vrăjeşte trist, tomnau şi răguşit.* Ori când, la pag. 180, t. II, zice că *‚frunzele-n poiai& şoptesc ca zgomotul de guri, ce se sărută",* iar la pag. 182, t. II *& ‚jsufletul stă înpieptii rochiei",* la pag. 187, t. II, că *„lumina are sete de întunerec",* la pag. 188, t. II, că *stelele nasc umezi pe bolta seni-nă",* la pag. 193, t. II, că a văzut*, femei cu ochi ce izvorăsc scântef,* şi tot nu s-a spăriat de ele ca de smeul; la pag. 211, t. II, că *osturile scânteiază sub lumina lunit.* Sau când, la pagina 74, voind a face o descriere sublimă a Egipetuiui, ne spune că în ţara aceea minunată *paserile ciripesc cu ciocul în soare printre tufe de mături, im Nilul îşi mişcă legenda şi oglinda spre mare".* Sau când, la pag. 99, ne încântă cu aceea că ne spune *„cum iubitei sale îi va astupa gura a părut,* aşa-i e de dragă. La pag. 84, voind a zice că aleasa îmmei sale. dacă ar face numai un pas *‚/îelicat,* săptămâni întregi n-ar putea uita, îl numeşte pasul acesta *„un pas făcut alene".* Iar pe biata amantă. pe care a năduşit-o cu astuparea gurii cu părul, o mângâie, că să nu * supere dacă o va săruta, că nimeni nu va vedea, fiindcă sărutarea va *‚jub pălărie".* închipuiască-şi acum cititorii ce pălărie mare atreW[1] să poarte poetul nostru, dacă nu-l vedea nimeni ce făcea sub ea. că nu mai mare, apoi cât o şatră a trebuit să fie. Sau când, la paŞ-ne spune că, dacă numai odată s-ar fi uitat la el amanta, atunci ar fi cântat, [în]cât generaţiuni întregi s-ar fi uitat la ea înm[ârin] ^ \ Săracul Dante! el încă a promis Beatricei că o va cai» ^ să Dante nu s-a simţit în stare a o cânta decât „cum n-a *$®* ^. nimeni o femeie". Geniul nostru însă s-a simţit mai mare te, când a promis amantei sale că aşa o va cânta, de gene»*- ^ tregi vor înmărmuri uitându-se cu gura căscată la ea. *P°*

J

,tpragunt. Sau tabloul admirabil de frumos, când o femeie mâ-asâ *,î(i întinde o gură deschisă pentru sfadă'[l].* Să-şi închipuias-cititorul că intră într-o casă şi acolo femeia mânioasă, în loc de •uita urât la el, îi *„întinde o gură deschisă pentru sfadă"* şi apoi ştie câ acesta e un „admirabil, măreţ" tablou de a[l] geniului E-nescu. Sau să încerce orice adorator a[l] lui Eminescu a „înjgheba" si a se desfată în tablourile următoare:

Nourii curg, raza lor şiruri despică, Streşine vechi casele-n lună ridică, (tom II, pag. 188)

Sau:

Pare că şi trunchii veciniei poartă suflete sub coajă, Ce suspină printre ramun cu a glasului lor vrajă; Iar prin mândrul întunerec al pădurii de argint Vezi isvoare sdrurmeate peste pietre hcunnd. Ele trec cu harnici unde şi suspină-n flori molatic, Când coboară-n ropot dulce din tăpşanul prăvălatic, Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace, In cuibar rotind de ape peste care luna zace. (tom II, pag. 214)

Din confesiunea babilonică a tabloului acestuia amintim curioasa şi ridicula idee că, dacă pădurea e *„de argint,* a-întunericul din ea încă trebuie să fie *„mândru".* Nu ştim da-[ia] lui Eminescu, închis în o casă *„de argint"* fără *,fereşti",* u străbate nici o rază de lumină, întunericul de acolo i s-ar [:a] *,jnândru",* şi nu cumva ar voi să scape cât mai iute din [ne]ric *„mândru".* Şi numai exemplele ce le-am adus până Peste tot o aşa lipsă de cugetare corectă şi aşa mare condei, o aşa mare silinţă deşartă şi un conglomerat aşa ma-aziceri şi lucruri absurde, precum n-am aştepta nici pe [n Un] Poet căruia i se ascrie nemeritata şi cutezată onoare dintâi care a introdus în poezia noastră *„cugetarea ca*

pag. 18, în o biserică pustie, în loc de popă e un *,greier, care toa un gând fin şi obscur",* iar cantor *„un cariu care bate toaca sub mul* Săracul cantor, la Eminescu a ajuns şi clopotar! Iar la pagina urma toare, când ne spune poetul *„că-şi caută lumea în creiert* şi în ţ de lume îşi găseşte în creieri *„un greier, care vrăjeşte trist, tomnau şi răguşit.* Ori când, la pag. 180, t. II, zice că *,/runzele-n poia^ şoptesc ca zgomotul de guri, ce se sărută",* iar la pag. 182, t. II, $ *,jsufletul stă în pieptii rochiei",* la pag. 187, t. II, că *„lumina are sete de întunerec",* la pag. 188, t. II, că *stelele nasc umezi pe bolta senină",* la pag. 193, t. II, că a văzut, *femei cu ochi ce izvorăsc scântei',* şi tot nu s-a spâriat de ele ca de smeul; la pag. 211, t. II, că *pustiurile scânteiază sub lumina lunii".* Sau când, la pagina 74, voind a face o descriere sublimă a Egipetului, ne spune că în ţara aceea minunată *,paserile ciripesc cu ciocul în soare printre tufe de mături, iară Nilul îşi mişcă legenda şi oglinda spre mare".* Sau când, la pag. 99, ne încântă cu aceea că ne spune *„cum iubitei sale îi va astupa gura cu părut,* aşa-i e de dragă. La pag. 84, voind a zice că aleasa îmmei sale, dacă ar face numai un pas *,4elicat,* săptămâni întregi n-ar putea uita, îl numeşte pasul acesta *„un paspcut alene".* Iar pe biata amantă. pe care a năduşit-o cu astuparea gurii cu părul, o mângâie, că să nu » supere dacă o va săruta, că nimeni nu va vedea, fiindcă sărutarea

va fi

,jub pălărie", închipuiască-şi acum cititorii ce pălărie mare a<r[eW] să poarte poetul nostru, dacă nu-l vedea nimeni ce făcea sub ea. că nu mai mare, apoi cât o şatră a trebuit să fie. Sau când, la pag-ne spune că, dacă numai odată s-ar fi uitat la el amanta, atunci ar fi cântat, [în]cât generaţiuni întregi s-ar fi uitat la ea înn^[1]" ^

Săracul Dante! el încă a promis Beatricei că o va cafl să Dante nu s-a simţit în stare a o cânta decât „cum n-a *w*® ^. nimeni o femeie". Geniul nostru însă s-a simţit mai ffl^re c .... te, când a promis amantei sale că aşa o va cânta, de *B[enQia]f* tregi vor înmărmuri uitându-se cu gura căscată la ea. *P[ote]*

ter agunt. Sau tabloul admirabil de frumos, când o femeie mâ-asă ,#* *întinde o gură deschisă pentru sfadă[l]'.* Să-şi închipuias-- cititorul că intră într-o casă şi acolo femeia mânioasă, în loc de se uita urât la el, îi *„întinde o gură deschisă pentru sfadă"* şi apoi ă ştie că acesta e un „admirabil, măreţ" tablou de a[l] geniului E-flinescu. Sau să încerce orice adorator a[l] lui Eminescu a „înjgheba" şi a se desfăta în tablourile următoare:

Nourii curg, raza lor şiruri despică, Streşine vechi casele-n lună ridică, (tom II, pag. 188)

Sau:

Pare că şi trunchii veciniei poartă suflete sub coajă, Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă; Iar prin mândrul întunerec al pădurii de argint Vezi isvoare sdrumicate peste pietre hcunnd. Ele trec cu harnici unde şi suspină-n flori molatic, Când coboară-n ropot dulce din tăpşanul prăvălatic, Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace, în cuibar rotind de ape peste care luna zace. (tom II, pag. 214)

Din confusiunea babilonică a tabloului acestuia amintim curioasa şi ridicula idee că, dacă pădurea e *„de argint,* a-'i întunericul din ea încă trebuie să fie *„mândru".* Nu ştim da-ra lui Eminescu, închis în o casă *„de argint* fără *,fereşti",* nu străbate nici o rază de lumină, întunericul de acolo i s-ar !a *,jnândru",* şi nu cumva ar voi să scape cât mai iute din ltuneric *„mândru".* Şi numai exemplele ce le-am adus până 18 Peste tot o aşa lipsă de cugetare corectă şi aşa mare con-2 idei, o aşa mare silinţă deşartă şi un conglomerat aşa ma-fraziceri şi lucruri absurde, precum n-am aştepta nici pe Urî poet cârâia i se ascrie nemeritata şi cutezată onoare dintâi care a introdus în poezia noastră *„cugetarea ca*

fond' al poeziei. Ma ele ne arată cât îşi va fi zdrobit bietul P nescu capul, până a produs şi atâta cât a produs.

Din tomul al doilea, publicat de dl. Morţun *, n-am adus mai câteva exemple. Căci, de am aduce şi de acolo atâtea ca din ** mul I, ne temem că Eminescu ar fi judecat de prea ridicul, cu toat că, în privinţa simţămintelor, poeziile din tomul II, scrise până nu s-a încuibat în cap filozofia lui Schopenhauer, sunt mult mai sim patice ca celea de mai târziu. Să vedem însă logica lui pe o bază mai largă. Să vedem cum e cugetarea lui, atunci când într-o poezie ca un tot voieşte să-şi exprime un simţământ, bun rău cum este.

începem cu poezia cea dintâi din volumul publicat de dl. Ma-iorescu, cu poezia *Singurătate.* In poezia aceasta voieşte Eminescu să desemne un tablou al singurătăţii cu toate cugetele, ce în mijlocul ei pot să cuprindă pe o inimă simţitoare, şi în special pe a lui. Asta o face „geniul" nostru în modul următor:

în strofele dintâi ne spune că prin minte îi trec tot cârduri de iluzii, şi amintirile *„i se târăsc prin cap ca greieruşii printre zidiri vecht* sau îi cad *,jnângâioase"* în picuri ca ceara pe suflet şi se sfarmă. Până aici tabloul e mai mult ridicul decât trist. Apoi ne spune că prin casă e plin de ţesătură de păianjen, că şoarecii îi umblă pe furiş printre cărţi, ba-şi ridică privirea în pod şi află că şi acolo e plin de şoareci, care îi rod învelişul de la cărţi, că poate podul i-a fost spart, de nu numai a auzit că şoarecii rod la cărţi, fără i-a şi văzut ca rod la învelişul lor. Asta îl supără pe „geniul" nostru de tot tare, # acum rămâne fără cărţi, şoarecii îi mancă fericirea. Şi aşa s-a supăw de tare, de şi-a propus să nu mai scrie nici o poezie. Poate că soaie[0] i-au ros chiar pe Schopenhauer şi acum nu mai avea de unde sa* inspire. Blestemaţii de şoareci erau să ne facă fără de „geniu' ■ ^ însă „geniul" nostru e torturat de gândurile acestea, atunci iar ies 8* ieruşii şi şoarecii de prin găuri, încep a umbla *„uşor"* şi *,jnâruni W*

M. Eminescu, *Proză si versuri,* Iaşi, 1890.

jj în strofa amintită mai sus, se ţârâiau, acum umblă) şi-l stimu-â pe poetul nostru aşa de tare şi aşa de melancolic, de în cap i se I versurile de la sine, şi aşa iarăşi ne-am recâştigat „geniul", pe ca-e erau să ni-l mance şoarecii. Ca să se convingă şi cititorii, care nu unosc deloc pe Eminescu, reproducem aici strofele acestea:

In odaie prin unghere S-a ţesut păinginiş, Şi prin cărţile în vrafuri Umblă şoarecii furiş.

în această dulce pace (ce pace dulce între şoareci! *Cui.)* îmi ridic privirea-n pod, Şi ascult cum învelişul De ia cărţi ei mi le rod.

Ah! de câte ori voit-am
Ca să spânzur lira-n cui (tare bine făceai! *Cui.)*
Şi un capăt poeziei
Şi pustiului să pui. (e pustiu între atâţia şoareci? *Cui)*
Dar atunci greieri, şoareci
Cu şor măruntul mers
readuc melancolia-mi,
Iară ea se face vers. (ce şoareci scumpi! *Cui.)*

Cititorii vor întreba, că oare vorbeşte Eminescu în strofele
'estea serios, sau în glumă ori în batjocură? Da! răspundem, vor-
e serios şi încă voieşte să fie sublim! Ma dl. Gherea, la pag.
1 din criticele sale, aduce poezia aceasta ca pe un model, cum
Ie Eminescu de bine să descrie lucrurile. Şi nu puţini îl vor crede,
:i dl. Gherea are un aşa mare talent de a desemna tablouri, [în]-
din poeziile cel mai absurde a lui Eminescu, până baţi în pal-
ne> îţi face un tablou, care răpeşte pe cei necugetători, căci dl. Ghe-
e un talent neasemănat mai mare ca Eminescu.
Bine, vor zice cititorii, dar dl. Gherea cum poate proba talen-
toi Eminescu de-a descrie chiar cu poezia aceasta ridiculă si pli-
e Şoareci, intitulată *Singurătate,* şi apoi numai de singurătate nu

e vorba în ea? Asta pentru talentul d-lui Gherea e foarte uşor î cum: dl. Gherea zice că, dacă omul aude cum se târăsc greieruş ^ cum umblă şoarecii prin casă, arunci trebuie să fie singur şi M Si colic, că altcum nu i-ar auzi. Va să zică, de va fi omul nemelancorD sau, de vor fi doi oameni în o casă, de vor tăcea cât de tare, tot nu vor auzi. Sau de va fi numai unul în casă în tăcere absolută, iar afară va fi larmă, atunci tot [nu] îi va auzi. Asemenea, zice dl. Gherea, ca numai de va fi un om singur în casă, poate auzi cum rod şoarecii la cărţi. Doi sau trei, de vor tăcea oricât, nu vor auzi. Mai departe zice dl. Gherea că ţesătura de paingini iar nu poate fi în o casă plină de viaţă, ci numai unde şede unul singur. Şi-a uitat dl. Gherea că păienjenişul poate fi şi în o casă plină de viaţă, dacă însă e piină şi de lene. Şi-a uitat dl. Gherea că păienjenişul stârneşte în noi nu ideea singurătăţii, ci a necurăţeniei, şi tot aşa greieruşii, goangele puturoase şi şoarecii. Şi Eminescu făcea mai bine dacă intitula poezia aceasta nu *Singurătate,* ci *Necurăţenie.*

Singurătatea este de mai multe specii. Este singurătatea închisorii, singurătatea din cela mănăstirii, singurătatea pustnicului, singurătatea călătorului, singurătatea melancolicului, singurătatea învăţatului şi aşa mai departe. Fiecare îşi are particularităţile sale. Fiecare simţirile, cugetele şi speranţele sale. Am putea aduce din scriitorii clasici modele de descrieri admirabile de plăceri şi duren ale diverselor singurătăţi, care ne farmecă şi ne procură o adevărata plăcere sufletească. Aducem însă numai una din Schiller, care, m *Die Brant von Messina,* astfel face pe călugăriţa fugită să-şi desen plăcuta ei singurătate de oarecând din mănăstire:

Ach warum verliess ich meine stille Zelle? Da lebt'ich ohne Sehnsucht, ohne Harm, Mein Herz qar ruhig wie die Wiessenquelle, An Wiinschenleer, doc nicht an Freunden arm.'

[1]0, pentiu ce am părăsit eu cela mea cea liniştită? Acolo Uâiam fită dorinţe şi fâră năcazufl ■ mea era acolo liniştită ca un izvor de câmp, goală de dorinţe, însă avută în bucurii.

Şi, tot acolo, când cântă corul despre singurătatea celei* din mănăstire:

Und auch der hat sich wohl gebettet, Der aus der stiirmischen Lebenswelle Zeitig gewarnt sic heraus gerettet In des Klosters friedliche Zelle. Der die stanchelnde Sucht der Ehren Von sich warf. und die eitle Lust Und die Wiinsche, die ewig begehren, Eingeschläfert in ruhige Brast: Ihn egreift in dem Lebensgewuhle Nicht der Leidenschaft wilde Gewalt, Nimmer in seinem stillen Asyle Sieht er der Menschheit traurige Gestalt. *

Un singur vers din strofele acestea cuprinde neasemănat mai mult despre singurătatea celei din mănăstire decât tot ce a scris Eminescu despre singurătatea sa plină de păianjeni, greieruşi şi şoareci.

Să mergem la alte poezii a[le] lui Eminescu. La pagina 17 din acelaşi volum se începe poezia intitulată *Melancolia!* îndată ce citim titlul poeziei acesteia, ne aşteptăm ca poe-
1 să ne descrie starea sufletească a unei inimi simţitoare cuprinse «o adâncă durere oarecare. Şi cu cât durerea va fi mai mare şi ca-
ată unui simţ mai nobil şi mai înalt, cu atâta impresiunea ce o face poezia asupra noastră va fi mai vie si mai adâncă, dacă po-
J va fi în stare a o şi exprima în un mod pătrunzător.

Şi, acum, ce aflăm la Eminescu în poezia aceasta? întâi şi întâi, ca şi cum şi-ar invoca muza, se

adresează către lună si-i [e] ^ doarmă, căci luna mai curând va cădea din cer, decât să lip-[as]că ea din vreo poezie mai însemnată a lui Eminescu, aşa [înjug [a] *l*®"[/]^* [ş']~[a] aşternut bme, care, făcut atent de timpuriu, s-a mântuit di valurile vieţii în cela pas-ăttcel Hn^'"[l]" [care] [a] aruncat jos de pe sme umblarea nebună după onoruri, şi a adormit în pieptul 5a-i uaj ^ " [v°]ta cea deşartă si dorinţele, care în veci poftesc. Pe acela puterea cea sălbatică a patimei [°nie]mmii[UpRnds ni"°TM~] '-■ =onfusiuiîea vietu, 51 :n liniştitul său azil nu mai vede figura cos tnsiă a

cât, dacă am voi să facem o glumă, i-am putea zice: poetul cel natic. Apoi ne spune că lumea stă *„în promoroac(t[i]* şi numai ţinti mul *„veghează.* Bieţii morţi dinţintirimuri! Eminescu i-a făcut *m* zitori de noapte! După aceea, vede o ciuvică *,jurtf* cum se aşea& pe o cruce *^trâmbă",* aude clopotniţa *„trosnind[l]',* toaca izbindu-s şi dracul lovindu-se de o aramă. Apoi ne spune că în ţintirim stă o biserică cu ferestrele sparte, de ţiuie vântul, si cu iconostasul ros Până aici, nici vorbă nu-i de melancolie şi poezia ar merita mai degrabă numele de *Spaima de noapte în ţintirim.* La capătul poeziei se pune serios să ne descrie melancolia sa. Iată cum! Zice cum că, când cugetă la viaţa-i trecută, i se pare că numai i-o narează altul. aşa îi vine de străină, şi râde de tot ce acest altui îi spune din ea, va să zică e voios şi nu melancolic. Şi cu aceasta se gata poezia. Astfel, în toată poezia aceasta, nu ne descrie din melancolie chiar nimic. Şi, totuşi, dl. Gherea şi poezia aceasta de tot greşită, ma absurdă, la pag 148 din criticele sale, o aduce ca pe un model de descriere a lui Eminescu. Zice adică dl. Gherea că, dacă suntem cuprinşi de melancolie, atunci interesul pentru viaţă scade, şi ne cuprinde o nepăsare faţă cu ea, şi pentru aceea lui Eminescu îi vine să râdă, când cugetă la viaţă. Da, zicem şi noi că în melancolie devenim nepăsători faţă cu viaţa noastră. Trebuie să deosebim însă nepăsarea aceasta în nepăsarea pentru viaţa în viitor şi nepăsarea pentru viaţa din trecut. Când sunt melancolic, atunci nu mult mă nw> interesează că mai trăi-voi pe pământ sau ba; ma dacă melancolia e de tot mare, nici nu-mi trebuie să mai trăiesc pe pământ în viitor-căci traiul acesta nu-mi mai cauzează nici o bucurie. Nu stă aşa W să cu viaţa din trecut. Faţa cu aceasta, nu pot fi nepăsător. Căci cni viaţa asta din trecut trebuie să aibă ceva în sine, ce m-a Scut m lancolic. Si când acest ceva îmi vine în minte, nu pot fi nepăsat ci chiar din contra sunt prea păsător, [în]cât nici în minte nu voi" să-mi mai vină, necum să-mi vină a râde, când aud de el, cum H

lui Emin[escu]- Starea sufletească a melancolicului este că nu-i trebuie viitorul, pentru că trecutul îl face să creadă că viitorul îi va fi trist. Pentru aceea, melancolicul fericeşte pe cei morţi, căci a-•estia n-au să mai treacă prin viitorul trist ce-l aşteaptă pe el, ma fericeşte pe toţi aceia pe care nu-i aşteaptă ce-l aşteaptă pe el.

Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Iam sua: -
Vobis parta quies, nullum maris aequor arandum,

ziseră plângrnd melacolicii troieni a[i] lui Vergiliu către cei ce nu aveaiTsă mai înfrunte atâta marea ca ei. A vedea însă un om trist şi *„melancolic",* fără ca să i se fi întâmplat ceva în trecutul mai depărtat sau mai de-aproape, [în] cât să aibă temere fundată de viitor, ma încă râde de trecutul acesta, înseamnă a vedea un om trist fără cauză. Şi aşa e melancolicul lui Eminescu din poezia aceasta, va să zică cât se poate mai absurd. Căci ce poate fi mai absurd, decât dacă zici că eşti melancolic şi totuşi râzi când cineva îţi spune cauza melancoliei? Şi este curios că bietul Eminescu nimic n-a afectat mai tare ca melancolia. Poate că Eminescu a reflectat mult la a-devărul exprimat de Goethe:

Zart Gedicht wie Regenbogen Wird nur auf dunklem Grund gezogen, Darum behagt dem Dichtergenie Das Element der Melancholie.'

Şi aşa şi-a şi dat toată silinţa, ca să-şi însuşească melancolia, ca un fond închis, pe care să-şi depingă imaginile ce i le inspi-[ă] simţirile sale. Şi, totuşi, n-a fost capace nici barem a o descrie h câteva versuri. Melancolia este refugiul durerii, o umbră oarecare sufle-[as]că, în care ne retragem pentru a ne alina întrucâtva durerea, un

Poetul [-Zla leucată-> ca sl] curcubeul, se depmge numai pe un fond întunecat. Pentru aceea, geniulu; [U1U1]11 place aşa tare elementul melancoliei

loc de repaus, spre a odihni puţin în valea plângerii. Hei, dar d rerile în valea aceasta a plângerii sunt tare multe, deşi nu toţi 1 simţesc toate. Cu cât însă un suflet este mai nobil, cu atâta simte te mai multe din ele, căci sufletele nobile simţesc şi durerile ace lea care trec peste inimile sufletelor de rând, iară ca să poată str" bate în ele. Aceasta e cauza pentru care de la sufletele nobile m[e] lancolia nu se depărtează de tot nicicând în viaţă, căci acestea totdeauna simţesc ceva durere, nu atâta pentru sine, cât pentru alţii

pentru omenime, pentru soarta şi durerile ei, cel puţin a aceleia care este înjur şi pe care o cunosc. Melancolia aceasta nobilă o descrie foarte frumos Lenau în o singură strofe, când zice:

Du geleitest mich durchs Leben, Sinnende Melancholiei Mag mein Stern sich strahlend heben, Mag er sinken - weichest nie. '

Bietului Eminescu însă îi vine gust de melancolie numai când o ciuvică „swrâ" se aşează pe o cruce *,j>trămbu* când clopotniţa trosneşte, toaca se izbeşte şi dracul se loveşte nu ştiu de ce. Şi atunci aşa e de *„melancolic[1]',* de îi vine să - *„râdă".*

La pag. 101 din acelaşi volum, publică dl. Maiorescu o poezie a lui Eminescu scurtă, numai de 6 rânduri, însă foarte conft-ză. Poezia aceasta are de bază ideea monologului lui Hamlet din Shakespeare despre problema existenţei după moarte. Cele 6 rânduri sunt următoarele:

Se bate miezul nopţii în clopotul de-aramă
Şi somnul, vameş vieţii, nu vrea să-mi ieie vamă.
Pe căi bătute-adese vrea moartea să mă poarte
S-asemăn într-olaltă viaţă şi cu moarte.
Ci cumpăna gândiri-mi şi azi nu se mai schimbă
Căci între amândouă stă neclintita limbă.

[1] Melancolia cugetătoare! Tu mă însoţeşti în viaţă. Ori ni se ridică steaua strălucind, ° scoboară, tu nu te desparţi de mine nicicând.

Pe cât putem vedea în confuziunea aceasta de idei, poetul ieste să ne spună că cugetă tare mult la aceea că: oare care e mai *i* viaţa sau moartea? Şi nu se poate decide. Cel puţin aşa zice. i faptă însă, este decis pentru viaţă, pe care totuşi o a aflat mai bu-,$_{a}$ moartea, căci altcum aflând, că e mai bună moartea, poate că *ie* mult au pus capăt vieţii. Pe dreptul dar ne-am aştepta ca să ne $_{sp}$ună şi cauza, pentru care nu se poate decide nici pentru viaţă, nici centru moarte. Tăcerea deplină despre cauza aceasta nu se poate nicidecum escusa cu aceea că, precum zice un lăudător a[l] lui Emineseu, dorinţa morţii şi dorinţa vieţii sunt în poezia aceasta neutralizate, şi neutralizarea aceasta voieşte poetul să o cânte. Nu se poate scusa, pentru că neutralizarea aceasta trebuie să fie efectul unui proces psihologic în sufletul nostru. A unui proces în care, după multă luptă între două dorinţe, una faţă cu viaţa si alta fată cu moartea, neputând niciuna învinge, în urmă au ajuns la un armistiţiu, la un echilibru, la o neutralizare oarecare. De unde, dacă poetul voieşte să ne spună că două dorinţe în el sunt neutralizate, de nu voieşte să fie absurd, trebuie să ne spună şi cauza neutralizării acesteia. O atare cauză are, de comun, multă poezie în sine, fi-ndcă ne pune înaintea ochilor o luptă internă puternică. A zice în-& nu te poţi decide nici pentru una, nici pentru alta, în cazul a-& - nici pentru viaţă, nici pentru moarte, fără de a spune cauza, >entru ce nu te poţi decide, înseamnă a nu zice chiar nimic. De "^{e}> abstrăgând de la alte scăderi, Emineseu în poezia aceasta zi-mai atâta, cât ar zice un om cu cuvintele: *nu pot, pentru că nu ™ vreau, pentru că nu vreau;* va să zică chiar nimic. A voit E-^{s}cu în poezia aceasta să imiteze pe un mare geniu, pe adâncul . °S Shakespeare, şi s-a trezit cu o caricatură, despre ce se vor ^{ln}ge cititorii îndată ce imitaţiunea o vor alătura cu originalul. *»To be, or no io be, that is the questiun" - A fi sau u nu fi, ^{ta} e chestiunea.* Astfel îşi începe Hamlet renumitul său mono-

log, în care tratează chestiunea cea mai înaltă şi mai importantă a sa ca individ, ci a genului omenesc întreg, chestiunea despre d " tinul omului după desfacerea trupului, de care nu se poate apăra meni, chestiunea că oare mai bună e viaţa sau mai bună e moarte Şi, cumpănind bine toate, Shakespeare ajunge la concluziunea că viaţa o ştim cum e, nu ştim însă cum va fi moartea, şi aşa, în confii ziunea, în perplexitatea, în nesiguranţa aceasta, lăsăm deocamdată viaţa să curgă mai departe, ca la tot cazul mai bună ca moartea. Lnsă Shakespeare cu tare multă poezie ne descrie întreg procesul psihologic prin care trece şi resonamentul ce-l face omul, până ajunge la conştiinţa aceasta.

„J. murt, zice Shakespeare prin Hamlet mai departe, *„înseamnă a dormi, şi nimic mai mult. A şti însă că în somn sefineşte durerea inimii şi miile de lovituri, care sunt moştenirea noastră, este un scop cât se poate mai de dorit. A muri înseamnă a dormi - a dormi! Poate că şi a visa! Da! Aici e capul lucrului! Aceea că nu ştim, că în somnul acesta ce visuri ne vor cuprinde, după ce am aruncat jos ce e pământesc de pe noi, ne sileşte să stăm în loc. Aici e cauza pentru care mizeria poate trăi atâţia ani. Căci cine ar suferi batjocura şi sbi-ciul timpurilor, asuprirea puternicilor, maltratările superbilor, chinul iubirii dispreţuite, întârzierea dreptăţii, batjocura şi dispreţul meritului modest şi tăcut, dacă omul, cu un singur ac, s-ar putea stri-pune pe sine însuşi la odihnă? Cine ar mai purta vreo sarcină, cm ar mai geme şi ar mai asuda în ostenelele vieţii? Numai frica de c®n după moarte - ţara*

nedescoperită, din care nu s-a reîntors nici P *călător - ne face ca mai bucuroşi să purtăm relele ce le avem, d*[eCi] *să fugim poate la altele necunoscute."* Cine, citind admirabila cesta monolog, nu va simţi numaidecât profundul, frapantul ao văr ce se cuprinde în el? Cine nu va simţi numaidecât că aici ^ kespeare, prin gura lui Hamlet, vorbeşte din inima fiecărui ofl> nu face altceva decât că exprimă un adevăr, ce l-am avut toţi

■ un adevăr ce ne conduce pe toţi în viaţă, deşi nu suntem con-,ti despre el; după ce ni l-a arătat însă el cu degetul, îl vedem *Mă* cu toţii. Căci aceea este natura multor adevăruri, ce zac as-ʂe în sufletul nostru, că, dacă le descoperă un singur om şi ni le ;3tă, numaidecât le vedem cu toţii, şi ne mirăm cum de mai înainte [u] le-am văzut. Lucrul stă ca şi cu planeţii de pe cer. Toţi planeţii mişca în sferele cereşti şi astronomii nu-i văd. Când însă un astronom ager descoperă pe unul, atunci arătându-i locul, îndată îl văd şi toţi ceilalţi astronomi, şi se miră că ei mai înainte nu l-au văzut, însă chiar în aceea stă puterea geniului, că vede acolo unde alţii nu văd, deşi le este înaintea ochilor.

Shakespeare şi-a pus întrebarea, că mai bună e viaţa ori mai bună e moartea? şi ne şi răspunde că la tot cazul e mai bună viaţa, fiindcă e cunoscută, pe când moartea e necunoscută. Şi apoi, avân-tându-se la o contemplare admirabilă şi sublimă a vieţii, ne spune şi cauza pentru care trebuie să dea răspunsul acesta.

Eminescu încă şi-a pus aceeaşi întrebare, căci, vezi doamne, a voit să nu rămână îndărătul lui Shakespeare. Când e vorba, în-. să ne dea un răspuns şi el, atunci ne dă răspunsul ce-l dă şcola-care nu şi-a învăţat prelegerea, va să zică că nu poate răspunde id este vorba, apoi, să ne spună că pentru ce nu poate să răspundă, atunci ne plăteşte cu răspunsul că iarăşi nu e în stare să răspun-a întrebarea ce nu l-a silit nimeni să şi-o pună. E[i[bine, însă a-[c]i pentru ce a mai umblat să imiteze pe un Shakespeare? Şi din sta se vede cât a fost de neputincios în cugetarea poetică. Căci rea cugetării unui om se vădeşte tare bine în aceea că, pe cine ""opune a imita, după ce şi-a măsurat odată puterile sale. Câte me-[in]tăţi nu şi-au propus să imiteze pe Homer, şi numai Vergiliu [a] Putut-o face.

Eminescu însă, excentric şi aici ca totdeauna, nu numai că [ro]pus să imiteze pe un Shakespeare, ci şi în Shakespeare şi-a

ales unul din monoloagele cele mai sublime. Ca şi Hamletu] Shakespeare, îşi pune şi el întrebarea: *„To be, or no to be, that i*ʂ i' *question = Afişau a nu fi, aceasta e întrebarea!"* Şi apoi ne râscu [e] de că nu poate răspunde la întrebare, când zice că *„cumpăna o* diri-mi şi azi nu se mai schimbă".* Când ajunge apoi să ne spună b rem, că pentru ce blăstămata aceea de *„cumpănă a gândirii şi azi n se mai schimba",* atunci ne plăteşte cu motivul comic din versul co mic: *„Căci între amândouă stă neclintita limbă"'.* Românul, în umorul lui, la aceasta îi zice: *Sus măciuca, jos nimica!*

Dl. Maiorescu, în 1889, s-a aflat îndemnat a mai scrie im panegir asupra lui Eminescu. Părţile bune, ce le află dl. Maiorescu în Eminescu, sunt tare puţine şi de şi mai puţină valoare, şi chiar pentru aceea nu sunt deloc în proporţiune cu laudele ce ie încărca pe el. Ma dl. Maiorescu recunoaşte că poeziile cele mai mari afle] lui Eminescu suferă de defecte şi imperfecţiuni, poeziile acelea, pe care cei fanatizaţi de cultul lui nu se sfiesc a le asemăna, spre scandalul lumii literare, cu productele cele mai clasice ale grecilor antici. De lucruri de acestea poate că se îngreţoşează chiar şi dl Maiorescu. Şi, cu toate acestea, fanatismul cultului lui Eminescu a trebuit să ajungă acolo unde a ajuns. Căci, dacă dl. Maiorescu, care se bucură de o viaţă aşa frumoasă în România, susţine despre Eminescu că numai el *„a putut ajunge la cea mai limpede expresie a unor cugetăn de adâncă filozofie"*[11], atunci nu e de mirare că se află oameni care nişte poeme de-a[le] lui Eminescu, confuze şi lipsite de orice far' mec, frumuseţă şi graţie, ca *Egipetul, înger şi demon, Călin, Lucea farul* şi altele, nu se jenează a le asemăna cu ce are mai *aâaui*[a] literatura antică grecească, pe care altcum poate nu o cunosc dec după nume. Dacă dl. Maiorescu, spre a-şi proba teza sa despre ,< *dânca filozofie"* a lui Eminescu, citează în panegirul său cosm°e nia cea confuză din satira I ca un model de *,filozofie*[u] şi ^[e] *4*

[1] *Convorbiri literare,* nr. 8 (1 noiembrie), 1889, pp. 641 642.

4

■ *limpede*', atunci de ce să ne mirăm dacă alţii, mai radicali Maiorescu, văd prin Eminescu tot,*filozofia adâncă*[1] si a-

[ca][lo] yjjde asemenea nu e nimic.

Iată pentru ce trebuie să ne ocupăm puţin cu cosmogonia •asta a lui Eminescu, atât de lăudată şi admirată de dl. Maiores-Mai înta i o reproducem aici întreagă:

La-nceput, pe când fiinţă nu era, nici nefiinţă. Pe când totul era lipsă de viaţă şi voinţă, Când nu s-ascundea nimica, deşi ţot era ascuns, Când, pătruns de sine însuşi, odihnea cel nepătruns, Fu prăpastie? genune? fu noian întins de apă? N-a fost lume pricepută, şi nici minte s-o priceapă, Căci ei a un întunerec ca o mare făr-o rază, Dar nici de văzut nu fuse, şi nici ochi care *s-o* vază. Umbra celor nefăcute nu-ncepuse-a se desface, Şi în sine împăcată stăpânea eterna pace' Dar deodat-un punct se mişcă ...cel întâi şi singur! lată-l Cum din haos face mumă, iară el devine tatăl. Punctu-acela de mişcare, mult mai slab ca boaba spumei, E stăpânul fără margini peste marginile lumii. De-atunci negura eternă se desface în fâşii, De atunci răsare lumea, luna, soare şi stihii. •

Acum, precum poate vedea numaidecât oricine, toată cosmogonia aceasta este mai mult confuză decât filozofică şi, afară de :ea> şi „înjghebată" din mai multe sisteme, dintre care unele baroce, care apoi laolaltă formează un tot şi mai baroc. în-daa versul întâi:

La-nceput, pe când fiinţă nu era, nici nefiinţă,

le descriere, care vine înainte în cosmogoniile indice. Versul al doilea:

Pe când totul era lipsă de viaţă şi voinţă,)că în minte teoria filozofică a lui Schopenhauer despre *„vo-*

'M P

■ «ninescu, *Poezii,* p 237

inţă[1]" ca *„dos Ding an sich",* care Kant nu-l putu afla şi fu ţJez vat" lui Schopenhauer.

Versul al treilea şi al patrulea

Când nu s-ascundea nimica, deşi tot era ascuns, Când, pătruns de sine însuşi, odihnea cel nepătruns,

sunt cuvinte goale, polilogism sau palavre, cum zic în România Versul al cincilea

Fu prăpastie? genune? fu noian întins de apă?

iarăşi e din cosmogonia indiană, care însă ne revocă în memorie si pe *Tohu va bohu* din Sfânta Scriptură şi pe *Prima fuit rerum confu-sa sine ordine moles* a lui Ovidiu. Versul ai şaselea

N-a fost lume pricepută, şi nici minte s-o priceapă,

putea rămâne cu totul afară, după ce a zis în versul întâi că pe a-**tnnci** nu era nici fiinţă, nici nefiinţă. Tot asemenea puteau rămâne afară şi versul al şaptelea, al optulea, al nouălea şi al zecelea, cua-tât mai vârtos că zicerile: *„întunerec ca o mare Jar-o rază", „umbra celor nefăcute"* şi *„pace în sine împăcată"* sunt ridicule.

Vine apoi versul al unsprezecelea şi al doisprezecelea:

Dar deodat-un punct se mişcă ...cel întâi şi singur! Iată-l Cum din haos face mumă, iară el devine tatăl.

De atunci răsare lumea, luna, soare şi stihii.

Minunată filozofie! în haos se mişcă un punct şi din m^ carea aceasta se naşte lumea. Hei! dar cine a mişcat punctul acel<

Dacă filozoful nu ne spune, că cine a mişcat punctul acela, lozofia lui nu plăteşte nimica. Vrând-nevrând, ne vine în cosmogonia anticilor atomişti elini, care explicau universul din a ea că, din întâmplare oarbă căzând atomii prin spaţiu, s-a lovit de uei de **lângă** el, acesta de altul şi aşa mai departe, până ce din ci nirea aceasta, ce a luat în atomi dimensiuni tot mai mari, s-a fl

versul. Poate că şi Eminescu la aceasta a reflectat. întâmplarea <& însă nu poate explica universul. întâmplarea oarbă înseamnă o fămplare, a cărei cauză nu o cunoaştem, iar nu o întâmplare fără ca-Şi aşa precum anticilor materialişti-atomişti li s-a pus întreba-, că ce a fost cauza de atomul acela s-a ciocnit de cel de lângă el i'născut „confuziunea" aceea ce se cheamă universul, aşa îi punem a lui Eminescu întrebarea, că ce a fost cauza de s-a mişcat întâi si ingur punctul acela *„mult mai slab ca boaba spumei"* şi, totuşi, *„ştă-npeste marginile lumii"?* Anticii atomişti, aduşi în confuziune, au ilergât la o altă ipoteză, anume că atomii mai grei, căzând mai iute, au ajuns pe cei mai uşori şi aşa s-a întâmplat o ciocnire generală. ' Nici acest răspuns nu corespunde fizicii de astăzi, însă totuşi bieţii s-au încercat a răspunde şi a-şi rotunji speculaţiunea filozofică. Kmi-nescuînsă, filozofând „adânc", nu ne dă nici un răspuns la ceea ce e lucrul de căpetenie în toată cosmogonia lui filozofică, ci aşteaptă de la noi să-i credem absurditatea că în haos s-a mişcat un punct de sine, fără cauză, şi de atunci *„răsare lumea".* Dacă pe dl. Maiorescu îi ulţumeşte o atare filozofie, ma o şi admiră, nu-i stricăm plăcerea. i zicem atâta, că Eminescu, în toate versurile acestea, a dat proba mai evidentă de o cugetare confuză, şi chiar pentru aceea n-a zis - în ele. Dacă Eminescu ar fi studiat cum se cuvine cosmogoni-diene, cum se susţine despre el, şi de acolo şi-ar fi format o ab-ctiune filozofică, atunci n-ar fi ajuns la cosmogonia

aceasta ab-^ ci, desigur, la cosmogonia creştină, cu care cele indice, în ulti-consecinţe, au foarte multă asemănare, încât si ele sunt o relic-§i desfigurată, a tradiţiumi primitive a genului omenesc.[2]

Dl. Gherea, la pag. 25 din criticele sale, face lui Eminescu *VQ,* că de ce a pus în versuri „cosmogonia indică" şi nu cea mo-l [cu] concepţia ei despre *„mişcarea eternă"*[1]. Dl. Gherea, deşi e

[2] *V^P^chickte [des] Materialismul*

Ucken, *Die traditionen des Menschengeschlechtes.*

tare citit şi tare destru în arta de a scrie, totuşi nu a văzut că, cu [c] cepţia *„moderne?* despre *„mişcarea eternă"* poate fi vorba despre o ginea unui sistem, bunăoară a celui solar, nu poate fi vorba însă d spre originea lumii. Căci, dacă mişcarea e *„eternă"",* atunci şi lum[ea] *„eternă"*[l], şi de un început al ei nu poate fi vorbă. Şi Eminescu aici, p[re] cum e evident, nu a voit a descrie originea sistemului solar, ci a lumii Apoi, concepţia *„modernă""* despre *„mişcarea eternă"*\ chiar în urma progreselor fizice de astăzi, devine din ce în ce tot mai nemodernă. Căci dl. Gherea, desigur, va fi auzit de procesul fizic din natură, după care căldura încontinuu se străformă în mişcare mecanică, şi mişcarea mecanică în căldură. însă căldura născută din mişcarea mecanică nu totdeauna se precare iarăşi întreagă în mişcare mecanică. Mergând tot astfel lucrul, universul trebuie să ajungă la un punct, când toată mişcarea mecanică se va preface în căldură şi atunci, echilibrându-se toate diferenţele de căldură, în univers va fi un repaos al morţii, *„mişcarea eternă""* va avea un capăt, de unde de sine urmează că *„mişcarea eternă:'* a trebuit să aibă şi un început. Tot procesul acesta se cuprinde în legea chiar *„modernă"* a fisicei, că „entropia universului tinde spre un maxim". Şi[ca] să se vadă că concepţia „modernă" despre „mişcarea eternă" cât de nemodernă începe a fi, citäm aici chiar cuvintele alor doi fizicieni moderni, anume Helmholtz, care, în scrierea sa *Ueberdie Wechs& wirkung der Krăfte,* scrie astfel: „Wenn das Weltall seiner physi* lischen Prozesse iiberlassen wird, wird endlich aller Kraftvorrat Wârme iibergehen, und alle Wărme in das Gleichgewicht der B> peratur kommen. Dann ist jede Moglichkeit einer weiteren Vi derung erschopft, dann muss vollständiger Stillstand aller N^ zesse von jeder nur moglichen Art eintreten."[l] Şi Fick, care,

[1] Dacă universul îşi va urma neconturbat cursul proceselor sale fisicale, în urma toa^,.^^ vor birifumui în călduri, si toată căldura va ajunge în un ecuilibru de iemperaiuri. [Alun^,ese]lc «[a] orice posibilitate a unei schimbări mai departe, atunci vor trebui să stea în loc toate pr de orişice gen ar fi acelea.

, sa *Die Naturkrăfte in ihrer Wechselbeziehung,* scrie: „Wir seri uns somit vor folgende bedeutsame Alternative gestellt. Entwe-• sind bei den hochsten, allgemeinsten und fimdamentalsten Ab--tionen der Naturwissenschaft wesentliche Punkte ubersehen, o-•. wenn diese Abstactionen wollkommen streng und allgemein niltig sind - dann kann die Welt nicht von Ewigkeit her da sein, son-*Izft* sie muss in einen von heute nicht unendlich entfernten Zeit-mkt durch ein in der Kette des natiirlichen Causalnexus nicht be-ffenes Ereigniss, d. h. durch einen Schopfungsakt entstanden in"[1] Iar legea entropiei o poate afla explicată tare bine în *Lehr-buch der Physik* de dr. Paul Reisz.

Arn vârât lucrările acestea aici, pentru ca să se vadă ce i-filozofice materialiste sunt prin cercurile pentru care Ernines-cue un „geniu". Materialismul, care în lume nu cunoaşte Dumnezeu, nu suflet, ci numai materie, are adepţi şi prin alte ţâri, Germa-i, Italia, Francia, Anglia. Nu şi-a putut însă nicăieri câştiga mai iltă valoare decât valoarea unui sistem filozofic. în cercurile e-lesciane însă, trece de o invenţiune modernă nerăstumabîlă, [în]-t d-nii Gherea, Petraşcu şi alţii foarte des nici nu mai vorbesc e sufletul omului, ci numai despre „creierii" ca cauză a tutu-snomenelor psihice, ca şi Eminescu, care îşi cearcă lumea în *dositul creier"'.* Cercurile acestea ar face tare bine, dacă şi-ar lua & ceea ce a scris un mare naturalist, berlinezul Du Bois Rey-[ln]d, în disertaţiunea *Ueber die Grenzen des Naturerkennens = De-rginile cunoştinţei naturii,* ţinută în congresul naturaliştilor 72, care, deşi de renume european pe terenul ştiinţelor fi-[:i] pe departe nu este aşa excentric în preţuirea rezultatelor [;"] ale fizicii, ceea ce a exprimat chiar prin cuvintele unui

'No,

ile în JITI?[1] P^' înaintea unei alternative de mare moment. Sau fură trecute cu vederea puncte fracţiunile cele mai înalte, mai generale şi mai fundamentale ale ştiinţei naturei, sau, v[Cl a] treb"" [a_ces'ea sur']i depline, stringente şi cu valoare universală, atunci lumea nu poate fi [111] ^Parte d ^ [Se nască] P[1]™ ° întâmplare necuprinsă în catena nexului cauzal şi în un timp nu [ce]l de astăzi; va să zică, a trebuit să se producă prin un act de creaţiune.

mare bărbat luate de motto: „în Nature's infinite book of little we can read."* Iar dacă, odată, cercurile acestea au jurat zitivismul francezului Auguste Comte, care crede că din lejr turii se vor putea explica oarecând prin progresul ştiinţelor! nomenelor sufleteşti, atunci să aştepte cel puţin până atunci nu se grăbească cu anticiparea.[2] în atari cercuri, altcum nu e în' ^ re că Eminescu trece de „geniu".

Tot asemenea lipsă de cugetare sănătoasă, de unde se plică lipsa de armonie, naturalitate, rotunjire şi

consecinţă la [W nescu, aflăm şi în celelalte poezii a[le] lui. în *Rugăciunea unui dac* toate dorinţele dacului sunt aşa de nefireşti, [în]cât rugăciunea întreagă mai bine ar merita numele de rugăciunea unui nebun. Căci oare-i este mintea la loc aceluia care se roagă ca Dumnezeu:

Să blasteme pe-oricine de mine-o avea milă, Să binecuvânteze pe cel ce mă împila, S-asculte orice gură, ce-ar vrea, ca să mă râdă, Puteri sa puie-n braţul ce-ar vrea să mă ucidă. Şi-acela între oameni devină cel întâi, Ce mi-ar răpi chiar piatra ce-oi pune-o căpătâi. Străin şi făr-de lege de voi muri arunce, Nevrednicu-mi cadavru în uliţă-l arunce, Şi-aceluia, Părinte, să-i dai coroana scumpă, Ce o s-asmuţe câinii, ca inima-mi s-o rumpâ. Iar celui ce cu pietre mă va izbi în faţă. îndură-te, stăpâne, şi-i dă pe veci viaţă.

Şi apoi, ca tot lucrul să fie şi mai haotic, pune în gura ^ lui idei creştine despre Dumnezeu, luate din Sfânta Liturgn[ie]> sunt:

Sus inimile voastre, cântare aduceţi-i! El este moartea morţii şi învierea vieţii!

' Noi putem ceti puţin în cartea infinita a Secretelor iiituiii. . s

[2] A se vedea abstrusul op al lui Comte, *Cours de philosophie positive,* iată mai p« *la philosophie positive.*

Si acestea, apoi, le amestecă cu idei panteistice de a[le] lui ca cele din versul:

Căci unul erau toate şi toate erau una,

ooi moartea şi-o pofteşte în sensul materialismului modern a[l] 'ijBuchner, Moleschott şi alţii prin versul:

Şi-n stingerea eternă dispar fără de urmă,

ca haosul să fie deplin, dracul se roagă la Dumnezeu ca la un zeuhomeric, supus la „ură şi blăstămuri" numai din capriciu şi sim-! sau antipatie omenească către cineva, prin versul:

Spre ură şi blăstămuri aş vrea să te înduplec,

Acum, să-şi închipuiască cititorii pe un dac care îşi compune o rugăciune din Evanghelie, din Spinoza, din Biichner şi din Homer, şi apoi îşi vor putea face idee despre labirintul ce a fost în capu! bietului Eminescu.

încă şi mai nelogică, nenaturală şi în contrast cu toate ide-
wstre omeneşti corecte despre Dumnezeu şi diavolul este po-
ia *înger şi demon,* confuză şi încurcată ca nodul gordian. Şi în
sta, Eminescu a decopiat numai foarte rău o idee, ce o a aflat
[7]*aust* a[l] lui Goethe, căci laudele unora l-au făcut pe bietul om
e a imita pe genii cei mai mari ai omenimii. Când Faust
Goethe ajunge în Paradis, îi cântă îngerii:

Wer immer strebend sich bemiicht, Den konnen vir erlosen.[1]

n aşa Faust, deşi condus de diavolul Mephistofeles, a guste Plăcerile lumii, a ajuns ia mântuire, ia împăcare cu Dumne-'ttni că întreagă viaţa sa s-a nevoit spre ceva în credinţă bună. După norma lui Dr. Faust purtat de diavolul Mephistofeles ^ croiască şi Eminescu demonul său. Demonul lui Emines-

[111] nrîntui pe oricine se mîntuieşte nevomdu-se.

cu însă e un blestemat şi jumătate toată viaţa, căci însuşi ne

Am voit viaţa-ntreagă să pot răscula poporul Cu gândirile-mi rebele contra cerului deschis,

şi, cu toate acestea, şi blestematul de demon a lui Eminescu s-a mântuit ca şi Faust, care a fost în credinţă bună, ma s-a împăcat cu Dumnezeu iară să-şi recunoască greşeala barem, căci despre Dum. nezeu ne spune că

El n-a voit să condamne pe demon, ci a trimis Pe un înger să mă împace, şi-mpăcarea e amorul.

Nici un atare Dumnezeu, nici un atare demon nu pot nicidecum avea locul în mintea omenească, atâta-s de monstruosi si cu colţuri. A face blăstămăţie toată viaţa şi, fără părere de rău şi îndreptare, totuşi a ajunge la împăcare cu Dumnezeu nu poate zice decât Eminescu, care virtuoşilor şi criminaliştilor le-a croit aceeaşi *„adâncime".* Morala din *Faustul* lui Goethe încă nu e nici pe departe corectă. Ea e morala aceea uşuratică a humaniştilor şi francmasonilor, rezumată în cuvintele unei poezii tare cunoscute în Germania: „Lustig gelebt und selig gestorben" *. Morala lui Eminescu însă din culminaţiunea poemei acesteia este infinit departe chiar şi de a *Faustului* lui Goethe şi se poate rezuma în cuvintele *infam gelebt und selig gestorben,* despre ce şi diavolul e convin că nu e cu putinţă. A lui Faust este o specie de morală uşoara, cu am zice, de pe stradă. A lui Eminescu însă o morală din cloace-

Vom mai considera logica numai din o singură poez* apoi vom trece la originalitatea lui

Eminescu. Aceasta este po populară de la pag. 169. în poezia aceasta pune Eminescu c lui următoarea întrebare-salutare, plagiată mai din cuvînt în [c] din poezia populară de prin Ardeal:

Codrule cu râuri line. Vremea trece, vremea vine,

* A trăi voios si a muri fericit

-l46-

Tu, din tânăr precum eşti, Tot mereu întinereşti.

La întrebarea-salutarea aceasta pune Eminescu pe codru -nună cauza pentru care el tot întinereşte. Şi iată cât de hăbăuc la Eminescu codrul, când îi răspunde astfel:

Ce mi-i vremea, când de veacuri Stele-mi scânteie pe lacuri, Că de-i vremea rea sau bună, Vântu-mi bate, frunza-mi sună, Şi de-i vremea bună, rea, Mie-mi curge Dunărea.

Au nouă nu ne *scânteie stelele pe lacuri",* nu ne *„curge Dunărea[1]'* şi pe *„vreme bună"* şi pe *„rea"?* Şi noi totuşi îmbătrâ-iim. Ce au acestea cu întinerirea codrului? Apoi, la bietul codru îi mai *„bate vântul"* şi pe *„vreme buna[1],* şi pe *„rea"* şi îi *,^unăfrun*-i" si iarna, când n-o are, şi încă ce e mai mult, aceasta îl face să tot „întinerească". Poezia noastră populară încă greşeşte câteodată contra logicii. Nicicând însă ca Eminescu în imitaţiunea aceas-irdă a ei. A saluta codrul astfel, şi apoi a primi un atare răs-i este egal cu salutarea şi răspunsul comic românesc:

- Bună ziua, babă!
- Castraveţi pe barbă!

***

Să mergem acum la o chestiune nu mai puţin însemnată ca te până acum. Aceasta este chestiunea originalităţii lui E-

[Cu'] ignorată, nu ştim înadins sau nu, de cei mai mari lăudă-«săi.

[)n]ginalitatea ideilor pe dreptul se consideră de una din [e] mai de căpetenie a[le] unui geniu adevărat, căci în [te] mai bine bogăţia cea mare a tezaurului ce zace în su-[Wlm]ml

-l47-

Nu voim însă prin aceasta să zicem că ideile se produc tnt deauna ele de la sine în mintea geniului, fără de nici un impuls *fa* afară. Căci, fără de atari impulsuri, cei mai mulţi genii ar rămân improductivi. Impulsurile acestea vin de multe ori de la medici social şi literar în care trăieşte geniul, de la ocupaţiunile, observă-rile şi simţirile lui, ma câteodată şi o întâmplare, micuţă şi neîn. semnată în sine, poate să dea un atare impuls cugetării geniului [înjcât pe încetul ajunge la rezultatele cele mai uimitoare. 0 singură idee a filozofului englez Hume a dat însă filozofului german Kant, ca să-şi construiască sistemul său filozofic. Când fizicul filozof Newton sta culcat în grădină, a văzut din întâmplare cum a căzut un măr jos de pe pom. Căderea mărului l-a făcut să-şi pună întrebarea, că dacă cade mărul ia pământ, pentru ce nu cade şi luna? Şi, meditând în mintea lui cea ageră şi pătrunzătoare asupra deosebirii între căderea mărului şi necăderea lunii, a ajuns la aflarea teoriei fizice despre gravitaţiunea universală, una din inven-ţiuniie care fac mai mult onoare geniului omenesc.

Impulsurile acestea nu scăresc cu nimic valoarea şi însemnătatea geniului.

Cu totul altcum stă lucrul cu sufletele mediocre, care afectează numai puterea şi avântul geniului fără de a le avea. La atari suflete, impulsurile nu o dată degenerează în o simplă decopiere sau străvestire de idei. Aflând atari suflete undeva o idee oarecare plâţ[u'] tă şi atrăgătoare sau interesantă, se agaţă numaidecât de ea. Fiind i^ să sufletul lor slab, gol şi lipsit de avânt, ideea, oricât de plăcuta, trăgătoare şi interesanta, nu poate să dea ansă, ca în un atare su să se nască alte idei noi, care poate încă să o întreacă pe cea dm Ci bietul suflet, care afectează puterea geniului, [pe] care nu *o* câtva timp înţepeneşte lângă ea. După aceea, se apucă, se agata şicurava de ea, o învârte, o întoarce, o suceşte, o chinuieşte, P^"[1] cu multă trudă îi dă o altă formă, rămânând fondul tot acelaşi, Ş[1]

- 148-

ggţe în lume cu ea ca cu o idee originală a sa, şi nu odată îi şi suc-*Aei* îmbăta şi a înşela pe mulţi. Un atare om afectând pe „geniul" •te numai un simplu copist, care, în urmă, înaintea oamenilor cugetători şi instnutf trebuie să se facă de râs, căci de râs e cel ce afec-,[aZ]ă originalitatea şi el în adevăr nu e decât o copie slabă. Atari copii de prin alţi autori în adevăr geniali întâlnim foarte multe prin E-niinescu, şi încă făcute atât de fără spirit, [în] cât originalul pare mai mult desfigurat şi străvestit decât decopiat. Vom aduce numai câteva exemple. La pagina 61 din colecţiunea poeziilor lui Eminescu, aflăm următorul sonet scurt ia Veneţia:

S-a stins viaţa falnicei Veneţii, N-auzi cântări, nu vezi lumini pe valuri, Pe scări de marmură, prin vechi portaluri Pătrunde luna, înălbind păreţii.

Okeanos se plânge pe canaluri, El numa-n veci e-n floarea tinereţii, Miresei dulci i-ar da suflarea vieţii, Izbeşte-n ziduri vechi, sunând din valuri.
Ca-n ţintirim tăcere e-n cetate. Preot rămas din a vechimii zile San Marc sinistru miezul nopţii bate.
Cu glas adânc, cu graiul de sibile, Rosteşte lin în clipe cadenţate: „Nu-nvie morţii! e-n zădar copile!"
Atâta e întreg sonetul, despre care zice dl. Gherea: „Măreţ Cine ştie câte ceasuri acest tablou a muncit pe poet, cine ştie,
nopţi poate nu l-a lăsat odihnei?" » Da! suntem si noi de acord
iu HI p
sa odhe D sutm i o d c 'i ea °& Eminescu a muncit poate multe ceasuri, ma chiar a kW acesta, însă - şi aici e capul lucrului - a muncit nu ca ca să-l strice, fiindcă de multe ori are omul foarte mult â
sâ-i f W
de ju ca*c*
'GWa,s/
pană strică ce a făcut altul. Căci tot sonetul acesta nu l-a
"«du critice, p 143

- 149-

„înjghebat" Eminescu din sufletul său, ci l-a decopiat foarte rău străformare din sonetele poetului german Platen.
Platen a călătorit la 1814 la Veneţia. Veneţia de astăzi f cu Veneţia doamna mărilor de oarecândva l-a impresionat tare dânc. Şi sub impresiunea aceasta a compus Platen *Sonette aus V nedig,* care putem să zicem că sunt din productele cele mai perfec te ale literaturii germane. Sonetele acestea au căzut şi în mâna b Eminescu şi ce a fost mai frumos în ele, aceea a decopiat tare urât în sonetul său la Veneţia. Si, ca să se vadă evident decopierea aceasta, le vom şi alătura lângă olaltă. Unul din sonetele lui Platen la Veneţia se începe astfel:
Venedig liegt nur noch im Land der Traume Und wirft nur Schaîien her aus alten Tagen, Es liegt der Leu der Republik erschlagen, Und odefeiern seines Kerkers Räume.i
Astfel Platen îşi începe sonetul său cu un suspin adânc, căa-şa a pierit Veneţia cea de demult, [în]cât n-a rămas nimic din ea, CIBI nu rămâne nimic din un vis, că cea de astăzi e numai umbra celei vechi, că leul, emblema republicii veneţiene, zace astăzi ucis, şi localurile cele mari a[le] prinsorilor * statului, în care s-au întâmplat oa-recând atâtea lucruri, astăzi stau pustii şi odihnesc ca în sărbătoare De suspinul acesta pătrunzător s-a agăţat Eminescu şi l-a decopi» sau mai bine zis l-a desfigurat cu totul în strofa dintâi din sonetul sau
S-a stins viaţa falnicei Veneţii, N-auzi cântări, nu vezi lumini pe valuri, Pe scări de marmură, prin vechi portaluri Pătrunde luna, înălbind păreţii.
Cât de sublim începe Platen suspinul său: că Veneţia d
dca
recând nu mai e decât în ţara visurilor, şi nu mai vedem <
[1] Veneţia nu mai e decât în ţara visurilor, si nu mai aruncă încoace decât umbră *îx* "' Leul Repubhcei zace ucis şi localele carcerelor sărbătoresc pustii.
eca
p ş
* **prinsoare** = închisoare.

- 150 -

ei! Cât de comun şi fără avânt începe Eminescu, că: *„S-a stins a falnicei Veneţii!*", ca şi cum ar vorbi de un lucru tare ordinar. st de adânc şi plin de înţeles e mai departe suspinul lui Platen, că ui republicii veneţiene zace trântit la pământ, şi închisorile stau justii, nu se mai împlineşte nimic în ele, ca şi cum ar ţine sărbătoa-ei Cât de ridicul este Eminescu când, şchiopătând după Platen, zice mai departe:
N-auzi cântări, nu vezi lumini pe valuri, Pe scări de marmură, prin vechi portaluri Păininde4uaa, înălbind păreţii.
Căci cine a fost în Veneţia, ştie că *„cântări"'* se aud şi *„lumini"* se văd şi astăzi *‚pe valurt,* şi *Juna pătrundea pe scări de marmură şi prin portaluri'* şi *„înăîbea păreţii"* şi în timpurile Veneţiei falnice de oarecândva. Nu cântările, nu luminile, nu luna au fost mărirea de oarecând a Veneţiei, ci puterea ei cea mare, simbolizată prin leu, peste care plânge Platen fiindcă acum e trântit la pământ şi ucis. Până aici a decopiat Eminescu foarte slab pe Platen. Mai slab l-a «opiat însă în strofele următoare. Pătruns şi mistuit de durere în fata Veneţiei, zice Platen foarte frumos în sonetele acestea la Veneţia:
Es scheint ein langes, ewiges Ach zu wohnen In diesen Luften, die sich leise regen, Ausjenen Hallen weht es mir entgegen, Wo Scherz und Jubel sonst gepflegt zu thronen.
Das Rad des Gliicks kann nichts zuriich bevegen. [1]

, Lui Eminescu i-au plăcut de tot tare versurile acestea. Şi pe El însă nu s-a mulţămit numai cu plăcerea, ci, după datina
^aidecât şi-a cugetat, că pentru ce să rămână el îndărătul lui [v]mt ^ [a]P[Ucă] Şi ideile din versurile acestea le îmbracă în alte cu-
[1] k^ul lui *Ach,* ce i se pare lui Platen că îl aude în Veneţia prin
^ în car7j,[m aeru] acesta, ce adie încet, locuieşte un 0! lung şi etem, ce suflă spre mine din şalele "[au locu]it decît glume şi voie buni.....Roata norocului nimic nu o poate mişca îndărăt.

aerul care de-abia adie, Eminescu, necumpătat ca totdeauna, pn[e] zeul Okeanos ca *„jă plângă pe canalurt;* în locul versurilor lui Pi ten, că roata norocului nimica nu o poate mişca îndărăt, va să z **nimica** nu poate reda Veneţiei gloria din trecut, Eminescu pune Okeanos să *„izbească în ziduri vecht* şi *„jă sune din valurf* ca v neţiei să-i poată da iarăşi viaţa din trecut; şi în urmă, în locul suspinului, care lui Platen i se pare că-l aude din şalele, unde mai demult domnea gluma şi voia bună, Eminescu pune versul: *„ca-n tintirin tăcere e-n cetate".*
Cât de natural, pătrunzător, ma chiar zguduitor e suspinul original al lui Platen! Din contră, cât de nefiresc, silit şi ridicul a[l] copistului Eminescu! Căci, oare nu e cât se poate mai nefiresc a zice că Okeanos, adică marea, izbeşte astăzi în ziduri şi sună din valuri, ca să dea Veneţiei iarăşi viaţa de oarecândva, când desigur şi a-tunci a izbit în ziduri şi a sunat din valuri ca şi astăzi. Pentru ce a sunat şi izbit marea dar atunci? Nu cumva atunci de voie bună, iara-cum de supărare? Mai nefiresc este a zice că zeul Okeanos a aşa de stupid, de cugetă că, prin sunetele şi izbiturile acestea, va putea da iarăşi „miresei dulci suflarea vieţii". Admirabil tablou! A te izbi de cineva, ca să-l învii!
La capătul sonetului acestuia, zice Platen iarăşi tare frumos
Nun steht ein Dichter an den Prachtgeländern
Der Reisentreppe staunend und bezahlet
Den Thränenzoll, der nichts vermag zu ändern.[1]
Versurile acestea asemenea l-au mişcat adânc pe şi iute s-a apucat să le străforme şi apoi să le dea pe numele său. mai cât toată străformarea lui e ridiculă, precum poate oricine v tare uşor, asemănând versurile acestea a[le] lui Platen cu cele *a* mă din sonetul lui Eminescu. în locul poetului lui Platen, care p
[1] Acum stă uimit un poet la parapetul pompos al treptelor gigantice si plătește în i#-care însă nimic nu poate schimba!
imit"""

p
mit şi plânge amar, că nu poate schimba nimic în soarta Veneţi-Rminescu pune orologiul din Biserica San Marco, *„jjreot rămas - vechimii zile",* să spună lui Okeanos că în zadar se tot izbeşte, că lege a universului ca morţii să nu mai învie, şi aşa nici Veneţia de arecând nu va mai învia. Abia pot să existe nişte figuri mai urâte şi iai fără gust ca acestea. A numi biserica preot şi apoi pe preot a-l face ceas, care bate într-o ureche, şi apoi pe ceasul acesta a-l pune să nredice cu *„ffox de sibile"* filozofia lui Schopenhauer zeului Okea-)s că morţii nu mai învie, este un tablou cât se poate mai fără gust, i care nu ştii, să râzi sau să-ţi fie fie milă de truda bietului Emines-cu, sau de batjocura ce o încarcă pe nobilul Platen. Apoi, e drept că San Marco e biserică foarte veche, de pe la capătul secolului aî zece-:a, va să zică din evul mediu, evul credinţei în învierea morţilor. Dacă însă, după Eminescu, Biserica San Marco din Veneţia este un preot din evul în care fu ridicată, va să zică un preot din evul mediu, atunci apoi pe lume nu poate fi o absurditate mai mare ca a zice că un preot din evul mediu învaţă că nu învie morţii. în urma acestora, cre-m că şi adoratorii cei mai mari a[i] lui Eminescu încă vor concede itreg sonetul acesta este o copie desfigurată din Platen. Şi, cu toa-tea, nu ne putem mira destul că dl. Manlra, în Antologia din ii români edată de dânsul ca unei flori alese, a făcut loc şi copiei ia, ma în notă reproduce şi cuvintele d-lui Gherea despre ea. La pag. 123 se începe poezia lui Eminescu intitulată *Poftea codrului* în modul următor:
împărat slăvit e codrul, neamuri mii îi cresc sub poale, Toate înflorind din mila codrului Măriei Sale. Lima, soare şi luceferi el le poartă-n a lui herb, Imprejuru-i are dame şi curteni din neamul cerb, Crainici iepurii cei repezi

purtători îi sunt de veşti, Filomele-i ţin orchestral şi izvoare spun poveşti.
'espre originalitatea comparaţiunii acesteia nu vom zice | ' ăsă*n aici să urmeze versurile acelea din Heine, de la ca-
- 153-
re şi-a împrumutat „geniul" nostru întreaga comparaţiune, si a o a străformat după placul lui destul de rău. Astfel, Heine îş| jn pe poezia sa *Der Hirtenknabe* în modul următor:
Konig ist der Hirtenknabe, gruner Hugel ist sein Thron, Ueber seinem Haupt die Sonne, ist die grosse goldne Kron, Ihm zu Fiissen liegen Schafe, weiche Schmeichler rothbekreuzt-Kavaliere sind die Kălber, und sie wandeln stolzgespreizt. Hofschauspieier sind die Bocklein, und die Vogei und die Kuh Mit den Fîoten, mit den Glocklein sind die Kammermusici.[1] Dl. Maiorescu, la pag. 23 din critica poeziei române, aduce versurile acestea a[le] lui Heine ca un model de comparaţiune poetică. Şi pe dreptul.
Ne-ar plăcea a şti, oare cutezare-ar dl. Maiorescu a aduce ca un model de comparaţiune şi versurile citate a[le] lui Eminescu, de-copiate şi străformate din Heine? Gustul „fin" al d-lui Maiorescu cu greu credem că s-ar putea desfăta în comparaţiunea codrului cu împăratul, aşa cum a „înjghebat-o" Eminescu gângurind după Heine. Ci dl. Maiorescu desigur că s-ar scandaliza mai întâi în titula ce o dă Eminescu codrului, „împăratul cel slăvit", pe care, în loc de Maiestate!, îl intitulează per Măria Ta!, ca şi cum n-ar fi împărat, ci numai un vodă *„jărac în ţară săracă, care îşi apără sărăcia şi nevoile'*-Apoi de purtarea lunii, soarelui şi a luceferilor în *„herb",* desigur ca s-ar îngreţoşa, iar de izvoarele care „Măriei Sale" îi *„jpun poveşti* ■ i-ar veni să râdă bine. Şi totuşi, înaintea d-lui Maiorescu, copistul ce slab Eminescu este un „geniu", iar Mureşanu un pitic.
Am zis în alt loc că Eminescu nimic n-a afectat aşa
mult
ca melancolia. Aceasta l-a făcut să se ocupe cu melancolicul p
' în traducere românească:
Ca un rege e păstorul, tron e dealul înverzit, Iar coroana c deasupra soarele cel strălucit. La picioare îi sunt mieii, curtizani linguşitori, Cavaleri îi ăunî viţeii, ce aleargă printre fion. Ţapii sunt actori de curte, iar când paseri ciripesc, Clopotele când răsună, fac orchestrul cel regesc.
-l54-
i
an Lenau. Dacă Eminescu însă, prin studiul lui Lenau, s-ar fi îndemn[at] numai a-şi însuşi sieşi modul de cugetare şi simţire ji Lenau, pe care apoi l-ar fi ştiut aplica la inspiraţiunile sale
etice, care, în urma diversităţii împrejurărilor în care au trăit amar fi trebuit să fie diverse de a[le] lui Lenau, dacă, zicem, Emi-
»scu s-ar fi mulţumit numai cu atâta, atunci n-am avea nimic de
• în contră. Căci aşa cevaau făcut nu o dată scriitori si poeţi de primă calitate. Ma există epoci întregi, direcţiuni şi scoale literare,
j care le caracterizează un mod knumit oarecare de cugetare şi simţire ce-şi are originea în bărbaţii mari creatori ai acelei epoci, şcoa-
• sau direcţiuni. Ne provocăm pentru timpul mai nou la şcoala romantică resuscitată în Francia de Chateaubriand şi in Germania de
ii Schiegel, şi ia şcoala realistă cu drasticul şi extremul ei reprezentant, francezul Zola.
Eminescu însă, în loc de a-şi însuşi numai modul cel în a-devăr simpatic în cugetare şi simţire a[l] lui Lenau, a împrumutat o idee de a lui, pe care apoi, înfundând-o în uzina creierilor sâi şi ungându-o cu pesimismul lui cel urât, a desfigurat-o întru atâta, [în]câtde abia se mai poate cunoaşte.
Intre poeziile lirice are Lenau una intitulată *Der Indijferen-tist*> [car]e se începe şi se fineşte cu strofele următoare:
Ob Du ein Socrates den Schierlingsbecher Auf's Wohl des Vaterlandes lăchelnd trinkst, Ob Du, ein schnoder, teuflischer Verbrecher Vom Henkerbeil getrqffen fluchend sinkst, Ist just so wichtig, als: ob nur im Kreise Einfb'rmig stets das Aufgussthierchen schwimmt, Ob es vielleicht nach rechts die grosse Reise, Vielleicht nach links im Tropfen unternimmt. [1]
Sdijj.,[1],^[1] Socrate, care bei zâmbind paharul de venin spre binele patriei, de eşti un criminalist
■•fiCorie înoais"[n0] [Cazn] [tr^ur^r>i] [iovn1] [nc] [sceiinc]« camificelui, este chiar asa de momentus, ca >i cânii.
«a in o formă în cerc, sau poate-şi întreprinde lunga-i călătorie în picur spre dreapta sau
-l55-

Cugetele şi concluziunea aceasta curioasă însă nu sunt afi lui Lenau, ci a[le] indiferentistului, a[le] sufletelor blazate
care virtutea nu mai are nici o valoare. Lenau le-a exprimat i în versuri tare frumoase. Atari cugete însă se nimeresc însă de nune în pesimismul lui Schopenhauer. De unde Eminescu le-a si d clarat de ale sale şi le-a şi îmbrăcat în versurile citate de noi de dom ori, în versurile acelea în care, ca şi indiferentistul lui Lenau, ma în că mai radical ca el, virtuţii nu-i ascrie mai multă valoare ca cnmei Lenau pentru lumea întreagă n-ar fi păşit în lume cu cugete de acestea ca cu un codice etic al său. Tot simţul moral s-ar fi revoltat în el. Eminescu însă nu şi-a făcut nici cel mai mic scrupul, ci le expune cu toată răceala unui suflet tâmpit şi a unei inimi amorţite.
Şi acesta nu este singurul caz, că Eminescu şi-a luat ideea din Lenau. Ma nu o dată a folosit şi întorsuri de vorbire şi alte particularităţi de ale lui Lenau, însă totdeauna aşa, că graţia lui Lenau în Eminescu s-a pierdut cu totul.
Eminescu a scris şi vreo patru poezii în stil popular. Vezi bine că, după lăudătorii lui Eminescu, toate poeziile acestea suni originale a[le] lui Eminescu, şi din poezia populară n-a împrumutat decât numai forma. Astfel, una din poeziile acestea populare a[le] lui Eminescu, publicată în colecţiunea făcută de dl. Maiores-cu la pag. 14, se începe cu cuvintele următoare:
Ce te legeni, codrule, Fără ploaie, fără vânt, Cu crengile la pământ?
Acum, cum că cât de original este începutul acesta, $ putea face cititorii idee, dacă îl vor asemăna cu începutul*nrTC&*. rei poezii populare publicate deja în colecţiunea d-lui PofflP[1]
Bradule, brăduţ de jale, Ce te legeni aşa tare Fără boare, iară vânt, Cu crengile la pământ?
-l56-
Dacă Eminescu în poezia aceasta şi-a propus să plagieze
zia populară de mai sus, atunci pe dreptul am aştepta să nu fie
I puţin absurd faţă cu poporul. Poporul a ştiut cel puţin atâta, că
adul se poate legăna de boare şi de vânt, nu însă codrul. La Emi-
>scu, se leagănă însă nu bradul, ci chiar codrul, şi încă nu de vânt
si boare, ci de „ploaie".
La 5 iunie 1883, se întâmplă în Iaşi cu mare solemnitate dezvălirea statuii lui Ştefan cel Mare. Din incidentul serbării acesteia, Eminescu compuse Doino, ce se află la pag. 175 din colec-tiunea poeziilor lui. Oricine va citi poezia aceasta, la întâia privire poate afla numaidecât că ea stă din două părţi, între care numai a-cela va afla legătură, care cunoaşte ideile politice a[le] lui Eminescu, după care întreagă partida liberala din România constă numai din străini, în contra cărora apără el ţara în coloanele ziarului *Timpul* ca redactor, şi atunci şi ca poet. Aceştia vor şti, că pe cine înţelege Eminescu când, în partea întâia a *Doinei,* vorbeşte că ţara e plina de străini eruciş-curmeziş. Aceasta e singura poezie în care, multă avariţie, ne aminteşte şi pe noi, românii de dincoace. Nu face însă aceasta din durere către noi, ci singur numai din moti-:a nu cumva să i se impute că poezia lui este o poezie în care >une în versuri ideile sale politice, prin ce s-ar fi făcut vinovat călcarea legii iscodite de dl. Maiorescu, că ideile politice nu gura ca obiect al poeziei. De aceea ne-a vârât şi pe noi în par-itaia a *Doinei,* ca oarecumva să apară că vorbeşte ca om de tjd, care, în faţa statuii lui Ştefan cel Mare, nu are altă durere [ecat] a partidei sale politice.
Partea a doua a doinei acesteia, afară de cele două versuri
[nă], este în adevăr foarte frumoasă, ma putem zice că clasică
wabilă, [înjeât, când în ziua dezvelirii statuii lui Ştefan cel
[a] citit în o întrunire a „Junimii", mai mulţi din cei de faţă
[3r]ăţişat şi, de eram şi noi de faţă şi dacă cu privire la origi-
- 157-
nalitatea ei aveam convingerea ce o au avut ceilalţi, l-am fi ^ ţişat şi noi. Căci credem că, oricine ne va da dreptul, partea ace **' a doinei este un cap de operă, şi e rar românul pe care să nu-l tazieze. De unde a fost un ce tare firesc, că o atare poezie ™ cu ocaziunea unei solemnităţi ca dezvelirea statuii lui Ştefan Mare, i-a mişcat şi i-a extaziat pe ascultători aşa tare, [în]câtmuh l-au îmbrăţişat.
Ne doare însă tare că n-a fost îmbrăţişat autorul adevărat al doinei acesteia minunate, autorul adevărat şi nu plagiatorul, autorul adevărat şi modest al ei, care este poporul român de la ţară, cu geniul lui manifestat aşa de frumos în poezia populară.
Căci, mai întâi, este aşa mare deosebire în privinţa frumuseţii între partea aceasta a doinei şi între partea cea dintâi, [înjcâtmai curând e cu putinţă ca doi cu doi să facă cinci, decât ca amândouă părţile

să fi ieşit, aşa cum sunt, din unul şi acelaşi cap. Aceasta se pare a o concede chiar şi dl. Negruzzi, care, în nr. 4 al *Convorbirilor literare* din 1889, vorbind de *Doina* aceasta, partea a doua o reproduce întreagă, pe când cea dintâi de abia o atinge, ca nu cumva deosebirea cea mare între ele să facă asupra cititorilor impresiunea aceea neplăcută, ce o a făcut asupra dânsului, şi prin aceea să se ştirbească nimbul ce-l croieşte chiar atunci în jurul capului lui Eminescu.

Mai departe, întreagă partea aceasta a doinei poartă ta marcat timbrul poeziei noastre populare, produse nu de un sing[11] ratic, ci de geniul poporului prin multă rotunjire în decursul I timp îndelungat. După aceea, cele mai multe din versurile păi"[1] cesteia le poate auzi oricine prin doinele din Ardeal, deşi fo ■ la alte subiecte. Si, apoi, Eminescu a şi umblat prin Ardeal, ■ şi ocupat de poezia populară română, în fruntea căreia stă deleană. Şi, în urmă, am avut deja încă un caz dureros în P°f legănarea codrului, că Eminescu nu s-a jenat deloc aplag»[a] ^j. ezia populară română. Şi aşa noi suntem deplin convinşi

- 158-

[u] partea aceasta a doinei o a cules şi legat laolaltă din poezia ulară. Ne mirăm însă că modestia nu i-a impus ca, în faţa apia-«lor şi îmbrăţişărilor, să strige celor de faţă: Aplaudaţi şi îmbră-iţi pe poporul român, căruia eu nu sunt vrednic să-î desleg curelele încălţărnintelor!

Partea aceasta a doua a *Doinei* însă, pe cei ce cunosc ide-le lui politice, îi impresionează foarte neplăcut prin aceea că urmează după partea cea dintâi. Chiar dacă în partea cea dintâi îl doare pe Eminescu aşa tare că în ţară are atâţia contrari politici, ca-e după el sunt toţi „străini", atunci în partea a doua pe Ştefan numai de aceea îl cheamă de la Putna, ca să nimicească pe contrarii săi politici, pe „străini" cu Rosetti în frunte, ca în satira a treia, în care cheamă pe Ţepeş Vodă, să-i tragă în ţeapă şi „ardă de vii". Dacă Ştefan ar putea ieşi din mormânt, atunci cu greu credem că i-ar împlini lui Eminescu dorinţa aceasta sălbatică. Ma dacă Ştefan, care s-a luptat atâta pentru credinţa creştină în contra turcilor, ar afla n Eminescu a schimbat credinţa aceasta cu filozofia cea tară unnezeu a lui Schopenliauer, atunci tare credem că lui Eminescu i-ar merge foarte rău.

Se vede şi de aici cât de cu greu a putut Eminescu să se
j la ceva idei adevărat patriotice, naţionale şi umanitare în po-
[!] sale, dacă şi cu ocaziunea unei festivităţi de rangul celei cu
nea dezvelirii statuii lui Ştefan cel Mare a rămas închis în
[n]tul îngust al unui om de partid, plin de ură şi cât se poate
hement şi violent faţă cu contrarii săi politici.

A luat, afară de aceea, Eminescu în poeziile sale idei şi de
berile lui Schopenhauer, [pe] care acesta le-a fost folosit în
[re]a şi probarea sistemului său filozofic, iar Eminescu le-a
Arsuri şi le-a folosit unde i s-a dat ocaziune. Aşa de pildă,
[u] patra din poezia *Pajul Cupidon* este luată din tratatul lui
tuiauer despre metafizica iubirii sexuale şi altele.

- 159-

Mai comic însă este Eminescu când voieşte să imiteze *gros* pe genii cei mai mari. Poeţii clasici au datina de a exprima ci te un adevăr în câte un vers strălucit sau la capătul unei poezii sa la capătul unui şir întreg de idei. Atari versuri sunt de comun ca o coroană peste celelalte, ca un epilog laconic şi plin de frumusetă sau câteodată ca un focular *, în care ca în un punct sunt concentrate toate ideile de mai înainte. Atari versuri lasă de comun o impresiu-ne adâncă în cititor prin puţinătatea cuvintelor şi adâncimea şi adevărul ideilor din ele. Aşa, de pildă, este versul din *Prometeul înlănţuit* a[l] lui Eschil, când Prometeu, la capătul unui discurs cu Ocea-nidele, reflectând la legăturile sale, exclamă: *„O necesitate! cât de neputincioasă e înţelepciunea când se luptă cu tine!",* în care vers sunt cuprinse toate durerile lui dm legături. Aşa e versul din *Oedi-pul* lui Sofocle, când Creon îşi fineşte discursul cu cuvintele admirabile: *„Că-ţi trebuie timp, ca să cunoşti pe omul bun, pe cel rău însă îl cunoşti în o zi."*

Aşa e versul lui Ovidiu, când, vorbind în mai multe versuri de nestatornicia norocului, le încoronează cu versul:

Ludit in humanis divina potentia rebus.[!]

Aşa e versul cu care Voltaire fineşte un monolog al diavolului:

// vaut mieux Regner dans Ies infers qu 'obeir dans Ies cieux,[2]

în care e rezumată toată natura infernală a diavolului.

Aşa este admirabilul vers din Dante, când juristul suie Petru de Vigne, conversând cu Dante în infern, îşi fineşte Iu[11]!? clasicul său discurs cu pătrunzătoarele cuvinte:
Ingiustofece me contra me giusto, [3]
*** foculaг** = focar
[!] Puterea divină se joacă în lucrurile omeneşti.
[/] Este mai mult a domni în infern, decît a asculta în cer.
[3] Pe mine, cel drept m-a făcut nedrept către mine însumi.

care e rezumată întreagă viaţa şi moartea lui, viaţa-i consumată studiul dreptului şi moartea prin sinucidere, va să zică prin vă-jămarea dreptului propriu.
Ce a putut însă un Eschil, un Sofocle, Ovidiu, Dante şi Vol-taire, a cugetat Eminescu că de ce să nu poată şi el? Şi aşa, în diverse oezii de afle] lui se vede evident tendinţa \ie a imita în privinţa a-ceasta pe bărbaţii geniali. Numai cât, cu toată, imitatiunea, s-a făcut de râs, cum vor vedea cititorii numaidecât. Aşa, în poezia *înpărat şi proletar,* discursul lung al proletarului cu privire la neadevărul reli-minii îl fineşte cu „genialele" cuvinte: *„căci morţi sunt cei muriţi",* ca şi cum nu ştiu ce lucru mare ar fi zis, la care vor trebui învăţaţii sa-şi bată mult capul, ca să-l pătrundă. Chiar aşa ceva îşi închipuise si uitatul poet german Gleim că se va întâmpla cu poezia sa, a[l] cărei refren e: *„Gott ist Gott, und Welt ist Welt."*
Mai departe, poezia *Epigonii* şi-o fineşte cu cuvintele şi mai „geniale": *„Toate-s praf, lumea-i cum este, şi ca dânsa suntem noi",* re pe româneşte ar suna cam comic, însă drept: Tanda-i ca Manda si Manda-i ca Tanda.
Şi mai comic este însă Eminescu când se decopiază el pe si-
'flsuşi. Ca cititorii să-şi poate face o idee de această decopiere pro-
>[ne], aducem numai un exemplu. La pag. 35 se începe poezia *Des-*
[lr]ea. La capătul poeziei acesteia îşi exprimă Eminescu dorinţa
& sa *„jă rămână în floare ca luna lui April",* va să zică să aibă
graţiile şi farmecele ce o fac vrednică de iubit, aşa cum le are
[1] april. Şi cu toate acestea, tot el zice la pag. 274 că nu e vred-
[1] iubească, căci *„e rece şi cu toane ca şi luna lui April".* Bie-
[:]niu" în versurile acestea de bună seamă a fost purtat „April".
-[e]a mai neplăcută impresiune în poeziile lui o face însă îm-
[a] că unele cuvinte le repetă până la greaţă. Aşa de pildă: *te-*
'» *umbra, lacul, apa, genele, zarea* şi altele, pe care nu o
[r]ebuinţează iară de nici un înţeles, ca *lacul, umbra* şi *apa*

în versurile acestea două, cu care se începe satira a patra:
Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri,
Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri.
Iar cuvântul *scântei* aşa de des îl întrebuinţează mai miii fără treabă, [înjcât, când deschidem cartea lui de poezii, ni [se] ^ că din ea sar tot scântei de toate laturile, căci acolo: *scânteie luna scânteie bruma, scânteie lacul, scânteie marea, scânteie văzduhul scânteie pustia, scânteie ochii* şi mai ştie Dumnezeu ce mai [sc]j[n]' teie şi ce nu mai scânteie. Şi apoi *luna* prin câte o poezie se citează şi de câte trei ori, şi încă câteodată batjocorită, cum n-a mai fost luna nicicând, ca pentru exemplu, când la pag. 230 o numeşte „o *pată*\ sau ca la pag. 204, când zice de ea că e *„moale",* ca şi cum ar fi o pernă, şi ca şi cum ar fi dormit pe ea. Daună, că n-a spus si că cu ce fel de pene e umplută. Asemenea este şi cu termenii *înmăr-murire* si *încremenire.* La el *încremenesc zidurile, încremenesc fulgerele,* ma *încremenesc* şi *generaţii întregi* admirându-l. Tot atâtea. semne, cât a fost de vrednic de admirat.
****
Ne-a mai rămas în studiul de faţă chestiunea cu privire 'a limba şi versificaţiunea lui Eminescu. Nu vom osteni în chestiunea aceasta pe cititori cu multă teorie despre limbă şi versific ţiune, ci ne vom mărgini numai la indicarea defectelor de limW versificaţiune, care după natura lor sunt de aşa, [mjcât îl scoboa pe Eminescu până la nivelul unui începător slab.
Mai întâi [în] ce atinge limba, Eminescu a fost un nu numai sincer, ci chiar fanatic al „noii direcţii", care în apoi i-a şi răsplătit fanatismul acesta cu aceea că, spre batjocui teraturii noastre, l-a ridicat

acolo unde e.
„Noua direcţie", în istoria limbii noastre, are me găduit al unei opoziţiuni în contra altei direcţiuni, care

adevâf

%

J

zitiune ar fi schimonosit limba noastră prea tare, înţelegem meni unei opoziţiuni în contra direcţiunii latinizatoare. Ca un contrând al direcţiei acesteia, s-a ivit „noua direcţie", cu principiul că mba literară românească să nu se depărteze prea tare de limba po-orului prin latinizare cât cu treabă, cât fără treabă. Principiul acesta al „noii direcţii" a fost bun, sănătos şi la loc. De unde nici nu se poate nega că „noua direcţie" a mai îrkfrânat mania cea prea mare de latinizare şi i-a pus în cale o piedică, casă nu meargă până la absurd. Acesta este meritul „noii direcţii", care[1] şi noi îl recunoaştem bucuros. Mai mult merit însă „noii direcţii" nu i se poate ascrie.
Căci, când „noua direcţie" s-a apucat de lucru, ca în prima linie din limba poporului sa formeze limba literară, atunci s-a arătat numaidecât că orbecă[ie] ca în întunerec, şi peste marginile u-nei opoziţiuni nu poate trece, va să zică e puternică în negaţiune, însă slabă în producere. Atunci s-a arătat evident că nu poate nicidecum să-şi formeze un sistem constatator din principii sănătoase, după care să purceadă ia formarea limbii iiterare din limba poporului. e aici a urmat că„noua direcţie" a început a folosi cuvinte din limba poporului fără de nici o alegere. Aşa a început a folosi cuvinte sla-2 spre exprimarea unor concepte, pentru care chiar limba populе termen curat românesc şi de origine românească.
Ma şi mai mult. A început a folosi atâtea provincialisme
Şti, bulgăreşti şi aşa mai departe, [în]cât de multe ori noi, arde-
deloc nu-i puteam înţelege şi nici nu-i aflam nicăieri prin nici
rionar. Şi, ca să fie confuziunea şi mai mare, cu latinizarea a
lsăşi „noua direcţie" în multe privinţe mult mai departe ca
dept al direcţiunii latinizatoare. Deosebirea zace numai în a-
* >,noua direcţie" ia cuvintele latine din a doua mână, adică
>a franceză, si nu de-a dreptul din cea latină. A păţit-o „noua
' cniar ca parlamentarii aceia care, până sunt în opoziţiune,
eu strigă în contra greşelilor guvernului. Când ajung însă ei

pe băncile ministeriale, atunci cad chiar în greşelile acelea, ce 1 combătut mai înainte cu atâta foc.
Toate greşelile acestea ale „noii direcţii" le are Eminescu niciunul din adepţii ei. Numai cât unele sunt mai evidente în pr02ă şi altele în poeziile lui. în poezie, ţinându-se ca orbul de gard de principiul „noii direcţii", ca să nu se abată în limba literară de la li^. ba poporului, a cugetat că va scrie o limbă clasică - se înţelege de la sine că clasic pentru „noua direcţie" - dacă va folosi fără nici o a-legere nişte cuvinte ca acestea, scoase din volumul I al lui de poezii: *clampă, privaz, promoroacă, zaplaz, boschet, zloată, schelă, stuf, scald, liană, spigie, cumsie, iatac, crivat, sponci, cerdac, tăpşan, coşcov, prăvăiatec, hang, roinic, tuci, rebegi, brac, pnzărăt, smpet, tavan, saltimbanc, stos, ivăr, rubedenii* şi alte câte şi mai câte minuni, [în]cât nu greşim dacă zicem că cel ce scrie cu atari cuvinte neînţelese de cea mai mare parte a românilor, acela batjocoreşte mai tare limba noastră românească, decât cei dintâi traducători a[i] cărţilor bisericeşti, când ţineau şi în traducere câte un cuvânt slavic, deşi a-veam cuvânt destul de bun românesc, numai pentru că tot ce e slavic înaintea lor avea un nimb oarecare de sfinţenie. Ma ne cuprinde mila de limba noastră românească, când vedem că un maculator de versuri ca Eminescu este expus înaintea publicului ca un scriitor românesc clasic, pentru că s-a cufundat ca în un noroi în toate greş» Iile „noii direcţii", ca şi cum ar fi tot atâtea calităţi eminente ale ei
Mai departe, natura poeziei aduce cu sine ca poetului sa fie iertat a se abate cîteodată de la legile gramaticale, mai cu se topice sau de ordonarea cuvintelor, şi şi de la altele nu prea ngur se, fără însă ca prin aceea să sufere înţelesul ceva. Concesiun ceasta, ce prozei nu se face, trebuie să se facă poeziei, Pen proza este liberă a întrebuinţa cuvinte mai multe sau mai put[10] ' ^ când poeziei îi sunt măsurate chiar silabele. Este comcssi ^ ceasta o specie de privilegiu din considerarea poziţiunii cele

i

-,£ se află poezia. Concesiunea aceasta vine înainte sub numele £ licenţă poetică.
Insă chiar pentru ca e o concesiune, un privilegiu, poetu-• flU.j este iertat să abuzeze de ea, şi să facă uz de ea decât în ca-• <ie necesitate extremă, şi şi atunci foarte cu cumpăt neîncor-înd privilegiul prea tare. Şi orice scriitor clasic este foarte cum-âtat în folosirea privilegiului acestuia, si chiar când îl folosesc, îl losesc cu atâta artă, [înjcât numai un spirit ager în observare vede că s-a folosit de el. Ma acela ar fi cel mai jclasic scriitor, care ar putea să nu se folosească nicicând de privilegiul acesta, şi ar observa toate legile gramaticale cu aceeaşi rigoare cu care le observă prozaistul.
Acum este destul a deschide poeziile lui Emînescu orişiunde şi la oricare pagină spre a vedea ce uz, mai bine zis - abuz, a Scut Eminescu de licenţa poetică, de privilegiul acesta conces eţilor numai din indulgenţă. Nu vom afla în ele o singură strofe are să nu se fi abătut de la legile topicii gramaticale, numai ca să-i iasă versul, aşa [înjcât, din punctul acesta de vedere, n-are pe-e în tânăra şi mica noastră literatură, şi cu moderaţiunea în foia poetice îl întrec chiar şi nefericiţii aceia de tineri inocenţi, seduşi, care umblă să-l imiteze ignorând pe iubiţii noştri Alec-dn, Bolintineanu şi Mureşanu. La Eminescu, privilegiul şi lira poetică s-a prefăcut în un desfrâu poetic cât se poate mai u-l la domnii aceia de pământ, la care privilegiile antice s-au [1] în feudalismul nesuportabil. Desfrâul acesta poate fi şi neglijenţei şi şi al neputinţei lui Eminescu. Oricare însă va e vede din el, că soarta lui Eminescu nu poate fi nicide-JHJ* lumea să se ocupe de el, ci să-l uite cît mai curînd, odată otdeauna, şi din literatura noastră să-! smulgă ca pe o buru-îăşăşi stricâcioasă, care vaîămă simţul trecătorilor şi îm-Cfeşterea plantelor folositoare.

Tot aşa de mai puţin ca mediocre sunt poeziile lui

m'

cu şi din punctul de vedere al versificatiunii.
Nici noi nu voim, şi nici cititorii nu vor avea pacientă *A* că ne-am apuca să arătăm cu nişte exemple cât se poate mai m struoase toate scăderile, ca să nu zicem mai mult, de care suf " poeziile lui Eminescu din punctul de vedere al versificatiunii număra silabele, a măsura lungimea şi scurtimea lor şi a pipai dună tonurile cuvintelor din ve'rsurile lui spre a vedea cît este el de cri-mitiv şi în privirea aceasta, ar fi un lucru prea searbăd şi ostenitor pentru cititori. De aceea, ne mărginim numai la cadenţa din poeziile lui, căci cadenţa din natura ei este de aşa, [în] cât cea mai mică greşeală în contra legilor ei o poate observa orişicine numaidecât. Şi dacă un poet nu este în stare în poeziile saie a se feri nici de cadenţele laxe, rele şi nenimerite, atunci din aceea îşi poate omul închipui cum va fi versificaţiunea lui şi în privinţele acelea, care sunt mai ascunse pentru ochii publicului mare.
Spre scopul acesta iăsăm să urmeze aci numai câteva cadenţe monstruoase de ale „geniului" nostru.
Astfel, la pag 81 întâlnim cadenţa următoare:
La pag. 106:
La pag. 157:
La pag. 165:
Eu n-oi mai privi-o Adio!
Din încreţirea lungii rochii S-atârnă sufletu-mi de ochii
Singuri voi stejari lămâneţi De visaţi la ochii vineţi
Mai încet tot mai încet
Sufletu-mi nemângâiat (mângâiet)

La pag. 247:
Vai, tot gândesc la anii, când visam în academii Ascultând pe vechii dascăli cârpăcind la haina vremii.
La pag. 263:
A împărătesei rochii Dar îndrăzneţ cu ochii.
La pag. 914 din *Convorbirile literarape* anul 1889:
Aud cântări şi văd lumini de torţe (torţii) Să simt plutind deasupra-mi geniul morţii.

Atari monstruozităţi am putea aduce foarte multe din Eminescu, dacă nu ne-ar fi prea scump spaţiul şi dacă am voi să pu-î chiar şi pacienta hârtiei la probă. Dacă la un om i-ar fi veş-nintele aşa nenimerite, rupte, descusute şi destrăbălate ca versu-ile acestea şi altele mai multe de afle] lui Eminescu, atunci ar trebui să-şi piardă mai întâi toată modestia, ca să se poată îndupleca aieşiînpubliccuele.

Bine le-a văzut scăderile acestea şi dl. Maiorescu, şi s-a şi ut că vor detrage * mult din meritul „geniului" său adoptiv. Cu acestea, dl. Maiorescu a cugetat că va orbi ochii lumii cu a-ă susţine că multe din poeziile lui Eminescu au rămas nere-]te de el, căci altcum el însuşi ar fi delăturat" scăderile. Ce mij-°r de a acoperi neputinţa cuiva! Dar oare prin câte revederi ociri n-au trecut acelea care fură publicate în *Convorbirile* *? Câte scalpele si lantete n-au lucrat la ele până când au vă-* lamina? ' '

Dl. Maiorescu îşi taie însuşi creanga de sub picioare. Căci :ctiunea publicată chiar de dânsul se află nu mai puţin decât ^ante de ale poeziei lui Eminescu intitulată *Mai am un sin-*

" delât[8]*"* = [a] diminua, [a] micşora **""ura** = a îndepărta

gur dor. Poezia aceasta aşadar nu o dată, fără de patru ori o văzut bietul Eminescu. Şi totuşi, dacă dl. Maiorescu îşi va [re]" mâna pe inimă, va trebui să recunoască că din cele patru vâri una e mai rea şi mai confuză ca cealaltă. Ma în una bietul Emir. cu aşa e de absurd, de zice că doreşte să fie îngropat lângă ma căci acolo îi va fi somnul lin, şi, cu toate acestea, chiar în versuril nemijlocit următoare spune ce larmă mare fac valurile mării, când se lovesc de maluri. Cum îi va fi aşadar somnul lin în o atare larmă? Sau poate „geniul" nostru a avut nervi tari ca chinezii, despre care se zice că dorm duşi şi în larma cea mai mare? Adevărat, că s-au mai întâmplat cazuri de acelea, de autori preveniţi de moarte nu şi-au putut revedea opurile, ca să le dea forma din urmă si mai perfectă. Chiar cu Vergiliu s-a întâmplat aşa, că nu şi-a putut revedea pentru cea din urmă oară cărţile din urmă din *Eneida* sa. Pentru aceea este şi însemnată deosebirea între acestea şi cele dintâi La Eminescu însă, ca şi la toate mediocrităţile ambiţioase, poeziile revăzute, ca de exemplu cele patru variante amintite sunt mai rele ca cele nerevăzute.

Ca „geniul" Eminescu să fie chiar perfect, dl. Maiorescu şi ceilalţi n-au cuvinte deajuns să laude destul şi ştiinţa cea va* a lui Eminescu în diversele ramuri ale ei. Ma ca laudele să fie * treme până la absurditate, dl. Maiorescu nu dubitează*, sau po» se face a nu dubita, că Eminescu era versat şi în teologia creştt

Nu vom aminti nimic de minunatele cunoştinţe fizice a[, lui Eminescu, care la pag. 91 vorbeşte de *răsfrângerea umbre* toate că dacă numai elementele fizicii le-ar fi cunoscut, ar ti ^ e un nonsens a vorbi de „răsfrângerea umbrei", după ce ras rea este un fenomen fizic al luminii, şi nu al umbrei, care, ii[zl] <e siderată, este chiar lipsa luminii. Nu vom zice nimic de cunos lui Eminescu din istoria şi mitologia antică, când nu ştie

ci[n]

a dubita = a se îndoi

rion. Ci [vom] a^uce numai un singur exemplu, din care să se lămurit cât a fost Eminescu de versat în „teologia creştină".

în poezia *Venere şi Madonă,* numeşte Eminescu pe Prea-ra Fecioară Măria: *Dumnezee,* cu toate că, dacă ar fi deschis [a]i un catehism pentru şcoalele populare, ar fi aflat că, pentru stini, Preacurata Fecioară Mana nu este o *„J)umnezee",* ci nu-ji Născătoare de Dumnezeu. Iar ce atinge apoi înţelesul profund I cuvântului Născătoare de Dumnezeu, în zadar i-am îndrepta pe toţi admiratorii lui Eminescu la Sfinţii Păripţi, şi cu deosebire la Sfântul Chirii Alexandrinul, căci nişte oameni fanatizaţi de Scho-penhauer ar zâmbi poate cu dispreţ la aşa Ceva. Zâmbească, nu ne pasă, însă atunci, cel puţin pentru idolul lor Eminescu, nu afecteze cunoştinţe teologice care i-au lipsit cu totul.

Numai ceva vom mai aminti, şi apoi vom încheia partea a-
ceasta. între mijloacele folosite la lăţirea cultului lui Eminescu, u-
nul din cele mai ridicule este imitaţiunea sau chiar plagierea criti-
franceze. O naţiune ca cea franceză se înţelege de la sme că are
eratură critică foarte dezvoltată şi adâncă. Căci o critică, care a-
intea sa pe un Racine, Voltaire, Moliere, Hugo şi alţii, a avut
une a se scoborî în adâncimile sufletului omenesc, când el a-
! ca geniu în lume, şi a observa acolo vibrările şi oscilările ace-
iu se mai întâmplă în alte suflete. De aci se poate vedea ce
1 cutezător este a smulge din critica franceză câteva observări
exprimate foarte subtil, şi a le aplica acelea la Eminescu. Un
ttit, din contră, râde, când vede atari lucruri aplicate la Emi-
>i îi vine chiar greaţă, când vede că ce versuri se aduc din E-
u ca exemple la acele observări. Orice român de inimă însă
a se mâhnească adânc în sufletul său de o atare procedură
rea publicului. Avem de cuget de altădată, când vom dis-
"Bp, a parodia critica poeziei române de dl. Maiorescu cu
v°m lăsa în ea exemplele aduse de dânsul şi le vom înlo-

cui cu de cele din Eminescu, ca să aibă chiar şi dl. Maiorescu o glindă fidelă a „geniului" său adoptiv, cu care a batjocorit astfel i°" teratura noastră şi a degradat aşa tare pe neuitaţii noştri Muresan' Bolintineanu şi Alecsandri. Atunci vom aduce câteva specime si din abuzurile cu critica franceză.

II

Eminescu blazat în cuget

Scopul părţii întâia a studiului de faţă a fost ca să punem în lumina cea mai adevărată genialitatea pretinsă a lui Eminescu. Făcând aceasta, s-a putut vedea o parte însemnată şi din obiectul părţii a doua, va să zică că Eminescu a fost un suflet cu totulblazat în cuget. Căci „genialitatea" şi blazarea sunt la el în o legătură foarte strânsă, una este un însoţitor nedespărţit, un *alter ego* ai celeilalte. Pentru aceea, în partea a doua vom completa numai în puţine cuvinte aceea ce cu privire la obiectul ei nu este deja evident din partea întâia.

înainte de a intra în meritul obiectului, este însă de lipsă să fim în clar cu înţelesul ce trebuie să se dea caracteristicii câE-minescu a fost un suflet „blazat în cuget".

Cuvântul *blazat* se traduce de comun în limba românească de comun cu cuvântul *tâmpit.* Cu toate acestea, *blazat* şi *tămpi*^ exprimă aceeaşi noţiune. Căci poate să fie cineva *tâmpit,* w[13] fie şi *blazat,* şi, din contră, *blazat* fără să fie *tâmpit.* Stupidul» f tru exemplu, este *tâmpit,* însă nu e *blazat.* Un filozof pesinus p te fi *blazat,* însă nu e *tâmpit.* Cu toate acestea, în limba noast» ^ blazată

cuvântul *tâmpit,* deşi nici acesta nu o exprimă adecvat. ^

Cuvântul *blazat* se foloseşte în înţeles fiziologic ■ ş ţeles psihic. în înţeles psihic, numim blasat pe un individ

mânească nici un cuvânt nu exprimă mai corect ideea ca

Cuvântul *blazat* se foloseşte în înţeles fiziologic

ribil de desfătările proprii sufletului. Nesusceptibilitatea aceas-jsă nu provine din vreo necapacitate nedezvoltată, ci sau din ea că desfătările le-a gustat prea iute şi fără regulă, s-au le-a gus-deja în măsură prea mare. In cazul întâi anticiparea, în cazul al lea necumpătul este ceea ce produce nesusceptibilitatea aceasta numită blazare.

Din nesusceptibilitatea aceasta provine că cel blazat are o minte şi o inimă ca legate în lanţuri. Minţii îi lipseşte avântul, inimii îi lipseşte căldura. Mintea, deşi poate că puternică din fire, za-:e încărcată cu un balast oarecare de cugete, care o împiedică şi nu o lasă nicicând să se urce până la înălţimea la care ar putea. Din legătura cea strânsă însă, în care se află mintea cu inima, urmează de la sine că, la un atare

individ, şi inima rămâne rece faţă cu lucrurile ce mişcă, agitaşi cutreieră pe alţii. Căci ceea ce mintii nu-i place să cugete, aceea nici inima nu poate să iubească. De unde balastul este aşa-zicând ca un stan de piatră printre ceilalţi muritori. Acesta este cel dintâi grad al blazării. Sufletul şi inima blazatului mt, în stadiul acesta, înconjurate ca cu o negură, care face ca su-ul să nu poată vedea lumea aceasta în lumina în care, altcum, nitea să vadă, iar inima să nu simţească ceea ce, altcum, ar putea să simtă.

De comun însă, blazarea nu rămâne numai în gradul aces-
care am putea zice că caracteristica ei principală este numai
ba. Ea este un viciu. Şi natura viciului este că, dacă nu se dez-
[C1]nează de timpuriu, creşte din ce în ce tot mai tare, până ce nu
[â] se preface în manie. Astfel este si cu blazarea. La început,
'nai mult ca o apatie faţă cu lumea. Nevindecată însă, creşte
[2] m ce tot mai tare, până ce intră în stadiul al doilea, stadiul
[J]i faţă cu lumea. în stadiul acesta, blazatul nu e numai in-
taţa cu lumea, ci în lumea ce-î înconjoară nu vede decât un
Neîmpăcat, pe care îl urăşte din tot sufletul său. Pentru ace-

L

ea, în stadiul acesta se naşte în sufletul blazatului aceea ce germ nul numeşte *Weltschmerz,* când, de câte ori lumea aceasta vine în*" tingere cu inima lui, totdeauna i-o răneşte, ma îi răneşte inima eh şi aceea din lume ce pentru alţii este alinare. Inima blazatului est atunci ca o fortăreaţă slabă, pe care, după părerea lui, o bombardea ză lumea întreagă.

O atare stare însă nu poate să dureze mult. De unde antipatia faţă cu lumea trebuie în scurt timp să se prefacă în o sarcină nesuportabilă, care este al treilea stadiu al blazării. A trăi însă în o lume pe care o urăşti din suflet, este o atare sarcină, sub care trebuie să îmbrâncească umerii cei slabi omeneşti. De aceea, întreg blazatul este, în stadiul acesta, absorbit de un singur cuget, de cugetul teribil de a scăpa odată de lumea aceasta. De unde, în stadiul acesta, de comun în scurt timp urmează catastrofa, că blazatul sau nebuneşte şi apoi moare, sau se sinucide; sau „principele negru al umbrelor" îi înconjoară mintea cu vălul nopţii spre a-l duce în Nirvana, sau, chinuit de boala existenţei, se aruncă cu capul la vale el însuşi în Nirvana şi cu aceasta se fineşte trista dramă a vieţii blazatului; moartea, cortina vieţii, cade şi blazatul intră în „paradisul", în „carnavalul" neexis-tentei, sau cum zice Eminescu: „reîncepe eterna pace". Atunci bli zaţul este fericit, fiindcă are pace de lume, care nu-l mai nelinişteşti în „somnul veşnic".

Premiţându-le acestea, ne punem întrebarea cum stali* cu Eminescu? Viaţa lui plină ce curiozităţi şi paşi necugetaţi şi pricioşi ne arată că el de la natură a fost un om cu un suflet con ^ dezordonat şi aplicat la extreme. însetat până la nebunie *os* totuşi nu o a putut duce până acolo [în]cât să facă studii siste ^. în vreun ram oarecare, prin ce să-şi pună o bază culturii şi & • ^ gure o subsistenţă barem în câtva sigură şi independentă. L> ^V # învăţat câtva prin Botoşani şi Cernăuţi, deodată fuge de la ^ . ^ sufleur cu o societate de teatralişti. Umblă după aceea pn[n]

1

„ici un scop, numai fiindcă auzise de renumele Blajului. Se duce
A aceea prin Germania, ca să studieze pe la universităţi, cu toate
îi lipsea pregătirea sistematică pentru aşa ceva. Din Germania se
toarce năduşit de filozofia lui Schopenhauer şi aşteaptă ca ţara să-
[ea pâine ca la cei ce au făcut în străinătate studii în toată ordinea.
atare om, se înţelege de la sine că, într-o ţară regulată, nu putea
trăiască decât numai ca jurnalist, singura carieră în care nu te mai
întreabă nimeni, că facut-ai sau nu studii sistematice. Acum, un om
o atare natură curioasă numai atunci ar^fi putut ajunge la ceva,

ăde micuţ ar fi fost crescut în disciplină, conducere şi supraveg-
re regulată şi, mai presus de toate, în religiiine. Bietul om însă a
escut cum creşte arborele sălbatic în pădure, negrijit de nimeni. De
e, nu e de mirare că toată viaţa lui e mai mult tragi-comică decât
serioasă. Iar capătul ar fi fost minune, dacă nu i-ar fi fost aşa cum i-a
fost, după ce - precum vom vedea - la capătul acela au mai contri-
şi alte împrejurări.
hgerul rău al lui însă a fost Schopenhauer, care mult a ac-at procesul blazării şi descompunerii în sufletul lui.
Dispreţul idealelor este de comun nota caracteristică a indi-
r care au citit mult fără ordine, fără sistem şi fără scop, însă au
Mat puţin; a indivizilor care nu au făcut studii sistematice nici
ştiinţă. I se scoală omului părul în cap, când aude ce idee au
^eni despre lume şi cum dejosesc ei toate idealele acesteia.
emize neînsemnate trag nu o dată nişte concluziuni aşa de cu-
5 cu privire la lumea întreagă, [în] cât îţi vine a crede că nu
nuntea la loc. De aceea, aţari oameni şi au aplecare de tot
re pesimism. Sufletul lor simţeşte o sete bolnavă de ştiinţă,
-zicînd de hidropica ştiinţei. Bazele însă, pe care voiesc să-
edificiul ştiinţific, fiindcă sunt fără de nici un sistem, sunt
De, cât tot ce se aşează pe ele nu poate avea nici o consis-
11 huluie numaidecât, iar setea le rămâne nestâmpărată. Lu-

crul acesta de Sisiphus se înţelege de la sine, că-i face aplecaţi pesimism faţă cu lumea, cu toate că nu lumea i-a condamnat la 1? crul acesta zadarnic, ci s-au condamnat ei înşişi pe sine, şi ei,» lumea, sunt de vină că nu pot ajunge acolo unde voiesc.
în stadiul acesta se afla bietul Eminescu atunci când Con *vorbirile literare* îi atraseră atenţiunea asupra lui Schopenhauer Sâmburele blazării şi al pesimismului era deja în sufletul lui A-tunci, pesimismul radical a[l] lui Schopenhauer a trebuit să facăa-supra lui o impresiune adâncă, căci în el a aflat expresiunea ce mai adecvată a stării sale sufleteşti, a aplecării sale spre pesimism contrase prin studiile sale neregulate. El vedea deja că lumea trebuie dispreţuită, că nu e vrednică să trăiască omul în ea, căci a trăi în ea înseamnă pentru ei a trăi cu un suflet plin de dorinţe confuze şi mai mult instinctive, ce nu se pot împlini nicicând pe deplin. Si, apoi, decât a trăi astfel, e mai bine a nu mai trăi. Nu vedea sărmanul că dorinţele lui sunt numai simptomele prime a[le] morbului său sufletesc, pe care Schopenhauer avea să-l facă incurabil. Şi iată acum! Ceea ce credea el despre lume fără a şti că pentru ce crede, află că e rezultatul filozofiei unui filozof preţuit în ţara sa de unii foarte mult şi, pe lângă aceea, un rezultat expus cu un gra* dios aparat ştiinţific, cu un stil şi o dicţiune răpitoare şi cu o consecinţă oarbă şi neîndurată.
Ce fericit a trebuit atunci să se simtă Eminescu! Poate n fericit n-a fost nicicând în viaţă. A te întâlni în cugetare cu un 5>c penhauer, a afla în el tot ce afli în tine şi a te convinge în sim
tea tapînâ dincolo că drept au zis bătrânii că: *magna ingeni*
i
*iad*** d
tlt de-
niunt, a trebuit să-i procure lui Eminescu o mângâiere mai
cât comună. Tare credem că atunci Eminescu va fi strigat ca ^
mede: *evprixa!* Nu credea însă că pesimismul lui "
produs întâi şi mai întâi o cugetare filozofică ageră, tivată prin studiu ordonat, pe când la el aplecarea spre pe

siO"

mai urmarea firească a creşterii lui celei viciate şi a dezordinii de Lâ atunci din viaţa lui.
Nu voim prin aceasta a scuza pesimismul lui Schopenha-Căci se pofteşte de o parte multă lipsă de

simţire, iar de alta ultă inconsecvenţă, ca să-l poată cineva scuza. Ce voim, este nu-ii a arăta diversitatea procesului naşterii pesimismului la Scho-penhauer şi a aplecării spre el la Eminescu. De atunci apoi putem zice câ Eminescu n-a mai trăit, fără Schopenhauer a trăit în el, ma pentru el în lume nu mai există nimic, ce să fie vrednic de atenţiunea lui, decât numai şi numai Schopenhauef cu filozofia lui. Prin prisma filozofiei acesteia vedea tot, şi tot avea să se contopească în ea. Dacă a continuat şi mai departe a citi şi a-şi câştiga cunoştinţe, aceea era numai [pentru] ca, măsurându-le toate după filozofia aceasta, să afle în frunză si în iarbă probe noi şi argumente pentru adevărul ei.

Emoţionat de filozofia aceasta, compuse atunci Eminescu poezia sa *Epigonii,* care oglindeşte foarte bine starea lui sufleteas-ă de atunci. Până nu s-a împiedicat de Schopenhauer, era şi el în-it de idei naţionale, ma chiar şi umanitare şi morale. Iubea ânia, îl durea de Bucovina, stima mult pe bărbaţii noştri mari *> şi ura mai cu seamă corupţiunea tinerimii, cum se poate ve-in poeziile publicate pe atunci în *Familia: Ce-ţi doresc eu ţie, "* Românie!, Din străinătate, La Bucovina, La Heliade* şi *Junii ^Pti.* Când a scris *Epigonii* însă, atunci ideile lui de mai înainte eJa în luptă cu pesimismul cosmopolit a[l] lui Schopenb.au-'tea prevedea că învingerea va fi a lui Schopenhauer, fi-fcai toate bastioanele sufletului lui erau deja ocupate de el, 3 de mai înainte erau aproape de retragere. Cu toate aces-*A* încă nu era decisă. De aci vine de, în partea întâia din *E*-Eminescu încă tot e însufleţit de Alecsandii, Mureşanu, Jeliade şi alţii. Ma putem zice că de unii este prea însu-

r 175-

fleţit. La partea aceasta se vede că a lucrat foarte mult. Până cî a lucrat însă, până atunci Schopenhauer a cuprins tot sufletul 1 Ideile de mai înainte au fost toate alungate şi luate la fugă care" cotro. Schopenhauer a triumfat în luptă şi, strigând: Am învin i înfige în sufletul lui flamura sa cea neagră, ce era acum şi flamu învingerii. Şi iată că, la capătul *Epigonilor,* Schopenhauer este sin gur-singurel şi domn absolut în sufletul lui Eminescu. De aci în. colo apoi nicăieri nici cea mai mică urmă de lucrurile ce-l insufle-ţeau mai înainte. România, Bucovina, Heliade, Alecsandri, Mure-şanu, greaţa de junii corupţi au pierit din sufletul lui pentru totdeauna, ca şi cum s-ar fi cufundat în Nirvana.

Rămâneţi dară cu bine, sfinte firi vizionare, Ce creaţi o altă lume pe-asiă lume de noroi,

le zice el la capătul *Epigonilor* la toţi şi la toate acestea. Locul României şi al Bucovinei l-au luat Egiptul şi India, a[l] lui Heliade si ceilalţi - Schopenhauer şi Budha, iar a[l] aversiunii de junii corupt) l-a ocupat gugulirea senzualismului lui „Călin" şi „Cătălin". Nici un ideal mai mult în el nu mai vedem, deşi era încă numai în etatea în care sufletul omului zace sub povara idealelor, în etatea în care genii nobili suferă de comun de morbul idealismului, de care nici fruntea încreţită, nici părul albit nu-i poate vindeca deplin, N[cal] cu dreptul îşi întreabă poetul Biirger inima:

Leise sinkend faltet sich die Wange, Jede meiner Bliithen welkt und falit; Herz ich muss dich fragen, was erhălt Dich m Kraft und Fiille noch so lange? *l*

Şi Eminescu? încă nu ar fi trebuit să scape de scăderi ^ nereţilor şi suferea deja greu de ale bătrâneţilor. E greţos a veo tânăr de 20 de ani încărunţit deja. Este însă teribil a vedea un

1 încensel plecându-se se încreţeşte obrazul, fieştecare dintre florile mele se veste) inimă, trebuie să te întreb, ce te tine încă aşa de mult în putere şi bogăţie?

-l76-

1

cernit în tot sufletul de funinginea pesimismului ca Eminescu. i vărat epigon a[l] lui Alecsandri, Bolintineanu şi Mureşanu, frun-scată primăvara, corabia descleiată la plecare, meteor stins îna-je a fî văzut, sau precum se numeşte el pe sine însuşi:

Simţire rece, harfa sdrobită, Inimă bătrână, urâtă.

Eminescu ar fi fost foarte inconsecvent, dacă poezia aceasta, compusă în aerai cel nou al filozofiei lui Schopenhauer, nu o ar fi trimis la *Convorbirile literare.* Căci domnii de la *Convorbirile literare* îi îndreptară privirile spre Schopenhauer şi nu domnul Vulcan *Familia.* De aceea, cu *Epigonii* s-a şi adresat pentru întâia dată către domnii de la *Convorbirile literare,* care, văzând cât de nejenat apare în *Epigonii* pesimismul lui Schopenhauer, îl primiră bucuros în pleiada lor, ma începură a-şi proroci numaidecât genialitatea lui Eminescu, ce avea să ne umple oarecând de mirare.

Curios lucru! Eminescu scrisese deja destule poezii prin *Familia,* până ce încă nu era infectat de pesimismul lui Schopenha-f- Şi domnii de ia *Convorbirile literare* le cunoşteau şi pe acestea te bine. Si totuşi l-au ignorat pe deplin şi n-au voit să ştie nimi-fc „genialitatea" lui, până ce nu şi-a stricat şi încurcat mai întâi ^ cu Schopenhauer, si cu capul în starea aceasta s-a prezentat tea dânşilor, punându-

le la picioare toate ideile lui de mai îna->ăne spună domnii de la *Convorbirile literare,* cum e cu putin-^ «genialitatea" lui Eminescu să nu fi dat nici un semn de exis-pană când a scris numai în *Familia* şi până când n-a citit pe Penhauer? Sau doară genialitatea a sărit din capul lui Eminescu atunci când s-a lovit de Schopenhauer, cum sare scânteia nu-d oţelul se loveşte de cremene? Presupunem mai mult de-Pi decât să credem, că cred aşa ceva. Singur spiritul de cli-^{iT} trebui să lipsească din orice întreprindere literară berioa-^suflat neconsecvenţa aceasta. Ma spiritul de clică i-a dus

-l77-

şi mai departe. La 1884, domnul Maiorescu a aflat cu cale a edita j tâia colecţiune de poezii a lui Eminescu. în colecţiunea aceasta publicat nici o singură poezie de a lui din cele apărute în F_{am}*îi* * când încă nu era schopenhauerian, desigur pentru că, nefund în -molipsit de ideile lui Schopenhauer, „genialitatea" lui nu plătea ni mica. Mare putere magică trebuie să zacă în filozoful acesta, [înlcât cum se atinge cineva de el, îndată îi capătă şi genialitatea valoare Au în poeziile lui Eminescu din *Familia* deloc nu este genialitate dacă este în celelalte? Imperfecţiunile, de care suferă cele din *Familia,* deloc nu-l scuză pe domnul Maiorescu. Căci însuşi recunoaşte că şi cele din *Convorbiri* suferă de imperfecţiuni. Nu imperfecţiunile, ci iarăşi spiritul de clică literară a împins pe domnui Maiorescu şi ia inconsecvenţa aceasta. Şi iată că, cu toate câ *Familia* cu domnul Vulcan fu atât de ignorată în comedia cu cultul lui Eminescu, totuşi vedem şi pe domnul Vulcan suflând în cădelniţă şi cărând lemne pentru altarul lui Eminescu.

Toate inconsecvenţele acestea formează un nou moment comic în suirea lui Eminescu pe scara geniilor. Spiritul de clică, care l-a buricat la deal, este evident din capul locului. Domnii, care au cea mai mare parte la înscenarea cultului lui, nu au voit sa ştie nimica de toate poeziile lui, care le-a scris înainte de ce n-ajurat ca un fanatic pe ideile lor împrumutate de la filozoful german al disperării. De unde susţinem cu toată hotărârea că, dacă bou nescu n-ar fi adoptat ideile filozofice ale *Convorbirilor literar** • n-ar fi intrat în corporatiunea domnilor de la organul acesta, ar rămas ignorat pentru totdeauna şi ar fi pierit din lume ca un om rând. Ma dacă s-ar fi încercat cineva a-l preamări ca pe u^{11}8^{e} *Convorbirile literare* ar fi făcut opoziţiunea cea mai mare.

Este foarte dureros că, în tânăra noastră literatură, ^ constatăm aşa ceva, şi încă în o chestiune de o importanţă aşa ^ re, cum este chestiunea lui Eminescu, în care sunt în joc w

-l78-

^ ^

$_{s}$tre morale cele mai mari şi mai delicate, [înjcât un pas greşit te să aibă urmări funeste pentru zeci de ani. Domnii respectivi în-în uşurinţa lor, au semănat vânt şi nu-şi aduc aminte că vor trebui secere vifor. Poate n-au cugetat la aceea că, preamărindu-l atâta ■ Emin^{escu} înaintea tinerimii, se vor afla tineri destui care, spre a ajunge şi ei acolo, vor începe ca şi el a urî lumea, până când încă nici u o cunosc, vor începe, conduşi chiar de ura adeasta, a gusta numai plăcerile ei cele mai uşoare şi mai senzuale, dispreţuindu-le pe toate celelalte mai nobile şi sufleteşti, care se procură mimai cu lucru şi trudă multă. Nu şi-au adus aminte că destui vor afecta capătul cel trist tragic al lui Eminescu, şi se vor simţi fericiţi dacă, umblând din a-ventun în aventuri, fără de un principiu conducător sănătos şi mânaţi de o fantezie neregulată, nemoderată şi necultivată prin studiul scriitorilor adevărat clasici, în urmă vor ajunge la paralizia sufletului, la alienaţiune, ca Eminescu în ei să fie deplin. Şi durere! s-au întâmplat si până acum cazuri, de tineri buni şi de sperare, orbiţi de laudele lui Eminescu, au început a afecta ahenaţiunea lui. Mai bine nici o lite-ură, decât o literatură care să aibă atari urmări în tinerimea noas-'• Nu şi-au adus aminte că ceea ce s-a întâmplat cu nefericitul E-nescu, aceea foarte uşor se întâmplă şi cu imitatorii săi. Căci, du-& ce Eminescu a gustat odată pe Schopenhauer şi a văzut ce primi-ordială i s-a pregătit pentru aceea în *Convorbirile literare,* s-a cu-dat tot mai tare în ideile lui, ma si le-a întrupat în toată conduita ^ta sa. El, săracul, nu vedea cât de cu minte sunt faţă cu el cei-depţi ai lui Schopenhauer din ţara sa. Aceştia citeau pe Scho-toauer, îl admirau, îl traduceau, scriau despre el şi-l propuneau de ttedră cu multă însufleţire. Se păzeau însă ca de foc a-şi acomo-^{a}ta după ideile şi maximele ce curgeau în mod natural şi logic "ozofia lui, oricât a vrut a le ascunde. Scriau, ce e drept, şi pro-k., .. ^{u}> ^ lumea aceasta e rea de tot, că toate desfiitările ei sunt ne-' ca e mai bine a nu fi decât a fi. Când puneau însă pana jos sau

-l79-

se scoborau de pe catedră şi, din lumea visurilor lui phau se scoborau în lumea reală, atunci lumea aceasta le era dragă de *′ căci desigur o aflau că nu e chiar aşa de rea, încât să nu plătească trăi într-

însa, că sunt într-însa şi desfătări cuminte şi, în urmă, tot mai bine a fi decît a nu fi. Inconsecvenţi erau domnii aceştia ce drept, însă aveau praxa lumii. Nu aşa însă bietul Eminescu. El a W mai consecvent şi mai sincer. El, ce afla în teorie în Schopenhauer aplica tot în praxă. Pentru el, lumea aceasta a încetat a mai existaşi a mai avea ceva preţ, îndată ce a cunoscut pe Schopenhauer. Ceilalţi domni descriau foarte frumos şi liric pe „nimica", pe Nirvana, în care, după dânşii şi magistrul lor, zace fericirea adevărată a omului. Când erau însă aproape de Nirvana, atunci băreau din mâini si din picioare, ca să nu cadă în ea. Nu aşa însă bietul Eminescu. După ce Schopenhauer l-a ridicat pe muntele filozofiei lui şi de acolo i-a a-rătat Canaanul Nirvanei, ar fi dorit să aibă aripi, ca zburând să poată ajunge mai iute în el. Nu mai visa decât de Nirvana, ca de un paradis pierdut. De aci a urmat, apoi, de în lucrările lui poetice mai nicicând n-a putut să se însufleţească de obiecte acomodate pentru a-l inspira, ca să producă ceva întru adevărat frumos, dacă ar fi putut. I-au trecut obiecte de acestea destule pe dinaintea ochilor. Cele mai multe însă au fost pentru el numai nişte fantasme, pe care este nebunie a umbla să le prinzi. Fantasmă e patria, fantasmă libertatea, fantasmă eroismul armatei ţării sale, fantasmă aspiraţiunile unui popor' cel românesc, fantasmă virtuţile trecutului ţării şi naţiunii sale, ra tasmă bărbaţii mari, fantasmă idealele omenimii, fantasmă siw[tin] nobile din pieptul omului, tot fantasme, umbre, ce trec ca un c **dOct** de imagini neguroase pe dinaintea noastră tot mereu, p^ ne afundăm în mormintele „ce ne aşteaptă deschise". Si daca, c dată, în câte un interval lucid, considera si el ceva din lumea & ta de realitate şi se oprea spre a-şi forma un obiect de poezie,» ta niciodată nu ţinea mult, şi în scurt timp iarăşi îl vedem aiu[r]

- 180-

mica nu e real în lume, nimica n-are valoare, totul e pulbere, fum, jca. De unde toate poeziile lui mai mari neerotice se fmesc tot nu-■ [CÎIU cu] indiferentismul faţă cu viaţa şi lumea, sau cu metafizica i Schopenhauer. Aşa sunt: *Epigonii, împărat şi proletar, Satira* /şi ltele, în care în toate începe ca om şi fineşte ca un filozof rabiat, în-jg [a c]ânta pe lira inimii, care însă iute se descordează, şi apoi, ţinând în mână lira spartă, fineşte în toate cu un discurs sec filozofic. Ma chiar şi când, în atari intervale, oprindu-se\a câte un obiect ca la o realitate, stă mai mult lângă el, niciodată nu a\ putut să-l privească din partea cea poetică, ci de multe ori chiar din partea aceea, în care mai puţin este acomodat de obiect al poeziei. Pentru aceea cântă el erotismul numai şi numai întrucât e carnal, senzual şi animalic; pentru aceea pesimismul e considerat de el numai din partea lui filozofică şi nicicând din cea sentimentală; pentru aceea suvenirul lui Ştefan cel Mare îl amestecă în proza politicii; pentru aceea, dintre domnii români, cel mai simpatic îi este Ţepeş Vodă; pentru aceea nu-l mişcă atâta mizeria proletarului, cât mai mult principiile comu-iştilor; pentru aceea îi este mai drag Egiptul decât România. Ma şi iectele acestea le confundă unele cu altele, cum confundăm în vis u paroxism imaginile şi scenele ce ne ocupă sufletul. De aci vine, iei singurătatea, melancolia, meditaţiunea şi altele sunt concep-[e]> ce au un cuprins nu numai divers de cel comun, ci chiar ridicul rtrariu acestuia. La el singurătatea, în care atâtea suflete îşi află îiere şi linişte, este ridiculă, la el melancolicul nu plânge, ci [1] el pe om - în poziţiunile în care ar trebui să-l cuprindă fiori [3]rinde numai tristeţe, la el inimicul politic nu e o fiinţă onestă, [le]ă îşi are convincţiunea sa, ci un „famen", care nici numele Q nu-l merită, la el un dac nu este un barbar, ci un erudit şi be-[ⁱⁿ secolul al nouăsprezecelea, la el diavolul - fără a se dez-[le] mima cea rea - se preface în înger, la el epigonii nu sunt [lCl]> ci şi mai mari ca antecesorii, şi egali cu ei. Din punctul a-

-l81 -

cesta de vedere, poeziile lui le-am putea asemăna cu o bibliotecă **cane** toate cărţile sunt aşezate întors şi cu capul la vale.

Când voieşte însă a se ridica în sferele sublimului, atunci poi trece toate marginile, toată cugetarea lui îşi pierde centrul însura cea delicată a sublimului îi cade din mână, de cumva a avut vreodată, şi, în loc de a ajunge sublimul, cade în ridicul, însă nu în ridicului cel plăcut elin, ci în ridicului care deşteaptă compătimire în loc de a depinge în cuvinte scurte şi cu repejune, se face atunci verbos ca o babă bătrână, în loc de a purta un penel fin pe fibrele si straturile cele mai delicate ale inimii, cearcă imaginile cele mai drastice, fără a căuta, că oare sunt şi frumoase sau nu, şi nu se înfioară nici de scenele cele mai nenaturale. Astfel, la el dacul nu e numai descurajat, ci nebun; tristul, pentru că l-a părăsit amanta, nu e trist, ci disperat până la turbare; codrul, care răspunde la întrebarea că pentru ce tot întinereşte, nu e graţios şi plin de spirit, ci absurd; E-giptul antic cu gloria lui nu piere de bătrâneţe sau din cauze mari, ci pentru că un mag a citit „sămnul întors"; cel ce simte durere, la el nu se vaită, ci e frenetic; plăcerile durerii, cum le numeşte Ossi-an, la el se prefac în greaţă.

Ma, câteodată, aşa e de excentric, [în]cât, voind a deştepta în grad mare imaginarea noastră, nu ne prezintă tablouri plăcute. cu o ornamentică moderată şi simetrică, ci nişte tablouri teribile destinate pentru nişte nervi groşi ca funia. *Rugăciunea unui dac$ Despărţirea* sunt un model de haos de atari tablouri. Aci vede[11] câini, ce rup inimile din trupurile oamenilor, aci vedem cadavre, zac în drum aruncate, aci vedem pulbere din trupul omenesc partită în patru vânturi, aci vedem tirani mai răi decât caW care mortului îi aruncă pietre în faţă, aci vedem corbi, ce *în*®** soarele, şi alte spaime, de care stă omul să capete zgârciuo-

Când însă nu-i succed nici atari tablouri, atunci [a] mulţimea cuvintelor, în credinţa că noianul lor va suplini lip[s]

i

■ atunci este bietul Eminescu ca artiştii aceia barbari din India,
tăria zeilor o au exprimat prin aceea că le-au făcut câte zece pâ-
a cincizeci de mâini. O învălmăşeală clasică de cuvinte este poezi-
jj *gortua est.* în poezia aceasta, umblă Eminescu fără treabă prin
n şi prin iad, sparge cerul, cerne lumile şi zdrobeşte harfa, şi altcum
ricată, merge până la capătul lumii şi, apoi, umilit, plouat şi ostenit,
ilcât de abia suflă, se trezeşte bătând în uşă la Schopenhauer.

Mai blazat însă este Eminescu în folosirea Wtetelor şi a metaforelor şi în descrierile naturii. Ceea ce e plăcut şi\m dar al naturii sau al lui Dumnezeu pentru alţi muritori, la el capătă mai totdeauna epitete, prin care e caracterizată tot partea cea de părere rea. Nu-Î e-moţionează nicicând ceea ce e simpatic, ci ce e antipatic, nu ceea ce ne mângâie, ci ceea ce ne umple de fiori. Fie obiectul cât de frumos, cât de plăcut şi interesant, atâta îl caută, îl examinează, îl întoarce şi îl învârte, până ce află în el un defect, o pată neagră undeva şi apoi îndată îi dă epitetul după pata şi defectul acesta. Pentru aceea, în epi-*i* mai totdeauna sau e nefiresc, sau rămâne la calea jumătate, sau « adaugă ceva, prin ce apoi strică tot ce a zis. Un atare epitet inte-mt, din care se vede totdeauna şi slăbiciunea, şi pesimismul, şi rea lui, aflăm în poezia cea confuză *Se bate miezul nopţii.* Aici, ind despre somn, îl numeşte *vameşul vieţii,* căci într-adevăr som-l multă vamă din viaţa noastră. Din însemnătatea fiziologica şi * a somnului, din plăcerile lui cele minunate, din valoarea lui [r]e pentru întreagă natura organică, din natura lui democratică impresionat nimica. Ce l-a impresionat, a fost numai împreju-[ne]plâcută, că somnul prea mult răpeşte din viaţa noastră, şi de •a numit *vameşul vieţii.* Cu cât e mai nobil şi mai simpatic un P^re, când, în *Macbeth,* numeşte somnul *sfântul somn"* şi [a] *^eţii fiecărei zile",* însă şi *scalda ostenitului, balsamul i-*[r]*$niie, bucata principală la prânzul vieţiz*", sau când pe Hen--lea îl face să-l numească *„îngrijitorul fidel al naturii respi-*

rante"; sau spaniolul Calderon, când, în *Cina lui Balthasar* \\ meşte *„venin dulce, ce îmbată simţirile, închisoare plăcută, iniagi morţii, însă nu imagine de care ne speriem, ci de care ne aproni ca de un amic";* sau Vergiliu, când zice că e un dar al zeilor, că som nul în un mod aşa plăcut se vârăşte în om[l].

Eminescu însă şi epitetul acesta al somnului de *vameş al vie. ţii* îl strică şi îl nimiceşte, când, neputând dormi, se plânge că vameşul acesta al vieţii „nu vrea să-i ia vamă". Căci, în lumea aceasta, vameşii nu greşesc prin aceea că nu voiesc să ia vamă, ci prin aceea că iau prea multă vamă. Astfel, prin ceea ce a adaus, a făcut tot epitetul şi ridicul. Căci oare nu e ridicul a te tângui în contra unui vameş, nu că ţi-a luat prea multă vamă, ci că „WM *voieşte să-ţi ia vamă"*[l]*:* Dau epitetul, ce l-a dat el somnului, a fost nefiresc, fiindcă a ieşit din un suflet blazat pentru lume, atunci au trebuit să fie nefireşti şi toate urmările, a trebuit să se tânguie că *„vameşul nu vrea să-i ia vamă'.* Cât de frumos şi firesc se plânge, în Shakespeare, Henric al IV-lea, când nu poate dormi: *„O, blândule somn, pentru ce zaci iu mai bine în colibe afumate, întins pe pat de paie şi legănat de muştele de noapte, decât în sălile pline de parfum ale celor mari şi sub baldachinele tronurilor pompoase şi între cântece şi melodii dulci? Tu, zeu stupii pentru ce te afli tu aşa bine la oamenii de jos?"*

Chiar din contră se poartă Eminescu, când are un ce trist l-naintea ochilor. Atunci, de comun, în blazarea lui, tristul îl pn[yeS'] te cu dispreţ şi îl expune în metafore, prin care tristul ajunge să ttf urât;

atunci nu plânge, ci aruncă numai o privire ironica şi merg' mai departe; atunci toată tendinţa lui este ca să ne tâmpească, p[e] tru ce e trist, ca chiar nici tristul să nu ne procure vreo plăcere fletească, şi prin aceea să credem că în lumea aceasta mai exis ceva plăceri, şi nu tot durere şi urât, cum ne spune Schope^ Astfel, în poezia *împărat şi proletar,* care în partea întâia o[e]

[1] Dono divum gratissuna serpit. *(Aeneida,* II)

va fi credo-ul comuniştilor, când se vor încuiba şi în Romă-^oind a vorbi despre lugubrul sunet al clopotelor după mort, fa-j metaforă: *„ca clopotul* după comunist *„nu va plânge cu nba lui de spijot*\ Dacă ar fi zis numai că *„clopotul nu va plânge",* ar fi fost de ajuns, căci, într-adevăr, când auzim clopotul sunând du-nâmort, sunetul lui ni se pare ca un plâns, nu pentru că doară atunci i s-ar schimba sunetul, ci pentru că dispoziţiunea cea de tot tristă a sufletului nostru schimbă si impresiunea\ce o face clopotul asupra noastră. Când însă la cuvântul: *„clopotul plţinge"* a mai adaus şi i-maginea urâtă, că plânge *„cu limba lui de spijă",* arunci a stricat tot e trist şi lugubru în sunetul clopotului după mort şi a rămas nu-ai un sunet de clopot urât şi vrednic de dispreţ. în care nu mai au-mmai nimica, fără vedem numai o *„limbă de spija"* mare de la clopotul blendărind în toate părţile. Ce e drept, asupra comuniştilor lui îinescu din poezia aceasta sunetul clopotului după mort nu va face nici o impresiune, căci comuniştii aceştia ai lui nici oameni nu vor mai fi, ci bestii blazate pentru tot ce e omenesc. însă nu împre-lunea clopotului asupra fiinţelor acestora degenerate voieşte el prin cuvintele amintite să o descrie, ci impresiunea ce o face clopotul as după mort astăzi, până când lumea nu e plină de comunişti bas-*B| cu figură de om şi inimă de piatră. Se vede însă că inima lui nici-i n-a fost mişcată, când a auzit vaietul clopotelor după morţi, altcum n-ar fi parodiat şi persiflat aşa urât sunetul acesta, ce a Şi va stoarce încă atâtea lacrimi din ochii noştri. Se vede, apoi, îea cum, în blazarea lui, a mers până la punctul acela extrem, [;e] este mai trist în viaţa omului, aceea pentru el e obiect de [)cu]ră-Căci numai un atare suflet, blazat până la extrem, îşi bate joc de sunetul clopotului după mort. Oare să nu fi citit [e]scu niciodată frumoasele, admirabilele şi pătrunzătoarele ver-

[s] lui Schiller despre sunetul clopotului după mama de fami-[le] toartă?

Von dem Dome schwer und bang Tont die Glocke Grabgesang. Ernst begleiten ihre Trauerschläge Einen Wandrer auf dem letzten Wege.[1]

Tot aşa de blazat este Eminescu şi în faţa naturii. j d-o după blazare, nicicând n-a simţit înlăuntrul său plăcerea, iubi rea aceea faţă cu ea, care îi inspiră unui poet cugete şi tablouri pj. toreşti, în care oareşicum e desemnată şi natura, însă şi inima poetului, plină de veselie şi admirare. Pentru aceea, de câte ori con-templează natura, totdeauna este confuz, rece, neînţeles şi nu o dată chiar absurd. Pentru aceea, în descrierile naturii nefiind deloc însufleţit, face asupra noastră impresiunca nu a unui poet, ce lucră cu plăcere, ci a unui muncitor, care de abia aşteaptă să-şi gate lucrul. Aşa, la pagina 268, citim versul următor foarte curios:

Luna tremură pe codri, se aprinde, se măreşte.

Din care numai atâta vedem, că voieşte să descrie vreun fenomen optic al lunii. Atâta este însă de confuz, [în]cât nu există om pe lume care să ştie că ce fenomen este acela. Se vede şi de aci că deloc n-a simţit aplecare spre a studia modul clasic de a descrie fenomenele naturii.

Cât de pitoresc descrie p. es. bardul francez analogul fenomen frumos al soarelui, care, din ce se suie pe bolta cerului, are periferie mai mică pentru noi, însă căldura îi e mai mare, când zice.

Cependant le soleil couronne de splendeur Amoindrissant sa forme, augmentait son ardeur.[2]

Si de când s-a încuibat în sufletul lui filozofia lui SchopŞ hauer, de atunci tot simţul pentru natură i-a pierit, a devenit zat pentru ea cu totul, ceea ce însuşi o spune cu toată franche.

[1] De la dom sună greu si trist clopotul cântare de înmormântare, senos însoţesc iovif[uic] de jale pe un călător pe drumul cel mai de pe urmă.

[2] într-aceea soarele, încoronat de splendoare, micindu-şi forma, 151 mărea fierbinţeala.

■nd zice la pagina 33 că „n-o mai poate înţelege".

Am putea urmări blazarea lui Eminescu în direcţiunea aceas-j jjj altele noi. Credem însă că ea este destul de evidentă şi din a-

■lea numai în care o am unnărit până acum. Ma ea a mers treptat , sufletul lui. La început, încă tot mai apare împodobită cu unele tris-

. reminiscenţe şi suveniruri din timpul înainte de a fi făcut cunoştin-

i cu Schopenhauer. Sunt reminiscenţele şi suv^nirile acestea numai ca nişte resturi din o naie frântă de furtună, ca ntşte frunze verzi care ca prin minune, au ajuns în iarnă. Reminiscenţele şi suvenirurile însă se pierd pe încetul una câte una sau, cum zice el, *„rânduri, rânduri",* Schopenhauer îşi extinde tot mai departe vălul cel negru peste
ifletul lui, interesul pentru lume îi scade tot mai tare, azi dispreţuieşte un lucra, mâine altul, azi urăşte unul, mâine altul, până ce nu mai iubeşte nimica decât moartea, care singură i-a rămas îngerul păzitor, pe care îl invocă să-i ia sarcina grea a vieţii de pe umeri, că n-o mai poate purta. Atunci lumea aceasta nu mai era pentru el decât o pustie mare, un infern, prin care umblă eu Schopenhauer.
Ibant obscuri sola sub nocte per umbram. Perque domos Ditis vacuas et inania regna.
Dacă spaţiul ne-ar concede, atunci în poeziile lui am putea
^nări pas de pas progresul blazării în sufletul lui şi. în conformita-
;u progresul acesta, am putea stători şi ordinea în care şi-a scris
-ziile, începând de la *Epigonii* şi până la cea din urmă. când, u-
du-i-se prea tare de pustiul lumii, sufletul lui şi-a acoperit ochii,
ă n-o mai vadă, şi a căzut în alienaţiunea mentală, din care nu-
0 dată s-a mai trezit. Şi atunci însă nu s-a mai trezit cum ne tre-
dtrnineaţa spre ziuă, ci cum ne trezim noaptea, când adormim
laiă?i îndată.
N-am considerat în studiul acesta şi scrierile în proză ale fcminescu, pentru că cei ce-î laudă atâta tinerimii, îl laudă nu ^ Proza, ci pentru poeziile lui.

- 187-

Am finit pentru astă dată studiul nostru de faţă. Din parte ni se va face poate imputarea că studiul a fost prea h ° Stricăciunea însă ce o a făcut deja în tinerimea noastră Emine şi care o mai poate face şi în viitor, ne va scuza, credem, de aiu Cine n-a avut ocaziune a petrece în mijlocul tinerimii, nu-şi p_{Oat} face nici idee despre stricăciunea aceasta. Şi cum nu? Când si n_0 eziile lui, de o parte, cuprind în sine atâta venin pentru tinerime iară, de altă parte, nici în viata lui nu este nimica, absolut nimica demn de imitat pentru tinerime. Căci ce poate fi demn de imitat în viaţa unui aventurier, care nicicând n-a făcut un studiu serios şi sistematic; care, corupt şi stricat în suflet şi în inimă, încă în tinereţe era deja blazat şi ostenit de lume şi pentru aceea lipsit de orice idealism; care, gol de alte simţiri nobile, nu numai a cântat, ci a şi practicat erotismul animalic, până când, lovit de săgeţile lui chiar în „obositul creier", mintea i s-a dus în Nirvana lui Scho-penhauer şi a indienilor, iară trupul i s-a mai târât câţiva ani, până ce, in floarea vârstei, s-a dus şi el tot acolo; ce poate fi, mai zicem o dată, demn de imitat în viaţa unui atare om?
Purtat-a bietul român în urma tristelor împrejurări ale timpului destule juguri. Purtat-am noi jugul feudalismului şi al calvinilor, purtat-au fraţii noştri de dincolo jugul fanarioţilor, purtat-am cu toţii jugul limbii slavice. Aşa ruşinos însă ca jugul lui $Emin^{esCl}$ n-a fost nici unul. N-a fost nici unul, căci în acelea ne-au wj^{u}? străinii, în al lui Eminescu însă ne-au înjugat românii, care sunt c< ne din carnea noastră şi sânge din sângele nostru. Viitorul le v< răsplăti desigur, dacă nu le-a răsplătit prezentul.

- 188-

LITERATURA BOLNAVĂ

Articolul întâi j

I

Una din marile bunătăţi ale literaturii noastre a fost spiritul sănătos care a animat-o totdeauna. începând de la vechii noştri cronicari sau, mai de aproape, de la întâii noştri scriitori din epoca re-işterii, de pe la începutul acestui secol, până la cel din urmă din acea generaţie - până la Alecsandri, toţi scriitorii, oricât de deose-i au fost ei în puteri, unii mai înzestraţi, alţii mai modeşti, unii i fierbinţi, alţii mai blajini, toţi însă au avut o calitate comună 'ost sănătoşi la minte şi la suflet! Numai aşa ne putem expli-irentul neşovăitor care ca un vifor a mânat cu atâta putere na-ᵉţii noastre la ţărmurii verzi pe care am debarcat din valurile
haosul
decât
lui trecut. Numai aşa a fost cu putinţă, ca noi, în mai aproape

distantă
vântul
cincizeci de ani, ştiind profita de ocaziuni, să parcurgem o
care alte popoare au parcurs-o abia în secoli. In scurt, a-
care ne-a adus unde suntem, l-au creat scriitorii noştri bă-?i l-au creat puternic, înainte de toate, căci sănătoşi au fost [e]» sănătoşi şi plini de foc la suflet! După sănătate însă vin si boale. Aşa s-a întâmplat si cu li-
•Jâ
r

. Simptorne de boală în o parte din generaţiunea no- mcă înainte de 1870, despre a cărei geneză şi viaţă ulteri-

oară nu putem vorbi cu această ocaziune. Ne mărginim pentru cum a pune pe masa de disecţiune pe bolnavul cel mai „interesa t« cum numesc doctorii boalele cele mai scabroase. Acest bolnav e poetul Eminescu, preconizat de unii ca apogeul poeziei român privit de alţii cu oroare, ca unul care a infectat şi desmădulat o p_{artp} din generaţia actuală, şi unii şi alţii însă s-au dispensat pe cât au putut de a supune întreg fenomenul unei analize *reale* si a scoate la iveală toate elementele ce constituie fenomenul. Chipul cum s-a tratat chestiunea pân-acum este un model de deprinderile noastre de azi - de-a crea glorii fără merite şi de a condamna fără a căuta vina. Noi am stat pân-acum privitori, acum însă sperăm că putem cere cuvântul, căci chestiunea nu este numai a unuia sau a ai-tuia, care poate ştiu mai bine s-o exploateze in mod practic, ci a tuturor şi, mai cu seamă, a acelora care n-au nici conştiinţă de gumă, nici trebuinţă de a bate monedă din tot ce le pică în mână cu deviza: până trăiesc - după mine potopul!

II

Sunt scriitori ale căror scrieri le poţi înţelege, le poţi judeca, făr-a intra adânc în viaţa scriitorului, sunt iarăşi alţii la care viaţa scriitorului este cheia scrierilor sale. O linie de demarcaţiunefl tre scriitor şi scriitor nu se poate fixa în această privire, dar în^ două categorii mari de artişti, căci şi scriitorul este un artist şi w cel mai sus-pus, se poate trage o linie sigură de despărţire. Cu un adevărat artist va fi mai limpede la minte şi mai sănătos la flet, cu atât lumea exterioară se va răsfrânge mai adânc, ma^{1} $™_{3}$ nos şi mai natural în sufletul său, şi reflexul concretizat în ope^ fi, în marginile mijloacelor de care arta poate dispune, tot atât ^ ^ dânc, luminos şi natural. Acestea sunt adevăratele genii ps [c]" ^ înţelege şi le gustă toată lumea şi în toate timpurile. Sunt iar»

■ în al căror suflet, din cauze de defecte ori alteraţiuni, posedând •altfel calităţi artistice, fenomenele externe nu se reflectează nici toată intensitatea, nici cu toată limpezimea, nici în mod natu-j Un astfel de reflex concretizându-se, ne va da o operă afectată de toate alteraţiunile psihice, care prezida la momentul reflexului. • când la artistul cel dintâi opera, ca însăşi natura, se explică sin-mjiă, azi sau mâine, dar se explică, la cestălalt, opera ne mai fiind nsăşi natura sănătoasă şi nealterată, nu se poate înţelege şi aprecia just, decât căutând în încreţiturile vieţii aceluia care a produs-o şi descifrându-i starea patologică. în literaturile vechi predomneşte categoria întâia de artişti, în literaturile moderne categoria a doua. Pentra aceea în critica modernă a trebuit să se stabilească nişte principii sau mai bine reguli noi critice individualiste. Foarte natural, căci sănătatea este una pentru toţi şi la toţi, boalele însă sunt nenumărate, şi care din individ la individ produc o varietate de fenomene, dinaintea cărora ştiinţa stă adeseori cu mâinile încrucişate.

Scriitorul de care ne ocupăm face parte din categoria a doua. Trebuie prin urmare să-i facem o diagnoză individuală. în fa-îrea acestei diagnoze luăm ca bază exclusiv *visum et repertum,* e l-au publicat amicii şi cunoscuţii scriitorului despre viaţa lui. ştie că n-au publicat tot, dar nouă ne este de ajuns, cât s-a pu-:at. Ceea ce s-a publicat nu poate fi considerat decât ca abso-& veridic, căci nu aveau interes să vorbească rău, fără să fie aderat, tocmai amicii care au luptat şi luptă pentru numele scriito-$'^{Ul}$- Afară de aceea, nimeni nu a contrazis ceva din cele publica-'io contră, toate acelea sunt recunoscute şi chiar amplificate ţi care l-au cunoscut şi în fine sunt perfect întărite prin corcs-^{IOn}denţa surorii sale.

S-a născut din mamă bolnăvicioasă, care şi-a transmis ger-" de boală mai la toţi copiii, din care doi

deja mai [înainte "Unise şi unul s-a sinucis. Boala se poate urmări în linie as-

-l9l-

cendentă în familie. - Şcoala primară o face la Cernăuţi. - în cJas a doua gimnazială rămâne repetent. Părăseşte şcoala şi pleacă cu o trupă teatrală, nemaiascultând de părinţi. Se reîntoarce acasă dar o ia în urmă după actori de a doua mână şi ajunge copiator de pie. se la o trupă teatrală. Pleacă la Blaj, de-aici la Viena. Se reîntoarce în ţară fără a-şi termina studiile. Relaţii cu o femeie măritată. Voieşte să se facă catolic, ca luând-o în căsătorie să nu mai poată fi despărţit de ea. în urmă o părăseşte prea fiind ea a tuturora. Pleacă la Berlin să-şi termine studiile, dar se întoarce în curând cum s-a dus, atras din nou de ceea pe care o părăsise. între anii 1874-l876 bibliotecar şi revizor şcolar, destituit apoi şi dat în judecată. Trece la Bucureşti si intră la redacţia unui ziar. Viaţă neregulată, uz de narcotice şi excitante; abuz de tutun şi cafea, zile întregi fără mâncare şi apoi deodată la vreme neobişnuită, după miezul nopţii, mâncare şi băutură fără alegere şi fără măsură. Viaţa dezordonată ia proporţii mai mari. Neîngrijirea de împrejurul său trecea peste toate marginile; în cameră de-a pururi dezordine, nelumină, lipsă de aer, încât aceasta îngrijea pe amicii săi. Seara se înfunda în câte un birt cu lume necunoscută. La 1883, când se inaugurează statuia lui Ştefan cel Mare la Iaşi, în loc de-a asista la sărbătoare, la care fusese trimis ca corespondent al unui ziar, el se retrase în una din cârciumile vechii capitale şi stă singur, cu un pahar de vin înainte. In Bucureşti intră în relaţii cu o altă femeie lepădată. Erumpe în fine n[e'] bunia, dar după câteva luni se mai lumină ceva şi numaidecât înamorează în o engleză. Reîntors în ţară, inteligenţa şi voinţa' totul stinse, dar „sensualitatea şi viţiul se manifestară în el m P lumină, fără grijă de nimini şi fără ruşine. Se ţinea după fentf[l] dinare, înşela lumea, fura mici lucruri ca un copil, cerea bani în urmă, boala-şi luă nou avânt şi se termină cu moarte. La a[1] sie s-a aflat creierul ramolit, emisferaî stâng cu 25 grarnc decât celălalt, între cămaşa creierului şi substanţa corticaia

■- 192-

nete erau lipite, ceea ce explică până la un punct neşirul de cu--tare şi P[oa^e] ?' unele neregularităţi din viaţa sa.

Lectura de predilecţiune îi era poeţii germani şi mai ales Heine, poetul bolnav, cum îi zic, filozoful pesimist Schopenhauer ; poeţii latini decadenţi. Este de însemnat că, în timpul convalescenţei, se apucase să scrie o dramă având de subiect pe Lais, cea mai mare prostituată a antichităţii.

Toate aceste sunt relatate pe lung în *Convorbiri literare,* numărul jubiliar din 1892, p. 176-l95, şiun notiţa biografică de d. T. Maiorescu la ediţia a şasea a poesiilor\lui M. Eminescu. Noi, pentru a fi exacţi, am reprodus în toate cumintele de acolo.

Din corespondenţa publicată a surorii sale se vede că el, pe iângă boala moştenită, mai suferea şi de boala provenită din păcatele tinereţilor si care îi pătrunsese si-i zdrobise toată fiinţa, că el tot ţinea nebun la acea pacoste de femeie, care l-a înlănţuit întâi, că el, apucat pe manile ei, nu voia să mai ştie de soru-sa bolnăvicioasă, neputincioasă şi în mizerie. Din toate acestea rezultă i el avea prin moştenire germenele alienaţiunii, care a fost alintat prin o boală contrasă după aceea; că nu s-a putut niciodată ecide a-şi crea o carieră, ci a rătăcit din şcoală în şcoală si din o "ă într-alta; că preocupaţiunea constantă îi erau conexiunile <fe amor.

III

Ca trăsătură generală a vieţii scriitorului rezultă incoerenţa, «nea şi confuziunea. Să vedem acum dacă această trăsătură

Şi în scrierile sale. Oricâte literaturi cunoaştem şi noi, nu ni s-a întîmplat însă 5este un scriitor de un renume oarecare în ale cărui scrieri [le]ască atâta incoerenţă, dezordine şi confuziune, ca în poe-

- 193-

siile lui M. Eminescu.[1] Aceasta se manifestă în poeziile sal două forme. în general, toate piesele, mai ales care sunt cev ^ lungi, sunt lipsite cu desăvârşire de legătură internă, nici o su * siune cauzală şi luminoasă de idei, prin urmare nici o acţiune ° ganizată şi progresivă, nimic arhitectonic. Poetul se zbate, se fe mantă în loc, apucă de ici, de colea idei disparate, le încleie a voie şi izolate în strofe, grămădeşte strofa cu strofa fără să pună* ele un organism viu, ci numai ordinea mecanică de succesiune în spaţiu, cărora foarte adeseori le lipseşte chiar şi legătura brută gramaticală.

Piesele se prezintă numai ca o înnodare de strofe întâmplătoare, nu ca un organism, în care fiecare părticică este crescută organic la locul său, şi nu poate lipsi far-a deforma şi distruge întregul. Pentru aceea piesele sale le poţi lungi cât vrei şi poţi să le scurtezi după capriciu, sau poţi să scoţi de la mijloc strofe ârăca să se simtă vreo lipsă. Luaţi d.e. *Floare albastră, Te duci, Lasă-ţi lumea ta uitată, O*

rămâi, înger şi demon, Satira I, Călin, Strigoii, Luceafărul ş.a. Să examinăm mai ales cele considerate de admiratorii săi ca *necplus ultra* de poezie şi încă alte vreo câteva. La toate le lipseşte cu desăvârşire concepţiunea clară, dezvoltarea limpede şi proporţionată; toate se încurcă în o sumă de trase[e] oţioase, tresărituri de logică şi contraziceri, toate sunt rupte şi învălmăşi încât în general, după ce le-ai cetit, nu-ţi rămâne în minte nici o dee clară, nici o acţiune limpede, ci un vuiet de cuvinte, bun ţ mai pentru urechile celor ce nu cugetă când citesc, sau se nau mese cu ideea singuratică din fiecare vers, din fiecare fraz^ ca să-şi de[i]e samă de totalitatea lor şi de legătura organica c buie să fie pentru ca piesa să aibă vreo valoare. ^

în *înger şi demon,* în cele dintâi 16 strofe lungi nu mic decât un vârtej de cuvinte şi repeţiri, fără să înţelegi ca P

[1] Noi luăm ca bază în aceste cercetări ediţia I (1884) şi cd. din urmă publicată &[c] "[a]^

■ uflde vor sa ducă. în fine, în strofa 17 afli că este un demagog,
• mişcă poporul cu idei reci (?)", care „suit pe o peatră cu tur-
[ie] înfăşoară în stindardul roşu, fruntea-i aspră adânc încreţi-
»în fine însă pe acest demagog luat cum se vede din comuna ro-
parisului, cumplit ca un demon, cel puţin aşa-l numeşte poe-
ceea ce însă nu se vede deloc din piesă, în urmă chiar în ago-
ia morţii-l încovoaie şi-î împacă - amorul. Asemenea demagogi,
departe de a fi demoni, sunt copilaşi, care aleargă după fluturi, şi
nici babele nu se tem de ei.

în *Satira* sau *Scrisoarea III,* pentru ca\să ajungă la o tiradă de actualitate, nu începe mai departe decât nuinai de la întemeietorul împărăţiei turceşti, şi pentru ca să-şi facă o]bunte înhaţă pe bă-tânul Mircea şi apoi de la el sare de-a dreptul la „grecotei şi bul-găroi". Piesa nu-i nici măcar cusută cu aţă.

în *Dalila* numai trei versuri de la început se rapoartă la ea, încolo se ocupă numai de farmecele fustei.

Călin se zice a fi o poveste. Sburătorul, pe care poetul îl
urneşte, nu ştiu cum şi de ce, cu un nume ce se dă la guşaţi, Călin,
la o fată de împărat, foarte prost împărat „cu barba în noduri
câlţii când nu-i perii" şi care, în loc de a-şi păzi fata, stârvea
reşte „cu ciubucul între dinţi" - nu ştiam pân-acum că împă-
in poveşti put a tutun -, şi naiba de sburător nu era, ca sbu-
il lui Eliade, un Cupidon ideal, platonic, din contra era foar-
stanţial, căci îi împrumută fetei un amor cu ochi. împăratul
[l]gă- Fata naşte în străini un copilaş. Copilaşul devenind mă-
[?]ea gâştele. Sburătorul, trecând pe-acolo, îl vede şi între-
[1] Qe nume, copilul îi spune că îl cheamă Călin, ca pe tată-
[1] [a]*âta el şi află că e fiul său, caută şi află pe mamă-sa. De
& unde, dincolo de codrii de aramă în pădurea de argint,
[e]nirn că se face nuntă, la care-l aflăm şi pe năucul de împă-
toate că nunta se făcuse înainte de cununie ... totuşi ve-

dem că la această cununie - după ploaie căciulă de oaie -curatele făpturi Soarele şi Luna! Adevărat că nuntaşi nu vedemT cât nişte lighioane: furnici, cari, greieri, purici, bondari, ţânţari i-custe, cărăbuşi, toţi „berbanţi" ca şi mirii.

Nimic nu este din poveştile noastre, şi din viaţa lor! D subiectul este simplu şi pe lângă aceea ordinar şi chiar frivol n prinde aproape o coală, lungit şi lăţit fiind prin o sumă de descri eri fără rost, fără necesitate, şi în fine totul se termină prin o nuntă ridiculă. împăratul nostru din poveste, măreaţă creaţiune a fan-taziei poporului, în piesa poetului nostru a devenit o caricatură cu barba în noduri ca de câlţi nepieptănată, cu pipa în gură, un guşat năuc sub nasul căruia fiică-sa-şi dă coaste cu cel întâi venit.

în piesa *Strigoii,* în deşert te vei întreba de ce poetul îşi ia de subiect pe un Arald „stăpân peste avari", şi care Arald mai are defectul de a nu fi existat niciodată. Pentru ce zice că-i stăpân peste avari, când nu se vede absolut nici o necesitate pentru aceasta' Ce naiba caută Zamolxe, zeul dacilor, pe timpul avarilor? De ce logodnica moare? De ce ei sunt strigoi şi de ce aceşti strigoi sunt a-vâri? De ce i-a pus

într-un timp şi la un popor care nu importă deloc, şi nici nu ştim dacă credeau în strigoi? De ce nu a luat strigoii din credinţele şi împrejurările noastre? şi aceasta devine cu atât mai curios, căci la partea III pune un motto din *îndreptarea legii* d spre strigoi? Ce caută magul? De ce aleargă, de ce în urmă inc tează cavalcada lor? La toate acestea nu afli nici un răspuns, w poţi scoate vreun fir conducător din bâiguiala şi învălmăş[ea] fraze cu care poetul îndoapă ca pe o gâscă o biată coala întt[e] -
Toate acestea însă le-a întrecut *Luceafărul.* Fondul ac £ piese este că o fată de împărat se înamorează într-un lucea • să zică un amor bolnav, un somnambulism. Toată piesa e[ste] ^ guială, nu se poate mai isterică. Nici un rost de acţiune, mţ[1] ^ voltare firească de idei şi sentimente, totul o dârdâire'"

- 196-

-■ stihuri, de aceleaşi idei, care adeseori se bat în capete, din ca-îdicăm numai vreo câteva:

Şi când în pat se-ntinde drept
Copila să se culce, I-atinge manele pe piept,
I-nchide geana dulce,
Şi din oglindă luminiş
Pe trupu-i se revarsă, Pe ochii mari, bătând închişi,
Pe faţa ei întoarsă.
Ea îl privea cu un surâs,
El tremura-n oglindă;

Va să zică ea era cu ochi închişi, era cu faţa întoarsă şi totuşi privea la Luceafăr şi-i surâdea! în fine, cum se face de în strofei dintâi luceafărul o atinge pe fată, iară numaidecât în a doua zice că se răsfrânge din oglindă? Şi oare luceafărul are raze atât de pu-
ice să străbată prin fereastră, ba încă să se mai răsfrângă şi în oglindă? Ce are a face, când şireata de muză te sileşte să scoţi sti-MI „la căleală, era rima la pocneală!" Luceafărul într-un loc are
e negre de păr", în alt loc sunt şi el şi ea „cu plete lungi bălae".
să vedem, ce fat-frumos era şi Făt-luceafăr. poetul zice că părea «n tânăr voievod şi

Un vânăt giulgi se-ncheie nod Pe umerele-i goale -

Va să zică seamănă cu voievozii din *Ţiganiada* lui Delea-[au]-Mai încolo:

Iar umbra feţei străvezii
E albă ca de ceară -Un mort frumos cu ochii vii
Ce scântee-n afară.

W iiguiă! în o altă strofă îi mai pune şi aripi; îi mai lipseşte [1] [c]oadă şi strigoiul e gata!

- 197-

, I[1]

Incoerenţa, dezordinea şi confuziunea se prezintă şi [su]L tă formă şi mai acută. Puterea arhitectonică este dată nu numai ritelor adânci şi luminoase, şi este nota distinctivă a puterii de aţiune şi a intelectului sănătos. Ea poate fi mai mare sau mai mi' după gradul de intensitate a intelectului, dar nu poate fi substitn tă cu haosul, cum se află în realitate în poesiile lui Eminescu; şi [Ce] ea ce este mai grav, acest haos îl aflăm înlocuind nu numai organic mul natural, arhitectonic, ce ar trebui să-l aibă fiecare piesă în totalitatea ei, ci el domină adeseori şi strofa, şi chiar versurile singuratice. Să luăm câteva exemple:

Şi dacă ramuri bat în geam
Şi se cutremur plopii, E ca în minte să te am
Şi-ncet să te apropii.
Şi dacă stele bat în lac
Adâncu-i luminându-l, E ca durerea mea s-o împac
înseninându-mi gândul.
Si dacă norii deşi se duc
De iese-n luciu luna, E ca aminte să-mi aduc
De tine-ntotdeauna.

Această piesă am luat-o întreagă.
în fiecare din aceste strofe, cele câte două versuri din m mă, chemate a împlini înţelesul celorlalte două versuri dintâi,[n] stau absolut în nici o legătură unele cu altele, căci dacă ramun în geam şi se cutremur plopii, de unde poate urma de aici ceasta se întâmplă

... ca în minte sate am Şi-ncet să te apropii.

Tot aşa şi celelalte două strofe - curate absurdităţi-mai pe acelaşi calapod şi următoarea strofa:

- 198-

Şi dacă luna bate-n lunci Şi tremură pe lacuri, Totuşi îmi pare că de-atunci Sunt veacuri.
(pag. 189)
Floare albastră, toată o sforţare copilărească, are la început următoarele trei strofe: V
„Iar te-ai cufundat în *stele* Şi în nori şi-n *ceruri naltei j* De nu m-ai uita încalţe, / Sufletul vieţei mele.
în zadar *râuri în soare* Grămădeşte-a ta gândire, Şi câmpiile Asire Şi întunecata mare.
Piramidele-nvechite **Urcă-n** cer *vârful lor mare* -Nu căta în depărtare Fericirea ta, iubite! "
Cuvinte zbâmăitoare, ce nu spun nimic, plus contraziceri, repetiţii şi legături bizare de cuvinte.
Iară în următoarea piesă de şsse versuri, numai cele două ri dintâi au un înţeles, încolo - pustiul. Ea sună:
SE BATE MIEZUL NOPŢII
Se bate miezul nopţei în clopotul de-aramă,
Şi somnul, vameş vieţei, nu vrea să-mi ieie vamă.
Pe căi bătute-adesea vrea moartea să mă poarte,
S-asamăn între-olaltă viată şi cu moarte;
Ci cumpăna gândiri-mi şi azi nu se mai schimbă
Căci între amândouă stă neclintita limbă.
to *Scrisorii I* sună:
Când cu gene ostenite sară suflu-n lumânare *Doar* ceasornicul urmează lunga timpului cărare;

Căci perdelele-ntr-o parte când le dai, şi în odaie Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie, Ea din noaptea amintirei o vecie-ntreagă *scoate De dureri,* pe care *însă* le simţim ca-n vis pe toate Lună, tu, stăpâna mării, pe a lumei boltă luneci Şi gândirilor dând viaţă, *suferinţele întuneci;*
Confusă şi fără legătură, cu versuri de simplă umplutul unde ar fi ceva de înţeles se contrazice, căci întâi zice că luna scoate din noaptea amintirii o vecie întreagă de dureri, şi îndată apoi a-daugă contrariul, că suferinţele le întunecă, ca şi când durerile şi suferinţele n-ar fi tot una.
De treci *codri de aramă,* de departe vezi albind Ş-auzi mândra glăsuire a *pădurei de argint.* Acolo, lângă izvoare, iarba pare *de omăt,* Flori *albastre* tremur ude în văzduhul tămâiet; Pare că şi trunchii vecinie poartă suflete sub coajă Ce suspină printre ramuri cu a *glasului lor vrajă;* Iar prin *mândrul* întunerec al *pădurei de argint,* Vezi izvoare *sdrumicate peste pietre licurind,* Ele trec în *harnici unde* şi suspină-n flori *molatic,* Când coboară-n *ropot dulce* din tăpşanul prăvălatic, Ele sar în *bulgări fluizi* peste prundul din răstoace, în cuibar *rotind* de ape, peste care luna zace. Mii de fluturi mici albaştri, mii de roiuri de albine Curg în râuri sclipitoare peste flori de miere pline,
Umplu aerul văratec de mireasmă şi răcoare ...
(Călin)
Mai vuiet de cuvinte fără legătură, fără înţeles, con ceri şi repetări, rar alt exemplu! Noaptea pe lună fluturi[sl a] . ^
în *Melancolia,* cele dintâi şase versuri prezintă deo ^ uă contraziceri: mai întâi luna este *regina moartă,* nurnai [9] alt vers este un *monarh viu dulce adorat,* şi va să zică-şi se genul devenind din babă unchiaş. O altă contrazicere: m[vCi]* luna-şi deschide printre nouri o poartă, în versul al treilea

1
nai stele (făclii aprinse), în altul *văzduhul scânteiază,* va să zică »nin. Se poate ori nu se poate schimba natura ca caleidoscopul, -l priveşte! în poezie se poate orice nebunie, când îţi afli cetitori •e dincolo de timpanul acustic, nu mai au altceva nimic.
Mai înşirăm în cele următoare câteva strofe din cele multe giâ legătură, firă înţeles:
în al umbrei întuneric Te asamăn unui prinţ Ce se uit-adânc în ape Cu ochi negri şi cuminţi (?) Şi prin vuietul de valuri Prin mişcarea naltei ierbi Eu te fac s-auzi în taină Mersul cârdului de cerbi, (p. 109).
Trebuie să întrebi, dacă nu vrei să rămâi bătut la cap, cum,
rin ce, amanta poate să facă pe amant să audă mersul cerbilor prin
şcarea ierbii. Dar apoi *mersul* cerbilor prin *mişcarea* ierbii ce-o
i lucru şi mai minunat, cum să se audă mersul cerbilor „prin
-tul de valuri"? Dar prinţul cum se va privi el „adânc în ape",
i apele vuiesc în valuri? Şi „ochi cuminţi" ce noimă au alta aici
*t să rimeze cu prinţ, întocmai ca *ierbi* cu *cerbi,* şi de-aici înco-
[lo] vuiet de valuri.
In *Egiptul* cetim:

Ale piramidei *visuri* (?), ale Nilului reci unde, Ale trestiilor *sunet,* ce sub luna ce pătrunde (?) Par a fi *snopuri* gigantici de lungi suliţe de-argint, Toat-a apei, a pustiei şi a nopţii măreţie Se unesc să-mbrace mândru vechia cea împărăţie, Să învie în deserturi şir de *visuri ce te mint.* (?)
Râul sfânt ne povesteşte cu-ale *undelor lui gure* De-a izvorului său taină, despre vremi apuse, *sure* (!); Sufletul *sz-mbată-n visuri care-alunecă în zbor,* Palmii risipiţi în crânguri auriţi de-a lunei *rază*

-201 -

Nalţă zveltele lor trunchiuri; noaptea-i *clară,* lumino Undele *visează spume,* cerurile-nşiră *nori.*
Ale piramidei visuri, ale Nilului unde, *ale* trestiilor *su* par a fi *snopuri* gigantici! Visurile acum te mint, acum te acum undele visează spume (!), acum raza lunii, acum nourii
Ai fi trăit în veci de veci Şi rânduri de vieţi Cu ale tale braţe reci înmărmureai măreţ.
Căci te iubeam cu ochi păgâni Şi plini de suferinţi, Ce mi-i lăsară din bătrâni Părinţii din părinţi.
(p. 187)
A trăi veci de veci cu ale tale braţe reci, şi a avea ochi păgâni din bătrâni (!) - se-nţelege dacă rima n-o poate scoate altfel, trebuie să adauge logica ca să rămână vuietul!
Teiul vechi un ram întins-a Ea să poată să-l îndoaie, Ramul tânăr vânt să-şi deie Şi de braţe-n sus s-o ieie, Iară florile să ploaie Peste dânsa.
(p. 122)
Teiul s-o ieie de braţe!
O toamnă, care întârzie Pe-un istovit şi trist izvor; Deasupra-i frunzele pustie -A mele visuri, care mor.
Toamnă, frunze, visuri, de-a valma deasupra unei[111] Această lipsă de coeziune în cugetare, aceste ticliM vinte sunătoare fără înţeles, aceste rime ce pocnesc ca

-202-

jâ să lase nimic în urma lor, sunt toate signatura spiritului îiat şi st[area] [mer]g[e] progresând până când în urmă poetul [e]se de recita întregi tirade Iară nici o legătură. Va să zică se stata o evoluţiune, din nefericire, naturală, care progresează confuzie în confuzie, din rău în mai rău - până la extrem.

IV

Ca trăsătură etică-l domină amorali. Nu faptul în sine este singular, căci amorul este resortul cel mai puternic al poeziei. Chestiunea este forma patologică sub care se prezintă, economia şi extensiunea cu care se aplică şi unde se aplică.
Mai toate piesele, de la cea dintâi până la cea din urmă, ba chiar şi acelea, ce s-ar părea că vor să fie mai serioase, aşa-numi-tele satire sau scrisori, sunt dominate de o singură idee, de un singur sentiment - de amor. Precum ei în toată viaţa iui, conştientă şi inconştientă, s-a învârtit înjurai fustei, cum îl descriu amicii şi so-ro-sa, tot aşa şi în poezie, mai în toate trebuie să se amestece şi sta. Deja în acest fapt se constată că avem de a face cu un suflet foilibrat. Lucrul însă se complică şi mai mult, când vom vele ce natură este acest amor, un amor sexual brut.
Să vedem asupra cui şi cum aplică poetul acest amor?
S-a făcut caz din *Venere şi Madonă* ca o piesă unde frumu-
Şi amorul se crede că se ridică la ideal. A trebuit o literatură
aecată, ca la noi, ca o asemenea piesă, nulă ca formă şi scan-
iond, să treacă drept ceea ce o poate considera numai lipsa
fe judecată. Autorul pune alături ea cu Maica Domnului şi i-
. "u* Rafael pe adorata sa. Şi cine este această adorată? Ne-o
Te-am văzut, femeie *stearpă,* fără suflet, fără foc, Şi-am făcut din tine-un înger blând ca *ziua de magie,* (?) Când în viaţa pustiită râde-o rază de noroc,

-203 -

Am văzut faţa *Upală* de o bolnavă beţie,
Buza ta învineţită de-al *corupţiei muşcat,*
Şi-am azvârlit asupra-ţi, crudi, vălul alb de poezie
Şi *paloarei* tale raza inocenţei eu i-am dat,
Eu făcut-am zeitate dintr-o *palidă femeie,* (!)
Cu inima stearpă, rece şi cu suflet de venin!
Ţi-am dat *palidele* raze ce-nconjoară *cu magie*
Fruntea îngerului geniu, îngerului ideal, (?)
Din demon, făcui o sfântă, dintr-un chiot, simfonie, (?)
Din ochirile-ţi murdare, ochiu-aurorei matinal.

Şi această sterpiciune fără suflet, cu buzele vinete de corupţie, cu ochiri murdare, cu suflet de venin, această căzătură ca femeie se pune faţă în faţă cu Maica Domnului, iară ca frumuseţe ideală cu Madona lui Rafael! Cuvintele lipsesc pentru a putea timbra asemenea idei deranjate. Apoi repetiţiile şi înnodările de vorbe goale! Dar **cetitorul,** cu toată monstruositatea ideii, putea să fie împăcat întrucâtva, omul poate să fie înşelat, poate să fie orb în iubire, poate rătăci, dar deschizând odată ochii revine la minte şi cu deosebire trebuie să revină la demnitatea de om, când acesta şi-o vede compromisă. A făcut poetul aceasta? Nu, din contră, a voit să fie egal, ba chiar mai pe jos de monstrul său, căci după toate acestea el îi adresează umilit următoarele cuvinte:

La picioare-ţi cad şi caut în ochi negri-adânci ca marea Şi *sărut* a tale *mâne* şi te-ntreb de poţi ierta.

Acest tip de femeie, stearpă, coruptă şi necredincioasă, e[s] forma în care se toarnă şi din care ies toate iubitele poetului- . una nu este plină de viaţă, ci din contră toate stoarse, palide, corupte, viclene:

Cu braţele de marmur,...
Şi faţa străvezie ca faţa albei ceri
Şi mâna friguroasă. (p.181)
Ai fi trăit în veci de veci
Şi rânduri de vieţi

-204-

Cu ale tale braţe reci
înmărmureai măreţ.
(p. 186)
Ş-atunci pe dinainte-mi prin ceaţă parcă treci Cu ochii mari în lacrimi, cu mâni subţiri şi reci. (p. 104)
Un demon sufletul tău este Cu chip de marmoră frumos,
în faţă farmecul palorii Şi ochi ce scânteie de vii -Sunt umezi înfiorătorii De linguşiri, de viclenii.
(P 199)

Ca şi idealul său este şi adoratorul, el priveşte la iubita lui

... nepăsător C-un rece ochi de mort.
(P- 187)

Aceste tipuri de răceală şi mortăciune se concentrează a-mândouă în Luceafărul care se descrie:

Părea un tânăr voievod Cu păr de aur moale, Un vânăt giulgi se-ncheie nod Pe umerele goale
Iar umbra feţei străvezii E albă ca de ceară Un mort frumos cu ochii vii Ce scânteie-n afară. (!)

[n] scurt, amanta şi amantul sunt totdeauna nişte cadavre
te, aceasta însă nu împiedică, ca amanta să fie perfidă şi a-
[e]stul de tont ca să se închine perfidei, ba încă să se roage
cr?,]. K[Crte' ^on]iânca glumeaţă i-ar zice: Vezi aşa, dragui meu, nu
[wc] vezi, ci ce-ţi spun eu! Din aceasta rezultă că amorul in
[esn e]ste aplicat asupra unor monştri, ca moral, şi căzături

-205-

ca frumuseţe. Pentru aceea încă şi amantul se înfăţişează totde na pe aceeaşi linie cu amanta sa, ba încă mai pe jos, căci el cu t te acestea se închină ei.

Drept aceea, amorul, pasiunea cea mai înnobilitoare şi | nălţătoare, cum trebuie să se aplice cu deosebire în artă şi cu atât mai mult în poezie, poetul îl aplică asupra unor căzături, şi p_{entr}^ aceea şi cei care se vor impresiona de asemenea poezii vor trebui şi ei să se asimileze. Şi în adevăr cei care l-au imitat au căzut si mai adânc, materializând şi abrutizând amorul şi mai şi.

Cum înţelege poetul să fie amorul? El cere totdeauna iubitei sale amorul material:

Lasă-ţi lumea ta uitată Mi te dă cu totui mie ...
Te desfaci (!) c-o dulce silă, Mai nu vrei şi mai te laşi.
Dulce-i umbra de răchiţi, Si suntem atât de singuri Şi atât de fericiţi!
Numai luna printre ceaţă Varsă apelor văpaie, Şi te află strânsă-n braţă, Dulce dragoste bălaie.
(p. 188)
Dar te rogi frumos de dânsul (de amor), îndestul e de hain Vălul alb de *peste toate* Să-l înlăture puţin.

în *Noaptea,* amanta este descrisă ca o cocotă din ce[e] industriale - parfumată şi neruşinată. Amantele sunt în gen[e] ^ ^ cute prin ciur şi prin dârmon pentru care amorul este un caş *z*> cel rnult un capriciu, o bătaie de joc pentru cel ce nu le [c'] [ne]. şi despre acestea fără îndoială putea poetul să zică ceea c

-206-

eptul [a]Plicâ la femeie în [g]eneral:

... că-i tot aceea De te razemi de o umbră Sau de crezi ce-a zis femeia, (p. 112)

Ce influenţă exercitează amorul asupra poetului?
Un amor, care-l inspiră numai căzăturile, cadavrele amorului, chiar după teoria naturaliştilor, nu pdate să aibă alte influente decât tot de aceeaşi natură, adică bolnăvicioase. Şi în adevăr poetul, cum am văzut mai sus, nu se înalţă prin amor, ci decade, nu capătă energie de viaţă şi de aspiraţiuni, ci priveşte la iubita lui mâdulat; lânced, „cu ochi de mort", şi la lume cu dezgustul în suflet. Pentru aceea şi lumea în care se mişcă poetul este o lume pustie, plină de ruine, în care toacă cariul şi târâie greierul, se ţese păienjeniş, şoarecii rod ici şi colea, fug, aleargă:
în odaie prin unghere S-a ţesut paininiş Şi prin cărţile în vravuri Umblă şoarecii furiş.
Intre astfel de jigănii şi în asemenea aer infect nu-i rămâne altceva decât
în van mai caut lumea în obositu-mi creier, Căci răguşit tomnatic vrăjeşte trist un greier; Pe inima-mi pustie zadarnic mâna-mi ţiu, Ea bate ca si cariul încet într-un sicriu.
Va să zică tot ce înconjoară pe poet, dimpreună cu el, este
[1] ruină. Această trăsătură patologică o vedem de la început
"ne în viata scriitorului întocmai ca si în scrierile sale. Si
[UOua] aceeaşi formă bolnavă şi cu aceeaşi intensitate iste-
orunle sale reale au fost totdeauna concentrate asupra u-
[avr]*e ale amorului,* asupra unor *pestilente sociale,* şi după
-207-
erumperea boalei amorul brut în evoluţiunea lui ajunsese, **descriu** chiar amicii săi, „fără grijă de nimini şi fără ruşine"
în legătură cu cele de mai sus, amorul din aceste pzj re şi-o altă faţă, el este totdeauna *amorul cărnii.*
Mai niciodată se înfăţişează un alt amor şi în descrierea lui nu se aplică decât e presiunile proprii amorului brut pentru carne. Iată amorul său-
Când eu stau şoptind cu draga Mână-n mână, gură-n gurâ.
Mi te dai cu totul mie.
Nu zi ba de te-oi cuprinde -Nime-n lume nu ne vede.
Iar voinicul s-apropie şi cu mâna sa el rumpe Pânza cea acoperită de un colb de pietre scumpe: A frumuseţii haruri goale, ce simţirile adapă, încăperile gândirii mai nu pot să le încapă. El în braţe prinde fata, peste faţă i se-nclină, Pune gura lui fierbinte pe-a ei buze ce suspină.
Cu geana ta m-atinge pe pleoape Să simt fiorii strângerii în braţe.
Şi-l visez, când cu-a mea mână al tău braţ rotund îl pipă[1] Când pui capul tu pe pieptu-mi şi bătăile îi numeri, Când sărut cu-mpătimire ai tăi albi si netezi umeri Şi când sorb al tău răsuflet în suflarea vieţii mele Şi când inima ne creşte de un dor, de-o dulce jale, Când pierdută razimi faţa de-arzătorul meu obraz,
Ei şoptesc, multe şi-ar spune şi nu ştiu de und-să-nceap-Căci pe rând şi-astupă gura, când cu gura se adapă, Unu-n braţele altuia, tremurând ei se sărată, Numai ochiul e vorbariţ, iară limba lor e mută; De-şi acopere cu mâna faţa roşă de sfială, Ochi-n lacrimi şi-i ascunde într-un păr ca de pe[tea] ' E frumoasă se-nţelege; ca copiii are haz Şi când râde, face încă şi gropiţe în obraz, Şi gropiţe face-n unghiul ucigaşei sale guri
-208-
Şi la degetele mânii şi la orice-ncheieturi; Nu e mică, nu e mare, nu-i subţire, ci-mplinită încât ai ce strânge-n braţe - numai bună de iubită.
Şi în braţele-mi întinse Să alergi, pe piept să-mi cazi, Să-ţi desprind din creştet vălul, Să-l ridic de pe obraz.
Pe genunchii mei şklea-vei, Vom fi singuri, singurei...
Fruntea albă-n părul galbăn Pe-al meu braţ încet s-o culci, Lăsând pradă gurei mele Ale tale buze dulci.
Mi-oi desface de-aur părul Să-ţi astup cu dânsul gura ...
Iar înlănţuirea de gât nu mai are capăt:
Pe genunchi îmi şezi, iubito, braţele-ţi îmi încunjoară
Gâtul... iar tu cu iubire priveşti faţa mea paiindă
Cu-ale tale braţe albe, moi, rotunde, parfumate,
Tu grumazul mi-l înlănţui, pe-al meu piept capul ţi—1 culci;
Ş-apoi ca din vis trezită, cu mânuţe albe, dulci,
De pe fruntea mea cea tristă tu dai viţele-ntr-o parte.
Şi, cum vedeţi, nu se mulţumeşte a zice o dată acelaşi lu- , ci numaidecât îl mai şi repetează.
.....cu mâni subţiri şi reci,
Cu braţele-amândouă de gâtul meu te anini, Părul tău bălai şi moale de mi-l legi după grumaz, Ochii tăi pe jumătate de-i închizi, mi-ntinzi o gură;
Ea se prinde de grumazu-i cu mânuţele-amândouă Şi pe spate-şi lasă capul: „Mă uimeşti, dacă nu mântui;
După gât să-i aşezi braţul, gură-n gură, piept la piept!
Ea-nlănţuieşte gâru-i cu braţe de zăpadă, întinde a ei gură .

„Cum vânătoru-ntinde-n crâng La păserele laţul, Când ti-oi întinde braţul stâng, Să mă cuprinzi cu braţul;
Şi ochii tăi nemişcători Sub ochii mei lămâie ... De te înalţ de subsuori, Te-nalţă din călcâie;
Când faţa mea se pleacă-n jos, în sus rămâi cu faţa, Să ne privim nesăţios Şi dulce toată viaţa;
Şi ca să-ţi fie pe deplin Iubirea cunoscută, Când sărutându-te mă-nclin, Tu iarăşi mă sărută."
Ea-! asculta pe copilaş Uimită şi distrasă, Şi ruşinos şi drăgălaş Mai nu vrea, mai se lasă.

Va să zică amorul şi femeia nu prezintă alte calităţi decât-camea! Te mai afli oare aici în templul muzelor, ori în bordel.

în această abrutizare este iară îndoială a se căuta succesul nemeritat şi prin urmare trecător al unor asemenea poezii. U[n(] nu este înţeles, ca la noi, rolul ideal al artei, plăcerile ei se cunţ nesc cu aceeaşi măsură, cu care se cumpăneşte aurul, ce-ţi P° câştiga momente de beţie senzuală. Să ai aur, nu te întreabă meni de unde şi cu ce mijloace l-ai câştigat! să-ţi gâdile sim ^ nu se întreabă cu ce şi cum? în asemenea stare, se înţelege» va gâdili mai materialiceşte, va fi şi cel mai inteligent, iarăc ^ umbla să gâdile prin mijloacele fine ale artei, care se acu ^ prin mijlocirea inteligenţei, la simţăminte, acela nu va P"[1] ^ nă concurenţă cu mijloacele brute, până când publicul nu s

tiza şi[nu se va ma^a ^a] priceperea şi gustul artei.

Ceea ce completează tabloul spăimântător este următorul

Si atunci când se decidea să se apuce de-o scriere mai înaltă, i mare, sau de vreo traducere, totdeauna s-a oprit asupra unor Javre şi pestilente ale amorului - la Dalila şi la Lais!

O altă trăsătură etică a scriitorului de care ne ocupăm este pesimismul. Pentru a se da un lustrii acestui pesimism, s-a zis că el a provenit din cauză că speranţele în evoluţiunea noastră socială ar fi fost înşelate, cu alte cuvinte mai limpezi - chestiunea socială! Nici i se putea altfel, după sistema introdusă de unii la noi, de a face cârti şi critică jumulind scrieri străine, parcă ar scrie pentru nişte ho-tentoţi. A studia singur şi a judeca independent este mult mai greu decât a afla ceva cam analog într-un lexicon oarecare şi apoi a te >răca în penele altuia şi a parada cu cine mai ştie ce minunea de ăre, pe când în realitate nimic alta decât coţofana din fabulă.

Scriitorul de care ne ocupăm anevoie putea să fie altcum de-
simist cum a şi fost. Acest pesimism nu l-a supt din medul am-
[an]t, el are origine psiho-fizică. Bolnav prin moştenire, potenţată
i boală prin alta câştigată şi încă din cele mai teribile, nu pu-
ăsară în sufletul lui voioşia, care nu poate fi decât fiica sănă-
olnavul, ca şi doctorul, nu se uită cu ochi buni la sănătatea al-
'inavul cu deosebire simte o mângâiere văzând şi pe altul bol-
[n] urmare, dacă el simte vreo uşurare, aceasta este numai în
durerii, în noianul suferinţei a tot ce-l înconjoară, şi el pen-
[ll]erea proprie trebuie să-şi creeze singur în imaginaţia sa
[est] înconjur bolnav. Pentru aceea, tot ce atinge condeiul
bolnăveşte, devine ruină şi pustietate, şi nu numai în poe-
[ln] piesele în proză; aşa de exemplu, împăratul din *Făt-*

Frumos din lacrimă „în viaţa lui nu râsese niciodată, nu zâmbea
nici la cântecul nevinovat al copilului, nici la surâsul de amor al ţiei sale tinere, nici la poveştile bătrâne şi glumeţe ale ostaşilor \J\ biţi în bătălie şi nevoi". în *Sărmanul Dionis* încă nu afli decât a eaşi atmosferă bolnavă, mocnită, pustie:

Uh ce frig ... îmi văd suflarea - şi căciula cea de oaie Pe urechi am tras-o zdravăn - iar de coate nici că-mi pasă
Ca ţiganul, care bagă degetul prin rara casă De năvod - cu-a mele coate eu cerc vremea de se-nmoaie.
Cum nu sunt un şoarec, Doamne - măcar totuşi are blană; Mi-aş mânca cărţile mele - nici că mi-ar păsa de ger ...
Mi-ar părea superbă, dulce, o bucată din Homer, Un palat borta-n părete şi nevasta o icoană.
Pe păreţi cu colb, pe podul cu lungi pânze de painjen, Roiesc ploşniţele roşii de ţi-i drag să te-uiţi la eleî Greu li-i

de mindiri de paie şi apoi din biata-mi piele, Nici că au ce să mai sugă. într-un roi mai de un stinjen,
Au ieşit la promenadă - ce petrecere gentilă! Ploşniţa ceea-i bătrână, cuvios în mers păşeşte, Cela-i cavaler ... te uite ... oare ştie franţuzeşte?... Cea ce-ncunjură mulţimea i-o romantică copilă.
Bruh! mi-i frig - Iată pe mână cum codeşte-un negru purec Să-mi moi degetul în gură - am să-l prind - ba las săracul! Pripăşit la vreo femeie, ştiu că ar vedea pe dracul, Dară eu - ce-mi pasă mie - bietul «ins »la ce să-l purec?
în cât se atinge de pretinsele decepţiuni ale societăţii no tre, cu acestea nu se ocupă scriitorul aproape deloc. *împărat şip? letar* este un clişeu din ziarele socialiste pus în stihuri şi n-are face absolut nimic cu stările noastre. Tirada din *Scrisoarea IU* ^ dresa bulgăroilor şi grecoteilor este un alt clişeu [pe] care-l cite. ^ toate ziarele partidelor noastre, când nu sunt la putere, pentru **nind** la putere să se servească de aceleaşi elemente. Şi ap^{oî} ^{m} X_0. ta tiradă nu vorbeşte pesimismul, ci necazul scriitorului fata ^{cU}

-212-

• guvernului, care huzureau în săul ţării, pe când el trebuia să stea arte, privindu-i cum se războiesc în bunătăţi, şi acum dacă ar trăi •ebui să reediteze aceeaşi tiradă la adresa foştilor săi protectori.
Scriitorul nostru, pe lângă boalele fizice şi morale, mai a->aîncă şi-o altă boală, care-l făcea să nu se poată împăca cu lumea. -| $_{nU}$.şi câştigase drepturi la o anume carieră şi nici nu-i plăcea o ie carieră, cum l-arată viata lui. Aceasta fără îndoială îl rodea. iscuns, şi cu atât mai vârtos, e^ăci, cum am văzut, singur purta vi-B Această durere cu totul subiectivă el şi-o vărsa şi asupra lumii, care nu era întru nimic vinovată,)şi fără îndoială ea se potenţa când vedea că alţii, şi cu mai puţine drepturi şi chiar fără nici un drept, decât numai al linguşirii, al şireteniei şi al poltroneriei, lucruri atât de căutate de cei mari, ajungeau în poziţiuni strălucite. Asemenea lucruri însă au fost de când e lumea şi vor fi până vor exista oameni pe pământ. Ele nu sunt fenomene specifice ale societăţii noastre.
Cât de mult îl frământă şi-l torturează pe scriitor poziţiunea)roprie se vede şi mai bine din scrisorile sale publicate pân-a-nm, în care, apelând la ajutor străin, se plânge de „cea mai neagră ie ce-l ameninţă", iară când căpăta ajutoarele, cum spun ami-&, numaidecât le risipea, ceea ce nu poate fi străin de egoism, e ar fi cauza lui. Şi ar fi de înţeles teama de „neagra mizerie", ^{J}e lângă el ar mai fi fost şi o familie, care să-şi aştepte bucătura raca lui, din fericire însă această grea împrejurare lipsea cu to-itru aceea, în toate scrierile sale se oglindează numai eul său ^{nu}> şi societatea numai atunci apare, când ea vine în opoziţie cu »^{c}a d.e. în *Scrisoarea III.* Aceasta nu va să zică pesimism so-flemulţumire individuală, ale cărei motive pot să fie foarte va-^{Dr}igine, ca fond şi îndreptăţire, şi pot în fine să fie propria vi-^ie, cu care societatea nu are nici în clin, nici în mânecă.
Societatea noastră, de la 1848, dar mai ales de la 1860 în-^{Qer}s într-un vârtej nebun de progres, atât pe terenul cultu-

-213-

ral, cât şi economic, şi în special România posedă atâtea resurse are trebuinţă de-atâta muncă, mai rodnică ca oriunde, încât neaiii ^ gându-i propriile sale braţe, şi-aduce mereu braţe străine, care h timp scurt se încarcă de averi, încât la noi o muncă de mijloc este în şutit mai bine recompensată ca aiurea, şi nimeni nu moare de foa me, nici chiar acela care sade lungit cu burta la soare, pe când în alte ţări omul nu poate căpăta adeseori nici muncă. în o asemenea tară nu este teren pentru buruiana pesimismului, el poate să-şi afle însă cuibul în creierii cuiva fie împrumutat din cărţi, fie alimentat prin vreo stare individuală patologică. Şi cum că în adevăr la noi n-a existat şi nu există în societate buruiana pesimismului, probează ocu-paţiuniîe noastre, care în toate direcţiunile au luat o trăsătura realistă. Care va fi rezultatul mai târziu, este o altă întrebare, care în ces-tiunea de faţă nu importă.
Un părinte avea un copilaş foarte inteligent, care în clasele primare fusese tot cel dintâi, şi ceea ce vă

spun este fapt real. în clasa I gimnasială, câteva luni merge bine ca mai nainte, deodată copilul nu mai învaţă, şi orice măsuri luase tată-său, în deşert! Din atitudinea băiatului, din răspunsurile lui la admoniţiunile ce i le ficea, simte tată-său că trebuie să fie vreo meteahnă la mijloc, şi, mai cu buna, mai cu răul, înduplecă pe băiat şi el îi descoperă motivul, zicând: dacă voi învăţa bine, nu mă fac ministru! Cercetând tatăl mai de aproape, află că în adevăr aceasta era o credinţă lăţită printre şc lari. Fără a căuta mai de aproape originea acestei credinţe, fapt[11] glindează în sine ceea ce ziserăm mai sus, că se poate trăi cu p[u] muncă, ba poţi ajunge şi în poziţii înalte - fără muncă. Aceasta f te să te supere, dar nu te poate face pesimist. -a.

Poezia dintre toate artele reflectează mai bine stările ^ le, însă numai poezia sănătoasă. Reflectează poezia noastră fl» uă curentele sănătoase din societatea noastră? Nu! Reflectează *

dică de-o parte lupta pentru marile bunuri ale societăţii m

o[de]

[ar]t[e] pentru scuturarea celor din urmă lanţuri care mai înfăşoa-: din trupul poporului român? Nu! S-a bucurat, s-a entuzi-

t jjjuza noastră de laurii ce dorobanţul i-a adus din război? Nu! [lipit un moment şi-a adormit, pentru ca să-nceapă a bâigui de «nor, şi i[ară] ^[e amor]> ?i[tot] de amor, şi pentru ca să întindă hora la i/ele bolnave ale lunii cu *pestilentele* Venerei ieşite din spitale şi bordeie! Asemenea artişti să fie oare capabili de-a înţelege durerile iaspiraţiunile societăţii, frământările ş^ avânturile unui popor? Nu! si pentru aceea au rămas înnămoliţi în jtnlaştina *humorului*\ în adevăratul pesimist nu se oglindează numai durerile şi poftele sale, ci ale societăţii, ale clasei, ale poporului. Când se reflectează numai poftele şi durerile individuale, acesta nu-i pesimism, acesta este e-goisrn şi mizantropie!

Nimic mai absurd decât a pune pretinsul pesimism al scriitorului nostru pe o linie cu pesimismul clasic al lui Leopardi. Lui Leopardi i se întunecă sufletul şi i se sfarmă inima, căci cufundată n abisul durerii şi sfărâmată era patria lui! Nu-i el pesimist, nu 'lânge el pe amanta „stearpă fără suflet, ochirile ei murdare, amo-itins şi rece, buzele-i îngheţate, perfidia şi sufletu-i de venin", "a! el plânge pe acela

.....che in guerra e spento,
Non per li patrii lidi e per la pia
Consorte e i figli cari,
Ma da nemici altrui,
Per altra gente, e non pud dir morendo:
Alma terra naţia,
La vita che mi desti ecco ti rendo.[i]
(AU'Italia)

p[ah], p nu urăşte viaţa, căci l-a înşeiat amanta, ci fiindcă vede
^clavă străinului:'

i

PsntniV[1"1"5] /"■ [răz"G;'] ■"■" ps^tru ţenr.urii patriei sa'.c ;i pcr.trj picasa-i soţie şi pentru iubiţii *t-o iac, T[5"18""] [altu]ia, pent™ altă gintă, şi nu poate să zică murind: dalbă ţară natală, viaţa ce ' tt-o dau!

.....a stranier ed empi,
Nostra patria vedendo ancella e schiava.[l]
(Sul monumente di Dante)

El nu îngrijeşte de sine, de „mizeria neagră" care l-ar tepta pe el, ci se îngrijeşte, îl doare, că nu vor fi oameni care să sacrifice pe sine pentru interesele mari ale patriei:

..... o caro,
Chi ti compiangeria,
Se, fuor che di se stesso, altri non cura? [2]
(AdAngelo Mai)

Nu face el pe băietanul heat lulea de sărutările coţofanei şi adormit bolnav în braţele ei, Leopardi strigă să se deştepte morţii, deoarece dorm cei vii:

.....risveglia i morţi,
Poi che dormono i vivi! [3]
(Ibid.)

Iară când este vorba de amor, acela îl lasă copiilor, căci oricât de mare a fost amorul său, l-a învins, l-a alungat un alt amor, a-morul ştiinţei şi al patriei.

E tanto amor mi tolse un altro amore [4]

(II primo amore)

Şi când este vorba de-o amantă pe care a avut-o şi el, ea nu este „faţă pală de o bolnavă beţie", ci este un *raggio divino;* nu este „bacantă", este o *angelica forma;* inima ei nu este un „spasm[0] lung delir", este o *suave armonia,* şi toată este o *superba visio" Diva,* - şi cu toate acestea el nu adoarme topit în sărutările ei, rămâne sclavul ei, cum rămâne poetul nostru sclavul iară mm voinţă al bacantei sale, deşi o cunoaşte în toată murdăria ei,[c]

[1]... văzând patria servă si sclavă la străini si nelegiuiţi.
[2]... O! scumpul meu! cine ic va joii, daca nimeni nu se îngrijeşte de altceva,
[3] Deşteaptă morţii, deoarece dorm cei vii!
* Şi o iubire atât de mare mi-o alungă o altă iubire

sweî
opardi îşi revine, se smulge:

.....Cadde l'incanto
E spezzato con esso, a terra sparso II giogo: onde m'allegro. E sebben pieni Di tedio, alfîn dopo ii servire e dopo Un lungo vaneggiar, contento abbraccio Senno con libertâ.[J]

(Aspasiă)

Leopardi nu degradează femeia la o „mobilă murdară" de iatac, nu-i adresează cuvinte de josnicie omenească şi de ucidere
morală ca: /

Nu zi ba de te-oi cuprinde -Nime-n lume nu ne vede ... Te *desfaci* cu-o *dulce* silă, Mai nu vrei şi mai *te laşi,* Ochii tăi sunt plini de *milă...*

Leopardi, din contră, le strigă:

Madri d'imbelle prole
V'mcresca esser nomate. I danni e ii pianto
Della virtude a tollerar s'avvezzi
La stirpe vostra, e quel che pregia e cole
La vergognosa etâ, condanni e sprezzi;
Cresca alia patria, e gli alţi gesti, e quanto
Agii avi suoi deggia la terra impari.[2]

(Alia sorrela Paolina)

In fine, oricât de puternică expresiune dă Leopardi „dure-'[e] lume", el însuşi îi aruncă mănuşa şi-i cheamă pe toţi la un °i comun în contra durerii, în contra răului:

jreait farmecul si împreună cu el şi jugul a căzut sfirâmat la pământ: aceasta mă înveseleşte şi,
* dezgust, în fine după sclavie si lungă bâiguire îmbrăţişez mulţumit înţelepciunea si libertatea.
« să vă fie a vj numi mamele unor fii laşi! învăţaţi fii voştri să sufere necazurile şi nevoile
[TM]te; învăţaţi-i să condamne şi să dispreţuiască ceea ce iubeşte şi adoră o vârstă plină de pudoa-"■' Pentru patrie, deprindeţi-i la fapte măreţe si învăţaţi-i cât datoreste patria strămoşilor săi!

Nobil natura e quella
Ch'a sollevar s'ardisce
Gli occhi mortali incontra
Al comun fato, e che con franca lingua,
Nulla al ver detraendo,
Confessa ii mal che ci fu dato in sorte,
E ii basso stato e trale;
Quella che grande e forte
Mostra se nel soffrir, ne odi e i'ire
Fraterne, ancor piu gravi
D'ogni altro danno, accresce,
Alle miserie sue, l'uomo incolpando
Del suo dolor, ma dă la colpa a quella
Che veramente e rea,...
Costei chiama mimica; e incontro a questa
Congiunta esser pensando,
Siccom'e ii vero, ed ordinată in pria
L'umana compagnia,
Tutti fra se confederaţi estima
Gli uomini, e tutti abbraccia
Con vero amor, porgendo

Valida e pronta ed aspettando aita
Negii alterni perigli e nelle angosce
Della guerra comune.[1]
{La Ginestră)

Dintr-un astfel de pesimism a putut să iasă în Italia o gene raţie, care, pornind lupta unită contra duşmanului comun, să adune membrele-i risipite, să ridice Italia ce zăcea zdrobită. Pesimism^ nefericitului nostru poet n-are să ducă pe bieţii săi închinători ^ braţele de oţel ale Belonei, ci la sânul moale şi pudrat al unei U»

[1] Nobilă natură este aceea care cutează a-şi ridica ochii muritori în contra soartei [coml]^La umilă * grai verde, fără să ascundă ceva din adevăr, mărturiseşte răul ce ne-a fost dat de soartă şisw» ^ [lE a]» nestatornică; acea natură, care se arată mare si puternică în suferinţă şi nefericirile sau ^^*tfr* măresste prin urile şi urgiile între fraţi, mult mai grele decât orice altă nenorocire; care n ^ [nlU]nesi^ pe om pentru propria sa durere, ci aruncă vina pe soartă, care singură e vinovată... pe [aA],,; *O^'"""}'A* duşmană şi în contra ei crede urzită si îndreptată de mai-nainte campania omeneasc-, F-' consideră uniţi şi pe toţi îi îmbrăţişează cu adevărată iubire, gata fiind a da tot ajutorul * fie ajutată în pericolele reciproce şi în strâmtorările luptei comune.

VI

După analizele din capitolele anterioare, rămâne să facem mn sinteza. Noi suntem scutiţi de această sarcină, căci ea se află ia făcută în ştiinţă. N-avem decât să deschidem o carte a unui în-âţat în această materie, şi aceasta o facem cu atât mai bucuros, ca sâ nu se zică că noi am făcut şi analiza şi sinteza. Celebrai filozof \j[Guyau, în opera sa *Arta din punct de vedere sociologic [l],* ne dă următoarea sinteză a fenomenelor stabilita de noi mai sus:

„Literatura dezechilibraţilor exprimă în general *analiza dureroasă,* rareori *acţiunea.* Acţiunea, cel puţin acţiunea *sănătoasă* şi *morală,* este în adevăr grea pentru dezechilibraţi; şi ea ar fi în realitate un mare leac in contra dezordinii lor interioare, căci acţiunea resupune o coordonare a întregului spirit îndreptat spre ţinta Ia care tinde. Acţiunea este echilibrarea întregului organism în jurul u-nui centru mobil de gravitaţiune, cum este totdeauna acela al vieţii." (p. 345)2

„A doua trăsătură caracteristică a literaturii dezechilibraţilor ■■• este ... tendinţa ... de a se avea statornic pe sine în vedere, şi e sus de toate *a se considera ca suferind,* a se mări în ochii ^j o tendinţă în fine de-a transforma cea mai mică acţiune într-un [su]Jet de epopee." (p. 346)3

„Pasiunile lor predomnitoare, aproape singurele pasiuni, Sunarea, *amorul de orgii şi femeile.[1]'* (p. 348) «

iTţ?[oM] *de lve s*ociolo*g'<l"<'* P[ar M]- Guyau, Paris, 1889.

francez sună: „La litterature des d&equilibres exprime en general *l'analyse douleureuse, bo* L' i l ff diffiil dlibres; et

hon. L'action, du moms l'action saine et morale, est en effet difficile aux desequilibn ie serait le grande remede au leur desordre interieur, car l'action suppose la coordination * ccnirp *A* [entter vers] le but â attemdre. L'action est la mise en equilibre de toute 1 'organisme autour r^egravitemobile, comme l'est toujours de la vie." (p. 345)

*lCHîe traiî rif ia litt£i«ihii-F> *Ane Aâe*mu\iY\Tae* /-Vet nviw*e«irtn

"«ne trăit de la litterature des desequilit

30UT <.„'- [a] — Cette tendanri[1] *a* ip rppyrffpr pjmţ

ixpression vanee d'une vamte supeneurc â

J - cette tendance... a se regarder constantement, et surtout a *se regarder souffrir,* a se gros-'*urs D[FreS yTM"x> "rre ter<^ance cr"""] ^ transforme: ia momdre action cn sujet d'cpopee." (p. 346) [1] S.[lons] Predominantes, presque Ies seules, sont la vengeance, *i'amour de l'orgie et Ies*

„Alte trăsături esenţiale. Cea mai mare parte dintre de chilibraţi, simt o adevărată necesitate de excitante, ca toţi« [neiIr] tenicii». Ei au trebuinţă de-o anumită viaţă socială, care le este 1 proprie, o viaţă viforoasă, nemulţumită ... Asemenea plăcerile om *ei şi ale amorului senzual {fără urmă de ruşine) tind a domina Ut ratura lor"* (p. 349)»

„Dezechilibraţilor le plac *imaginile posomorâte* şi înfiora-toare " (p. 350) *

„Al cincilea punct: preocupaţiunea de cuvinte. în *nereguk-ritatea cursului ideilor* le vine un *cuvânt izolat,* care preocupă toată atenţiunea dezechilibratului, independent *de sens.* Probă despre *neputinţa spiritului* este tocmai această *putere de cuvânt,* care surprinde prin sonoritatea sa şi nu prin *legătura* şi *coordonaţiunea cu ideile.* Producţiunile nebunilor şi criminalilor se pierd foarte adeseori, zice Lombroso, în *jocuri de cuvinte, de rime,* de omofonii, precum şi în asemenea amănunte biografice, ceea ce nu împiedică de-a afla câteodată, mai ales la nebuni, o elocinţă fierbinte şi pasionată, ce nu se vede decât în operele oamenilor geniali." (p. 350)[3]

Această sinteză verifică, cum vedem, perfect rezultatele obţinute prin analiza particulară şi pune în plină lumină fenomenul care pân-acum de unii a fost mistificat, de alţii fals interpretat şi,[in] fine, de alţii

neînţeles. Era natural să fie aşa, după ce o analiza *o-biectivă* nu se făcuse încă, ci numai aprecieri retorice în bine sau

* „Autres traits essentiels. La plus part des desequilibres eprouvent un veritable besoin ^ ^ comme tous Ies « neurastheniques ». lls leur faut une certaine vie sociale qui leur est P[r°]P^ j[ε] l'a-bruyante, querelleuse, passee au milieu de leurs complices. Aussi Ies plaisirs de l'MJJ[e] [et] iiiour seiiiucl (bans, marque de pudeur) tendent-iis a dominer ieur litterature." (p. 349)

[2] „Les detraques se complaisent dans Ies images sombres et hornbles." (p.350) [1]

[3] „Cinquieme point: l'obsession du mot. Dans l'irregularite du cours des idees ^ sole, attirant toute l'attention des detraques independamment *de ses sens.* La preuve < d'esprit, c'est justement cette *puissance du mol* qui frappe par sa sonorite, non par 1 e?
la coordination avec les idees. Les productions des fous et des criminels se perdent le pi ^ Loîr.broso, dans les jeux de mots, les rimes, les homophonies, de rneme qys dar.s !es P"'* tobiographiques; ce qui n'empeche par moments de rencontrer, surtout chez ['es/0US]45m briliante et passionee qui ne se voit que dans les oeuvres des hommes de genie" *(?•'*

care totdeauna canonizează sau anatemizează înainte de a se [)n]stata sfinţenia sau erezia.

VII

în urma faptelor lămurite şi fixate în capitolele anterioare, [s].ar părea de prisos să mai intrăm si în analiza aşa-zisă literară, căci, constatate defectele etice şi de organizaţie a intelectului, partea curat literară naturalmente nu poatd să fie mai pe sus de acele defecte, ci cel mult alăturea, dacă nu niai pe jos de ele. Cu toate acestea, credem că nu va fi de prisos să facem şi o analiză strict iterară, pentru ca să se vadă cum starea etică-psihică va fi şi pe a-cest teren însoţită constant de aceleaşi fenomene. în special analiza literară va ajuta inteligenţele mai puţin orientate în asemenea lucruri să înţeleagă şi ceea ce n-ar fi putut surprinde deplin în cadrele de analiză şi sinteză etică-psihică.[1]

Dacă poetul ne înfăţişează o lume bolnavă şi haotică, cum
m văzut, putem totuşi să ne întrebăm, din punct de vedere al fon-
i ideilor de detaliu şi al mijloacelor de reprezentare, cum se află
i această privire şi cum îi succede a ne înfăţişa lumea lui, bună,
:um o crede dânsul? Poetul, pe lângă lipsa totală de putere ar-
tonică, este totodată foarte sărac în idei şi situaţiuni de detaliu.
Amorul este cel mai invenţios, şi pentru aceea românul, per-
cand amorul în femeie, cu drept cuvâmt zice: „o turmă de ie-
°Poţi păzi, dar femeia ba!" Atâtea căi, atâtea mijloace, atâtea
"mi ştie să-şi creeze amorul, încât cea mai ascuţită minte şi
[)n]gă îngrijire nu poate să le prevadă şi să le preîntâmpine.
Este tot atât de invenţios şi amorul poetului? Nicidecum.
' toarte neajutat, foarte puţin îi cunoaşte puterea, şi mai pu-

■ "terară ce urmează, ca si în cea etică, care a precedat, s-au înlăturat cu totul încercările
'"Crete ci *nnm r*... r__i _!_■__:__._ ..: J:_ .J:*:_ T

ţin mijloacele şi nenumăratele situaţiuni, ce şi le creează un ad vărat amor şi amor sănătos.
Amanta lui nu ştie decât următoarele lucruri: să vină sineu ră, ca toate amantele lumite şi răstrăite, şi să se prosterne poetul i fără cea mai mică rezistenţă, şi în urmă să fie rea şi necredincioasă Poetul o aşteaptă sau prin cotituri, sau într-o lume de ruine, păienie niş, greieri, şoareci şi alte jigănii, sau între nişte răchiti, şi când e mai cuviincios, sub un tei. Ceea ce este mai curios şi mai neadevărat în relaţiunile de adevărat amor, poetul sau amantul este totdeauna pasiv, el nu umblă să-şi câştige, prin fel de fel de mijloace ce le inventează amorul, pe amanta lui, să-i ţină căile ba ici, ba colea, şi de multe ori să nu-i succeadă cu toate măiestriile amorului, dar cu atât amorul să se înfierbânte mai tare, - nu! ei stă liniştit, apatic, dormitor chiar, şi amanta-l caută printre ruinele lui, prin cotituri, prin tufe, şi-l află totdeauna! într-o amantă trăită şi răstrăită, şi care ea-şi vânează victimele, şi între un amant nepăsător, lânced, amorţit, care o dată nu umblă, nu aleargă, nu luptă, nu câştigă în sudoarea feţei sale, nu arde de văpaia aşteptării, nu disperează de zece ori până îi succede o dată, şi nu tremură de a pierde ce a câştigat: între a-semenea oameni poate fi oare amor, şi încă amor care să te inspire ca poet şi să te înalţe ca om?
Pentru aceea poeziile sunt nu numai monotone, căci se «usca numai între două-trei situaţii, nu numai lipsite de amor adevărat, poetic şi nobil, căci tot amorul este brut, material, dar sunt hp[sl] de adevărate sentimente, şi totul se reduce la o înlănţuire de fr mai bine sau mai rău legate, mai mult sau mai puţin succese ca mă, în care nu răsună decât pustiul ca idee şi apatia ca s<
Dar un poet, un scriitor, poate să scrie mai bine, după cum natura i-a dat mai mult sau mai puţin talent, totfl* însă el va impresiona cu atât mai mult cu cât el îşi reprezin® sale proprii, şi-şi exprimă sentimentele sale, iară nu ale alto

-222-

asta cu deosebire trebuie s-o facă poetul liric, şi necesarmente - d este liric-erotic. Poetul nostru a voit să fie liric-erotic, însă cu ■ ;j$_e$ şi sentimentele altuia. Iată cum.

în literatura germană există un poet, fiu din întâia jumătate secolului nostru, aşa-numitul poet bolnav, Heinrich Heine, care cu jezia lui a exercitat o mare influenţă asupra poeţilor din acest se-jl Heine este cu deosebire poet liric-erotic. Toate poeziile erotice ile lui Eminescu sunt un reflex slab si monoton al liricei erotice a [ui Heine. Poetul nostru nu se inspiră din propriile lui sentimente şi ilaţiuni de amor, ci în sufletul lui se reflfectă sentimentele din modul său şi începe şi el a traduce în cuvinte aceste reflexe.

Dar modelul fiind cu totul străin, reprezentând o lume, o viată, idei şi sentimente cu totul altele şi în altă ordine de cum traşi cugetăm noi, poetul numai cu mare nevoie se putea încălzi la viaţa, ideile şi sentimentele altuia, numai adunând migălos o idee, oexpresiune, o situaţie de ici, de colea, îşi putea înjgheba versul, a-poi strofa şi, în urmă, un şir de strofe. Dacă versui este migăit şi îm-dicat, dacă strofa este greoaie, rău legată, apoi strofele între ele nulte ori sunt cu totul nelegate. De-aici repetări şi contraziceri, n aceasta, defectele psihice au fost şi mai mult alimentate şi poate. Nu numai fondul, ca idee şi sentiment, dar întreagă uzina sa 'că, foarte sărăcăcioasă de altmintrelea, este împrumutată din fcinul lui Heine. Pustiul, care revine statornic în o formă sau ^{m} poezii, îl împrumută de la Heine, care-l aplică la loc mai ni-tii

Es lag so bleich, es lag soweit Ringsum nur kahle, kahle Heid'; Ich wuste nicht wie mir geschah, Und heimlich schaudernd stand ich da.[1] (p. 13)

[ile] 'e facem după ediţiunea lui Reklam, voi. I.

-223-

Ich geh' nicht allein, mein feines Lieb, Du musst mit mir wandern Nach der Heben, alten, schaurigen Klause, Im den triiben, kalten, traurigen Hause. (p.49)

Warum scheint denn die Sonn' auf die Au

50 kalt und verdriesslich herab? Warum ist denn die Erde so grâu Und ode wie ein Grab?

Cp. 99)

Amanta, întocmai ca la Heine, este totdeauna blondă, răutăcioasă şi necredincioasă.

Dragoste bălaie.

Păr bălai.

Păr galben.

Faţa pală-n raze blonde.

Părul blond... etc.

La Heine tot asemenea:

Ein blondgeloktes Heiligenbild (p. 12) Goldlockenwellen (p. 19) etc.

Amantul, asemenea, ca la Heine este slab, palid, suferitor, trist, nefericit şi necredincios.

Când poetul primeşte pe amanta sa într-un loc ceva mai poetic, aplică mai totdeauna teiul şi florile lui:

E-un miros de tei în crânguri, Dulce-i umbra de răcniţi,

51 suntem atât de singuri Şi atât de fericiţi.

Flori de tei asupra noastră Or să cadă rânduri, rânduri.

Dar prin codri ea pătrunde Lângă teiul vechi si sfânt (?)

-224-

Ce cu flori până-n pământ Un izvor vrăjit ascunde.

Flori de tei el are-n păru-i

Adormi-vom, troieni-va Teiul floarea peste noi.

Teiul vechi un ram întins-a Ea să poată să-l îndoaie.

Deasupra-mi teiul sfânt Să-şi scuture creanga.

La Heine:

Iedweder Geselle, sein Mădelam Arm,

Durchwandelt die Lindenrejche'n,

(P- 31)

Die Linde bluhte, die Nachtigall sang ... Da kiisstest du mich, und dein Arm **mich** umschlang (p. 100)

Wir sassen unter dem Lindenbaum, Und schwuren uns ewige Treue.

(P- HO)

Wenn ich eine Nachtigall wăre, So flog' ich zu dir mein Kind, Und sănge dir nachts meine Lieder Herab von der griinen Lind'.
(p. 111)
Mein Herz, mein Herz ist traurig, Doch lustig leuchtet der Mai: Ich stehe, gelehnt au der Linde, Hoch auf der alten B astei.
(P- H7)
Blamier mich nicht mein schones Kind, Und gruss mich unter den Linden ...
Ja, Freund, hier unter den Linden Kannst du dein Herz erbaun.
(P- **148)**

-225-

Doch ein ăngstliches Gefluster Zieht sich durch die Lindenbăume. (P- 149)
Sieh dies Lindenblatt! du wirst es Wie ein Herz gestaltet finden Darum sitzen die Verliebten Auch am liebsten unter Linden.
(p. 242)

Poetul nostru n-a băgat de seamă că altcum stă chestiunea teiului la germani şi altcum la noi. Poetul german cântă din viaţa burgheză, din oraşele nemţeşti, unde lumea gustă natura pe promenadele de tei; unde pe la castele, pe la curţi, se află plantaţi tei crescând atât de mari şi fiind atât de spornici la umbră, iară în timpul înfloririi, în lipsa altei vegetaţiuni abundente şi mirositoare, înmi-resmesc cu mirosul lor blând şi enervator ca şi berea nemţească.
La noi, unde poetul se află în deplină natură, şi o natură sudică cu cea mai variată şi avută vegetaţiune, unde văile răcoroase cu dealurile soroase, livezile pline de flori cu pădurile seculare pline de variaţii şi umbre se preschimbă mereu, toate acestea a nu le simţi, a nu le înţelege şi a alerga după o natură din altă ţară, sau mai bine: după un arbore din cutare carte, acesta desoperâ o lipsa de sentiment pentru natură, unicul izvor al frumuseţii.
De-aici se explică şi secăciunea de situaţiuni, de elenw[n] învietor, schimbător, fermecător, de-aici în fine se explică în *p* şi lumea de ruine şi de pustiu în care lâncezeşte poetul.
Cât de puţin simţ are pentru natură şi cât de rău a pe modelul său, probează drastic următoarele două îi Heine într-un ton umoristic zice într-un loc:
Auf den Wolken ruht der Mond, Eine Riesenpomeranze.
Poetul nostru voieşte să facă şi el ceva asemenea nătorii cerului, şi numeşte luna o *pată* pe cer, iară soarele

-226-

înţeles
o"[8]
• tre nouri. Mai neadevărată, mai nesărată, mai absurdă chiar nu putea face vreo asemănare.
poetul nostru merge mai departe, Heine are datina a între-buinţa foarte des cuvântul Mârchen (poveste) cu derivatele lui pentru a desemna ceva singular, vechi, fermecător, situaţiuni fantastice ş.a.
Aus alten Mărchen winkt es Hervor mit weisser Hand
(p. 107)
Es leuchtet meine Liebe \ In ihrer dunkeln Pracht, \ Wie'n Mărchen, traurig una triibe, Erzählt in der Sommemacnt.
' (jp. 108)
In meinen weissen Amien, An meiner weissen Brust, Da solist du liegen und trăumen Von aiter Mărchenlust.
(P- 175)
Mir war, als hort' ich verschollne Sagen, Uralte, liebliche Mărchen.
(p. 177)
Nur noch mărchensiisser floten Dann die Vogel etc.
(P- 251)
Iară poetul nostru:
Iar în ochii ei albaştri Toate basmele s-adună
Prin deşert străbat sălbatici mari familii beduine Cu viaţa lor de basme pe câmpie risipiţi.
(p.77)
Căci astăzi dacă mai ascuit Nimicurile-aceste,

-227-

îmi pare-o veche, de demult Poveste (!)
O vis ferice de iubire, Mireasă blândă din poveşti

Cu degetele-i vântul loveşte în fereşti,
Se toarce-n gându-mi firul duioaselor poveşti.
Şi nu e blând ca o poveste Amorul meu cel călduros
Cu doi ochi ca două basme mistice, *adânce,* dalbe.

Germanul, şi prin urmare şi Heine, întrebuinţează adjectivele *grâu* şi *blau* foarte des şi pentru diverse calificative proprii naturii ce-i înconjoară şi modului lor propriu de a vedea. Pentru aceea aflăm la Heine: *grauer Himmel, graue Nacht, graue Wblken, graue Zeiten,* adică: *cer sur, noapte sură, nori suri, timpuri sure* şa,

Deşi în limba românească aceste epitete sună foarte rău, fiindcă nu corespund cu natura ce ne înconjoară pe noi, cu totul deosebită de cea din ţările germane, şi cu firea cugetării şi a limbii noastre, totuşi poetul nostru le-a aplicat întocmai, dându-le încâ o mai mare întindere chiar decât au putut face germanii înşişi; astfel aflăm: *cer sur, vreme sură, apă sură, seară sură, vatră sură şi* iarăşi, *mite albastre, noapte albastră* etc.

Fiindcă Heine a zis

Am blassen Meeresstrande
Sass ich gedankenbekummert und einsam.

(p. 177) poetul nostru a crezut, că de ce să nu zică şi el:

Pe-a lui (Nilului) maluri galbmi, şese, stuful creşte din adânc-

(p.73)

Nu s-a mărginit însă poetul nostru numai a-şi spiraţiunea, ideile, modul de cugetare şi chiar de Heine, dar a tradus parafrazând anume piese. *Singurătatea*

nCOlia sunt parafraza poeziei lui Heine (p. 247) în care aflăm şi
pasajul:

Er sass in der Wintemacht und sann,
Und zählte der Măuschen heimliches Quiken
Und des Holzwurms ebenmâssiges Piken.

pe care poetul nostru l-a lăţit în strofe întregi în cele două poezii, unde vorbeşte despre şoareci şi despre cari.

Venere şi Madonă este o parafrază lungită şi tărbăcită a u-nei poezioare a lui Heine ce începe

Andre beten ziir Madonne, Andre auch zu Paul und Peter; Ich jedoch, ich wţll nur betten Nur zu dir, du sdiiine Sonne.

(P- 138)

în *Mai am un singur dor,* poetul nostru s-a muncit nu mai puţin decât în patru variante, care de care mai slabă, ca să traducă ideile din următoarea poezie a lui Heine:

Wo wird einst des Wandermuden Letzte Buhestâtte sein? Unter Palmen in dem Suden? Unter Linden an dem Rhein?
Werd' ich wo in einer Wiiste Eingeschart von fremder Hand? Oder ruh'ich an der Kiiste Eines Meeres in dem Sand?
Immerhm! Mich wird ungeben Gotteshimmel, dort wie hier, Und als Totenlampen schweben Nachts die Sterne uber mir.

(p. 301)

*n fine, cele douăzeci şi unu de versuri cu care se termină sunt luate tot din Heine, piesa *Die Laune der Verliebten,* în

1

care se descrie nunta gândăcelului, la care vin ca nuntaşi tot felul H insecte:

Schon flirren heran die blauen Libellen, Und huldigen mir als Ehrenmamsellen, Sie winden mir den Iungfernkrantz Die weisse Bliite der Pomeranz'. Viei' Musikanten sind eingeladen, Auch Sângerinnen, vornehme Cikaden. Rohrdommel und Homiss, Bremse und Hummel, Sie sollen trompeten und schlagen die Trummel; Sie sollen auspielen zum Hochzeitfest -Schon kommen die buntgeflugelten Găst', Schon kommt die Familie, geputzt und munter; Gemeine Insecten sind viele darunter. Henschrecken und Wespen, Muhmen und Basen, Sie kommen heran - die Trompeten blasen. Der Pastor Maulwurf im schwarzen Ornat, Da kommt er gieichfalis.

(p. 532)

***

Dar să ne facem că nu ştim nimic, cum s-au făcut lâudăto-rii poetului, că el ar fi jumulit pe Heine şi încă atât de slab; să presupunem că toate poeziile lui sunt, bune-rele, originale, atât ca l-dee, cât şi ca

sentiment şi formă, - vine atunci întrebarea: în ce gi de poezie şi-a întrupat poetul ideile şi sentimentele împrumutate din Heine?
Ni se va răspunde: în lirică! în adevăr, cea mai mare p< din poezii pretind a avea formă lirică. Dar forma materiala nu cide de caracter, de spirit. Sunt în adevăr lirice aceste poezii- ^ voit să fie. Şi-au luat formă lirică şi în acesta formă a voit p°′ să toarne idei şi spirit liric. A voit, dar n-a putut. Pentru ce. că îi lipseşte cu totul concepţiunea lirică, fierberea şi expan*[1] sentimentului şi dominaţiunea formei.
-230-
poetul lucrează numai cu reflexiunea din icoana unei vieţi 'ine, din poeziile lui Heine. Poetul nostru a cetit şi-a recetit a-te poezii, şi când din această fricţiune mecanică prindea şi el a căldură, lua condeiul şi începea a migăi versuri şi strofe pe ca-avaualui Heine. Această migăială era foarte grea şi muncită, cum vede ca lumina soarelui cetindu-l şi cum rezultă şi din următoare împrejurări. Poetul, din lipsa de inspiraţiune proprie, aproape ici într-o poezie şi adeseori nici chiar în aceeaşi strofă, nu se poa-: concentra asupra unei idei lămurite şi precise, şi nu-i poate afla forma şi cadrele cuvenite şi artistic încleiate. El niciodată nu scoa-piesa din o singură vărsare, ci totdeauna o scoate cu târâita, înnoadă versul anevoie, nespus de aneybie, strofa greoaie şi încurcată, iară piesa întreagă mai totdeauna ruptă, destrăbălată, amestecată, şi niciodată gradată. Pe lângă exemplele deja aduse ia capit. UI, mai relevăm următoarele:
Lasă-ţi lumea ta uitată. Care este ideea acestei piese? Foar-
e de toate zilele şi fără scânteie de inspiraţie şi sentiment. Poetul
cheamă pe adorata lui să se preumble noaptea. Atâta tot, şi pentru
sta toarnă nu mai puţin decât 13 strofe, pe când toată ideea se
ea concentra în jurul unui punct luminos în două-trei strofe.
dintâi trei strofe se ţin de o ordine de idei, strofa a patra nu
nici o legătură logică nici cu cele dinainte, nici cu cele ce ur-
^ strofa 5 şi 6 sunt aproape absurde, căci narează în mod is-
: ce ascultă ei, şi deşi în strofa 5 zice
Nu zi ba de te-oi cuprinde a să zică, ei mergeau împreună, strofa a şasea o încheie:
Iară sufletu-mi se perde După chipul tău frumos,
' ea ar fi cine ştie unde. în strofa următoare (7), de la „su-perde" sare numaidecât la cea mai frivolă realitate:
-231 -
Te desfaci cu dulce silă, Mai nu vrei şi mai te laşi.

Şi apoi totuşi în această situaţie atât de absorbită în brut realitate începe numaidecât în strofa a opta şi vorbeşte de lac d lună, de înălţimile albastre etc, ca şi când poetul, coborât atât d jos în situaţia de „mai nu vrei şi mai te laşi", ar mai putea avea ochi şi simţiri şi pentru alte cele. în fine, uitându-şi că toate acestea se petrec *noaptea,* încheie zicând:
Dulce-i *umbra* de lăchiţi... Şi te află (luna) strânsă-n braţe Dulce dragoste bălaie.
în cele următoare mai citătm unele strofe, care toate sunt modele de lipsă de logică, modele de tresăriri de minte:
Iată iacul. Luna piină Poleindu-l îl străbate; El aprins de-a ei lumină *Simte-a lui singurătate.* (!)
Tremurând cu unde-n spume, între trestie le sfarmă, *Şi visând o-ntreagă lume* (!) *Tot nu poate să adoarmă.* (!)
Te urmăresc săptămâni Un pas făcut alene, O dulce strângere de mâni, Un tremurat de gene (!)
Te urmăresc luminători
Ca soarele şi luna
Şi peste zi *de-atâtea ori*
Şi noaptea totdeauna.
Să mi se pară *cum că* creşti (!)
De cum răsare luna,
în umbra dulcilor poveşti
Din nopţi o mie una. (!)
-232-

Abia atingi covorul moale, Mătasa sună sub picior, Şi de la creşte până-n poale (!) Pluteşti ca visul de uşor:
Din încreţirea lungii rochii Răsai ca marmura în loc (!) S-atârnă sufletu-mi de ochii Săi plini de lacrimi şi noroc.

Plină de contraziceri. întâi zice că abia atinge covorul, ş-a-poi spune că rochia e lungă, atunci va să zică nu atinge abia covorul, ci-şi *târăşte* rochia; mai zice că pluteşte ca vântul de uşor, şi udată adaugă că răsare ca o marmură în loc ! şi în fine ce-o să mai fie şi aceea că *din creştet până-typoale* pluteşte ca visul de uşor!

Lun-atunei din codri iese, Noaptea toată stă s-o vadă, Zugrăveşte *umbre negre* Peste giulgiuri de zăpadă.
Şi mereu ea le *lungeşte* Şi *suind pe cer* le mută; Dar ei trec, *st pierd* în codri Cu viaţa lor *pierdută.*

Soarele sau luna, cu cât se suie pe cer, cu atât umbrele se micşorează - nu se lungesc!

Pe cărări pierdute-n vale Merge-n codrii fir-de capăt Când *a serii raze roşii Asfinţind* din ceruri scapăt.
Umbra-n codri ici şi colo Fulgerează (!) de lumine ... Ei treceau prin frunza-n freamăt Şi prin murmur de *albine.*

Umbră şi după ce asfinte soarele şi *albine* noaptea! Pentru ce toate piesele, aşa-zise lirice, sunt nelămurite, în-[ite]> pline de fraze goale, strofe nelogice, contraziceri fără le-

-233-

gătură cu celelalte părţi, absurde chiar? Pe lângă defectele psih poetului îi lipsesc ideea, sentimentul şi prin urmare entuzia. ^ propriu; ideea nu iese din imaginaţiunea lui, sentimentul nu cr din inima lui, prin urmare el se află în absolută neputinţă de a n [C] duce un tot organic, el nu ne poate da o plantă crescută din pron ui său teren, ci, ca să ne poată da un simulacru de plantă, ia radă cina de ici, trunchiul de colea, ramurile din alt loc, frunzele, florile le piguleşte de pe unde poate, şi se pune să alcătuiască din toate o plantă ! De departe şi mai ales la cei ce citesc numai cu ochii, şi nu şi cu mintea şi cu sufletul, le pare aşa ceva, cine se uită însă de-aproape vede că totul este o peticire, o cârpăceală nevoiaşă. De-a-ici provine că piesele sunt în general lungi, şi mai niciodată în piesă nu se vede ideea principală răsărind şi luminând totul ca o scânteie, cum se întâmplă aceasta în toate piesele adevărat lirice şi mai ales erotice. Poetul nostru nu are nici măcar o singură piesă de a-semenea natură. Ceie mai multe însă din piesele erotice ale iui Hei-ne sunt astfel. Să deschidem în Heine la întâmplare:

Lehn deine Wang' an meine Wang', Dann fliessen die Trănen zusammen! Und an mein Herz drtick fest dein Herz, Dann schlagen zusammen die Flammen!
Und wenn in die grosse Flamme fliesst
Der Strom von unsern Thrănen,
Und wenn dich mein Arm gewaltig umschliesst -
Sterb'ich vor Liebessehnen!
(p.93)

Alta în ton satiric:

Du solist mich Hebend umschliessen, Geliebtes, schones Weib! Umschling mich mit Armen und Fiissen Und mit dem geschmeidigen Leib.
Gewaltig hat umfangen, Umwunden, umschlungen schon

-234-

Die allerschonste der Schlangen Den gliiklisten Laokoon.
(p. 95-96)

O altă chestiune, şi aceasta de o însemnătate esenţială. Care este spiritul specific etnic, care se răsfrânge în aceste poezii, căci jesi omul este înainte de toate om, dar acest om nu poate să se nască, să trăiască, să cugete şi să simţească decât într-un anumit mod, într-un anumit spirit, ce rezultă fatalmente din mediul în care trăieşte: ţară, popor, limbă, datini, religiune, aspiraţiuni - care la scare popor sunt sau *altele* saiţ *altcum,* şi acestea constituie individualitatea şi caracterul distinctiv între popoare, precum şi între reprezentanţii ideilor, sentimentelor, în general ai spiritului fiecă-ui popor, cum sunt scriitorii, artiştii etc. Pentru aceea, toţi scriitorii mari înainte de toate sunt mari prin aceea că ei reflectă în scrierile lor un anumit caracter etnic, va să zică al poporului în care şi-au luat fiinţa şi au trăit. Cel ce iese din această sferă, rătăceşte buimăcit prin nişte sfere străine, [pe] care nu le poate înţelege şi u atât mai puţin simţi, fiindcă el n[u s]-a născut şi n-a trăit în ele, a supt din aceeaşi rădăcină acelaşi suc de viaţă, prin urmare cum să dea plopul pere şi răchita micşuneîe?

Dacă noi acum ne întrebăm: ce caracter etnic reprezintă >etul nostru?, vom trebui să răspundem că nu reprezintă nici un eter. Poetul nostru, facându-se sclavul fără voinţă al unui poet ta, a împrumutat nu numai ideile, dar şi lumea fizică în care [a] acel poet străin. Pentru aceea amantele poetului nostru sunt [e] întocmai ca ale lui Heine, blonde, apatice, faţă pală searbădă, [e]zii ca ceara, părul lung bălai, ochii albaştri, reci sau - cum ; românul - ochi de lapte acru. Amanta vine cu tine unde voii, ba te caută şi te urmăreşte fără sfială, ca „Medelele" de prin balele industriale, care se lasă a fi proprietatea cui le voieşte. « nostru se bălăbăneşte cu aceste duduce, ca şi calfele nern-[3e] promenăzi pe sub tei (unter den Linden). Unde este aici ce-

-235-
va din viaţa românească? unde este aici românca oacheşă, sprân cenată, ochi lungi săgetători, sveltă ca o căprioară, arzoaie, mân dră, demnitoasă, dificilă chiar când iubeşte? Poetul vede cerul nos tru albastru strălucitor numai cu ochii unui german, adică sur astfel toate le face sure: vremi, seară, noapte, apă etc. Din ţL noastră plină de lumină, de vegetaţie, de râuri limpezi, de vânturi nebune, ca şi de bon mângâietoare - nimic din toate acestea!
Amantul? El este asemenea neamţ; când îl îmbrăţişează şi-l mângâie amanta lui, el stă rece, „cu fruntea liniştită", „cu ochii închişi ca somnul" sau o priveşte „cu ochi de mort"; totdeauna stins şi apatic, el nu află alte farmece, alte împregiurări răpitoare în amor sau când stau „gură în gură", când „a durmit cu ea alături", când „vălul de pe sân îl înlătură puţin" „lăsând pradă gurei mele ale tale buze dulci", când îi şede pe genunchi, când îi cade lin pe piept, când îşi desface părul şi-i astupă cu dânsul gura.
Cum vedem, nu numai lumea fizică cu formele ei a împrumutat-o din poetul străin, dar şi societatea străină. A împrumutat asemenea fenomenele psihice particulare ale societăţii străine, şi anume a[le] celei stricate, care, se înţelege, se uneau cu ale sale proprii. Societatea noastră nu cunoaşte dezgustul de lume, acea toropeală a sentimentului proprie numai societăţilor îmbătrânite a răstrăite, nu cunoaşte nimicnicia, consecinţă naturală a dezgustului şi desfrâului şi a unei civilizaţiuni rafinate până la scâlciere, la noi nu există „copii sceptici ai plebei proletare", la noi, din contft din copiii plebei iese dorobanţul, care merge cu floare la urecf să moară pentru ţară; din copiii plebei iese poetul, artistul si m ţatul, care, plini de avânt, aleargă să cucerească punctele lumin°a se ale civilizaţiunii; la noi, omul, oricare ar fi umbrele ce au •'" rămas asupra-i din întunerecul timpurilor trecute, n-are *V°i* dreptul să zică despre el că „nici o scânteie-ntr-însul nu-i cal1 . şi plină" şi că „murdară este raza-i ca globul cel de tină"; de so
-236-
noastră nu se poate zice că „moartea cu viata a stins toată lâcerea", din contră - societatea română, de când există ea, n-a fost atât de aprinsă şi activă pentru viaţă, pentru bunurile ei mari şi nobile, ca tocmai în acest secol. Un neadevăr sfruntat este că minciuni şi fraze-i totul ce statele susţine", când societatea noastă n-a pregetat sânge şi avere, când părinţii noştri şi noi chiar am pus şi punem şi trebuie să punem tot în cumpănă pentru a cuceri urmaşilor noştri un strălucit venitore! La noi nu există acea ură âlbaticâ de clasă între cetăţeni şi cetăţeni, ce o predică nefericitul apostol al nihilismului strigând: /
Sdrobiţi orânduiala cea crudă şi nedreaptă Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi... Sfărmaţi tot ce aiată mândrie şi avere.
Dacă pe societatea noastră ar fi apucat-o această turbare
de distrucţie, cine ar fi ridicat statul român, cine ar fi impus lumii
numele de român, care astăzi are fericirea de a suna atât de plăcut
urechile popoarelor celor mai civilizate! Dacă poeţii noştri mai
râni, în loc de a ne încălzi la lumina faptelor măreţe ale unui
o şi Mihai, ar fi preferit şi ei să se înfunde în cârciumă, cum
fcut Eminescu când toată suflarea românească glorifica pe ma-
e Ştefan, dacă toţi s-ar fi entuziasmat numai de „ochi albaştri"
<* „gură în gură", dacă toţi ar fi predicat necredinţa, nimicnicia
strugerea, atunci distruşi şi nimic ar fi azi românii!
Faţă cu totalitatea scrierilor sale în care se predică cu o pa-
; isterică nimicnicia, dezgustul, efemeierea destrăbălată, des-
rea, ireligiositatea, ura şi distincţia; în care nu-i nimic viu si
Or> ci numai moarte şi omorâtori, unde toate aspiraţiunile
^ omenimii sunt declarate „rază murdară ca globul cel de
' ~ *aîă cu toate acestea nu ni se poate zice că natura scrierilor
Hnbă şi infiuinţa lor otrăvitoare se temperează prin o singură
®°*ina,* în care ca într-un moment lucid îşi aduce în fine a-
-237-
minte că se află între români. Această piesă este un biet rătăcit într-o ceată de burniţe lugubre!
***

corb alb
Rămâne să mai vorbim în acest capitol ceva şi despre asa numitele *Satire* sau *Scrisori.*
în general, se crede că satira este uşoară. Câteva idei sti-huite, amestecate cu câteva invective şi, la caz de trebuinţă, chiar şi înjurături - şi iată satira leită-sleită! Cu toate acestea, satirele sunt cele mai rare, iară cele bune sunt *rara avis.* Şi pentru ce? Pentru că, înainte de toate, se cer idei. într-o satiră nu merge, ca într-o poezie de amor, să întinzi fuiorul popii cu câteva stele-floricele-ochişele. Trebuie înainte de toate, pe lângă darul poeziei, să posezi o avuţie de idei, cum nu se mai cere la altă specie de poezii, decât la epigramele gnomice; să cunoşti adânc firea omenească, tot asemenea să cunoşti societatea cu toate defectele, calităţile şi aspira-ţiunile ei, şi, pe deasupra tuturora, să posezi focul sacru al entuziasmului pentru misiunea mare a omenimii. Fără această cerinţă din urmă, poetul satiric devine sau un măscărici sau un mizantrop, si atunci de satiră nu mai poate fi vorba.
Poetului nostru îi lipseşte chiar calitatea principală, entuziasmul pentru misiunea mare a omenimii. Pentru el, lumea este o nimica mare, nu se află nimica bun în ea, totul este tină şi P[utre] giune. Prin urmare satira, care luptă pentru binele societăţii, pe[ntl] idealul omenimii, ce are ea să apere în lumea poetului, care es un cadavru şi destinată să rămână cadavru sau si mai puţin o atâta - un nimic? A căuta satira la un asemenea poet, este a
foc în apă. . a
deose
Misiunea poetului satiric ori filozofic este cu
eo
a m ^
îndrepta şi a reconstrui, dar unul ca Erninescu ce are ei sa în această lume, când în ea nimic, cum crede el, nu se p°[a]
-238-
[o]ta? [ce are e]^ ^ ^construiască, când predică distrugerea a tot există? în el nu arde dorinţa de viaţă şi de cultivarea unei vieţi ii bune» în el arde „dorul de moarte". în lipsa ideilor şi-a entuzi-«rnului, poetul toarnă şi în cele patru satire ideile şi adeseori chiar frazele din celelalte poezii ale sale, cu deosebirea numai că aplică versul cel mai lung. Chiar satira întâia începe cu luna, predilec-dunea lui şi a tuturor poeţilor începători, si după ce vorbeşte numai cu ea vreo 20 de versuri, trece apoi rară legătură la haos pentru ca să spună că totul este nimic, că lumea-i o clipă suspendată, tiinţa o umbră de gândire, gloria a minciună şi încheie iarăşi cu o agă tiradă la lună, cu idei şi fraze repetate din tirada întâia.
în satira a doua, repetează sub altă formă aceleaşi idei de umicnicie şi dezgust de iume, cu deosebirea că introduce şi chestiunea amorului. Ceea ce este şi mai curios, poetul, şi în satira în-şi în a doua, ca de un fel de păpuşă de vicleim se agaţă tot numai de bietul dascăl, alte personaje nu mai află în lume, ca şi când ar fi cel mai păcătos şi mai demn de satiră, fiindcă bietul se mai iste să mai lumine prostia, să îndrepte păcatele lumii. Această culizare este ceva cinic, dar care concordă cu ideile poetului, ici pentru el fiind lumea un cadavru, nu poate să-i placă de das-^l care voieşte s-o învie prin ştiinţă şi moravuri.
Satira a treia este o curiozitate, ca să nu zicem ceva mai Şi aceasta începe iară cu o tiradă lunatică, cu deosebirea că te preschimbată în fecioară. Urmează apoi un vis bolnav, că [13] un sultan visează că-i răsare un copac din inimă (!), sub care Ş „universul într-o umbră se întinde" (!), apoi „un vânt de bi-£ porneşte îndelung şi loveşte rânduri, rânduri în frunzişul ' (0> şi urmează cu această bolnavă şi seacă bâiguire um-
Patru pagini. Pentru ce? Pentru ca să arate întemeierea im-l turcesc! Şi pentru ce aceasta? Pentru ca să vină să vorbeas-"[e] lupta lui Mircea cu turcii la Rovine. Şi ce voia cu aceas-
-239-
tă luptă în o aşa-zisă satiră? Pentru ca să-i poată atârna
ca
coadă[t]
sbârnâitoare împletită dintr-un articol de fond, cum se publj ziarul *Timpul* pe când poetul, redactor la acest ziar, îşi [SCr]j [au] ^ ra. Ce trebuinţă era a scrie 11 pagini pentru a putea face ac tiradă? Fără îndoială, pentru a ne pune în faţă generaţiunea lui M ^ cea. Dar nu ni se pare mult mai trează nici generaţia de-atun care, după luptă, n-avea nici ea ce cugeta altceva mai măreţ dec" să scrie acasă la iubitele lor să le trimită

Codrul cu *poenile* ... Ochiul cu sprâncenele.
Adică aşa reprezintă poetul generaţia de atunci, va să zică întocmai ca a poetului ahtios de ... *poieni* şi *sprâncene* ...
Ce satiră o mai fi şi a patra, eu nu ştiu. Iarăşi începe cupâr-dalnica de lună, urmează apoi iarăşi inevitabilul amor cu tot tacâmul său tocit: lac, luntre, flori de tei, balcon şi ghitară, îmbrăţişări etc, apoi iarăşi o tiradă la lună şi iarăşi o învălmăşeală amoroasă, va să zică de două ori acelaşi lucra, care se termină cu gură-n gură, piept la piept.
După aceea urmează o tiradă contra amorului, terminând cu ahtul că
organele-s srărmate şi maestrul e nebun.
Ce aflăm dar în toate aşa-numitele satire? Idei nu sunt n deloc, căci a urî lumea, a fi dezgustat de ea, a condamna ştiwt[a]. gloria, a zice că prin păcate îţi faci mai mare renume decât pn' inţă, şi toate acestea a le învârti mereu cu aceleaşi trase, a nu p[u] ^ să aplici nenumăratele fenomene, situaţiuni, caractere, din din societate, ci să manevrezi tot numai cu luna, cu amoru, ^ ceea ce este mai bine în societate, cum este bietul dasca, • peste picior fiindcă se ocupă cu îndreptarea lumii şi nu-j S[1]. ^ practic s-o ia nebun după bunătăţile gâdilitoare ale vieţi[1]' ? ^ este vorba să-l doară, să-i pară rău de ceva, apoi să se boc

-240-

le poţi *[ua cu tme §]i [m] mormânt, - satire cu asemenea atmosfe-*l* sunt ele satire, ci merită satira.
încât pentru sonete, este de prisos să pierdem multe cuvin-câci ştiut este că această formă fiind nespus de grea, chiar la cel celebru sonetist, la Petrarca, din sutele sale de sonete puţine sunt I greşeli-Sonetele în chestiune păcătuiesc întâi, căci nu au numai uâ feminină, cerută mai ales pentru natura lor sentimentală. Dar •când peste aceasta, ele, afară de unul singur, nu încadrează o idee luminoasă care să strălucească în formă Concisă ca o piatră scumpă lîncadratura ei de aur. Sunt mai multidei îndepărtate deolaltă. pe care numai forma le împreună. Va să Zică, rolul este cu totul inter-it, de cum se află în adevăratele sonete. Mai încolo nu vedem ieiodată relaţiuni antitetice, necum în strofe înseşi, dar nici chiar tre cele două părţi ale sonetului, ceea ce este o absolută necesitate la un bun sonet. Poetul se vede că nici n-a cunoscut natura şi cerinţele intrinseci ale sonetului, muiţâmindu-se numai cu găoacea lui. Dar abstrăgând de la toate aceste cerinţe, sonetul *La Vene*-fa, mai lăudat dintre toate celelalte poezii, nu este scutit nici măcar de defecte grele de redacţiune. Sonetul sună:
S-a stins viaţa falnicei Veneţii, N-auzi cântări, nu vezi *lumini de baluri,* Pe scări de marmură, prin *vechi* portaluri
Pătrunde luna, înălbind păreţii.
Okeanos se plânge pe canaluri, El *numa-n* veci e-n floarea tinereţii, *Miresei dulci i-ar da suflarea vieţii,* Izbeşte-n ziduri *vechi,* sunând din valuri.
Ca-n ţintirim tăcere e-n cetate. Preot rămas din a *vechimei* zile Sau Marc sinistru miezul nopţii bate. Cu glas adânc, cu graiul de Sibile, Rosteşte lin în clipe cadenţate: „Nu-nvie morţii - e-n zadar, copile!"

-241 -

Mai întâi *valuri,* după edit. 1, se repetă în cele două str dintâi, şi ceea ce este condamnat fără apel chiar în rimă. în *#.* din urmă, *valuri* este înlocuit cu „baluri", ceea ce este şi ma' ? ca frază şi devenind numai umplutură. Asemenea se repetează " vântul *vechi* de trei ori, de două ori ca adjectiv cu acelaşi întei fără nici o nuanţă: portaluri vechi, ziduri vechi, a treia oară repetat ca substantiv tot cu acelaşi înţeles: „din a vechimei zile". Nici *m* car nuanţată nu s-ar putea scuza repetarea în trei strofe consecutive, mai ales într-un sonet.
Versul al 3-lea din strofa 2 este fără nici o legătură, şi faiâ nici o trebuinţă - o petică pentru rimă. Toată strofa este nelegată, versul din urmă despărţit de cei dintâi prin cele două versuri leneşe din mijloc, nu sunt legate sintacticeşte între sine. în strofa a doua se zice că „Okeanos plânge ... sunând din valuri", îndată apoi în strofa următoare zice:
Ca-n ţintirim tăcere e-n cetate
Cum se uneşte vuietul valurilor cu tăcerea din cetate, şi încă în Veneţia?
Strofa a doua, pe lângă aceasta, este pusă aci fără rost. Dacă Veneţia se stinge, dacă Okeanos plânge, atunci n-ar trebui să izbească el în zidurile ei sunând din valuri, ci - din contră - ar trebui să-şi liniştească valurile, să cruţe zidurile. Numai în acest ca tabloul ar fi complet şi rotunjit, căci şi Okeanos ar jeli stingi miresei sale şi, afară de aceasta, cele două strofe dintâi, oglm"[1] liniştea muribundei cetăţi, ar forma antiteza cu cele două s din urmă, în care San Marco, reprezentând timpul, nu cruţă m
Lipsind avuţia şi variaţiunea de idei şi situaţiuni, cuc' arătat, urmează necesarmente să nu aflăm nici

avuţie de căci aceasta depinde de cea dintâi. Această sărăcie de lirflW nifestează sub nenumărate fonne. Repetiţii, umpluturi, rufl ^ ce sau silite şi stâlcite şi expresiuni când umflate, când co
-242-
oetice, epitete bizare sau stângace, versuri şchioape, aspre şi rfone, stâlciri gramaticale etc. Poeziile în chestiune gem de te acestea. în cele următoare reproducem o mică parte, deşi e-orm de multe faţă cu micul volum al poeziilor.
Unii plini de plăcere *petrec* a lor viată, *Trec* zilele voioase şi oarele surâd; în cupe vin de ambră, iarna grădini, verdeaţă, Vara *petreceri,* Alpii cu frunţile de gheată; Ei fac din noapte zh4 ş-a zilei ochi închid.
Mai observă repetiţia înz,zilele voioase şi oarele surâd". Sau aievea-i, adevăru-i? Şi-n *glas* purtatele *cântec* simţii duiosu-i *vers*
Iar de sus pânâ-n podele un painjen, *prins de vrajă,* A ţesut subţire pânză, străvezie ca o mreajă.
Pe viţele-i negre de păr Coroana-i arde, *pare,* Venea plutind *în adevăr* Scăldat în foc de soare.
Sus în brazii de pe dealuri Luna-n urmă ţine strajă Iar izvorul, *prins de vrajă,* Răsărea sunând în valuri.
Pe cărare-n bolţi de frunze
Apucând spre sat îa vale,
Ne-om da sărutări *pe cale*
Dulci *ca florile ascunse.*
Şi eu aş vre ca unul, venind de mine aproape,
Să-mi spuie al tău nume*pe-nchiselepleoapei*
A spune cuiva ceva pe pleoape !!
Pân' eşti clară ca o *roză,* pân' eşti dulce ca *o floare.*
El se dă tot mai aproape Şi cerşia copilăreşte, Al *ei* suflet se răpeşte
-243-
De închide-a *ei* pleoape. Bate vântul frunza-n *dungă*
Sara vine din *arinişti* Cu miroase o îmbată, Cerul stelele-şi arată Solii dulci ai lungii linişti.
Pentru rima cu „linişti" a făcut pe „arinişti" cu acceni cit, şi apoi din „arinişti" mirosuri îmbătătoare !
.....ţi-aş arăta
Din bob în bob amorul... Ci stai *cu binişorul*
Să sărim în luntrea mică, îngânaţi de glas de ape, Şi să scap din mână *cârma* Şi lopeţile să-mi *scape.*
Ai putea să *lepezi* cârma şi *lopeţile* să lepezi.
O rază te-nalţă, un cântec te duce Cu btaţele albe pe piept puse cruce, Când torsul s-aude l-al *vrăjilor caier,* (!) Argint e pe ape şi aur în aer.
Dar poate acolo să fie castele Cu arcuri de aur zidite din stele (!) Cu râuri de foc şi cu poduri de-argint, Cu ţărmuri de smirnă, *cu flori care cânt.*
Si când gândesc la viaţa-mi, îmi pare că ea cură
încet *repovestită de o străină gură,*
Ca şi când n-ar fi viaţa-mi, ca şi când n-aş fi fost.
Cum oare din noianul de neguri să te rump, Să te ridic la pieptu-mi, *iubiie* înger *scump.*
Câteodată.... *prea arare*
Lună, soare si luceferi El (codrul) le poartă-n *herb,* împregiuru-i are dame Şi curteni din neamul *cerb.*
-244-
tstâl-
Codrul are herb !
Şi-n treacăt o cuprinde *lin* într-un ungher *degrabă;* - „Da ce vrei, mări Cătălin? Ia las', cată-ţi de *treabă."* Cât poţi cu-a farmecului noapte *Să-ntuneci* ochii mei pe veci, Cu-a gurii tale calde şoapte, *Oi-mbrăţişări de braţe reci.*
Ca să iasă rima trebuie „să întuneci ochii cu braţe reci".
Din zare depărtată răsar/e-un stol de *corbi,* Să-ntunece tot cerul *pe ochii mei cei orbi.*
Ochii deja orbi, cum să-i/inai întunece?
Tâmpla bate liniştită ca o umbră *viorie* (!?)
de noroc i-s umezi ochii! Expresiuni şi cuvinte nepoetice:
Vreau să mă-nec de dulcea-nvăpăiare A celui suflet, *cepe al meu ştie.*
Sunt ani *la mijloc*
Când degerând atâtea *daţi*
Sunt ani *la mijloc* şi încă mulţi vor trece Din ceasul sfânt în care ne-ntâlnirăm, Dar tot mereu gândesc cum ne iubirăm, Minune cu ochi mari şi *mână rece.* Madona *dumnezee*
Te iubesc *atât de mult*
Şi îii farmecul vieţi-mi Nu ştiam că-i *tot aceea*
După propria lor voie

De-ai *meu propriu* vis mistuit mă vaiet,
Pe-al *meu propriu* rug mă topesc în flăcări.

-245-

Dar, vai, un chip aievea nu eşti, *astfel* de treci Şi umbra ta se pierde în negurile reci, Dar mă găsesc iar singur cu *braţele în jos* în trista amintire a visului frumos !
Nu-mi plângă *la creştet.*
Râul sfânt ne povesteşte cu-ale undelor lui gure
Căci nu mai *am de obicei*
Ca-n *zilele acele,*
Să mă îmbăt şi de scântei
Din stele;
Din Sătmar până-n Săcele Numai vaduri *ca acele.*
Zugrăvit-a cu-n cărbune copilaşul cel isteţ Purceluşi cu coada sfredel şi cu beăe-n loc de 'aba, Cum mai bine i se şede unui purceluş de treabă;
„Cum că", cel mai dizgraţios cuvânt chiar în proză, e foarte des întrebuinţat:
Mi-ar părea *cum că* natura Toată mintea ei şi-a pus, Decât orişice păpuşă Să te facă mai presus.
Atunci el cu o privire nălucirea i-ar discoasa *Cum că* ea - frumoasa fată - a ghicit că e frumoasa.
Că-i de vină *cum că* neamul Cain încă nu s-a stins.
Convins că el este-n înălţimea solitară Lipsită de iubire; *cum că* principiul rău, Nedreptul şi minciuna al lumei duce frâu.
Iar din inima lui simte un copac *cum că răsare.* Să nu se pară *cum că* creşti.
Se pare *cum că* alte valuri Cobor mereu pe-acelaşi vad, Se pare *cum că-i* altă toamnă. Ci-n veci *aceleaşi* frunze cad.

-246-

Cuvinte nepoetice şi neologisme: reflect, nerod, diafan, coş-i talaz, falduri (nemţ. *falten),* brac, brăcuit (nemţ. *Wrack),* simu-‚Jâ convenţie, sens, scop, nimb, numeros, grimasă, mur, succe-' neliber, selbe, aspiraţii, nefast, opun, fidel, egal, suspendat, re-ii triumfal, savant, solitar, splendid, sceptic, matinal, placă, sum-rn bază, vizionar, imberb, juvaer, sinistru, himeric, canalie, marmoreele braţe etc. Cele mai multe din aceste nu sunt admise nici în p$_{r0Z}$ă, necum în poezie ! /
Epitete false şi stângace şi expresiuni bizare:
Si-nlănţuindu-mi gâtul cu/braţe de zăpadă, îmi întindeai o *gură deschisă pentru sfadă;*
Se poate ca bolta de sus să se spargă, Să cadă nimicul cu *noaptea lui largă.*
Viaţă *sf&itaplanâ,* poveste *încântată,* aripi *constelate,* mâ-*ăînsceptrată.* furie *vulgară* (în loc *de furia vulgului).*
Piramidele-nvechite *Urcă-n* cer vârful lor *mare.*
neguri *negre*
Se bate miezul nopţii în clopotul de-aramă.
lunce prăvălite
întunerec mândru
mâni dulci, nouri de eres îi pare că prin aer în noaptea înstelată, *Călcând pe vârf de codri,* pe-a apelor măriri, (!)
Trecea cu barba albă - pe fruntea-ntunecată Cununa cea de paie îi atârna uscată -
Moşneagul rege Lear.
amorul *blând ca o poveste* braţe *de valuri* făclii *prea luminate*

-247-

Din tronul lui de peatiă bătrânul preot vede Şi-n vânturi el ridică adâncul glas de-aramă, Pe soare să-l oprească e! noaptea o recheamă, Furtunilor dă zborul pământul de-l *distramă ...*
Dar prin codri ea pătrunde Lângă teiul vechi şi sfânt, Ce cu flori până-n pământ Un izvor *vrăjit* ascunde.

Un *mor vrăjit* ar avea înţeles când apa lui ar vrăji sau fermeca pe cineva, aci însă, ca şi în alte locuri, e fără nici un scop. Tot asemenea, *tei sfânt* se întrebuinţează des fără nici o noimă.
Se pierd în taină ca *spuma nezărită* Căci morţi sunt cei *muriţi*
Germanism în loc de: care au murit, splendid ca o ironie milioane nefaste ţarină grea
Drept preot toarce-un greier un *gâxAfin* şi obscur lună moale ochi moi ochi plini de eres.
Adjectivul *lung* este des întrebuinţat, şi adeseori nu se po^{a} te mai stângaci: vârfuri *lungi,* nouri *lungi,* prilej *lung,*
.....ş-a lui umbră *lung* întins se desfăşoară
Pe-ale Nilului *lungi valuri.*
Regulile cele mai elementare ale gramaticei sunt ^ mate. Nu reproducem decât o parte din cele mai

izbitoare, LP re le poate constata şi un om fără ştiinţă de carte.

-248-

Şi poate că nici este loc Pe-o lume de mizerii Pentr-un atât de sfânt noroc, *Străbătător durerii.*
- Ştiu mai bine ce-ţi prieşte, *Lasă lumei orice gând,* Mâni în zori de zi pleca-vom Către schitul vechi şi sfânt.
în loc de: „lasă orice gând de lume".
Tot alte unde-i sună aceluiaşi pârâu, în această dulce pace / îmi ridic privirea-n pod Şi ascult cum *invălisyl* De la cărţi ei mi le rod.
Şi eu trec *de-a lung* de maluri *Parc-ascult şi parc-aştept Ea* din trestii să răsară Şi să-rni cadă lin pe piept.
în plete-i creşte mușchi şi mușchi pe al lui sân, Barba-n pământ i-ajunge şi genele *de* piept.
pătrunde ziua *pintre* fereşti murdare
Sunt gândiri arhitectonici de-o grozavă măreţie! *Au* zidit munte pemunte în antica lor trufie, /-a-mbrăcat cu-argint ca-n soare să lucească într-un lanţ.
Dedicând broşuri la dame, a căror bărbaţi *ei* speră C-ajungând cândva miniştri *le-a* deschide carieră.
în cercuri fulgerânde se pleacă lin *suflării A zefirului* nopţii şi sună cadenţat.
în răcoarea nopţii *brună*
Prin deşert străbat sălbatic *mm familii beduine* Cu viaţa lor de basme pe câmpie *risipiţi.*
Ale piramidei visuri, ale Nilului răci unde, *Ale* trestiilor sunet, *ce* sub lună se pătrunde

-249-

Ş-ale preoţilor cântec sună-n harfe de argint
Sus inimile voastre! Cântare *aduceţi-i* El este moartea morţii şi învierea *vieţiil*
Şi-ncepu încet să sune Fărmecat şi dureros -Inima-i creştea de *dorul Al* străinului frumos. - Nu voi tată, *să usuce*
Al meu suflet tânăr, vesel, Eu iubesc vânatul, jocul; Traiul lumei alţii lese-l. ziduri lustruiţi!
priveliştele sclipitoare, marele aspiraţii, marmuri albe, frumuseţe tineri, mă dori, lunce, sânii (sânuri), poveste feerici, snopuri, ape a-dânce, vinuri sece, basme adânce, maluri galbini, gene lunge, mese lunge, mite (mituri), mâne (mâni), torţii (torte), *sfinx* făcut de gen feminin *„jfinx pătrunsă",* picioarele lui vechie, urechile prea lunge etc. Foarte des gerunziul decimat: faţă pălindă, cercuri fulge-rânde etc.
Am dori să ni se arate un poet de-a doua şi chiar de-a treia mână, care să fie scris o limbă cu atâtea păcate şi încă într-un volum atât de mic!
S-a făcut caz de rima alcătuită prin combinaţiunea de cate două cuvinte. Aceasta este asemenea o imitaţie după Heine, & la noi n-are nici măcar meritul de-a fi lucru nou, căci se află [e]J la Deleanu, care scrie pe la începutul secolului. Dar aceasta p importă. Răul zace aiurea; atât aceste rime compuse, care sunt c
peste zece, cât şi rimele simple sunt foarte des alcătuite can< luirea cuvântului ca înţeles ori cu stâlcirea lui ca gramatica * tire, când îşi ia refugiu în forme vechi neadmise decât rar mari şi grele, când cu sacrificiul logicei şi al esteticei ca expresiune poetică:

-250-

a c
Oare ochii ei o mint *Sau aievea-i, adevăru-i?* Flori de tei el are-n *păru-i* Şi la şold un corn de-argint.
în vuietul de vânturi auzit-am a lui mers Şi-n *glas* purtat de *cântec* simţii duiosu-i *vers.*
Sus inimile voastre! cântare *aduceţi-i,* El este moartea morţii şi învierea vieţii.
La voiosul *luminiş* \ *Luminiş* de *„lângă baltă"* (!) Care-n trestia înaltă -

"Wes!
A fost crudă-nvinuirea/
A fost crudă şi nedreaptă, *fără razem, fără fond.* Suflete, de-ai fi chiar demon, tu eşti sfântă prin iubire, Şi ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond.
Sus în brazii de pe dealuri Luna-n urmă ţine strajă, Iar izvorul *prins de vrajă* Răsărea *sunând din valuri.*
M-ai farmecat cu vreo scânteie Din clipa-n care ne *văzum,* Deşi nu e decât femeie, E totuşi altfel, nu ştiu cum.
C-auzu-mi n-o să-l mai *întuneci* Cu-a gurii dulci suflări fierbinţi, Pe frunte-mi mâna n-o s-o luneci Ca să mă faci să-mi ies din minţi.
Răsfiratul pâr de aur peste perini *să-mprăştie,* Tâmpla bate liniştită, *ca o umbră viorie.*
Şi intonarea lui „împrăştie" stâlcită, şi „umbră viorie" iară
O candelă bătrânul aprinde, *para* lungă Se-nalţă-n sus albastră, de *flacără o dungă,*

- 251 -

Lucesc în juru-i *ziduri* ca tuciul *lustruiţi.* (!)
Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor *clas* Până când din şcoala toată o ruină a rămas.
Scârţâirea de condeie dădea farmec astei linişti, Vedeam valuri verzi de grâne, unduirea unei *inişti.* (!)

Cum izvorând, îl încungior (lumine) Ca nişte mări *de-a-notul;* El zboară, gând purtat de dor, Pân' piere *lotul, totul.*
Afară-i toamnă, frunza-mprăştiată, Iar vântul svârle-n geamuri grele picuri; Şi tu citeşti scrisori din *roase plicuri* (!) Şi într-un ceas gândeşti la viaţa toată.
Heine întrebuinţează des versuri nerimaţe şi anume în strofe lirice-erotice de patra versuri rimează des numai versul 1 cu a! 3-lea sau al 2-lea, rămânând celelalte nerimate. Poetul nostru a făcut tot aşa în o sumă de poezii.
Limba germană este săracă şi anevoioasă în rime; şi apoi, prin însăşi natura ei aspră, [e] mai puţin aplicată la armonia şi dulceaţa rimei. Din toate acestea se explică uşor pentru ce poeţii lor se scutură adeseori de lanţurile rimei. Nu aşa este însă limba românească. La noi rima este foarte uşoară, chiar prea uşoară şi, tocmai pnn această cerinţă inerentă firii sale, rima este absolut necesară de-o parte pentru a duce la perfecţiune armonia limbei, de altă parte pe tru a strânge şi-a învârtoşa stilul, a preciza şi a rotunji ideea. ^e se dispensează de rimă recunoaşte că nu posedă tezaurul limbi[1]* nu poate dispune de vânjoşia ei pentru a da versului toate mia ile posibile, pentru a scoate rima fără să-şi schimbe sau sa-s bească ideea, fără să încurce fraza, ci - din contră - cu atâta sa .
t
ideea mai bine şi să dea o mai mare vigoare şi plasticitate Poetul nostru, tocmai fiindcă n-a putut dispune de limbă cu' ^ putere, nu numai că ne-a dat versuri nerimate, dar adeseori

elegat, lăbărţat, încurcat şi repeţit, cu greşeli de gramatică, de sin-^3 şi scâlcieri de logică, cum am văzut, iară rimele, pe lângă defectele relevate mai sus, foarte adeseori sunt sărace, anemice, false, .; uitată - toată, farmă - doarmă, albastre - noastre, promoroacă -îmbracă, toacă - treacă, sine-mi - inimi, aduceţi - vreţi, cunoaşte -naşte, poezii - zei, poet - revăd, primăveri - cer, înstelată - îmbălsămate, bată - zloată, înseninărei - aşa vii, moartă - spartă, goală - în-salâ, zâmbitor - mori, vară - înconjoară, izvoară - dară, intrat - vad, sbor - nori, rază - luminează, înger - frângeri, înfăşoară - vulgară, a-gonie - mângâie, amăriciunea - cpune, înger - plângeri, noastră - albastră, mare - sboare, asemeni - oameni, ape - aproape, poale - sale, luxoase - apasă, răsplată - toată, nefaste - voastre, o să ias' (iasă) -ramasă, înfăşoară - solitară, apasă - întunecoasă, nepăsâtoare - coboară - turbare, mării - arii, naşte - cunoaşte, îndeparte - moarte, place - ce, aproape - ape, vază - luminoasă, însemnează - numeroasă, noale - sale, cridă - zugrăvită, mirare - picioare, argint - prind, uscate - toate, toată - bată, licurind - argint, răstoace - zace, moale - cale, recunoască-l - dascăl, poarte - departe, ţară - bunăoară, şcoală -oială, nerozii - prozei, fameni - oameni, obicei - mişei, neteză - raft, graţii - adoratei, razimă - inimă, revarsă - întoarsă, pare - soare, oarde - arde, departe - moarte, ploaie - bătaie ş.a. O sumă altele le-am trecut cu vederea. Aceasta este forma poeziilor. într-un mic volum, cu 71 de [es]e, în care o mare parte de versuri sunt nerimate, a mai întâlni şi 'i de cele mai elementare greşeli, care nu se permit nici chiar [te]rciţiile şcolarilor, este tot ce poate fi mai singular într-o carte, [s]e bucură de admiratori - aceasta însă priveşte numai gustul lor °rul nu este întru nimic de vină, întocmai ca negustorul, care * clienţi şi pentru marfa proastă.
Frumosul, adevărata capodoperă, n-o poate produce decât *[ra]tiunea împreunată cu sănătatea minţii.* Lui Eminescu senină-

tatea minţii i-a lipsit cu totul şi, din contră, mintea i-a învăluit-tunericul, care i-a amărât şi i-a scurtat viaţa. Lipsindu-i seninătat necesarmente îi lipsea şi imaginaţiunea. Apa tulbure nu primest ' nu reflectează razele, şi fără reflexul limpede al lumii din afară im ' ginaţiunii îi lipseşte izvorul şi controlul. Pentru aceea Eminescu si a căutat izvorul imaginaţiunii nu în fenomenele directe ale naturi ci în reflexul deja operat într-un alt poet străin, luând lumea acestuia ca lume a sa. Aceasta nu mai înseamnă mspiraţiune, ci simplă fricţiune trecătoare şi dezorientată, ori cel mult o transfuziune pentru învioşarea momentană a anemiei.
De-aici provine apoi căutarea efectelor în cuvinte, în ex-**presiuni** şi în rime. Când nu te mână înainte viforul sentimentului, când nu te îmbulzeşte mulţimea şi varietatea ideilor, îţi rămâne timp deajuns să umbli după vânat de forme. Dar în artă efectele *căutate* sunt deja mai dinainte *pierdute.* Sentimentele adevărate, spontane, au totdeauna limba cea mai simplă. Sinceritatea este simplă şi adâncă la vorbă, faţăria - măiestrită şi încurcată la grai.
Chestiunea scriitorului ce-l analizarăm se află, cum s-a văzut, în o stare absolută anormală. Asemenea

stări nu se pot trata cu mijloacele ordinare, pentru aceea şi noi siliţi am fost să facem o a-naliză mai dezvoltată de cum ar fi cerut importanţa reală şi în o stare normală. încheind, să dăm ultimul cuvânt tot adâncului cugetător Guyau: Unii artişti, zice el, „ştiu să evoce în noi imagini destul d puternice ca să producă convicţiunea şi să apară reale, deşi nu se a-seamănă cu nici una din toate imaginile reale cunoscute pân-[al] Aceasta este o *artă a bâiguirii,* foarte potrivită pentru a plăcea *cof Hor, popoarelor în starea de copilărie* sau, în zilele noastre, un maginaţiuni *surexcitate."* [l]

[1] Guyau, op. cit, p. 84: (Unii artişti) „savent evoquer en nous des unages assez fort ^.^ p r doire, cile» **tuni,** la Luiiviciioti, eî puur paraître reclles maigre leuia uis»emblani.es avet auX enfafltst mages reelles jusq'alors connues de nous. Cest un art d'hallucination tres propre â pa" ou meme, de nos jours, aux imaginations surcxcitccs."

i

Articolul al doilea

în articolul întâi am arătat un caz concret din literatura noastră bolnavă. Dacă ar fi numai acesta unul, o rândunica nu face primăvara, precum nici o buhă ruina. Lucrul însă din nefericire nu stă aşa. Acest caz, el este în parte veriga unui lanţ mai lung, care ci nu începe, nici nu încheie lanţul. Şi dacă noi, în primul arti-)1, am intrat deodată, cum se zice, *in mediaş res,* am facut-o tocai pentru a pune sub ochii publicului un *corpus delicti,* despre care nu mai poate fi discuţiune, şi numai după aceea să venim şi \ facem procesul *fenomenului întreg,* căutându-i antecedentele şi onsecinţele. Aceasta vom face-o în articolul de faţă.

***

Literatura noastră, în adevăratul înţeles al artei, abia a trecut ceva peste început, şi ea suferă aproape de toate boalele care zbuciumă deja literaturi bătrâne. La noi, această stare este de o mie de ori mai periculoasă decât la alte popoare. Şi iată pentru ce. Noi suntem un popor mic ca număr şi tânăr, începător ca ultură. Ne aflăm, ca o insulă, în o mare de popoare, care nu ne-au it niciodată binevoitoare, şi azi mai puţin ca oricând, şi orice în-lcire aparentă şi momentană o plătim cu o cantitate înzecită din sângele, din măduva noastră. Va să zică, noi trebuie să avem un id de viaţă şi forţe de tot felul atât de avute, ca să săturam şi pe şi să putem trăi şi noi. Tot în această ordine de idei, România pecial trebuie să mai aibă un fond de viaţă atât de puternic sub [te] raporturile, ca din sângele său, din puterea, din suflarea ei de & să ajungă, prin *aer* şi *pe sub pământ,* şi la fraţii ce gem în înecul domniilor străine.

Şi să nu uităm că aceşti fraţi fac majoritatea şi noi, cei din ^ania, minoritatea. Va să zică, minoritatea trebuie să aibă atâtea [l]w, să *voiască* şi să le *ştie* folosi atât de bine, pentru ca să se sus-

ţină şi pe sine şi să dea ajutor şi putere de viaţă şi majorităţi' r-putere, activitate, cumpănire, iubire de neam, conştiinţă şi dem ^ te naţională nu trebuie în aşa grele împrejurări!

Din punct de vedere al evoluţiunii sociale moderne si al pejunei cu care se succed prefacerile societăţilor, noi trebuie să *~ ţinem nu numai sănătoase şi deştepte toate forţele, dar totodată să 1 ştim concentra la timp şi îndrepta spre o anumită ţintă, căci. puţj cum suntem şi relativ înapoiaţi, numai prin o forţă neatinsă de boa lă, de cangrenă, strategic concentrată şi energic condusă vom putea rape linia duşmanului ce ne înconjoară atât de lacom şi să ieşim la câmpul cu lumină.

Dacă noi în timp scurt am ajuns unde suntem, trebuie s-o mulţumim fondului de energie ce am acumulat-o cu timpul, ca toate popoarele tinere, dar să nu uităm, de altă parte, că ni s-au oferit şi ocaziuni, care nu prea se repetează în viaţa popoarelor, şi a fost o coincidenţă fericită că ocaziunea s-a întâlnit cu energia acumulată.

Repejunea fenomenelor sociale azi nu ne mai lasă zeci şi sute de ani ca să ne acumulăm energia. Roata progresului ori te află ţinând pas la tot momentul, ori te striveşte şi trece mai încolo.

Prin urmare, astăzi, şi mai vârtos căci şi duşmanii noştr s-au deşteptat ca dintr-un vis, că le putem fi într-o zi foarte periculoşi, astăzi, zic, trebuie ca energia s-o cultivăm şi s-o acumulăm, nu la întâmplare, ci *raţional şi măiestrit.*

Ca să putem face aceasta, mai înainte de toate trebuie examinăm bine şi să lecuim rănile, care, fie moştenite din W ' fie că ni le-am făcut noi prin imprudenţă, fie că ni le-a înfiP P ^ dia străină, care lucrează surd şi pândeşte tot momentul de a p^ ^ lovi, storc sucul de viaţă şi secătuiesc izvorul energiei. Tre eliminăm din activitatea noastră toate tendinţele efemere, ^ cii, de maimuţărie, trebuie să ne fixăm bine ţinta, să trage dreaptă şi să concentrăm *tot* ca s-o atingem.

în viaţa modernă cu deosebire, sunt resorturi care acumu-
-I toata sau aproape toată puterea ce poate fi dirijată într-o par-
aU alta, înţelegem şcoala şi literatura în diversele ei manifes-
lyjji Noi, în cele ce urmează, vom examina activitatea noastră
teraiă ca acumulator de forţă.
***
O mică pleiadă de la finele secolului trecut şi începutul cele faţă îşi concentrează toate ideile într-un singur punct: deş-itarea prin originea romană şi autohtonie. Trei campioni lucrea-a lumina zilei: Micu, Şincai şi Petru Maior, şi câţiva alţii îi aju-, ca Lazăr, lorgovici, Ţichindeal, Aaron, Barac, Corneli etc.
Visat-au ei de ceea ce aveau să producă scrierile lor nu mai lt decât peste vreo 50 de ani? Nu! dar un impuls providenţial i-a împins, mai cu seamă pe cei trei, ca să dea cu piciorul la toată liniş-*i* fericirea acestei lumi, pentru ca, trăind numai pentru ideea lor, poată consacra, liberi ca pasărea în aer, tot avântul, tot focul sufletului şi toată puterea minţii lor. Dacă Şincai cincizeci de ani nu s-a nici măcar unde a murit, dacă Micu şi Maior putrezesc şi azi fa-wrminte, dacă Lazăr a trecut şi-a retrecut munţii alungat din o ′ în alta, ei toţi prin aceste mizerii ale vieţii lor au răscumpărat ra-lostru de astăzi şi venitorele a douăsprezece milioane de români! Curentul ce l-au introdus aceşti martiri a fost el bolnăvicios, un pericol? întrebarea singură, când ar pune-o cineva serios, ar stupiditate, mai mult, o enormitate! Curentul pornit de acea ple-'"au luat un Eliade, Asachi, Mureşanu, Bărnuţiu, Bolintineanu, -sandri, şi apoi ceea ce muza istoriei şi a poeziei a cântat vreo £ci de ani, ziua şi noaptea, în vreo alţi cincizeci de ani inima > mintea luminată şi mâna puternică a altei pleiade trup a făcut! Iată ce a putut produce în timp foarte scurt un curent sănă-Keratură. Şi să nu uităm că curentul a trebuit să-şi facă calea

sa fără albie, fără să aibă la dispoziţie mijloacele necesare de pagaţiune ce le avem azi. Autorii şi scrierile lor persecutaţi, prjet puţini, ba înduşmăniţi şi persecutaţi chiar de ai lor!
Dar curentul totuşi s-a rostogolit mereu, căci el era viată ra tot putere! Viaţa şi puterea acelui curent era însăşi *unitatea L fectă de idei şi aspiraţiuni între cei ce l-au pornit.* Micu nu voia nu aspira decât tot aceea ce lumina mintea şi învăpăia inima lui Şin'cai împreună scriu gramatica ca să dezrobească limba, amândoi scriu istoria ca să lumineze trecutul gintei, Maior concentrează singur toate aceste idei şi le pune în o nouă lumină. Lazăr intră cu aceleaşi idei în şcoală, le împlântă pe catedră. Eliade face mai tot aceleaşi lucruri, dar pe mai multe căi; el întrebuinţează ca mijloc şi poezia, şi pune mâna pe cel mai puternic mijloc de propagare, pe presă, nu numai ca cel dintâi ziarist, dar totodată şi ca tipograf. Acelaşi lucru-l face Asachi. Amândoi intră adânc în sânul societăţii, semănând ideile reformatorilor, propagând scrierile lor.
Bărnuţiu pe catedra din Blaj împreună istoria cu filozofia, ceea ce era a da o nouă forţă învăţăturilor istoriei, şi aceasta deja cu mult înainte de 1848 făcuse ca Bărnuţiu să fie cel mai popular om peste munţi şi idolul tinerimii. Exilat din Blaj, el, profesor bătrân, se duse ca student pe băncile facultăţii de drept, pentru ca istoria şi filozofia s-o împreune cu dreptul, ca, astfel înarmat, să deştepte pe romanii de dincolo din rătăcirea în care era[u] să cadă şi să pună bazele politicii naţionale în marea adunare din *Câmpul Libertăţii* de la 1<
Pleiada, cum am zice, istorică, după o muncă concentra • [î]şi terminase lucrarea, ideile ei se infiltrase[ră] în păturile^{soC} le, trebuia să mai vină un nou element, care să-i dea o noua p re: farmecul fantaziei şi focul entuziasmului. aje
După scurtele accente, când duioase, când viguroas , tânărului Cârlova, intrară mai deodată în arenă trei Tirîei: *h* '^ nu, Bolintineanu şi Alecsandri, unul cu trâmbiţa răsunătoare

jului, altul cu buciumul fermecat din timpurile eroice, al treilea ■ fluierul vesel al doinaşului. Fiecare cântă pe un alt ton, dar fie-" e acelaşi cântec, cântecul deşteptării, cântecul unei noi vieţi, şi tj revarsă în inimile ascultătorilor aceleaşi idei ale reformatorilor jvelite într-un nou farmec, înfierbântate de noi sentimente.

Tot ce au zis reformatorii, tot ce cântau cei trei preoţi ai lor repeta toată suflarea românească din palat până în colibă. De pe la ii 1845 până aproapecătre 1870, din Tisa până în Prut - durere nu-naipânăîn Prut! -, răsunau văile, câmpiile de aceleaşi cântece, palii inimile de aceleaşi sentimente! Trebuie să fi trăit cineva în a-timp, în aceste ţări, să fi văzut şi auzit, pentru ca să poată înţe-;e ceea ce azi la mulţi le pare o poveste. Nu scriem noi aceasta tlăudători ai timpurilor trecute, le scriem ca unii care mare parte le-am văzut cu ochii şi le-am auzit cu urechile, şi toţi împreună ne râsfiţâm azi în patrimoniul avut ce ni l-au lăsat acei oameni provi-nţiali, care, mai toţi, afară de unul, au trăit şi au murit în adevărat neagră mizerie.

Oricât s-ar schimba ideile în venitore, oricât am înainta noi, măcar de-ar da cerul! - pe toate terenurile şi în special pe terenul raturii, literatura care ne-a deşteptat şi ne-a adus acolo unde sun-azi, şi de unde *sigur* vom putea ajunge mâine şi la ultima dorin-epusă de Şincai în Cronica *tuturor* românilor, această literatură amâne un monument la care cu pietate vor privi toate generale ce vor *rămâne demne* de părinţii sufleteşti, care le-au înteme-[lat] Şi le-au întraurit venitorele!

***

Dacă greu este încă şi de-acum înainte, dacă multe lupte
teaptă încă, fără îndoială însă că neasemuit mai greu şi mult
^ Puţină speranţă au luptat bătrânii noştri, decât curn luptăm
[Sz]i- Ei au trebuit să-şi facă, aşa-zicând, şi armele, să înveţe şi

-259-

a lupta, şi să se şi lupte, şi încă foarte puţini la număr, fără în[c] jare şi fără recunoştinţă. Dacă lupta astăzi este mai măiestrită [a]~ suntem şi mai pregătiţi şi mai mulţi, şi nu lipseşte nici încurajar ' nici recunoştinţa. La toate acestea am ajuns prin direcţiunea nri curentul sănătos ce l-au ştiut da bătrânii aspiraţiunilor şi activităt noastre, şi în această direcţiune sănătoasă şi viguroasă activitate rolul principal l-a jucat literatura.

Când însă activitatea noastră animată de entuziasmul ideii a început a secera rezultate practice, cu cât aceste rezultate s-au înmulţit, cu atât entuziasmul ideii a început a se răci şi a devia. A fost destul ca una din vechile dorinţe să se realizeze, pentru ca spiritul ce anima literatura pân-atunci să lâncezească şi să intre în un period de boală. Unirea Principatelor Române în România de azi înseamnă totodată răcirea entuziasmului şi îmbolnăvirea spiritului în literatură. Răcirea entuziasmului se poate explica până la un punct prin faptul firesc că natura omenească, după o mare încordare, cere o des-cordare, un repaus. Pe lângă aceasta, mai intervenea şi altă împrejurare; din faptul îndeplinit al unirii trebuia trasă o sumă de consecinţe practice, ideea din sfera ideală trebuia tradusă în realitatea practică, care necesarmente trebuia să dea spiritului noi ocupaţiuni, noi direcţii. Pentru aceea, nu este un capriciu, ci o consecinţă di cele mai fireşti, că oameni care, în epoca anterioară unirii, pluteau pe marile valuri ale entuziasmului ideal, după unire îi vedem mm[18] tri, legiuitori, diplomaţi, economişti, financiari ş.a.

Această evoluţiune şi schimbare de roluri, departe de a numi anormală, era din contră destul de firească, căci cei ce aj sese[ră] la trecerea idealului deodată în practica reală, cum # putut ei să părăsească *pe fiul* lor tocmai când puteau să [se] ..p. ze mai bine la privirea lui şi să-l urmărească cu ochii, cu mg[1 J] le şi ajutorul părintesc şi în noua sa evoluţiune? Afară de a* ^ mai intervenea şi o dublă necesitate absolut practică: nu e[f]

-260-

forte noi, cărora să li se încredinţeze *ex abrupto* noua situaţie, şi, ^ de ar fi fost, naturalmente n-ar fi putut poseda nici presti-

giul, nici încrederea absolut necesară totdeauna la noi situaţiuni. Noua situaţiune, judecată în acest chip, nu lasă, credem noi, ni[m]i[c] neexplicat în schimbarea scenei pe teatrul nostru literar la începutul epocii actuale. Mai mult, nu lasă să vedem nimic a-normal în această schimbare de scenă. Lucrurile se petrec în modul cel mai firesc.

Curând însă după aceasta, lucrurile iau pe terenul literar o întorsătură bolnăvicioasă. De la noua generaţie se aştepta[u] două ucruri: întâi, să continue entuziasmul bătrânilor, îndreptându-l asupra unei ţinte şi mai înalte de ordine etnică sau naţională, şi chiar să-i dea noi forţe şi să-i cultive cu noi mijloace, şi mai eficace; a doua, să înceapă împărţirea muncii, îndreptându-şi unii activitatea pe terenul trebuinţelor zilnice şi practice ale dezvoltării forţelor naţionale, iară alţii să se silească a intra pe terenul idealului artistic.

Lucrurile însă se întâmplă chiar din contră. Noua generaţiu-

! se îmbată nu de entuziasmul care în scurt timp produsese o atât
îmare şi fericită schimbare în evoluţiunea noastră etnică, ci ea dă
năvală cu o poftă neînfrânată la masa ce-o încărcasefră] cu felurite
bunătăţi entuziasmul şi munca grea a bătrânilor, iară partea ideală a
Evitaţii se degradează la un simplu mijloc de-a ajunge cât mai cu-
d la *masa încărcată* sau, cum se zice astăzi, la *sacul* cu grăunţe.
întru aceea, vedem că şi literatura fu pusă în serviciul acestei pof-
Deja înainte de 1870, unii tineri, parte seduşi de ideile extrava-
[e] Şi tendenţioase de-afară, pe unde-şi fecusefră] educaţiunea şi
fri'e, parte din mâncărimea de-a apărea cu idei noi şi, astfel, a se
'Une mai uşor *prostimii din ţară,* cum ziceau ei, parte pentru a se
'e bine *undeva* în afară, de unde la necesitate să fie ajutaţi a se
[IUne] în fruntea mesei, cam după cum se întâmplă din nefericire
[01] Până azi, - din unele sau altele, sau mai bine din toate aceste

motive, ei îşi încep activitatea condamnând ideea de naţional' ca *„egoism şi barbarie",* căci iată cum sună programa demnă d / lamuc pusă pentru activitatea celor grupaţi atunci în jurul revi r *Convorbiri literare:*

„Ideea de naţionalitate, *ca egoism şi barbarie, trebuie sco să* din sfera cugetării şi aspiraţiunilor noastre, *trebuie alungată* dim preună cu istoria si ştiinţa, anume din poezie, prin urmare din mijloacele de *educaţiune* ale generaţiunilor, cultivând în poezie numai *pasiunea." (Convorbiri literare,* an II, 1868-l869, p. 323-324.)

Abstrăgând de la celelalte enormităţi expuse în acea programă, ca „persecutarea şi distrugerea bisericii", „înlăturarea ideii de divinitate", „educaţiunea societăţii numai cu codicele penal", chiar numai negaţiunea ideii de naţionalitate cuprinde în sme toate boalele proprii pentru a distruge un popor, nu mic ca al nostru, dar din cele mai mari şi mai culte. Cât de adevărat este ceea ce susţinem, că literatura s-a folosit numai ca mijloc de *a parveni,* probează evoluţiunea ulterioară a acelui grup până azi, căci, cu cât s-a apropiat mai tare de masa cu bunătăţi sau de oalele cu carne, cum se zice, cu atât ocupaţiunile sau, mai bine, scamotările literare au amorţit încet-încet: arapul şi-a făcut datoria, acum poate să se ducă!

Mai încolo, tocmai prin această vânătoare de interese şi g|°" rii improvizate s-a introdus urgia şi dihonia între scriitori, intngan du-se şi persecutându-se unii pe alţii, când individual, când fieC' cu ajutorul găştii de care se ţine, pentru aceea în adunările cele serioase în aparenţă, pasiuni şi subminări de soboli sunt in floarea, şi apoi, când este ceva de împărţit - lucrurile nu se p°

măcar scrie! ,,,,,

[A] ■ *i literă

In asemenea condiţiuni, seriozitatea ocupaţiuniior
este de la început compromisă din foarte multe puncte de v^ ^ căci se amestecă în literatură nu numai cei chemaţi, dar cu o ■ re cei nechemaţi, cu atât însă mai intriganţi, impertinenţi ş»

[c]are însă oamenii în adevăr chemaţi şi, prin urmare, care se res-
* nu pot avea nimic comun. De aici vedem la noi pe unii care
[ze]ază c-[a] scriitori şi, după ce şi-au ajuns scopul material, pentru
■e s-au servit şi de biata literatură, amuţesc şi se întorc la *nula* din
"^ce n-ar fi trebuit să iasă. Neavând apoi unii ca aceştia nici entuzi-
^1 muncii, nu pot decât să discrediteze ocupaţiunea în care câr-
c. Afară de aceea, productele unor asemenea spirite nu pot să
â decât o înrâurire rea asupra acelora care le citesc fără să-şi poa-
ă da seama de ele. Pentru aceea, nu este de mirare că publicul nos-
te atât de fără gust şi fără judecată în cele literare.

O altă urmare, şi mai rea, este că asemenea scriitori nu pot

oduce ceva nou, pentru aceea ei se mărginesc la furaturi, copieri
i adaptări din cărţi străine, va să zică în realitate nu sunt scriitori,
ijmulitori sau *jumulisti.* Puţine cărţi se scriu la noi care să nu
Se înfoiate cu penele jumulite din cărţile altora şi, fiindcă jumuli-
ii singuri se invidiază şi nu pot face altceva mai bun, astfel sin-
i se dau adeseori pe faţă! Cel puţin fac şi ei atâta bine! De aici
provine că cercetările originale la noi sunt *rara avis.* Poate cine-
ănu aibă deosebite talente, dar cu iubirea şi entuziasmul mun-
poate face cercetări de mare valoare, care la timp ajută adevă-
[e] talente pentru a da naştere la opere mari. La noi se aşteaptă,
templu, de zeci de ani publicarea documentelor indigene din
Iii trecuţi şi a cronicilor, unde nu se cer nu ştiu ce talente sau
[c]i cunoştinţe, cu toate acestea pân-acum a fost cu neputinţă.
mai zicem de acei scriitori, care pentru a-şi renta[biliza]
[eiu]l, şi-l pun în serviciul nu numai al celor vii, dar şi al celor
'> Pentru a le acoperi păcatele şi a le lustrui murdăriile?
De aici provine că, la noi, cercetările de amănunte sunt atât [e]- Asemenea lucrări, neputând avea forme şi înfăţişări speci-[u] care să se poată împăuna şi impune la prostime, t>i fiind dar foarte puţini care să le înţeleagă şi aprecieze; mai încolo,

fiindcă asemenea lucrări nu sunt nici lucrative, nici ca recompen -onestă, nici ca închirierea condeiului, dacă se află din întâmplar cineva interesat: pentru aceea, scriitorii noştri, cu foarte rare excec ţiuni, fug de asemenea lucrări şi se îndeasă unde câştigul miroas de departe şi nu se cere decât o muncă de mântuială.
Pentru aceea, literatura noastră, cum am zice, ştiinţifică sau de investigatiune se încurcă în generalităţi, care de regulă se împrumută ori se fură fără sfială din literaturile străine.
Să trecem acum la un ram special de literatură.
Am văzut din o citaţiune de mai sus cum din poezie a fost exclusă, la noi, ideea de naţionalitate, istoria şi ştiinţa, zicându-se că numai pasiunea trebuie cultivată în poezie.
Mărturisim că trebuie să fie cmeva extrem de mărginit, ca să nu rostim cuvântul meritat, când pretinde că ideea de naţionalitate, istoria şi ştiinţa ar fi lipsite sau improprii pentru pasiune. Cum, ideea de naţionalitate nu este ea motorul cel mai puternic al pasiunilor celor mai nobile de viaţă, de fericire, progres şi mărire? Cine a inspirat marile opere şi întreprinderi din vechime până azi, decât puterea misterioasă ce rezidă în ideea de neam şi de mărirea lui? Cine a putut crea ceva mare decât numai prin forţele şi ide"[e] ce constituie neamul?
Pentru ce opere mari n-au produs decât sau totalitatea neamului în lucrarea sa comună în cursul generaţiunilor, ca literaturi populare începând de la *Iliada* până la *Kalewala* şi până la literaturile populare ce se dezmormântează din sânul popoarelor modei sau individualităţi particulare, care, într-un timp dat, au rezum prismatizat firea şi puterea nemului? [a.]
Cum, istoria nu este depozitarul celor mai zguduitoai■ siuni omeneşti? Poţi lua ceva din viaţa unui popor fără să ne
ţiune ori istorie, datină credinţă ori aspiraţiune? Foţi
i^* *ţ*
p ne oarecare fără a-şi avea fondul în una ori alta din acestea-

ţ ^
c$ vânt iară a avea aer? Dar, în fine, care pasiuni sunt mai mari, [B|e]a individuale ori acelea care agită mase şi popoare întregi? şi je sunt mai proprii pentru adevărata şi marea artă, gândacul ce se [a]scunde în o floare ori scurmă în gunoi, ori leul care zguduie codrul u răgetul lui? izvoraşul gânguritor de sub stâncă ori mare cu întindea şi adâncimea ei ameţitoare, cu valurile şi vuietul ei sublim şi îngrozitor? >^
Si cum? poezia, care este culmea artelor şi care singură poa-e reprezenta viaţa sub tot chipul ei de a fi, cum, ea să se restrângă tmai la pasiune, şi anume numai la o singură pasiune, cum

se face moi de un timp încoace? Iată pentru ce am zis că trebuie să fie cineva extrem de mărginit pentru ca să nu poată înţelege asemenea tauri, pentru care nu-ţi trebuie decât bunul simţ spre a nu deveni absurd ori pentru a nu face o figură stupidă în faţa chestiunii.

***

Inlăturându-se, cum văzurăm, pasiunile mari, care zguduie
jrefac state, societăţi şi popoare, împingându-le înainte pe calea
ăşi nesfârşită a progresului, o parte din generaţiunea noastră de
fi 1860, pentru a putea gusta în linişte bunătăţile ce i le câştiga-
*] entuziasmul şi luptele celor două generaţiuni anterioare, se
îtrage în Tusculul idilic al *pasiunii sexuale* sau al amorului, în lim-
ba Poeţilor.

Preferăm deocamdată a rămâne necompleţi pentru cei ce oosc amănuntele acestui fenomen în tot decursul evoluţiunii aici la noi; vom constata însă că, precum fenomenul în sine a adus din afară, tot asemenea spiritul şi mijloacele aplicate în ură au fost de asemenea contrabandate tot din străinătate şi a-di literatura bolnavă. Ideile şi mijloacele au fost jumulite cu re din doi scriitori, filozoful Schopenhauer şi poetul Keine. foi aceşti scriitori au o parte genială şi o parte bolnavă în scri-

-265-

erile lor. Geniul însă şi sănătatea au un mare defect, că nu
sunt cOn.

tagioase deloc, pentru aceea nici adoratorii lor de la noi nu s contagiat deloc de geniul şi partea sănătoasă a acestor scriitori H contră - s-au molipsit nevindecabil de boalele lor, primind de la f lozof condamnarea ideii naţionale şi a patriotismului, epicureismul şi pesimismul, iar din poet pasiunea amorului, dar numai a amoru lui de came, viata străină şi stafagiul situaţiilor bolnave şi atmosfera de moarte. Pentru aceea, toţi care şi-au luat inspiraţiunea de aici a-fară de partea animalică a pasiunii amorului sau, cum ar zice Schopenhauer, impulsul de propagaţiune a speciei, şi afară de mijloacele ce ajută acest impuls, ca mâncare, băutură şi odihnă, ei nu au nimic din viaţă şi pentru viaţă, ci totul pentru condamnarea, deplângerea şi negaţiunea vieţii sau *Nirvana* orientalilor.

Pe lângă aceşti scriitori germani, ei s-au mai luat şi după *poeţii decadenţi* francezi, îmbibaţi când de aceleaşi idei de dispreţ şi nimicnicie a vieţii, sorbind însă cu lăcomie paharul cu toate drojdiile plăcerilor, când seci de idei şi plini de fraze goale cizelate şi învârtite, care vuiesc plăcut la urechea tidvelor goale.

O parte din aceste lucruri s-a arătat în articolul anterior, când s-a[u] analizat poeziile lui Eminescu, care s-a molipsit cel dintâi şi de la el o parte din scriitorii tineri; la ocaziuni se vor mai arăta şi alte părţi şi alţi scriitori afectaţi de aceste boale. Pentru acum este de ajuns a marca curentul în liniamentele lui generale, fără a °\ intra în amănunte. Va să zică, am constatat că amorul - sau, mai ne, pasiunea sexuală - este aproape exclusiva pasiune aplic poezie de către adepţii acestui nenorocit curent. se

Să mai constatăm un lucru: aceşti adepţi adică se ,' .^ bat toată ziua cu pumnul în piept că ei sunt cei mai avansat[1] şi în umanitarism. _ , i

Să vedem dacă faptele lor corespund afirrnaţiuntf °r' U* re le aruncă nisip în ochii lumii.

-266-

ca-

Ce este adică amorul sau pasiunea sexuală? Este o pasiune manitară, care adică are să ajute omenimea în nevoile şi luptele pentru progres şi fericire? Nicidecum! este o pasiune omeneasca si, în f°nd' aflinwtică- Dezgustător în poeziile adepţilor curentu-yj de care vorbim este faptul că ei nu cunosc decât amorul cărnii, iiâ nici o idee şi inspiraţie mai înaltă, cum aceasta s-a aplicat de adevăraţii poeţi, ca Petrarca în Laura, Dante în Beatrice, Goethe [Werther şi Foscolo în Jacopo Ortis ş.a,; şi adepţii ar fi putut să înveţe această parte ideală, transcendentală, chiar şi din Schopen-uer, care recunoaşte această parte frumoasă a amorului într-un din *Metafizica amorului sexual.* Ei însă s-au entuziasmat nu-aai de

partea brută-materială. în vasta operă a umanităţii au făcut si românii ceva în secolul acesta, smulgându-se din noaptea seco-lilor şi punându-se în rând cu alte popoare pe calea progresului; in ce, oare, au făcut ei acest lucru? prin *pasiunea sexuală* ori in *pasiunea naţională"?* Vă las pe dumneavoastră, mari filozofi spirite avansate, să răspundeţi!

Vauvenargues are mare dreptate când zice: *„Oamenii do-rii de senzualitate sunt de ordinar puţin capabili de pasiuni se-, cum este ambiţiunea, amorul gloriei ş.a. Lucrurile senzuale desfătează şi-i moleşesc; şi dacă au şi alte pasiuni, acelea sunt nai slabe."* Iată portretul etic al adepţilor nenorocitului curent e vorbim, începând de la Eminescu până la cel din urmă ci-popleşiţi de pasiunea abrutizatoare a amorului cărnii, au ră-tocapabili de alte pasiuni serioase. Pasiunea sexuală fiind întregul fond şi substanţa sufletului k putea să mai lase loc şi pasiunilor serioase şi entuzias-•> care cu deosebire fecundează spiritul? Pentru aceea, în de-Ji întreba unde le sunt operele mari, serioase, în care să fie ^orul ca mijloc, ca motor în fapte şi complîcaţiuni mari,

Nu sunt nicăieri! căci le lipseşte vigoarea pentru aşa ce care ori n-au avut-o niciodată, ori şi-au stors-o în ciripiri, jocuri amuzamente de vrăbii! Dar cum voiţi, ei, care nu cred în viaţă c re o declară de un mare nimic, cum voiţi să fie în stare să reprezin te viaţa în toată puterea ei? Pentru aceea, nu-i decât consecinţa cea mai naturală că în lucrările lor domină o *atmosferă de lume moartă*

Precum în literatură ei au fugit şi fug de munca grea, de activitate lungă şi organizată, tot asemenea s-au ferit si de munca onestă, persistentă şi *credincioasă neamului* pe terenul dezvoltării poporului din a cărui sudoare trăiesc. Străini de neam în ideile lor literare, naturalmente străini au rămas şi de marile interese şi dureri ale neamului!

*** ***

Din cele de pân-aici constatăm în scurt următoarele: Activitatea noastră până la 1860 era îndreptată spre aceeaşi ţintă, era, cum am zice, centripetă. Scriitorii d[âde]a[u] impulsul, predispunea[u] şi prepara[u] spiritele şi ceilalţi alerga[u] entuziasmaţi la ţinta ce le-o arătau. Azi, se marchează raze centrifugale sau care nu numai se risipesc pe terenul activităţii noastre fără folos, şi aceasta este deja o mare daună, dar vor a se opune chiar de-a dreptul şi a înfrânge energia inerentă ideii etnice de neam, introducând tendinţe care numai altora pot folosi, şi care pentru aceea le şi ajută pe faţă şi în ascuns. Din punct de vedere pur **litera** noi combatem acest curent rătăcit, nu numai căci el poate avea< le mai rele consecinţe în viaţa şi evoluţiunea noastră specifica ^ ţională, dar şi din motiv că o literatură care nu răsare din tere ^ firea si măduva elementului etnic, din care de altfel voieşte sa

" "fi Vlfl^

parte, nu poate să fie decât o literatură amfibică, cu apa in ^ loc de sânge, anemică, isterică, bolnavă. O asemenea literata» ^ tagioasă şi distrugătoare pentru neam şi, prin urmare,

j

■ **Jos** nici pentru umanitate, ca un făt diform, monstruos chiar, tre-buie aruncat în Taiget!

Articolul al treilea

în articolul anterior, precum şi în *Criza literară*[1], am arătat boalele speciale de care suferă literatura noastră. Cu această ocajune, vom analiza boalele generale ale literaturilor moderne, de re însă n-a scăpat nici literatura noastră, deşi este atât de tânără ncât, după cursul firesc al lucrurilor, ar fi putut să rămână neatinsă boalele care sunt mai mult consecinţa bătrâneţilor. Dar, pe când întocmirile noastre sociale, pe lângă boaleîe organismelor vechi, im primit şi părţi bune, în literatură - din contră - ani transplantat numai părţile rele sau bolnăvicioase.

Lucrul se explică uşor. întocmirile sociale se pun imediat in practică şi chiar şi în societatea mai puţin experimentată, ca a noastră, mai curând se observă şi se alege ceea ce-i bun de ce-i râu, căci interesele reale zilnice pun curând în evidenţă părţile buşi elimineză cele rele. în literatură nu este tot aşa. înrâuririle îrare nu se manifestă decât foarte încet, aproape pe neobservate, foarte puţini şi foarte târziu ştim să le apreciem, căci literatura reseză numai la o foarte mică parte din societate, şi apoi, din Lstă mică parte, extrem de puţini sunt aceia care să poată jude-eea ce e bun sau rău, ceilalţi devorează ca

idioţii care şi-au [r](tot gustul şi mănâncă orice le pui înainte.
Să vedem acum care sunt acele boale generale de care su-[11] literatura noastră. Cel dintâi lucru care ne izbeşte si în liter-«oastră este lipsa de forţă de a concepe, susţine şi conduce o [re] mare arhitectonică. Pentru aceea nu vezi decât aproape nu-ucrări mărunţele, foarte rareori scrieri mai mari, apoi şi
[B] «ceasta revista, an curent, nr. 3 si 4

-269-

tea aruncate în fuga condeiului, lăbărţate, nelegate, confuze, con trazicătoare, trântite apoi în fuga mare în tipografie şi sulemenit prin foi şi foişoare pentru ochii celor ce văzând nu văd.
Care să fie cauza acestui fenomen? Cauzele sunt foarte multe, încât ai putea scrie un gros volum când ai voi să le înşiri şi să *u* discuţi pe toate. Aceste cauze unele sunt rezultatul evoluţiunii noastre istorice-sociale, altele sunt de natură fiziologică, iarăşi altele datorite stării noastre de evoluţiune culturală şi artistică Oricât de pe scurt, dar trebuie să precizăm mai de aproape aceste trei feluri de cauze.
în decursul marilor zbuciumări istorice, prin care noi, românii, am trecut într-un timp enorm de vreo 16 secoli, am pierdut tot ce-a fost pe pământul nostru mare în artă şi în organizaţia socială. Din arta veche în Dacia n-au rămas decât frânturi, cioburi, ascunse şi acestea în urmă sub glia verde, şi deja înainte de aceasta cu mai mult de-o mie de ani vechea artă romană în Dacia era distrusă dm fundament. Oraşe, cetăţi, temple, statue, paiaţe, apeducturi, drumuri măiestre etc. nu mai era nimic. Arta mare şi în mare dispăruse cu totul. Poporul a fost redus la coliba simplă şi bordeiul mai simplu. Va să zică, arta în mare, complicată, arhitectonică, a dispărut. Arta s-a păstrat numai în lucruri mărunte şi trecătoare, ca vestminte, ţesături şi cusături, care în adevăr fac până azi admiraţiunea luni[11] civilizate. Dar să nu uităm că această artă s-a păstrat numai în mana femeii, ceea ce-şi are iarăşi însemnătatea sa.
Va să zică, concepţia de opere mari de artă, prin lip[sa] modele, de practică şi de necesitate, s-a întunecat, s-a pierdut °-mai bine, a adormit pentru un timp. Pentru aceea, mai târziu, r ivirea principatelor române, autorii clădirilor mari arhitectofl[1] _
a
pp ,
la noi se constată a fi din ţări străine. Nu e de mirare dar ca
t
noi, capetele cu concepţii literare mari şi arhitectonice su rare, şi mai rari care, concepând opere mari, să le poată şi

-270-

t [r]
puterea de concepţie însă, adormită de atâta timp, a început a se deş-pta şi, î[n] °ât putem vedea până acum, această deşteptare pare a se jce mai curând şi mai puternic pe terenul trebuinţelor practice, care însă mai târziu se va reflecta şi asupra ocupaţiunilor mai ideale. Alte cauze de această natură se raportă la viaţa de stat, sociala şi chiar familială.
Prin invaziunea barbarilor, noi pierdusem totodată orice or-îizaţie de stat. Rămăsese[ră] numai nişte cadre vagi, a căror amin-e s-a păstrat în cuvintele *domn, popă, jude* \ iar în documentele istorice şi tradiţiunile populare le aflăm în micile principate semănate ici-colea pe pământul Daciei, până când apar în secolul al trei-prezecelea cele două principate române. Dar şi obscurele principate de mai înainte şi acestea din urmă au trăit o viaţă foarte simplă şi foarte patriarhală, încât starul sau societatea nu putea să deştepte individul şi să-l conducă la concepţii mari şi complicate.
Prin urmare, când timpul modern ne surprinde cu luminile
i cerinţele lui, noi psihologiceşte şi intelectualmente nu eram încă
îparaţi, dar posedând un fond vechi sau adormit, el, sub razele
trelui civilizaţiei moderne şi la strigătul puternic al cerinţelor
roi, a început curând şi pe neaşteptate a se deştepta şi a produce
& de azi, care ne surprinde pe noi înşişi şi mai ales pe străini.
[r] lucru de înţeles, că nu putem merge cu aceeaşi forţă pe toate
['e] ce ni s-au deschis. Şi aici încă zace o altă cauză care se re-
[fâ] la noi asupra literaturii în înţelesul ei mare şi arhitectonic.
Cauzele de natură fiziologică sunt cu mult mai importante
[ie]stiunea de care ne ocupăm, decât să le trecem cu vederea din
[5]ideraţiunea că n-ar fi tocmai plăcută o asemenea discuţiune.

[c]hiar din interesul bine înţeles al tuturor trebuie să lămurim şi cauze. Pentru lucrări mari, stăruitoare, pe lângă energia int-[Ua]lă, trebuie şi putere fizică. Generaţiunea noastră literară de [Ve]<fea a noastiă *Istoria limbii fi literaturii romane,* ed. 2, pp. 115-l18

azi, şi mai ales în România, este ieşită cu deosebire din pătura d la oraş, prea puţin din poporul de la ţară. Nici la ţară nu stăm cum ar trebui să stăm, dar apoi la oraşe, din punct de vedere fizioWj şi patologic, când cauţi nepreocupat în fondul lucrurilor, stăm des tul de rău.

Cauzele care au produs această stare sunt în general foarte variate, dar nu ne importă aici, constatăm numai faptul; nu putem însă să trecem cu vederea o împrejurare, care, de un şir lung de decenii, s-a reflectat tocmai asupra acelui element din care se recrutează scriitorii, înţelegem institutele private de educaţiune, în care s-a crescut şi se creşte o foarte mare parte a tinerimii noastre. Punga părinţilor, moralul şi fizicul elevilor au fost adeseori puse în o exploatare din cele mai neomenoase, mai ales de străinii care veneau si deschideau institute fără nici un control, ca în satul lui Cremene, fără nici o durere de ţară şi de venitorele nefericitei generaţii ce le cădea în mână. în fine, sperăm că măsurile luate de curând de d. ministru Poni vor fi în realitate aplicate şi vor pune stavilă a-sasinului fizic şi moral al unei părţi din tânăra noastră generaţie.

Influenţa degenerescentei fizice asupra artei în general şi în special asupra literaturii este prea bine cunoscută şi despre a-ceasta s-au scris în literaturile străine nenumărate opere.

Cauzele de evoluţiune culturală şi artistică sunt mult mai uşor de înţeles. Cultura noastră ştiinţifică literară datează de ien-a-laltăieri şi, având în vedere trebuinţele urgente pentru care ne-[a] cultivat şi ne cultivăm încă, este lucru firesc ca potenţarea şi su[ir] activităţii noastre la artă să întâmpine o sumă de piedici.

înainte de toate, creierul nostru, oricât de dotat să fi[e] la natură, nu poate să posede aşa de uşor elasticitatea ce o rec o echilibristică complicată şi arhitectonică; aceasta se câştig[a] [c] pul, cu exerciţiul, cu aptitudinile şi dezvoltările transmise .°^*fi* raţii în generaţii. Unde mai pui că publicul, prin pretenti[11111]

i

jşor de satisfăcut, nu cere asemenea lucruri sau, când le vede, nu le Relege şi nu le gustă, şi, prin urmare, nu poate exercita o acţiune stimulatoare, ba din contră - mai mult descurajatoare, pentru cel ce [n]u-i înţelege starea lui şi face pretenţiuni pe care el, publicul, nu le pricepe încă şi nu le poate îndeplini.

De altă parte, începători încă, n-am ajuns să înţelegem că lucrurile mari, cu toate calităţile intelectului ce le-ar avea cineva, u se pot face fără o avută aprovizionare, multă cugetare, cernere şi alegere, fără chibzuită aşezare şi construire.

O altă boală este seceta de ide/. încât pentru noi, cauzele acestei boale rezultă simultan în mare poarte din cauzele care le-am lesfăşurat mai sus. Adormirea noastră de secoli, reducerea trebuinţelor individuale sociale, ruperea contactului cu cultura deodată prin distrugerea acesteia, izolarea într-un şir de secoli de luminile altor popoare, trebuiau toate să aducă după sine întunecarea şi restrângerea cercului nostru de idei.

Afară de acestea, au mai intervenit şi alte cauze. Pătura de societate orăşenească, care în România a devenit conducătoare pe oate terenele, a suferit şi suferă de un mare defect: lipsa de tradi- etnică-românească şi de datine vechi întemeiate şi conforme cu [:n]iul etnic. în lipsa acestui compas, dezorientarea, dibuirea nesi- ă, învălmăşeala sunt o urmare firească. Iar deocamdată, şi ca re- [!]diu mai grabnic, trebuia să se iea refugiu la idei din viaţa şi lite- [atu]rile altor popoare.

Nu numai atât, chiar instrumentul de comunicaţie cultura-ioiba, s-a împrumutat de la străini, mai demult de la slavi, apoi [ra] greci, iar în secolul nostru mai ales de la francezi. Toate a-^[a] însemnează a mânca bolovani, pe care nu-i poţi mistui şi a-•la. Fără îndoială, această zicere n-o putem aplica şi asupra limbeze, dar nu rămâne mai puţin adevărat că asimilarea ide-Primiţe pe această cale s-a făcut

foarte imperfect, nici măcar

-273-

la suprafaţă deplin, pe când ele numai atunci devin nutriment pri itor, rodnic şi asimilat, când s-au putut preface în sângs si carne Când nutrimentul nu se mistuie, nu prinde şi nu se asimilează în organismul nostru decât foarte slab, şi produce anemia, şi tocmai anemia este boala literaturii noastre, fără sânge, fără idei.

Seceta de idei s-a mai produs şi prin expulzarea unora din ideile ce le aveam deja. Astfel, ideile religioase au fost alungate cu totul din literatură, şi câte opere nemuritoare nu datoreşte lumea acestor idei! Nu zicem noi că aceste idei ar fi putut fi la noi în timpul modern, atât de rodnice ca mai demult în alte literaturi, dar ele, cu toate acestea, ar fi exercitat o înrâurire binefăcătoare şi în literatură. S-a expulzat în mare parte din literatură ideea naţională, dogma religioasă a vieţii modeme!

în locul acestora, se încearcă introducerea de idei utopice, de cosmopolitism, de socialism, nihilism, în general idei vagi, neprimitoare de ordine şi organizaţie şi, prin urmare, incapabile de-a alimenta arta; idei care, în special la noi, n-au teren, sunt fără rădăcină, fără ramuri, şi pentru aceea ele nu produc decât cel mult bâiguitori sau şarlatani.

Situaţia la noi de excitaţiune politică permanentă, pătrunderea acestei excitaţiuni în toate păturile noastre sociale este un fel de vânt nebun, care spulberă toate în jurul tău şi nu te lasă sa aduni şi să lucrezi în linişte. Asupra acestui punct am insistat mai de aproape în articolul al doilea şi în *Criza literară'.*

* Iată un fragment referitor la înrâurirea vieţii politice asupra activităţii literare din artico .^ *literara (Revista cntică-hterara,* nr. 3, 1896, pp. 70-73): „Partidele politice la noi sunt « J». , sivism atât de brutal, încât nu înţeleg fiinţarea unui cetăţean decât înjugat la jugul partidei ' $_{el_{or}}$si trece de-a valma cu oricine, fără cercetare si fără murmur prin toate prăpăstiile si bălăriile in $_{s}$ nesăturatelor interese de partid. Si cu cât cineva, prin superioritatea lui individuală, este $^{ma\prime}$. $_{je\ s}$ " cu cât el, împins în mod fatal de această superioritate a intelegenţei, ţine să-şi deie si sa î se o _ de ceea ce trebuie sau nu trebuie să se facă, cu atât el devine mai incomod celor ce ar voi sa-' aşa, de decoraţiune ^

Un asemnea regim, nu numai că nu poate să întâmpine naturile ideale şi artistice, aar>^ ^ chiar dacă sunt, ie face viaia imposibilă sau cel puţin le-o **învenineză.** Si de aici P^{rovin}ţig(ite ^{s} "^ clasă de oameni, ca niciodată, în timpul modern se află o sumă de existenţe cu atât $m^{al\prime\prime}{}_{a}$ ^b** perverse, cu cât natura a fost cu ei mai darnică, dar, odată rătăcit, geniul bun, semn şi ere

-274-

,

In fine, literatura a ajuns azi un ram de industrie, în care ar-ja se mărgineşte la cerinţa marelui vulg cetitor şi la trăinicia de azi *$* mâine. Rare păsări sunt azi aceia la a căror uşă curiozitatea fe-meiască a publicului, ademenirea ambiţiunii premature şi punga e-ditorului-precupet să fie silite a aştepta şi a tot aştepta până să se împlinească *nonum prematur in annuml*

De aici decurge o altă boală. Scriitorul, în lipsa de idei, de fond, se acaparează cu toate braţele de forme, de expediente exterioare. Ca şi cocheta fără vino-ncoace, fără graţii naturale, scriito-al îşi ia refugiu la atitudini şi cuvinte afectat^. El face pe impresionatul chiar în faţa lucrurilor celor mai de to^te zilele, şi lipsa no-

/

l-a părăsit. Nu-i vorbă, dacă ar fi să credem imputărilor ce-şi aruncă o partidă la alta, că nu au oameni e **elita,** ar urma că partidele sunt foarte ahtioase de asemenea rarităţi, dar ateastă]xifiă uu se i idică, de regulă, la mai mult decât de-a avea un asemenea stafagiu pentru ochii lumii.

Dacă ar fi numai atât, ar fi totuşi mai puţin rău, dar lucrurile iau si-o altă faţă, şi pentru fiecare partidă stafegiul celeilalte este o minciună, o spoială, şi nu arareori se întâmplă că pe cuUre &uniur o pdt-tidă-l înălţa la ceruri, când trăgea la cotigarul ei, iar trecând la alta a scăzut a doua zi nouăzeci si nouă 18 sută, şi din geniu, curii îi proclamă mai înainie, ajunge un zgâne-hârtie.Aceasta este nu numai o Jemorahzare în înţelesul larg al cuvântului, dar este proclamarea minciunii ca principiu de partidă şi în taunle care, pnn firea lor, n-au de-a face nimic cu interesele strâmte si trecătoare ale partidelor, şi, afmâ de aceea, ele, partidele, nu sunt competenţe în asemenea lucruri.

In timpurile vechi, se zicea *Inter arma silent Musae, azi* războaiele sunt mai rare si mai scurte, cu ate acestea viaţa fiecărui stat modern este aproape un lăzboi în permanenţă, căci partidele care-si dis-fi sacul cu grăunţe tin pe cetăţeni în o fierbere neîntreruptă, pnn diversele expediente constituţionale ulegen peste alegen, întruniri peste întrunin, intngi peste intrigi, ia care întotdeauna se tratează, ca Sin cel mai crunt războ, de existenţa sau pienrca statului, acesta-i adică clişeul partidelor Este posibil ca spintul să nu se zguduie, să nu-si piardă cumpătul şi elasticitatea, să nu devină un I de râsnită care urluiestc mecanic aceleaşi grăunte, firă să le poală zdrobi vreodată[1]' Se poate ca omul **ilaţiunilor** ideale, ştiinţifice şi artistice, să nu-şi piardă sărita, să nu devină o lumânare suflată în ^{la}te părţile de vânt, când, pentru ca să poată trăi şi să însemne ceva în societate, i se cere să se amestece 'st vârtej nebun, dar monoton până la greaţă, şi mai totdeauna lipsit de avântun curate si smeere, *!> la cei mai mulţi, dacă le zgârii puţin faptele, ţe convingi ca onginea lor nu-i sufletul, ci burta! Toate acestea nu sunt proprii pentru a alimenta şi creşte naturile supenoare, si ele, dacă se rătăcesc Mtate, numai pnn o forţă extraordinară de rezistenţă şi de iubire pentru misiunea ce le-a impn creatorul, pnn o resemnare de ascet, pot să-şi urmeze mai mult sau mai puţin netulburat calea să la care au fost destinate. Dar câţi sunt de aceştia[17]. *Rari nantesl* cei mulţi se îneacă ţKk* organizatiunea de partidă duce mai curând la oalele cu carne decât valoarea personală, a-•oveşte in doua direcţiuni in cariera literară sau artistică Nu studiul, nu activitatea, nu valoarea $s^{\wedge\text{™}7^{as}}$ă carieră, ci calitatea de instrument, orb oricând şi la once, ajută să te sui pe scara măgarului, Jdeseon mai multe trepte, bucurându-te de fel si fel de favoruri. Drept aceea, de-o parte cei care paţ pe o cale bună sunt seduşi şi rătăciţi, în urmă abătuţi cu totul, alţu văzând că canera literară focă, dar mai ales cea dintâi, poate să le servească ca piedestal, se agaţă de ea ca scaiul un timp *Ţtz,* mtnghcază publicul cu reclamele şi admiraţiunile mutuale, ce-şi fac asemenea existente, până "Jcascaval şi apoi au amuţit, căci **totul** era o sforţare, o minciună.

jJPV aceea, mcăien ca la noi nu vezi oameni care consideră studiul şi cariera literară ca căpătuială, 'ciul public, pe care pun mâna cu ajutorul acestora, îl

împlinesc numai de mântuială."

utăţii lucrurilor sau a ideilor se sileşte s-o acopere cu cuvinte u flate, cu gesturi teatrale, cu mutre nobile, inspirate sau surpri$_{ns}$

Un lanţ de alte boale derivă de aici.

Mai întâi *naturalul* dispare aproape cu totul, luându-i Io cui siluirea, afectatul, strigătorul, obscurul, barocul, care toate participă mai mult sau mai puţin din *iraţional.* în chipul acesta, dacă observi bine şi-ţi dai seama serios de asemenea producte, te pomeneşti că ai căzut în o casă de nebuni, încât bine trebuie să-ţi stea capul între urechi pentru ca să nu începi a bâigui.

Apoi, fiindcă nimic nu este mai atingător decât durerea şi mai ameţitor decât obscurul sau abisul, pentru aceea niciodată, ca în literatura modernă, nu s-a abuzat de pesimism şi de obscur sau misterios.

Pesimismul, trebuie să recunoaştem, este o boală foarte contagioasă, mai contagioasă chiar decât ciuma. Firesc lucru de altfel, căci cine nu şi-a pierdut o naie sau două pe marea vieţii? câmpul activităţii sau dorinţelor şi aspiraţiunilor fiecăruia numără cel puţin cu sutele leşurile dulcilor sale iluziuni. Şi nu-i aşa uşor pentru fiecare

puta sacul cu grăunţe ţin pe cetăţeni în o fierbere neîntreruptă, prin diversele expediente constituţionale ca alegeri peste alegeri, întruniri peste întruniri, intrigi peste intrigi, la care întotdeauna se tratează, şi în cel mai crunt război, de existenţa sau pierirea statului, acesta-i adică clişeul partidelor.

Este posibil ca spiritul să nu se zguduie, să nu-şi piardă cumpătul şi elasticitatea, să nu deviwi fel de râşniţă care urluieşte mecanic aceleaşi grăunte, fără să le poată zdrobi vreodată? Se poate ca JJ speculaţiunilor ideale, ştiinţifice şi artistice, să nu-şi piardă sărita, să nu devină o lumânare ^{m}_$^{''*}_{c}$ toate părţile de vânt, când, pentru ca să poată trăi şi să însemne ceva în societate, i se cere sa se ara ^ în acest vârtej nebun, dar monoton până la greaţă, si mai totdeauna lipsit de avânturi curate Şii» căci, la cei mai mulţi, dacă le zgârii puţin faptele, te convingi că originea lor nu-i sufletul, ci ^^

Toate acestea nu sunt proprii pentru a alimenta şi creşte naturile superioare, si ele, daca ^$_{n}$ în societate, numai prin o forţă extraordinară de rezistenţă şi de iubire pentru misiunea ce $_{ca|ea}$ mat-o creatorul, prin o resemnare de ascet, pot să-si urmeze mai mult sau mai puţin ne tu i luminoasă la care au fost destinate. Dar câţi sunt de aceştia? ... *Rari nantes!* cei mulţi se in ^^ Fiindcă organizaţiunca de partidă duce mai curând la oalele cu carne decât valoarea perso . ^ pe loveşte în două direcţiuni în cariera literară sau artistică. Nu studiul, nu activitatea, nu ^gjruliu. această carieră, ci calitatea de instrument, orb oricând si la orice, ajută să te sui pe se a ^ $_{ca}$re sărind adeseori mai multe trepte, bucurându-ţe de fel şi fel de favoruri. Drept ^{ace}?$^{a>}$, - Xiera" au apucat pe o cale bună sunt seduşi şi rătăciţi, în urmă abătuţi cu totul, alţii văzând ca c«j ^ $_{n}g\$$ sau artistică, dar mai ales cea dintâi, poate să le servească ca piedestal, se agată de ea c^{a} $_{-stcn}$ţe, P^{51}* oarecare, intrighează publicul cu reclamele si admiraţiunile mutuale, ce-si fac asemenea **ajung în** caşcaval şi apoi au amuţit, căci totul era o sforţare, o minciuna.

Pentru aceea, nicăieri ca la noi nu vezi oameni care consideră studiul şi cariera ^{ut}? iar serviciul public, pe care pun mâna cu ajutorul acestora, îl împlinesc numai de ma

ânu rămână zdrobit sau cel puţin desconcentrat şi ameţit, fie măcar numai pe un moment, în faţa caleidoscopului ce un scriitor ştie să i-l învârtească dinaintea ochilor.

La cultivarea pesimismului, se înţelege - făţărit, iar nu simit, contribuie în foarte mare parte tocmai secăciunea de idei, căci, precum mutul încă este în stare să scoată ţipete de durere, tot aşa şi scriitorii care suferă de mutismul ideilor pot să articuleze accente de durere, cu care să înşele pe un moment pe cetitor. Atât din cauza nevrozei contemporane, cât şi din sforţarea impotentă pentru a te ine în o stare psihică ce n-o ai/ dar voieşti să înşeli lumea că ai a-vea-o, am ajuns la supraexcitabilitatea care este, în general, timbrul literaturii moderne. Credem că va fi bine să ascultăm ce zice în a-ceastă materie un fiiozof modern. Dl. Th. Ribot, vorbind despre activitatea patologică a emoţiunii şi a imaginaţiunii, zice, între altele, următoarele:

„Necesitatea pentru artist de a simţi viu şi sincer este atât de evidenta, încât n-am trebuinţă să insist asupra unei asemenea baalităţi. Cu toate acestea însă, această dispoziţiune nu este în toate azurile identică. Emoţiunea vie poate să fie intermitentă, poate să ^{e} nască numai în momente de inspiraţiune şi de creaţiune; trecând oi accesul, dispare, lăsînd ca viaţa afectivă să-şi reia cursul său "nai. *Acesta este semnul geniilor şi talentelor sănătoase,* care, torând din înălţimile lor, intră în viaţa de toate zilele şi se adapj®- Cu cât însă ne apropiem de epoca contemporană, cu atât, duocumentele biografice, cazul cel mai des este *excitaţiunea per-Knentă sau hipei-excitabilitatea.* Artiştii şi diletanţii sunt instru^{te} delicate, care vibrează neîncetat la fiece zgomot. Aici îşi află P'^area criteriul triplu al activităţii patologice: este o disproporţie fentă) între cauză şi efect, o zguduire violentă şi prelungită, *cro-*^{Wfl}*fea.* Această stare fiziologică este o pierdere continuă; ea nu ^{0} ardere, ci o serie de exploziuni; nu este o viaţă normală, ci a-

gitată de friguri. De aici trebuinţa de excitante artificiale ce-o n atât de des surexcitaţii de această specie; ei caută excitantele *toate formele* şi remediul agravează răul. Nu-i trebuinţă să mai ad cem înainte exemple: să cugetăm numai la marea mulţime de me lancolici, ipohondriei, alcoolici, halucinatori, de alienaţi sau de sim pli dezechilibraţi, pe care ni i-au dat creatorii sau amatorii pasionaţi ai artei.

Afară de aceste caractere generale, ca semne patologice a-le emoţiunii estetice se mai pot nota:

1) Tendinţa încăpăţânată către pesimism, gustul stăruitor şi exclusiv pentru *arta tristă* ce predomină în unele epoci ale istoriei, şi mai vârtos în a noastră. Contagiunea nu este de ajuns explicată prin imitaţiunea de modă; ea are cauze mult mai adânci, în o stare generală de deprimare, de enervare, de leşin. Atât pentru cei ce creează, cât şi pentru cei ce gustă, arta este expresiunea acestui secret supărător. Acest pesimism nu este o boală a artei, ci a individului şi a epocii, care nu poate produce altfel.

2) Tendinţa de megalomanie sub forma de mândrie şi mai adeseori de vanitate exagerată. Zisa *genus irritabile vatum* este veche, dar la epoci diverse nebunia grandorii bântuie domeniul estetic în mod epidemic. Ea şi-a aflat expresiunea cea mai înaltă în secolul nostru în doctrina despre « *divinitatea artei*», proclamată de şcoa la lui Schelling, şi care-şi continuă viaţa în aşa numiţii« *esteţi*» contemporani."[1]

La noi, pesimismul este un mărăcine importat din litera rile străine. Nefericitul Eminescu, bolnav prin ereditate trupeş* sufleteşte, se molipseşte de pesimismul lui Heine şi al lui î> penhauer şi ni-l traduce în limba română în poeziile sale, şi Ş flând la noi în pătura socială un oarecare mediu isteric, va ^^ ^ predispus uşor la contagiufne], a prins pentru un timp [oa]

[1] Th. Ribot, *Lapsychologie des sentiments,* Paris, 1896, p. 352 seq.

-278-

^ai ales la generaţiunea tânără, care, chiar sănătoasă fiind, nu poa-• să-şi dea seama prin sine însăşi, nu poate să judece şi să aleagă, [c]j ca copiii, mănâncă de-a valma fructe şi coapte şi necoapte, ba chiar şi veninoase. Alt teren priitor pentru pesimism la noi n-a existat şi nu există. Dar toate acestea au să dispară şi au şi început deja a călători pe calea destintă tuturor minciunilor.

O altă boală a literaturii modeme este obscurul, abisul, misterul- Această boală zace când în starea patologică a individului, când în plăcerea modernă a lugubrului ş^au, cum am zice, în plăcerea du-ii, indiferent dacă această durere este sinceră sau făţărită; când în secăciunea de idei. Organismul suferitor, sufletul umbrit de aripile îegre ale durem, ne va răsfrâiige în opera sa lumea în culorile sale proprii întunecoase şi încă pe cât poate mai potenţate. Aceasta nu poate să fie altfel şi, prin urmare, se justifică de sine. Tot asemenea când artistul, în absenţa unei stări patologice inerente, este dominat intermitent sau după împrejurări de plăcerea unei dureri sincere.

în amândouă cazurile însă, acest[e] *obscur şi lugubru* sunt nu numai justificate, dar şi simpatice până la un punct, încât adică apatolog nu trec în aberaţiune şi la celălalt în exagerare.

Obscurul şi lugubrul sunt însă nesuferite când ele servesc

Qtru a ascunde seceta de idei, şi aceasta se întâmplă atât la pato-

l sau degenerat, cât şi la cel sănătos. Scriitorii moderni adică, în

[a]mai mare parte şi mai ales acei ce se intitulează naturalişti, re-

& Şi analizatori psihologici, fie din lipsa de fond, de idei, ceea

«întâmplă la marea majoritate, fie din predilecţiunea pentru fra-

[1] Opresiuni specioase şi misterioase, fie de teama de a nu li se

**& numaidecât aţa cu care-şi cârpesc peticăriile furate de ici - de

[lea], se servesc când de expresiuni umflate, dar fără contururi pre-

[Se]> când întunecate, în care adică adâncimea se înlocuieşte cu în-

^unea, cu necunoscutul. Prin aceasta, ei înşeală imaginaţiunile

[e] sau neîncercate, dar niciodată pentru mult timp, căci în ase-

-279-

menea întunecimi cu cât cauţi mai îndelung, cu atât vezi tot ma' ţin, până când în urmă afli că nu-i decât o baltă sau o bortă de buh-Operele geniale sunt, din contră, ca bulboana râului de munte c *′ cu cât e mai limpede, cu atât la prima vedere ţi se pare că fiind j este aci îndată la suprafaţă, cu cât însă priveşti mai mult, fundul tot depărtează, până când în urmă te pomeneşti în faţa unui abis se nin şi luminos.

Manieră de a face mutre, că spui minuni şi prăpăstii fără să spui nimic, că descoperi mistere pe când

nu spui decât banalităţi sau prostii, că desdoieşti încreţiturile cele mai fine ale sufletului, pe când nu eşti în stare să zugrăveşti natural nici măcar o mutră de pisică, pentru această scamatorie vulgară s-a aflat un termen răsunător: *sugestiuneal* Da, sugestiune zic şi eu pentru cetitorii pe care îi poţi impresiona cu bau-bau, ca pe copii, sau cu pomul Crăciunului, spunându-le că l-a adus Moş Crăciun, sau cu grajdul lui Hristos şi cu păpuşile din Vicleim. Adevărat, copii de aceştia se află destui şi cu dinţi de lapte şi cu nasul în barbă.

Departe de noi de-a voi să excludem sugestiunea din artă, când ea este una din cele mai puternice coarde ale geniului sau mai bine: adevărata artă consistă în a putea evoca, va să zică a sugestiona. Dar adevărata sugestiune nu o recunoaştem decât ideilor cu perspectivă adâncă şi luminoasă şi sentimentului viu şi sincer, şi în g[en]" erai nu admitem *sugestiune* fără *semnificaţiune.* în afară de aceşti sugestiunea nu înseamnă decât a bâigui cu bâiguitorul, a te sui p acoperise după somnambul, sau a ţipa ca copiii în teatru când v că se bat cu săbiile sau se împuşcă.

Mai sunt încă şi alte boale, dar noi nu putem să descni aici o mare clinică literară, vom vorbi însă ceva şi despre ton» inchiziţionale ce se aplică azi asupra limbii. __ --;

Pentru a servi bâiguielile creierului bolnav, pentru * [ă]\ ^ goliciunea ideii, pentru a aduna şi târî după tine pe gură-cas

îfld, bătând toba, agitând boneta cu clopoţei şi făcând pe întrecute [cU]maimuţa sărituri mortale pe podiu[mu]l cărucioarei - pentru toate ;estea a trebuit în literatura modernă să-şi dea şi biata limbă pielea. Sunt două specii de scriitori bâiguitori: unii pe care creieri dezechilibrat îi face să bâiguiască, alţii fac pe bâiguitori[i] nea-înd ce să spună. Adeseori se întâmplă însă că dezechilibratul, ne-având ce să spună normal şi sănătos, se sileşte şi el, ca şi bâiguito-ul conştient, să-şi acopere defectul cu expediente de formă şi de limbă, încât aici dezechilibratul] jse confundă cu bâiguitorul conştient şi viceversa. /

Toţi aceştia caută cuvinte rare sau cele de toate zilele le împerechează unele cu altele iară să aibă vreo legătură de înţeles, ca la iminescu: *spumă nezărită, viaţa plană, umbră viorie, prilej lung, vreme sură, rază murdară, răcoare brună* etc.[1], sau întrebuinţează ii împreună cuvinte numai pentru vuietul sau sunetul ce-l produc, tara consideraţie la înţelesul ior şi la legătura cu ceea ce precede sau urmează, încât totul se reduce la o sfârâire de cuvinte, care poate să imeţească capetele care, ca şi copiii, se încântă când aud coada zme-i sfârâind; ori trag cu cleştele cuvintele, le sucesc şi le stâlcesc pentru ca să înjghebe versul sau rima.

Toţi aceştia nu înţeleg, din nefericire, un lucru elementar,
&Jdeea este lumina cuvântului"[l], şi cu cât ideea luminează mai ta-
[5] cuvântul, cu atât el este mai impunător, mai rodnic şi mai fru-
[l0s]- Ei, în creaţiunile lor, nu cugetă la cuvânt şi la frază, şi astfel
[e]- un poet de aceştia face o strofe, două, chiar o poezie întreagă
[n]§ur numai pentru a încadra un cuvânt sau o frază capricioasă, la
[:] el ţine ca ia nu ştiu ce mare invenţiune. Aceasta va să zică pur
simplu *poezii cu cuvinte fără ideii*

Gramatica şi sintaxa nu au drept şi rezistenţă faţă cu gus-[e]Şi capriciile acestor scriitori. Ei însă se silesc să acopere şi să

Asupra acestui poet dezechilibrat, a se vedea această revistă, an II, pp. 193-254.

mascheze violările când prin asocieri de sunete vuitoare, când prj[n] legături sau rime de surprindere. Toate acestea însă nu sunt decât expediente de moment, şi îndată ce judecata ia locul surprinderii sau a ameţelii, ori, în cazul cel mai rău, când publicul ajunge în g. ne de-şi face o educaţie literară şi estetică, toate aceste scamatorii dispar ca o ceaţă nesănătoasă, făcând loc luminii.

Literaturile moderne mai au şi altă tendinţă bolnăvicioasă le plac obscenităţile. Este cunoscut că dezechilibraţii suferă în ae-neral de porniri voluptoase şi, fiindcă literaturile decadente în fond provin, între altele, şi din dezechilibrări fiziologice, ele cultivă cu deosebire *durerea* şi *voluptatea.* Am văzut mai sus că cultivarea durerii sau pesimismul în literatura noastră este o buruiană de import şi de imitaţie. Ne întrebăm: cum stă lucrul cu voluptatea şi cu obscenităţile cultivate în literatura noastră mai nouă? Este aceasta o boală proprie a noastră, ieşită din sâmburul vieţii noastre, este o i-mitaţie, o modă, sau este ceva sporadic, individual? Dacă am lua ca bază la judecarea acestui fenomen viaţa păturii noastre orăşeneşti, precum şi faptul că scriitorii pân-acum au ieşit în cea mai mare parte din

această pătură, am putea fi foarte uşor seduşi să credem că a-ceasta este o boală ieşită din rărunchii societăţii noastre. Aceasta însă, după părerea noastră, ar fi cu totul greşit. Mai întâi, pătura noastră orăşenească n-a fost, sub acest punct de vedere, mai rea acum 50 - 60 de ani, cu toate acestea voluptatea şi obscenităţile nu bântu-ia[u] atunci literatura noastră. Poeziile văicăroase şi libidinoase a[e] bătrânului Conachi sunt o apariţiune izolată, datorită pe jumătate vieţii lui şi pe jumătate spiritului libidinos din literatura neogre[aca] Un fapt însă nu trebuie trecut cu vederea, că el în viaţă n-a cute[23] să-şi publice poeziile lui libidinoase, afară de unele mai inofens[lV] ele s-au publicat numai după moartea lui.
Desfrâul libidinos la noi l-a cultivat Eminescu, ce

Desfrâul libidinos la noi l-a cultivat Eminescu, cel poet la noi bolnav şi dezechilibrat. Poeziile lui, în general li[bl]

noase, sărace în idei, lipsite de ordine şi legătură internă, au sedus yşor imaginaţiunile crude şi needucate, şi tot atât de uşor s-au pu-wtşi imita, neavând imitatorul trebuinţă de alte idei decât de câteva fraze de iubire şi de durere. Pentru aceea, imitatorii sau, mai bine, copiatorii săi sau se secătuiesc şi amuţesc în curând, sau îl pă-jăsesc. Şi ceva mai curios, ca semn de sterpiciune, toţi lucrează numai cu fraza şi cu versul lui!
Cultul desfrâului libidinos s-a introdus la noi prin literaturile străine şi mai ales prin poeţii francezi decadenţi, şi prin cetirea romanelor îmbrăcate în general Jîn costumul Evei.
Să nu desconsiderăm încă o altă împrejurare, care nu lipseşte a-şi exercita influenţa sa în chestiunea de care vorbim. O mare parte din generaţiunea noastră trăieşte închisă prin institute. Această închidere aţâţă mult imaginaţia şi o sileşte să se răcorească prin cetirea de poezii şi scrieri lunecoase, încât nici cel mai strict control, presupunem că există control, nu poate stârpi răul cu totul. O asemenea educaţiune de 8 - 10 ani este de ajuns ca să devină natură.
Mai este o împrejurare. La şcoalele noastre publice nu s-au luat, cât ştim, pân-acum măsuri de a dirija şi controla lectura tinerimii în afară de cărţile de şcoală. Cel dintâi pas pentru aceasta ar fi creata de biblioteci de lectură pe la şcoalele secundare, din care profesorii recomandă şi le dau elevilor cărţi spre cetire la timpuri potrivite. Aceasta face mai mult decât cel mai sever control. Această măsură trebui cu deosebire să se impună institutelor sau şcoalelor private.
***
După toate acestea, trebuie să ne punem întrebarea dacă °[a]lele, care se manifestă şi în literatura noastră, sunt un semn de ^cadenţă sau nu.
Mai întâi, să precizăm ce înţelegem sub decadenţă. Orice Cadenţă este o slăbiciune, dar nu toată slăbiciunea este o decaden-

ţă. Adevărata decadenţă este o îmbătrânire, o uzare, o stoarce puterilor, care nu mai este în stare a produce nimic nou, ci trăi </ cu idei şi expediente vechi, idei care nu sunt decât memorizate ^ pediente ce sunt numai o rutină de forme şi amănunte, fără viată si verdeaţă.
Este o altă slăbiciune, care nu provine din secarea forţelor ci din lipsa de exerciţiu şi experienţă, din lipsa de concentrare şi orientare. Puterile sunt relative după individ Aceleaşi puteri în diverşi indivizi nu produc acelaşi rezultat, ba adeseori aceeaşi cantitate de forţe într-un individ este o putere reală, pe când în altul este slăbiciune, după cum adică fiecare *ştie* să-şi guverneze şi să-şi folosească puterile.
Care este, prin urmare, cauza slăbiciunii noastre în literatură: îmbătrânirea sau lipsa de experienţă, de exerciţiu si de aplicare a forţelor? Nu încape nici o discuţie că cauza este cea din urmă.
Viaţa noastră politică, socială şi economică, în curs de vreo 30 - 50 ani, a făcut un progres, care a pus în uimire pe popoarele cele mai civilizate. Mai poate fi vorbă aici de slăbiciune bătrânească? Niciodată. Poate fi vorba numai de inexperienţă, nedeprindere şi cel mult de rătăcirile tinereţii, care, din nepricepere şi maimuţă-rie, te fac să te molipseşti de apucături şi vicii bătrâneşti.
Rătăcirile în literatura noastră s-au produs şi pe altă cale. Societatea şi la noi a sărit din osia patriarhală în care se învârtea mai înainte. Spiritul şi civilizaţiunea modernă a[u] dat o puternic dezvoltare şi o mare libertate individualităţii. De aici au răsărit contrastele şi dezechilibrele în societate, şi trebuie să treacă un timp până masa societăţii îşi va găsi echilibrul, pacea şi armoniza Acest dezechilibru se

manifestă cu atât mai pronunţat în sfera o paţiunilor ideale, cum este în general literatura, căci aci râtac ^ nu se lovesc aşa uşor de realitatea lucrurilor, cum se întâmp ceasta în viaţa reală de toate zilele.

-284-

Pentru aceea, în această sferă ideală, rătăcirile pot să ţină jp mai îndelungat, fie că nu pot fi curând şi de toţi cunoscute, fie iunii, chiar cunoscându-le, nu vor să le recunoască şi mai puţin să ie(jeniaşte şi să le părăsească, fiindcă ele le vor fi creat o poziţiune, ie chiar numai o iluziune de pozare, înaintea mulţimii nepricepute. pentru aceea, în asemenea stări de lucruri, sunt totdeauna foarte pu-pi aceia care au curajul a păşi pe faţă, a recunoaşte şi a arăta rătă-irea, din contră - sunt legion cei ce apără şi stăruiesc în rătăcire. în- cu încetul însă, spărtura se face, lumina pătrunde, cei rătăciţi apucă calea dreaptă, iar cei surpriţişi manevrând în întuneric dispar. Dezechilibrul la noi s-a rtiai produs şi prin împrejurarea că 1 toate clasele societăţii noastre participă în măsură cuvenită la ac-atea pe terenul iiterar, nici ca producători, nici ca consumatori, a să zică, nu toate forţele noastre sociale sunt angajate în mod firesc în această activitate, nu toate se ajută şi se controlează împrumutat, ceea ce singur produce echilibrul şi armonia. Mai încolo, pă-rile societăţii noastre sunt conduse de diverse tendinţe, parte moş-lite din zbuciumările istorice, parte impuse de eterogenitatea getică mai nouă sau mai veche, mai ales în România, parte de edu-iţiunea şi de influenţele civilizaţiunii şi literaturilor străine. Spiri-genetic românesc n-a ajuns încă să poată mistui toate ingredien-Bmai mult sau mai puţin eterogene, fie ca elemente etnice, fie ca emente culturale.

Pentru aceea, însănătoşirea atmosferei noastre sociale şi în literare, sau mai bine stabilirea echilibrului, nu se va putea decât făcând terenul acestei activităţi accesibil în mod fi-toturor păturilor sociale şi cu deosebire păturii care este ade-'tal depozitar al calităţilor specifice etnice, în care rezidă ge-H naţional!

-285-

Anghel Demetriescu

Mihail Eminescu

în evoluţia noastră literară dintre anii 1866 şi 1890, anume în domeniul poeziei, două individualităţi puternice se ridică în mijlocul neînsemnătăţii generale şi, prin spornica lor activitate ca şi prin valoarea operelor lor, atrag asupră-le curentul admiraţiei publice. Pe când cântăreţii de altădată, Eliade, Gr. Alexandrescu, Bolin-tineanu, se odihnesc în umbra gloriei lor sau se sting în strădanii neputincioase şi pe când noua generaţie se zbate într-un nestampărca de friguri, Iară a scoate la iveală un nume vrednic de a opri asupră-i atenţia publicului, cei doi corifei străbat cu încredere cariera pe care s-au încumetat, lăsând după dânşii urme adânci şi luminoase.

Cu toate acestea, deşi aşezaţi în aceeaşi constelaţie literară, ei se mişcă în două direcţii deosebite, aproape opuse.

Fiecare din ei are o concepţie proprie despre lume şi arta-unul senin şi limpede, privind lucrurile mai mult la suprafaţă, însurat în vorbă şi respectuos către formele sociale; celălalt tulbur şi torturat, exagerat în expresie şi violent în concepţie, cufunda du-se în adâncul lucrurilor până a divaga si a fi neînţeles lui ins • boem de o speţă puţin amabilă, camarad incomod şi apărător p mejdios al cauzelor ce sprijinea[1]; unul fericit, iubit de femei,

[1] în câteva articole publicate în ziarul *Timpul* din 1881, şi anume în articolele intltllA^tţosţiiie» «* *străine, Românii de provenienţa incerta, Veneticii, frananotu fi clasele dingente,* Enunes ^^e catf numele corifeilor liberali erau bulgăreşti şau greceşti, ceea ce provoacă răspunsul ziarelor găseau mai multe nume străine la fruntaşii conservatori.

-286-

teiiit de cei mari, admirat în saloane şi ocupând locul de onoare în cercurile culte; celălalt sărac şi nenorocit, nebăgat în seamă, ex-joatat chiar de acei ce-l preţuiau, un revoltat până la frenezie con-ra actualităţii; - unul adversar moderat al regimului regulamentar, iubitor sincer al progresului şi al ideilor liberale, însufleţit de cele ai frumoase speranţe pentru ţara lui; celălalt vrăjmaş declarat al evoluţiunii liberale şi reacţionar intransigent[1], admirator fără rezervă al trecutului, în care imaginaţia lui unilaterală şi educaţia lui efectuoasă întrevedeau nufnai castelane sentimentale şi paji înamoraţi de dânsele, trubaduri scăldaţi în raze de lună şi paladini scânteietori de oţel. /

Sperăm că cititorii au recunoscut în aceşti doi protagonişti ai poeziei noastre în urmă, pe Alecsandri şi pe Eminescu.

In calitatea sa de estetician al *Junimii,* d-l T. Maiorescu, iroclamând pe Eminescu de „poet în puterea cuvântului" adăuga :u tactul său aşa se fin şi cu înţeleaptă sa rezervă, că tânărul cola->orator al

Convorbirilor „cu greu ar trebui citat îndată după Alecsandri"*.
Admiratorii soarelui ce se ridica, trecând dincolo de a-&stă barieră, pe care o impunea criticului un simţământ de reală tferenţă către persoana aşa de susceptibilă a bardului de la Mir-% au făcut dintr-însul un maestru incomparabil, un geniu ex-tordinar, un emul al celor mai mari lirici străini, dinaintea căruia buie să plece bandiera orice ambiţie poetică. în presă, la confere publice, în manualele de poetică, în articolele de critică, în

i" articolul său intitulat *Fanarioţii şi clasele dirigente,* din *Timpul,* 1881, Eminescu declară că so-J* <* propune spre a scăpa de demagogia fanariotă „nu poate fi decât conservatoare, reacţionara

***r •**

""<*, I,p. 351.

colecţii de poezii alese, genialitatea tară seamăn a poetului, perf ţia formei şi originalitatea cugetărilor lui sunt mai presus de ori discuţie.
Ceea ce muzica şi libretele lui Wagner sunt pentru sectari' maestrului de la Baireuth, este poezia şi proza lui Eminescu pen tru acel cor de entuziaşti care îl ridică în slăvi şi în care diletantul figurează alături de specialist, simplicitatea naivă alături de refle-xiunea matură, numele cele mai obscure alături de nume ilustre
De vom excepta câteva spirite independente, toată tinerimea versificatoare a admis gramatica, retorica şi poetica, vocabularul şi împerechierile de cuvinte născocite de maestru. Cine a vrut şi a putut să-şi toarne individualitatea în acest tipar nou, are talent, are chiar geniu, este artist desăvârşit; cine nu, nu.
Din această atmosferă intelectuală a ieşit o literatură, mai ales poezie, în care rimele *lese-l - vesel, măriri - Lear* şi altele de acest fel sunt preferate; în care vorbele dialectale ca „foşnet", „ungher", „ţintirim", „raclă", sunt de rigoare; unde florile de tei, de cireşi, de nufăr, lianele şi foile de nuc, înlocuiesc rozele şi crinii, de care poezia anterioară era plină până la saturaţie; iar combinările de cuvinte ca „pervazul icoanei", „ochii păgâni", „amintiri ce cad în picuri" şi metafore făurite de maestru sau expresii scoase din cronici sau din hrisoave mucezite, au fost puse în circulaţia literară şi au dobândit locul de onoare în artă.
Aşa de puternic este noul curent, încât nişte simpli diletanţi în literatură devin aderenţi pasionaţi ai direcţiunii date de *t* minescu şi nu pot admite ceva mai presus de opera maestrului-
‚Acela este mai bun între toţi", zice regretatul Pâucescu „care se apropie mai mult de felul de a spune al lui Emin[esC] -Niciodată un suveran n-a stăpânit aşa de bine poporul lui» n dată un căpitan n-a fost ascultat de trupele lui, precum srâpa ^. Eminescu *literatura română,* precum el este ascultat de se

[care] se ridică! Omul acesta blajin care fuge de lume, a devenit un căruia se supun toţi Românii!" ».
Iar d. Maiorescu, vorbind, după ce murise Alecsandri, de lui Eminescu de a primi medalia *bene merenti,* sau altă de-coraţie, adaugă: „Rege el însuşi al cugetării omeneşti, care alt rege [ff] fi putut să-l distingă?" 2. Ba încă, după părerea lui Păucescu, E-[n]inescu ajunsese în cele din urmă a se crede pontificele unei re-igiuni naţionale create de el. „Ideea conservării şi desvoltării nea-
nilui românesc ajunsese la
el o religiune, al căreia se dedase, pu-
ii câte puţin, a se considera ca ministru: « *De la Nistru pân-la Tisa I Tot Românul plânsu-njii-s-a.»* N-ar zice cineva că e vorba de 1111 ministru căruia se adresează plângerile întregului neam românesc, contra străinismului cotropitor?" [3]
Dacă admiratorii poetului făcură dintr-însul un pontifice al unei religiuni naţionale sau un suveran mai puternic decât oricare altul, apoi discipolii lui împrumutară de la dânsul mai mult părţile discutabile decât însuşirile lui adevărat poetice.
Aici, ca pretutindeni, singularităţile maestrului fură exage-
teşi caricaturate de către fanatici. Tot aşa, la începutul romantis-
wlui francez, dacă Victor Hugo declarase că perfecţiunea inacce-
ibilă a lui Racine este un prejudiciu, hugolatrii strigau: „Racine
«tun polisson". Dacă Hugo proclamase, în contra clasicilor, că şi
râtul, ca opusul cel mai interesant al frumosului, poate fi un o-
[le]ct demn de poet, discipolii strigau că *„urâtul este frumos[11]* şi *„le*
'# c *'est le beau"'* fuse trâmbiţat ca cel mai nou principiu de esteti-
* în lume.

Culegere de articole d-ale lui Eminescu, apărute în „ Timpul", în 1880 şi 1881. Prefaţă., j *poetul Eminescu,* în *Poezii,* p. DC, Ed. Socec, 1900.
^ *y^legere de articole d-ale lui Eminescu,* etc. p. II. Regretatul şi învăţatul meu amic uită acel datetiv, cum îl numesc gramaticii francezi, sau *dativus ethicus,* cum îl numesc gramaticii germani, jg^te aja *ic* des îiitituuniţat în vurbirea **românească** populari. Şi poezid lui Euuuescu es>ie IIIIIL-I °">o, adică tot ce poate fi mai popular. Nu zicem noi, oare, chiar cu două dative etice: „Şi unde '■» apucat şi mi ţi 1 a învârtit..." etc.?

Şi cu toate acestea, Eminescu, care slujeşte de steag une, grupări literare însemnate, nu are încă o biografie vrednică de r0. Iul ce a jucat şi de rangul ce el ocupă în Patheonul nostru literar

O asemenea operă ne este indispensabilă nu numai ca sj ne satisfacem o curiozitate firească, ci mai ales ca să putem stabil legături între creaţiunile şi izvoarele lui de inspiraţie; căci produc, ţiunile literare nu sunt nişte jocuri capricioase ale intelectului, ci opera întregii fiinţe omeneşti, adică a temperamentului înnăscut^ educaţiei primite şi a înrâuririlor succesive ce au contrariat sau au întărit dispoziţiile şi facultăţile primitive. Numai după cunoaşterea rolului ce aceşti trei factori au jucat în opera poetului, ne vom pi-tea explica natura producţiunilor lui. în acelaşi timp, ne-ar trebui o ediţie completă a scrierilor poetului.

Până acum, pe cât ştim, s-au tipărit cinci broşuri din operele lui şi anume:

1. *Poezii,* publicate din iniţiativa d-lui T. Maiorescu[1];
2. *Proză şi Versuri,* editate de d-l G. V. Morţun, în 1890';
3. *Culegere de articole d-ale lui Eminescu apărute în „ Twr pul" în anii 1880 şi 1881,* cu o prefaţă de Gr. Păucescu;
4. *Poezii postume,* editate de d-l Nerva Hodoş, 1902;
5. *Scrieri inedite,* cu o prefaţă de d-l Ilarie Chendi,l902. Aceste cinci publicaţii, deşi foarte importante, sunt totitf

departe de a ne satisface. Unele din ele prezintă chiar lacune regretabile. Ni se anunţă o ediţie completă a scrierilor lui Eminescu. i

[1] A cincea mie (1890), pe care o avem înainte, din această ediţie, e plină de greşeli. Mai întâi terpuncţiunea este în mare parte nemţească si, prin urmare. îngreuiază citirea. Apoi, în *Doina,* P- L lipseşte versul „Si cum vin cu drum de fier". Greşelile de tipar sunt numeroase. Astfel în *Venere s> ^ dona,* p. 49, citim: ,jVe învaţă cum asupră-ţi eu să caut cu dispreţ" (în loc de *mă* învaţă); Sonet, l'v „trecut-au an» ca *nori* lungi pe şesuri" (am, *nouri); Mortua est,* p. 69: *,M* fi? nebunie şi tristă si,*ZŢf (a fi); Floare albastra,* p. 100: *„Totuşi* este trist în lume" (fota/); *Povestea codrului,* p. 125: ..No", om *stinge* piept la piept" (strânge); *împărat şi proletar,* p. 130, versul acesta e neîmplinit: „de ®\ că în^voi e număr si putere?" *Ibid.,* p. 136: „I se deschide în minte tot *sensul* de tablouri" (|W ^ - Cuprinzând: *Fot Frumos din lacrima, Sărmanul Dionis, Influenţa austriaca* şi câteva *V^oeli.Jji*
i alte câteva ce nu figurează în ediţia r
blicate între anii 1866 şi 1870 In ziarul *Familia,* precum şi alte câte cată dm iniţiativa d-lui Maiorescu.

de prisos să aducem mulţumirile noastre iniţiatorilor acestei între-ideri. Am dori însă ca această ediţie să fie precedată de o bio- i i i

„rin ţ p e o bio

^fie nu numai exactă, ci şi pe cât se va putea de amănunţită a poetului şi însoţită de un bun comentar asupra pasagiilor dificile sau jsupra aluziunilor aruncate în deosebitele părţi ale scrierilor lui. Da-torja unui editor ar fi, după părerea noastră, nu numai de a ne da textul autentic, ci si de a aduna documentele care ar putea lumina pe cetitor, de a pune alături de text unele fapte contimporane, de a arăta prin citate cauzele ideilor şi simţămintelor autorului, în scurt, în a pune din nou opera în împrejurările ce au produs-o. După ce a dat aceste note, comentatorul trebuie să se retragă, pentru ca să lase pe cetitor să profite de cercetările lui şi sa judece întreaga lucrare cu propria lui minte, iar nu să cugete ei în locui cetitorului, cum s-a făcut, între altele, cu ediţia poeziilor lui Bolintineanu [l]. intr-o asemenea ediţie s-ar putea urmări pas cu pas transformările succesive ce arta poetului a primit sub influenţa împrejurărilor.

Eminescu, care în cele din urmă se depărtase aşa de mult de predecesorii şi contemporanii săi români, nu este între anii 1866 si 1869 decât un ecou mai mult sau mai puţin sau mai puţin palid [a'] lui Alecsandri, Bolintineanu şi Sihleanu. Nu trebuie cuiva mult spirit critic ca să recunoască o parafrază a bucăţii lui Alecsandri ®*oina* în această strofă din poezia lui Eminescu *De-aş avea,* puricată în *Familia* din 25 Februarie 1866:

De-aş avea o porumbiţă Cu chip alb de copilită, Copilită blândişoară
* de ex. în nota de la bucata *Amantul Ciliei* citim: „Această poezie este cea mai frumoasă din-
^fc I " nota ^e ta 'e8?nda istorică *Doamna lui Neagoe,* citim cu privire la biserica episco-
Tedjj. . Curtea de Argeş, a cărei restaurare nu se începuse până atunci (1865): „oare nu mai avem noi
^siîi '" viitorul tării de lăsăm ca mănăstirile ţării să se ruineze? Cine ne vede încă, făcând ceea ce
Wîn ^'k n?apăra? că România are conştiinţa unei morţi apropiate şi nu mai cugetă decât a ben-
' '%»?^u' ptel^eru sate- O! generaţiune materialistă! Mare va fi răspunderea ta înaintea lui D-zeu
■""•uir etc. Şi ca sa pună vârf ştiinţei sale comentatorul ne mai spune că Doamna lui Neagoe
:*î, nfniea *Kiazna*\ Această notă este reprodusă întocmai şi în ed. din 1877 ficută de tip. Socec şi
«"JU-ea academicului G Sion.

Ca o zi de primăvară, Cât te ţine ziuliţa I-aş cânta doina, doinita I-aş cânta încetişor Şoptind şoapte de amor.[1]

De la Alecsandri, el trece la Bolintineanu, al cărui ritm strofa şi limbă le are necontenit în minte în aceste versuri din poezia intitulată *O călătorie în zori:*

A nopţii gigantică umbră uşoară
Purtată de vânt, Se-ncovăie tainic, se leagănă, sboară
Din aripi bătând
Rozalb' aurora, cu bucle de aur
Sclipinde-n rubin, Revarsă din ochi-i de lacrimi tezaur
Pe-al florilor sîn;
Iar râul suspină de blânda-i durere
Poetic murmur, Pe oglinda-i de unde răsfrânge'n tăcere
Fantastic purpur [2]

[1]M. Eminescu, *Proza şi versuri,* ed. V. G. Morţun, Iaşi, 1890, p. 197. Iată originalul lui Alecsandri, *Poezii,* ed. Socec, voi. I, p. 3 sq.
Doina, Doinită De-aş avea o puiculiţă Cu flori galbene-n cosiţă Cu flori roşii pe guriţă! De-aş avea o mândrulică
De-aş avea o bălăioară Naltă, rumenă, uşoară, Ca un pui de căprioara! Face-m-aş privighetoare Cu-ochisori de porumbică De-aş cânta noaptea-n răcoare
Şi cu suflet de voinică! Doina cea deznuerdătoare!

[2] M. Eminescu, *Proză si versuri,* ed. V. G. Morţun, p. !98. Data poeziei este dir. 1866. *Ci* toarele versuri din poema lui Bolintineanu *Gulfar,* ce i-a servitt de arhetip:
Iar noaptea purcede pe calea-nflorită Făclia de aur se leagănă încă
De stele cereşti Pe linul Bosfor, „
Şi pare străină la tot ce agită Pe urmă dispare sub umbra de stanca Pe fii-omenesti Pierdută în nor.
Cititorul ar mai puiea să compare bucata iui Boiimineanu imituiaia *Hial,* în care s mai aproape de cel tratat de Eminescu, deoarece la cel dintâi este vorba de o preumblare cu pe Bosfor, iar la cel din urmă de o cavalcadă.

^

Pe urmă se întoarce iar la Alecsandri, a cărui *Seară la Lido* ;te de aproape imitată în aceste versuri din *Amorul unei marmure*

jeEminescu:

Din ochi de-ar soarbe geniu slăbită mea privire, De-ar tremura lasânu-mi gingaşul tău mijloc, Aş pune pe-a ta frunte, în vise de mărire, Un diadem de foc.
Şi-aş pune soarta lumii pe buza-ţi purpurie, Aş pune lege lumii râzându-l tău delir, Aş face al tău zâmbet un secol de urgie *Şi* lacrimile-ţi mir.
Căci te iubesc, copila, ca zeul nemurirea, Ca preotul altarul, ca spaima un azil, Ca sceptrul mâna blândă, ca vulturul mărirea, Ca visul pe-un copil. *

De vom compara prototipul cu imitaţia, vom vedea că a-
colo unde Alecsandri este limpede şi senin, unde el face să se o-
indeascâ cerul într-o lacrimă, Emmescu se zbate în imagini exa-
;erate şi în expresii violente. Pe când Alecsandri pune pe fruntea
bitei sale „un diadem de stele", Eminescu ar pune „un diadem
[1] foc", fără să cugete la efectele teribele ale acestei podoabe.

II

Direcţia activităţii lui Eminescu, ideile sale despre artă şi , gustul său literar, se schimbă îndată ce el face cunoştinţă cu *^vorbirile literare* şi cu membrii *Junimii* de la Iaşi.

Eminescu, *Proză şi versuri,* p. 224 sq. Iată versurile lui Alecsandri din care s-a inspirat Emi-*ii,* voi. I, p. 165 sq.:
Cu lacrimi şi credinţă, cu dulce fericire, Cu tot ce este-n mine putere de iubit! în tine aed, Eleno, precum credeam odată în glasul maicei mele, in sfântul ei amor; Precum în soare crede natura-ntunecatâ, Precum geniul falnic în falnic viitor.
^/i, voi. I,p. 165 sq.: gj", o vis ferice al tinereţii mele! ^ar fin a mea putinţa să fac precum doresc Pune pe-a ta frunte un diadem de stele, p|ne sub picioare-ţi un tron dumnezeiesc! ţv""te iubesc, Eleno, cu tainică uimire, '°cu] tinereţii, cu dor nemărginit.

Acest accident avu o înrâurire hotărâtoare asupra lui r neraţia de la 1830 îşi sfârşise menirea. Proza ca şi poezia ei puse până la 1866, în circulaţie câteva formule politice, iar pe aci si c ' lea câte o idee

literară şi filosofică. Cât despre generaţia de la 1848 aceasta, după căderea lui Cuza, era exclusiv ocupată cu luptele politice. Elementul aşa zis liberal prindea din ce în ce mai mult tărâm şi căuta să iasă la suprafaţă. Temperamente impetuoase, nemulţumiri personale, speranţe amăgite şi mai ales ambiţiile nesăţioase ale clasei avocaţilor, se ridică necontenit din stratele de jos, unde zăceau nebăgate în seamă, pătrund printre rânduri până la cele dintâi locuri şi printr-un fel de irupţie subită sau printr-o înaintare continuă, ameninţă să dicteze în ţară. Această impacienţă de a parveni îndeamnă pe mulţi să facă asalturi de intrigi, de muncă şi de îndrăzneală, ca să iasă din condiţia primitivă şi să se suie pe culmile a căror stăpânire pare a fi promisă celor îndrăzneţi.

Dar această preocupare exclusiv politică a masei celei mari lasă câtorva spirite alese timpul de a se da la gândiri mai înalte, mai desinteresate şi mai nobile, precum la adăpostul unor arbori obişnuiţi sau la umbra unor vătămătoare, cresc şi se dezvoltă câteva plante parfumate şi încântătoare prin culorile lor. Alături de politicienii care urmăresc în parte folosul public şi în cea mai mare parte câştigul personal, se ridică câteva naturi delicate, care despreţuesc câştigul, aspiră spre o lume mai bună, caută şi inventează forme noi de *mw*-ifestare, cu mintea îndreptată către regiunile ideale. Acest lucru ffl era posibil în Bucureşti, unde vegetaţia politică şi egoistă înăbuşe în floare orice plantă nobilă, ci în Iaşi, ale cărui instituţii cultura atrăseseră câteva talente remarcabile, dar unde agitaţia politica cu mult mai slabă decât la centru. . j0

A fost un noroc pentru Eminescu că a intrat de timpu reiaţiuni cu *Junimea* din Iaşi. Alt noroc pentru dânsul e ca ş ceput cariera după ce câţiva poeţi şi scriitori de merit îmbog •

j, îi înnobilaseră sintaxa, găsiseră forme de versuri mai bine cadenţate şi fixaseră oarecum metrica. Venind după Văcărescu, Elia-je, Alexandrescu, Bolintineanu, Bolliac, C. Negruzzi şi Alecsandri, el avea nişte modele care lipseau acestora. Predecesorii săi creaseră "orme noi şi pregătiseră un public, pe care el le-a moştenit de-a ga-a. Multe din greutăţile cu care trebue să se lupte o limbă în prunci-5, când vrea să-şi asimileze şi să exprime la rândul ei ideile unei culturi înaintate, fuseseră înlăturate. Lui îi rămânea să complice sirn-jlitatea, să mărească agrembntul, să subtilizeze rafinarea. Seva naţională, care în deosebitele grade ale acţiunii ei progresive, formase trunchiul, ramurile, mugurii, florile şi fructele arborelui, îşi da tocmai atunci seminţele care, căzând pe un pământ mai bine cultivat, aveau să dea roade de o savoare necunoscută.

Altă împrejurare, care a dat lui Eminescu o tinctură originală faţă de predecesorii săi, este că el se iniţiase de timpuriu în literatura germană, pe când Eliade, Bolintineanu, Alexandrescu, A-lecsandri etc, erau aproape cu totul străini de dânsa. Cel dintâi grup literar care a arborat la noi stindarul culturii culturii şi ştiinţei germane este grupul de la *Junimea,* ai cărui membri, făcându-şi în ma-e parte educaţia în institutele germane, cunoşteau de aproape bogata eflorescentă literară dintre Vistula şi Rin. Era dar natural ca în-te *Junimea* şi Eminescu să se stabilească un curent de simpatie, în-4 de pe când acesta, student în Viena, citea regulat *Convorbirile terare. Convorbirilor literare* şi societăţii *Junimea* datorăm ini- noastră în misterele literaturii şi filosofiei germane. Câteva ri geografice, câteva fapte istorice, şi câteva nume de bărbaţi pbri, fără indicaţii precise asupra activităţii şi doctrinelor lor, ltă ce noi ceştia din Bucureşti ştiam de Gemania. în liceu ni se pro-(cse limba germană ca facultativă, ba chiar ca obligatoare de că-; Profesorii germani, şi rezultatul era convingerea pentru noi că ^stă limbă este neasimilabilă şi mai-mai netrebuincioasă pentru

români. Cei mai procopsiţi dintre noi ştiau că Germania este o ta -cu o suprafaţă vastă, acoperită pe vremea lui Tacit de păduri întins şi locuită tot pe atunci de o mulţime de triburi barbare, iar acum plină de husari şi de ediţii savante ale autorilor greci şi latini; că a-colo se poate mânca şuncă bună de Westfalia şi se bea multă bere ba chiar vin, ce se cheamă de Rin. Foarte puţini dintre noi citiseră măcar în insuficiente traduceri franceze, câteva balade din Schil-ler. Toată literatura modernă se reducea pentru noi la cea franceză şi la ceea ce scriitorii francezi spuseseră în treacăt despre dânsa. Dacă gândirea germană începu a ne interesa, aceasta o da-torăm *Direcţiei noi* mai mult chiar decât Dinastiei noastre. în *Convorbiri* citirăm cu oarecare plăcere pentru întâia oară traduceri bunicele, câteodată chiar bune, din cântecele sau baladele lui Goet-he, Schiller, Uhland, Lenau, Heine, Tot acolo citirăm cu mirare şi cu un fel de groază filosofia lui Schopenhauer, începurăm a prinde gust pentru speculaţiile metafizice şi începurăm a bănui o lume mai vastă dincolo de aceea pe care mai mult sau mai puţin o

cunoşteam. Mai mult încă: ne puserăm a studia limba originală şi că-utarăm a intra de-a dreptul în secretul acestor sisteme, care uimiseră lumea prin măreţia şi îndrăzneala lor. Este adevărat că limba noastră a pierdut mult din limpeziciunea şi eleganţa limbilor romanice, acolo unde a călcat pe urmele celei germane; însă tot ea ne-a silit să ne întoarcem la limba naţională, de vreme ce vocabularul german nu se poate copia întocmai ca cel francez sau cel latinesc. Era doar fatal ca un grup ce se inspira din literatura germana să propage o ortografie şi o limbă deosebită de a latiniştilor- A de puternică şi de adâncă era înrâurirea *Junimii* şi a direcţiei g' mane asupra lui Eminescu, încât cu a doua bucată ce publică e *Convorbiri, Epigonii*[5], începe pentru dânsul şi poate pentru »[te]

laşi an.

[1] Cea dintâi este *Venem şi Madonă,* apărută în aprilie 1870. *Epigonii* s-au publicat în augus

ace-

-296-

jjra românească o eră nouă. Tema acestei poezii este că toţi cei ce au cultivat literele înainte de generaţia lui erau mari nu numai prin realitatea vocaţiunii lor, ci mai ales prin înălţimea sufletului şi eugenia intenţiunilor lor. Noi, cei din generaţia lui, suntem nişte degeneraţi, nişte urmaşi nedemni ai acelor eroi, nişte epigoni >.

Invectiva contra generaţiei sale este aşa de violentă, încât ie aerul unei răzbunări, şi tabloul ce ne face despre dânsa este aşa de exagerat. încât degenerează în absurd. Aceste necumpăniri în expresie şi aceste extravaganţe în cugetare sunt stilul boalei, nu al sănătăţii. Dar să citäm: /

Când privesc/zilele de-aur a scripturilor române, Mă cufund ca într-o mare de visări dulci şi senine, Şi în jur parcă-mi colindă dulci şi mândre primăveri.

Văd poeţi ce-au scris o limbă ca un fagure de miere: *Cickindeal* gură de aur, *Muntulean* glas de durere, *Pralea* firea cea întoarsă, *Daniil* cel trist şi mic, *Văcărescu* cântând dulce a iubirii primăvară, *Cantemir* croind la planuri din cuţite şi pahară, *Beldiman* vestind în stihuri de războiul inimic. Liră de argint *Sihleanu, Donici* cuib de-ntelepcine

Bolliac cântă iobagul şi-a lui lanţuri de aramă; L-ale ţării flamuri negre *Cărlova* oştirea chiamă, In prezent vrăjbeşte umbre dintr-al secolelor plan; Şi ca Byron, treaz de vântul cel sălbatic al durerii Palid *singe-Alexandrescu* sfânta candelă-a sperării Descifrând eternitatea din ruina unui an.

Impresia ce ne lasă aceste versuri, ca şi întreaga bucată,

[B] că autorul ei voia să tragă asuprâ-i atenţia publicului printr-un

^adox. Ne aducem aminte că un tânăr pictor din Berlin, după ce

Ouai îii înlclcMi! ce dă tuvântuiui „epigon", Enunescu dovedeşte influenţa germană asupra iui **■> numai în literatura germană acest cuvânt înseamnă „om care, din lipsă de facultăţi creatoare, Onte a răspândi şi a prelucra ideile predecesorilor săi care au făcut epocă", „imitator".

-297-

expusese fără nici un succes câteva tablouri nu lipsite de oareca calităţi, compuse în fine unul reprezentând o copilă înecată, cărei moartea, sub forma unui schelet oribil, îi cânta de pe mal din vioa ră. Acest nonsens îşi produsese efectul. Extravaganta concepţie iz-bi privirile tuturor, şi numele pictorului ajunsese îndată cunoscut Tot aşa Jean Jacques Rousseau puse temelia renumelui său cu di-sertaţia sa paradoxală asupra artelor şi ştiinţelor.

Cu *Epigonii,* poezia noastră intră în o fază nouă, în care razele de lumină se amestecă cu umbre adânci, însuşirile viguroase şi originale, cu un vag propriu popoarelor de nord.

Mai întâi, caracterizarea fiecăruia dintre scriitorii lăudaţi de Eminescu nu este cu mult superioară portreturilor ce ne dau tratatele obişnuite de literatură, căci a spune că Mumuleanu a scris pe un ton trist, că Daniil era nenorocit şi mic de statură[1], că Văcărescu a cântat *Primăvara amorului,* că Beldiman a povestit în versuri eteria Grecilor în Moldova, că Bolliac este autorul poeziei *Sila,* în care cânta suferinţele clăcaşului, iar Cârlova a compus oda închinată oştirii române în 1831, care de altminterea e inferioară elegiei sale *Ruinele Târgovişiei,* că Alexandrescu a scris oda filosofică *A-nul 1840,* care, drept vorbind, nu stinge sfânta candelă a sperării ci, dimpotrivă, aprinde facla speranţei într-un viitor mai bun, - e[a] spune într-o formă aproape comună ceea ce mai toţi ştiu. Personalitatea intimă a scriitorilor din epoca precedentă, pusă în relief pnn expresii sintetice şi viguroase, prin metafore pitoreşti şi îndrăzneţe, care sunt trăsăturile distinctive ale viziunii poetice, le căutăm în deşert.

în această diatribă contra generaţiei sale, Eminescu nu ^ dă în lături de a ne înfăţişa ca o figură vrednică de imitat pe [tr]

[1] Daniil Scavinski însuşi şi-a lacul această epigramă ... Daniil Scavmski Cei mititei de statura, Pe care a vrut natura A-l lucra în miniatură.

-298-

[va]gantul Pralea >; pe Dimitrie Ţichindeal, care a publicat sub nu-^le său în traducere românească

fabulele sârbeşti ale lui Dosoftei Obradovici si nu are nici cel puţin meritul lui Alexandru Donici, ca--e a tradus fabulele ruseşti ale lui Krâlov în versuri româneşti; pe jdiculul Daniil Scavinschi, băiat de spiţerie, care îşi pierdu timpul scriind versuri pe care nu le citea nimeni şi despre care însuşi pane-iristul său, C. Negruzzi, zicea că nu au nici o valoare[2] etc. Dar ceea ce este poate mai straniu este că Eminescu, care în ochii unora rece drept un puţ de erudite şi de un adânc cunoscător al istoriei şi literaturii naţionale[3], confundă pe Dimitrie Cantemir, principele învăţaţilor noştri, cu Constantin Cantemir, care în chestiuni de litera-ură este o nulitate patenta. In adevăr, când poetul ne spune ca ve-de „poeţi ce au scris o iimbă ca un fagure de miere", şi îndată după aceasta pomeneşte de Cantemir, nu mai încape îndoială că el are în minte pe Dimitrie Cantemir. Cu toate acestea versul: „Cantemir cro-

' In *Satira duhului meu,* Gr Alexandrescu sfârşeşte cu aceste versuri sfatul ironic ce dă spiritului său: învaţă dansul, wistul şi alte d-alde alea, Iar de vrei să faci versuri, ia pildă de la Pralea.

Pentru ca cititorul să aibă o idee de idealurile lui Eminescu, ne permitem a reproduce aici câteva •crsun din *O călătorie la Borszek* de Scavinski, singura bucată din care, graţie lui C. Negruzzi, ni s-au Pistrat câteva fragmente, ca superioare celorlalte:

După o noapte ticnită, Ceahlău-mbrăcat în ceaţă, Spre schit aruncându-si fruntea, ne-a dat bună dimineaţă, De aci iar înpreună, după sfânta liturghie, în drumul care-l lăsasem ne-am întors cu bucurie; Am mers cu necontenire, făr-a mai câta hodină, Şi-am ajuns după amiază Ia Tulgheş, la carantină Aci hatmanul Pallade aştepta cu bucurie Sâ-şi afle sosit frai-pasul ce demult era să vie

£n *Curierul de Ambe Sexe,* voi. II, p 39 sq, de unde am reprodus aceste rânduri, mai aflăm că (■sici s-a născut în Bucovina şi că s-a dus la Liov în Galiţia, la o rudă a sa, pe lângă care slujind *g de calfâ, învăţă puţină botanică Acolo, după moda polonează, îşi schimba numele din Scavin j'J'jnşki. La 1823, el veni la Iaşi. unde dete lectiuni de limba germană, din care câştiga foarte pu ~rise poezii necitite de alţii, traduse comedia *Democrit* după Regnard şi tragedia *Brutus* după jj*- Atât poeziile lui originale, cât şi traducerile nu au mei o valoare El mun în vârsta de 32 de l™pâ ce văzuse cazându-i, din cauza marii cantităţi de mercur ce luase, mustăţile, de care era 3*" si pe care Ic punea fir cu fir într-o cutioară, ca să le ducă cu şine pe lumea cealaltă.

"• Vlahuţă în *Souvenirs sur Eminescu,* publicat la sfârşitul traducem franceze de M V, afirmă J citea pe clasicii vechi în original şi că citirea lui Sophokles îl însenina de câte ori capul îi era ?• 'oi di Viahuţă afirmă că ei era unul din cei mai adânci cunoscători ai iimbii şi literaturii din j* noastre cele mai puţm studiate; că, în fine, figurile marilor noştri voievozi fiind cugetate ade-°>, se înfăţişau ochilor lui ca bucăţi din propria lui viaţă

ind la planuri din cuţite şi pahare", se potriveşte lui Constantin Can temir, despre care cronicarul Neculce zice că „mânca bine şi bea bi ne" şi căruia Miron Costin îi zise odată: „mai des cu paharele şi ma; rar cu orânduelile", iar, „cuţitele" de care vorbeşte poetul, nu pot fi decât o aluzie la uciderea lui Miron Costin şi a fratelui său Velicico Cât despre „limba scrisă ca un fagure de miere", ea nu are nici o legătură cu bătrânul Cantemir, căci Neculce, vorbind de dânsul, zice-„carte nu ştia, numai ce iscălitura învăţase de o ftcea", în fine „planurile" nu se pot raporta decât la Dimitrie Cantemir.

Dacă însă, în caracterizarea lui Cantemir, poetul confundă persoanele, în portretura literară a lui Heliade, el cade într-un adevărat galimatias, aşa încât cititorul se întreabă dacă nu cumva poetul vrea sâ-l mistifice sau sâ-şi bată joc de inteligenţa lui. Este oare cu putinţă să-şi facă cineva o reprezentare nu limpede, dar cel puţin aproximativă, din aceste versuri, de rolul lui Heliade în dezvoltarea noastră literară?

Eliad zidea din versuri şi din basme seculare Delta biblicelor sfinte, profeţiilor amare, Adevăr scăldat în mite, sfinx pătrunsă de-nţeles, Munte cu capul de piatră de furtune detunată, Şi veghează-o stâncă arsă dintre nouri de eres.

Acest mod de a cugeta şi scrie corespunde pe deplin cu teoriile poetului. „O poezie, zicea Eminescu în cercul *Junimii,* nu trebuie înţeleasă în totul, că dacă toţi bucherii de şcoală o înţeleg, a tunci nu mai este poezie"[1]. Noi credem, dimpotrivă, că una din trăsăturile de căpetenie ale artei în genere, care o deosebeşte de ştun ţa, este că cea dintâi poate fi înţeleasă de mai toţi, pe când cea » urmă cere o educaţie specială de la cel ce voieşte să pătrundă in nele ei. Dar chiar admiţând că poezia nu trebue înţeleasă de „ton

cherii din scoală", a o face neînţeleasă pentru oricine, este pri

[1] G. Panu, în *Săptămâna,* 1902, ianuarie 11, p. 28.

•ea mult-

După ce am trecut prin această galerie cu busturi fantastice, flude numai inscripţiile de pe stilobaţi ne amintesc nişte nume cunoscute, intrăm *nella cită dolente,* unde se agită mediocrităţile, am-ţiile deşerte, pretenţiile înfumurate şi stârpiciunea intelectuală, pacă ar trebui să credem pe poet, numai cei din generaţia trecută au fost oameni şi cugetători, cei din epoca lui sunt nişte degeneraţi. A-cest contrast fundamental dintre cele două generaţii ne este pus înainte cu o pletoră de imagini şi de figuri riscate, care la început ui-aesc, în cele din urmă obosesc pe cititor. Firește, figurile poetice sunt coloritul stilului, însă ^u o condiţie: să fie expuse într-o lumină îndestulătoare. Lui Eminescu îi lipseşte

această lumină, şi culorile toi dispar în negura spiritului lui.
Insă armonia coloritului şi a compoziţiunii este o treaptă la care artistul ajunge după o practică îndelungată. Eminescu este încă un începător, dar în acelaşi timp deschizătorul unui drum nou în poezia românească. Stilul este confuz încă; însă el are chiar de acum viziuni aşa puternice, culori aşa de vii, versuri aşa de bine turnate, o concepţie aşa de puţin comună, încât spiritele judicioase întrevăzuseră într-însul un talent real. Pentru ca să arate micimea scriitorilor contemporani faţă de poeţii trecutului, forma de gândire ce i se impunea era antiteza. în adevăr, câte două-două, antitezele se urnează în *Epigonii,* ca nişte şiruri de columne, însă fără simetria u-•ei arhitecturi de convenţie, ci cu o libertate şi o bogăţie de forme ttraordinara, căci la dânsul antiteza constă aci în opoziţia epite-[l]or, dincolo a substantivelor, mai încolo a verbelor; aci ea este în-usă în dimensiunile unui emistih, dincolo ale unui vers întreg, din-l° ale unui distih sau în spaţiul mai comod a două stanţe. Sub o "&& mai puţin dibace, acest contrast meşteşugit şi intenţionat, pre-^git în aproape cincizeci de versuri, ar face pe cititor să arunce car-?[a] din mână. La Eminescu, el interesează prin îndrăzneala expre-[ile]i= prin vigoarea loviturilor, prin neaşteptatul invenţiei, printr-o

vervă impetuoasă care aruncă un decor splendid peste o idee funda mental greşită.
La interval de o jumătate de an după *Epigonii,* Eminescu publică *Mortua est, [l]* împrumutând de la Bolintineanu stanţa în care acesta încadrase *O fată tânără pe patul morţii.* Analogia subiectului îi impunea această cadenţă şi această măsură. însă, pe când Bolintineanu planează în regiunile de mijloc, Eminescu se avântă chiar de la început în regiuni neabătute până la dânsul si îsi îmbracă durerea în imagini de o puternică originalitate. Construcţia perioadelor sale calcă regulile suntaxei normale, gândirile sale sunt pe ici şi colo vag exprimate sau absurde, săltările sale de la o idee la alta sunt violente; dar temerităţiie stilului fac vizibilă adâncimea impresiilor poetului şi nereguiantatea frazei dă pe faţă tulburarea lui reală. Nişte metafore excesive fac să treacă pe dinaintea spiritului nostru nişte visuri cum niciunul dintre români n-a avut până la dânsul. Stilul lui este un haos în care se întâlnesc felurite elemente ale cugetării şi în câteva strofe din *Mortua est* străbatem cu dânsul regiuni vaste, condensate în câteva zecimi din versuri. De la început până la sfârşit ies din adâncurile imaginaţiei sale comparaţii, care prin vagul şi noutatea lor ne transportă în alte lumi. Iubita lui a trecut de-al lumii hotar, ca o

Făclie de veghe pe umezi morminte, Un sunet de clopot în orele sfinte, Un vis ce îşi moaie aripa-n amar.

Şi întreaga odă se mişcă într-o lume fantastică, care se inv< cinează cu extravaganţa. Napoleon zicea odată lui Esquirol ca a sebirea dmtre un om de geniu şi un nebun nu e prea mare. In ade £ aceeaşi facultate ne duce la glorie sau într-un ospiciu de alienaţi, teodată la amândouă. Imaginaţia vizionară născoceşte fantasme ^ coerente ale nebunului sau frumoasele visuri ale poetului.

' *Convorbiri literare,* 1871, martie.

facultate, cu deosebire preţioasă, fiindcă numai ea poate reproduce într-însa realitatea vieţii cu palpitaţiile ei, ajunge în cele din ,jflnă o primejdie pentru cel ce o posedă. Jocul capricios al icoanelor jerebrale produse de dânsa poate câteodată să facă plăcere. Cititorul găseşte din când în când într-însele câte un zâmbet de mulţumire, dar de multe ori el descoperă într-însele un geamăt şi o plângere du-jeroasă şi se sperie cugetând la exaltaţia, nesocotinţa, neînfricarea mintii, în care clocoteşte această lume fantasmagorică. Când face cineva statistica dispoziţiilor sufleteşti ce se manifestă în opera lui E-aiinescu, recunoaşte că seninătatea măreaţă, care este izvorul seninătăţii şi al fericirii, îi lipseşte^ că inspiraţia lui bolnăvicioasă comunică versurile şi strofelor iui o viaţă sacadată şi violenta. Poezia lui este o muzică bizară, scrisă cu o octavă mai sus şi cu alte intervale decât cele obişnuite, adaptată pe o sensibilitate particulară, bogată în efecte puternice şi acute, deşteptând viziuni extraordinare, provocând tensiuni extreme şi prelungite ale sufletului, inteligenţei şi nervilor. De aceea el evită stilul natural şi simplu, spre a se arunca în cel torturat şi straniu, care este o parte din gloria lui; de aceea el nu ştie decât să cadă în disperare, ca în *Mortua est,* sau să se ridice în impre-cauţiuni contra actualităţii cu impetuozitatea profeţilor evrei, ca în *Epigonii* şi în extravagantele sale satire. Dacă în *Epigonii* Eminescu Săseşte prezentul nedemn şi urât, în *Mortua est* el consideră viaţa ca [0] nenorocire, ba încă predică fericirea şi desmierdările morţii:

O! moartea-i un haos, o mare de stele, Când viaţa-i o baltă de vise rebele; O! moartea-i un secol cu son înflorit, Când viaţa-i un basmu pustiu şi urât.

Planul e simplu şi ideile comune:

Te-ai stins precum se stinge o făclie pe morminte (str. 1);
Ai murit noaptea şi văz cum sufletul tău se înalţă la ceruri (str. 2, 3,4);
Privesc cadavrul tău rece şi mă intreb de ce ai murit (str. 5, 6);
Poate că în lumea în care s-a dus sufletul tău să fie cele mai splendide
-303-
minuni (str. 7, 8);
Moartea e un bine, viaţa e un rău (str. 9);
Dar când văz pierind atâtea lucruri măreţe, îmi vine a crede că toat nimica (str. 10);
Se poate să se sfărâme toate, tu tot nu vei învia (str. 11 şi 12);
Totuşi eu vin lângă sicriul tău, ca să te fericesc că ai scăpat de haosul lumii (str. 13);
Poate că e mai bine să fie cineva mort (str. 14, 15);
Lumea e o goană după nimicuri. .. Totui e nebunie. Lumea n-are nici un sens. Dumnezeu nu există (str. 16, 17,18).
A fi? Nebunie şi tristă şi goală: Urechea te minte şi ochiul te-nşeală; Ce-un secol ne zice, ceilalţi o dezic — *Decât un vis searbăd, mai bine nimic.*

De aci înainte el se cufundă din ce în ce mai adânc în ura contra prezentului şi în acel pesimism nevindecabil, care la dânsul ia o culoare mai posomorâtă decât la oricare din poeţii noştri melancolici, şi devine chiar sălbatic în *Rugăciunea unui Dac.* Această morbidă atitudine sufletească a imprimat o inflexiune nenorocită tinerimii noastre, care ia din senin aere de Hamlet, Rene, Chatter-ton sau Childe Harold. Ceea ce e şi mai dureros, este că această modă trece din literatură în viaţa reală, şi numeroase simptome între care sinuciderile ţin primul loc, dovedesc că dezechilibrarea raţiunii, a imaginaţiei, a sensibilităţii şi a nervilor merge crescând. Pesimismul lui Eminescu îşi avea originile într-o melancolie moştenită, precum mărturiseşte însuşi

Trist am fost şi-adânc, dar trist prin sine-mi Nu de-ale astei lumi pătimiri şi lacrimi; Mă doream doar încununat de laurul Pururea verde.[1]

La această dispoziţie firească şi primitivă se adaugă im ginatia şi sensibilitatea lui, aşa că întâia privire ce-şi arunca asup

' *Poezii postume,* p. 12.

-304-

ii şi vieţii îl făcu să vadă numai partea dureroasă. încă din co-,ilârie îşi părăsi familia, spre a rătăci pribeag; şi de atunci rămăsese singur în lume. Căsătoria, paternitatea, fericirea intimă, toate legă-jrile dulci şi puternice care, mărind datoriile şi responsabilităţile noastre, ne împacă cu societatea şi ne dau simţul delicat al realităţi — toate acestea nu existau pentru dânsul şi nu lucrau asupra lui, î, precum zice Lamartine, „le coeur n'est jamais si lourd que quand ii est vide".»

Această dispoziţie înnăscută şi exacerbată prin împrejurate sociale, a fost ridicată la înălţimea unei doctrine de citirea operelor lui Schopenhauer, filosoful aşa de gustat, deşi nu în toate a-probat, în cercul *Juniniii.*[2]

Oricare ar fi însă originile şi cauzele acestei melancolii a-dânci, faptul este că la Eminescu întâlnim, pentru întâia oară în literatura noastră, concepţia tristă şi dureroasă despre viaţă şi lume. concepţie care este proprie popoarelor din nord, anume rasei germanice. Că această concepţie transpiră şi se manifestă la cugetătorii şi artiştii unei ţări unde omul are a se apăra contra frigului şi ploii unde lupta omului contra naturii este cumplită, unde concurenţa pentru hrana de toate zilele ia un caracter aspru şi acut, unde milioane de fiinţe omeneşti fac sforţări uriaşe sau se degrada spre a-şi strictul necesar, - este firesc. în acele ţinuturi, viaţa fără grijă mijlocul luminii şi al aerului cel puţin într-o parte însemnată a a-i, este o excepţie. Acolo, omul trebue să muncească zi şi noap-

! *Confidences,* p. 374.

Urme din filozofia lui Schopenhauer găsim în *Glossa* şi în aceste versuri din *Satira IV:* Nu trăiţi voi, ci un altul vă inspiră; el trăieşte, El cu gura voastră râde, el se-ncântă, el şoptește, Căci a voastre vieţi cu toate sunt ca undele ce curg; Veşnic este numai râul; râul este Demiurg. Nu simţiţi c-amorul vostru e-un amor străin? Nebuni! Nu simţiţi că-n proaste lucruri voi vedeţi numai minuni? Nu simţiţi c-acea iubire servă-o cauză din natură?

. Cf. Schopenhauer, *Die Welt als Witte und Vorstellung,* cap. 44, *Die Metaphysik der Geschlechts*-*[6c].vol.II,p.607sqq.

-305-

te ca să poată trăi, să fie exact şi cu luare aminte, să lucreze câteo dată, în mijlocul zilei, la lumina lămpii, într-o odaie întunecoasă să îngraşe pământul cât mai des şi să-i dea energia roditoare prin culturi perfecţionate, fără să izbutească a-l face să producă cât trebuie Cei ce n-au părăsit niciodată pământul ţării noastre sau n-au dobândit prin citire o idee despre viaţa în acele ţări reci, umede şi neguroase, nu-şi pot închipui cu câtă greutate, cu ce luptă şi ce strădanii continue se trăieşte sau se trăia acolo înainte de marile invenţiuni a-le secolului trecut, care au transformat, îmbunătăţind, viaţa omului, în asemenea condiţii, este natural ca fericirea să fie o iluzie şi durerea o realitate. Dar într-o ţară unde nevoile vieţii sunt relativ mici şi se pot preîntâmpina cu o muncă măsurată, unde omul se scaldă într-o mare parte a anului în lumină şi căldură, unde necesităţile născute din rafinăriile luxului

abia au început a se ivi, unde, lupta pentru hrana zilnică şi grija pentru viitor fiind aproape necunoscute, caracterul poporului a rămas în genere vesel şi uşor, —o asemenea concepţie este rezultatul unei structuri psihologice bolnăvicioase şi al unor împrejurări speciale.
Aceste împrejurări speciale şi acea structură psihologică bolnăvicioasă au făcut din Eminescu un melancolic nevindecabil şi un adept fatal al doctrinei pesimiste. Ceea ce este mai îngrijitor, este că această doctrină s-a propagat tinerilor săi confraţi întru muze şi Apollo, ca o însuşire poetică sine qua non, şi din însuşire literara a ajuns o molimă socială. Cuceririle ştiinţelor pozitive, care au sporit într-un mod considerabil bunul trai al tuturor claselor; progresele educaţiei care, devenind mai blândă, a transformat pe părinte m amicul familiei şi al copiilor; victoriile câştigate în lumea politica, unde egalitatea tuturor înaintea legii a ajuns o axiomă şi a descru tuturora carierele cele mai onorabile ca şi cele mai lucrative, în ^ de a pune o stavilă acestei molime, care s-a numit boala secolu par dimpotrivă a o fi încurajat. Sub vechiul regim, existenţa'

Hjbtape fiecare în condiţiunea în care se născuse şi-l osândea la o jţsignaţie involunatară. Dărâmarea privilegiilor a dat un curs liber tuturor ambiţiunilor, legitime ca şi nesănătoase. De atunci competi-ţjjjnea şi dorinţa de a paveni este legea generală; lupta pentru existenţa sub o formă nouă a trecut din domeniul zoologic în cel social flpolitic şi se practică cu o violenţă din ce în ce mai intensivă. Mulţi iaşi. gustând în treacăt bunul trai şi întrevăzând în visurile ior fericirea, începură a crede că fericirea şi bunul trai li se datoresc. însă impacienţa şi trufia lor se izbesc la fiecare pas, ca o stavilă insupe-abilă, de o structură socială care pe ei îi revoltă si pe care ei o judecă |>surdă, mai ales că educaţia şi teoria le-a descris viaţa ca un Eldorado sau ca o pradă uşoarăvnu ca un câmp de muncă. Aceşti fii ai de-mocraţiei modeme voiesc prea de timpuriu sa-şi realizeze dorinţele fisă-şi satisfacă vanitatea şi fiindcă cei mai mulţi nu izbutesc din cauza propriei lor insuficienţe, se ridică în contra societăţii ce le răpeşte un drept consfinţit de teorie. Se pare că, de când Napoleon a pronunţai celebra vorbă că fiecare recrut poartă în raniţa-i bastonul de mareşal, toţi soldaţii îl caută îndată după înrolarea lor şi, fireşte, foarte puţini îl găsesc. De aci ura lor în contra societăţii, de aci descurajarea în care cad prea iute. Pe lângă acestea, fiindcă vechile cre-linţe au pierit şi promisiunile religiei sunt fără putere asupra unei «te de increduli, lumea este pentru dânşii o vale de plângeri, însă &ă speranţele şi mângâierile unei fericiri dintr-altă lume. Pentru a-seşti nenorociţi, versurile lui Leopardi sună ca un adevărat sinistru:

Arcano e tutto,
Fuor che ii nostro dolor. Negletta prole Nascemmo al pianto.[1]

Dar această filosofie amară face abstracţie de istorie. Teo-^cii ei. care văd în societate numai un conflict de egoisme unde torta triumfă asupra slăbiciuni i, unde pasiunea rupe cu violenţă stă-

Vltimo canto di Saffo

I

vilarele ce i se împotrivesc şi morala consistă în respectul apare al cuviinţelor, - uită că dacă omul are astăzi multe viţii şi mizerii a poi altădată avea şi mai multe, că experienţa şi ştiinţa au micşorat orbirea superstiţiei, brutalitatea moravurilor primitive, asprimea suferinţelor, şi că fiecare secol vede crescând siguranţa vieţii noastre Pentru ca să filozofeze cineva asupra omului, nu e de ajuns să facă numai observaţii exacte; mai trebue să le facă complete, şi descrierea prezentului nu este adevărată fără amintirea trecutului. Pesimiştii însă, începând de la cei sinceri şi sfârşind cu cei prefăcuţi, în loc de a compara starea actuală a omenirii cu starea ei trecută, o compară cu visurile şi cu dorinţele lor nesăţioase, cu aspiraţiile lor nepotrivite cu mijloacele lor. Chiar când li se întâmplă să compare prezentul cu trecutul, cum face Eminescu în *Epigonii,* ei fabrică un trecut de convenţie, întrevăzut în mod nebulos prin insuficienţa culturii lor, şi atunci se năpustesc cu o furie oarbă asupra prezentului, spre a-l ponegri şi insulta. Dacă ei şi-ar da seama de realitatea vieţii naturale, de jocul neînfricat al imaginaţiei şi de violenţa poftelor de tot felul ce izvoresc din agitaţia nervilor, dacă ar cugeta la conflictul fatal dintre voinţă şi realitate, ar admira partea de dreptate şi fericire ce mai rămâne în mijlocul atâtor furtuni şi ar lăuda nobleţea naturii omeneşti, care din războiul neîmpăcat al atâtor forţe oarbe, ştie să scoată raţiunea şi virtutea.

Este ştiut că promotorii pesimismului contemporan au plecat de la premize personale. Nu din observarea faptelor în mod o-biectiv câteva spirite superioare ca Byron, Platen, Lenau, Heine, Puşkin, Leonardi, în muzică Beethoven şi Schumann, au ajuns a *a* bântuite de pesimism, ci de exagerarea suferinţelor lor corporale, care i-au împins pe priponii melancoliei şi al disperării. Ce este ma firesc decât ca ei să găsească această lume detestabilă şi să facă durerea lor individuală *ii doiore universale,* cum zice Leopardi, s să strige ca Faust la poarta temniţei Margaretei: *der Menschheit g*

-308-

^fammerfasst mich an? '

Eminescu, ce e drept, nu purta nici o stigmă de diformita-$_e$ pe corpul său, nu era cocoşat ca Leopardi, nici şchiop ca Byron, pci chinuit de o boală dureroasă şi incurabilă ca Lenau şi Heine. Dimpotrivă, se bucura de o sănătate perfectă. Talia sa era înaltă, o-satura şi musculatura admirabilă, umerii laţi, iar pieptul bine dezvoltat permitea plămânilor să se dilate şi să respire în toată liberta-tea. Capul sau de Apollo era împodobit de un pâr bogat şi străluci-jr, fruntea înaltă şi puţin recurbată înapoi, trăsăturile faciale armonice şi cu o expresiune **virila,** ochii mari de oriental cu o privire dul-**eeşi** melancolică, o gură cu/buze cărnoase şi senzuale. Totul anunţa într-însul o viaţă luxurianta şi rezistentă. înfăţişarea lui era aşa de frapantă, încât nimeni nu l-ar fi văzut pentru întâia oară fără să în-toebe cine este el. Seva vieţii într-însul se ridica necontenit şi în toate ramurile; vegetaţia interioară a dorinţei, a speranţei şi a iluziei, e-**a** continuă în frumoşii ani ai tinereţii; intemperiile lumii şi asprimile vieţii nu puteau să-l facă a lâncezi. Niciodată el n-a cunoscut re-signaţia totală sau parţială care este de ordinar fructul experienţei şi **are** duce, dacă nu la fericire, cel puţin la potolire. De aci melanco-S» lui; de aci acele contraste ce se adunau şi se ciocneau în el; de ci tăcerea, viaţa lui solitară, nu numai la el acasă, ci şi în public.

Dar sub această structură anatomică solidă, şi sub aceste a-ttenţe strălucite se ascundea o nevroză înnăscută, o dispoziţie ereditară către boalele cerebrale, ale cărei victime au şi căzut câţiva lembri din familia lui >. Deosebit de aceasta, el era plin de o trufie * se învecina cu dispreţul pentru tot ce nu este el şi de o sfială, care [5] faţa unora trecea de blândeţe. Nimeni n-a judecat de aşa de sus pe ^ntemporanii lui şi n-a luat drept convingere raţională gusturile sau "^{e}rsiunea sa pentru o persoană ori un lucru. Rareori a fost un om

I j întreaga durere a lumii mă cuprinde.

I T. Maiorescu, în *Viaţa lui Eminescu,* p. XI.

-309-

mai exclusivist şi mai intransigent ca dânsul. Acest amestec stran' de sfială şi trufie îl făcea susceptibil, iritabil, solitar. Toată atitudin sa în societate ca şi în literatură părea a zice: *noii me tangere.*

Pe de altă parte, ideea înaltă ce avea de sine nutrea într-în sul aspiraţii nepotrivite cu facultăţile lui. Din această disproporţie între ceea ce credea că i se cuvine şi mijloacele de care dispunea ca să ajungă acolo, s-a născut într-însul acel dezgust prematur de viaţă şi de lume. Este drept să adăugăm că la aceasta au contribuit întrucâtva şi decepţiile ce-l revoltară de timpuriu.

Prima amărăciune ce gustă în viaţă, pe cât ştim, fose când, ameninţat a rămânea repetent în clasa a doua a gimnaziului din Cernăuţi, paraşi şcoala şi familia şi se înroiă intr-o trupă de actori ambulanţi [1]. în această caiitate, el suferi toate privaţiunile şi toate umiiin-ţele, lipsit adesea de hrana zilnică, părăsind pe furiş hotelurile, în care găsea un adăpost murdar, şi lăsând acolo puţinele efecte ce alcătuiau aşa numita-i garderobă, adesea ghemuit în cuşca-i de sufleur, unde, îmbrăcat într-un costum cum da Dumnezeu, aştepta să-i vie rândul ca să-şi joace un rol de câteva vorbe[2]. Mai târziu, în 1867, îl găsim iarăşi în şcoală şi anume ca bursier în clasa a cincea a gimnaziului din Blaj, de unde, după trei săptămâni şi în urma unei noi căderi la examenul de limba greacă, îşi reia viaţa de actor nomad şi de vagabond. Traiul său în cursul celor trei săptămâni petrecute la Blaj, este însăşi icoana mizeriei. Locuia de pomană într-o cameră cu alţi doi camarazi ai săi, se hrănea din firimiturile şi din zeama ce rămânea de la masa celorlalţi, umbla desculţ sau purta cizme ce i se dau de milă de alţi şcolari săraci, se culca adesea îmbrăcat, când se seu îşi netezea cu mâinile hainele roase şi părui încâlcit, fără simţul ce **mai** elementare higiene a corpului[3]. Ducând această viaţă de pnj ţiuni de tot felul, dar purtând în sine convingerea geniului său, re

' N. Petraşcu, *Mihail Eminescu,* studiu entic, p. 7 sq. [2]N. A. Bogdan în *Epoca* din 1902, februarie 18. [3] Iacob Onea, în *Epoca* din 1902, martie 15.

-310-

jp mila unor şcolari săraci ca şi dânsul şi a fi tratat ca incapabil jjcâtre nişte profesori pe care el îi credea cu mult mai prejos de dân-^ silit a trăi de azi pe mâine şi de multe ori neştiind unde se va adă-

josti mâine, umilit în mândria-i excesivă şi simţind tot amarul aces-j umilinţe, este oare de mirat că el a contractat de timpuriu un des-gust de viaţă, că lectura lui Schopenhauer a ridicat acest desgust la o teorie filosofică şi o dogmă că, după această lectură, el a manifestat în opera sa cu multă energie nimicnicia vieţii şi în realitatea durerii? După rătăciri nefolositoare prin ţară şi prin Transilvania cu trapa d-nei Fanni Tardirii, a lui Pascali, Lupescu şi a lui Caragiale, el se împacă cu familia sa, care îi dă o modică pensie anuală spre a lina cursurile Facultăţii de filosofie din Viena. Ce fel de studii va 5 făcut el aci, nu putem şti; în orice caz el trebuie să fi fost un simplu auditor, nematriculat, deoarece după toată probabilitatea el nu poseda diploma de bacalaureat. De aci el trimise câteva poezii *Convorbirilor,* ai căror membri le primiră nu numai cu favoare, ci cu o adevărată admiraţie, deoarece ei întrevedeau într-însul pe artistul visat de estetica junimistă. Pe la 1872, el primi chiar o bursă din contribuţiunile membrilor acestei societăţi şi cu această subvenţie putu ă trăiască vreo doi ani în Berlin. Aci, el nu urmă cursurile cu asiduitatea studenţilor care urmăresc diploma de doctor, ci se ocupa cu citiri care se potriveau mai bine cu natura lui visătoare şi de boem, fcpreţuia munca universitară ca şi pe învăţaţii care lucrau în dome-toul filologiei antice, fiindcă nu era pregătit a profita de asemenea degeri, şi se mira cum un cap ca al lui Adolf Kirchhof îşi pierdea •temea cu critica şi restabilirea textelor antice, fără să bănuiască că «ste lucrări, în aparenţă ingrate şi fără strălucire, au reformat crit-* literară, cunoştinţa antichităţii şi istoria omenirii.

Drept vorbind, ştiinţa lui Eminescu era o ştiinţă de dile- extrasa în mare parte din cărţi de a doua sau a treia mâna. Ce- scriitorilor români vechi şi a cronicarilor în mod fragmentar,

a câtorva cărţi de senzaţiune sau a unor opere părăsite prin rafturil anticarilor, o cunoştinţă foarte superficială a limbii latineşti si a-proape nulă a celei greceşti, cu tot aerul ce-şi da de a poseda aceste două limbi şi literaturi, iată la ce se mărginea această vastă cultură de care ne vorbesc unii din admiratorii lui şi care făcea efect numai asupra unor diletanţi ca şi dânsul.

Tot din Viena el trimise *Convorbirilor* a treia scriere de e-fect. Aceasta este nuvela *Sărmanul Dionis* i. Precum în *Mortua est* el este ecoul poetic al pesimismului lui Schopenhauer, de asemenea în *Sărmanul Dionis* el porneşte de la ideea schopenhaueriană, de altmintrelea împărtăşită de mai toate sistemele filosofice, că spaţiul şi timpul nu există în sine şi că sunt două concepţii aie spiritului nostru. Dionis, eroul nuvelei, este un tânăr de 18 ani, cu faţa vânătă-albă ca şi marmura în umbră, cu ochii în formă de migdală şi cu părul de o sălbăticită neregularitate, care cădea în plete până pe spate. Acest tânăr sărac avea o înclinare nestăpânită spre misticism şi subtilităţi metafizice. De la cele dintâi rânduri ale nuvelei el ni se înfăţişează ocupându-se cu chestiuni care pasionează pe toţi începătorii în filozofie: „Şi tot astfel, zice Dionis, dacă închid un ochiu, văd mâna mea mai mică decât cu amândoi. De aş avea trei ochi, aş vedea-o şi mai mare şi cu cât mai mulţi ochi aş avea. cu atâta lucrurile dimprejurul meu ar părea mai mari. Cu toate astea, născut cu mii de ochi în mijlocul unor arătări colosale, ele toate în raport cu mine, păstrându-şi proporţiunea, nu mi-ar părea nici mai mari nici (mai mici) de cum îmi par azi. Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonţ, şi toate celea din ea scăzute în analogie, locuitorii acestei lumi, presupunându-i dotaţi cu organele noastre, ar pricepe toate absolut în felul şi în proporţiunile, în care le pricepem noi. Să ne-o închipuim, *caeteris partibus,* înmiit de mare - acelaş lucru. Cu proportiuni neschimbate - o lume înmiit de mare şi alta in

[1] Ea s-a publicat în *Convorbiri,* 1872 decembrie şi 1873 ianuarie.

piit de mică ar fi pentru noi atât de mare. Şi obiectele ce le văd, pri-tjte cu un ochi sunt mai mici; cu amândoi - mai mari; cât de mari ijnt ele absolut? - Cine ştie dacă nu trăim într-o lume microscopică I numai făptura ochilor noştri ne face să o vedem în mărimea în care ■ vedem? Cine ştie dacă nu vede fiecare din oameni toate celea într-■tfel şi numai limba, numirea într-un fel a unui obiect ce unul îl vele asa, altul altfel, îi uneşte în înţelegere. - Limba? - Nu. Poate fieca-*m* vorbă sună diferit în urechile diferiţilor oameni - numai individul, icelaşi rămânând, o aude într-un fel". Tot aşa el continuă a raţiona a-fapra spaţiului şi a timpului şi ajunge la concluzia: „în faptă lumea-i lisul sufletului nostru", formula de la care porneşte sistemul filoso-Ic al iui Schopenhauen^te *Welt ist meine Vorstellung.* Apoi adaugă: |Nu-i adevărat ca exista un trecut - consecutivitatea e în cugetarea loastră - cauzele fenomenelor consecutive pentru noi, aceleaşi întot-leauna, există şi lucrează simultan. Să trăiesc în vremea lui Mircea lei Mare sau a lui Alexandru cel Bun este oare absolut imposibil?" *Wicesi* metafizician, „pentru care visul era o viaţă şi viaţa un vis'", al părui cap era înfundat într-o căciulă de miel, locuia într-o

mahala din bucureşti, într-o cameră „ai cărei pereţi erau negri de şiroaiele de iloaie ce curgeau prin pod şi un mucigai verde (ce) se prinsese de *wax....* în colţurile tavanului cu grinzi lungi şi mohorâte păianjenii îşi pcercitau tăcuta şi pacinica lor industrie; într-un colţ al camerei dor-iieau la pământ una peste alta câteva sute de cărţi vechi; în alt colţ in pat, adică câteva scânduri pe doi căpriori, acoperite c-un mindir pe paie şi c-o plapumă roşie. înaintea patului o masă murdară ..., pe ia hârtii; versuri, ziare rupte, broşuri efemere, în fine o neordine[2] a-Svâr păgânească" [3].

în faţa locuinţei lui Dionis se ridica o casă albă şi frumoa-P- Dintr-o cameră de la etajul de sus, a cărei fereastră era deschisă,

Calderon are o dramă *Viaţa e vis* şi Gnllparzer altă dramă *Traum, ein Leben.* J Nemţeşte: Unordnung, Noi zicem: dezordine. ■ [3] Vezi descrierea locuinţei lui Eminescu de N. A. Bogdan, în *Epoca* de la 18 februarie 1902.

veneau la dânsul sunetele unui clavir şi un glas tremurător de copilă ce cânta o rugăciune uşoară. Dionis îşi închise ochii ca să viseze în libertate. Imagini fantastice trecură pe dinaintea imaginaţiei lui o mână nevăzută îl ducea spre trecut, iar el vedea înaintea-i Domnii cu veşminte de aur şi de samur, vedea Divanul de oameni bătrâni poporul entuziasmat şi creştin undulând ca valurile mării în curtea Domniei.

Şi astfel, continuând a visa, dând zbor liber fanteziei sale, se pomeneşte în epoca lui Alexandru cel Bun, unde devine călugărul Dan, cu o rasă de şiac şi un comanac negru în cap. Camera lui murdară şi mizerabilă, viaţa lui de mai înainte, tot trecutul lui era acum un simplu vis. „Trăiesc, zice el, sub Domnia lui Alexandru cel Bun şi am fost tras de o mână nevăzută în vremi ascunse în viitorul sufletului meu".

Dionis este acum în Iaşi. El străbate târgul oraşului în seară, şi se opreşte dinaintea unei case ce se ridica izolată în mijlocul unei grădini pustii. Aici locuia maestrul Ruben, un evreu foarte învăţat, fugit din Spania în Polonia, de unde fusese adus de domnul Moldovei, ca profesor de matematică şi filosofie, la Academia din Socola. Acum Dionis are o dovadă pipăită că timpul „este făptura nemuritorului nostru suflet", căci trăieşte ca Dan călugărul şi are în sine alt om cu alt nume, „care trăieşte cu cinci secole în viitor". A-tunci Ruben îi explică cum acest fapt este posibil.

„în şir, zice el, poţi să te pui în viaţa tuturor inşilor care au pricinuit fiinţa ta şi a tuturor a căror fiinţă vei pricinui-o tu. De a-ceea oamenii au o simţire **întunecată** pentru păstrarea şi mărirea neamului lor. Sunt tot ei, cei care renasc în strănepoţi... Şi asta-i deosebirea dintre Dumnezeu şi om. Omul are în el numai şir, fiinţa altor oameni viitori şi trecuţi; Dumnezeu le are deodată toate neamul [e] ce vor veni şi ce au trecut. Omul cuprinde un ioc in vreme; Dum nezeu e vremea însăşi, cu tot ce se întâmplă în ea, dar vremea la

■oc, asemenea unui izvor a cărui apă se întoarce în el însuşi, ori ase-Ijenea roţii, ce deodată cuprinde toate spiţele, ce se întorc veşnic, pi sufletul nostru are veşnicia în sine - dar numai bucată cu bucată. Iflchipuieşte-ţi că pe o roată mişcată în loc, s-ar lipi un fir de pulbere. Acest fir va trece prin toate locurile prin care trece roata învâr-pndu-se, dar numai în şir, pe când roata în aceeaşi clipă e în toate Ipcurile cuprinse de ea.

- Sunt încredinţat, dascăle, în privinţa vremii, răspunde Di-■ais, dar nemărginirea - spaţiul?

- Tot ca vremea, bucată cu bucată, poţi fi în orice loc dorit, fce care n-o poţi părăsi neumplută. Ştii că în puterea unei legi, nu fcste spaţiu deşert. Dai" este un mijloc pentru a scăpa de această gre-Btate ... o greutate impusă de trecătorul corp omenesc. Ai văzut că *m* om e un şir nesfârşit de oameni. Din acest şir lasă pe unul să-ţi pe locu, pe câtă vreme vei lipsi din el. Se înţelege că acesta nu va fcuţea fi întreg, căci întreg fiind, ţi-ar nega existenţa ta. în faptă în-tă omul cel veşnic, din care răsare tot şirul de oameni trecători, îl a-,re fiecare lângă sine, în orice moment, - îl vezi, deşi nu-l poţi prin-pe cu mâna, - este umbra ta. Pe o vreme vă puteţi schimba firile -Iţi poţi să-i dai umbrei tale toată firea ta trecătoare de azi, ea-ţi dă le firea ei cea veşnică, şi ca umbră înzestrată în veşnicie, capeţi ihiar o bucată din atotputernicia lui Dumnezeu, voinţele ţi se real-fcează după gândirea ta... se înţelege împlinind formulele, căci for-liulele sunt veşnice, ca şi cuvintele lui Dumnezeu pe care el le-a ■oştit la facerea lumii".

Dan călugărul, adică Dionis transportat în epoca lui Alexan-|ru cel Bun, se înamorează de Măria, fata spătarului Teodor Mestea-pn. Cu ştiinţa învăţată de la dascălul Ruben şi împlinind formulele lecesare, Dionis ia pe Măria şi suie mereu cu dânsa prin regiunile Aeriene până ce ajunge la iună. Aci ei văd

desfăşurân-du-se înaintea *m* tabloul unor frumuseţi fantastice şi gustă o fericire perfectă.

-315-

în acest extaz, Dionis îşi face întrebarea: „Oare nu se mis că lumea cum gândesc eu? ... Oare, fără s-o ştiu, nu sunt eu însumi Dumne...." Atunci un clopot uriaş sună, cerul se sparge, bolţile se rup şi Dan se simte trăsnit şi afundat în nemărginire până când a-junge pe pământ. Când îşi deschise ochii, se trezi în grădina casei din faţa locuinţei sale adevărate, din Bucureşti. în acea casă locuia o fată de care Dionis iar e în adevăr înamorat. Dionis se hotărăşte în fine a-i scrie că o iubeşte, şi aşteaptă la fereastra ei ca să vază pe chipul fetei impresia ce-i făcuse scrisoarea lui. Din ochii, ca şi din mişcările fetei, el înţelesese că este iubit. Tatăl Măriei, văzând scrisoarea în mâinile ei, o luă, o citi şi cercetând află că Dionis, cu toată mizeria în care trăia, era moştenitorul unei averi însemnate, ce-i lăsase murind tatăl său natural. Tatăl Măriei chemă îndată un medic şi se duse cu dânsul în camera lui Dionis, care era lungit la pământ, cu părul în desordine, cu ochii contractaţi, în prada frigurilor şi a delirului. In scurt timp, Dionis se însănătoşi şi luă pe Măria de soţie.

Toate câte se petrecuseră înainte erau visuri. Dan călugărul era Dionis transportat în epoca lui Alexandru cel Bun, maestrul Ruben era evreul Riven ce-i vindea cărţi.

Cu toate acestea autorul se întreabă cine era eroul adevărat al acestei întâmplări? Dan ori Dionis? precum şi dacă transportarea lui în veacul lui Alexandru cel Bun şi în lună e fost un vis ori ba? „Nu cumva, zice el, noi semănăm acelor figuranţi care, voind a reprezenta o armată mare, trec pe scenă, înconjură fundalul şi reapar iarăşi? Nu sunt aceiaşi actori, deşi piesele sunt altele? E drept că după fundal nu suntem în stare a vedea. Şi nu s-ar putea ca cineva trăind să aibă momente de luciditate retrospectivă, care să ni se para reminiscenţele unui om, ce de mult nu mai este?"

Nuvela se sfârşeşte cu următorul citat din Teophile Gautt-er: „Nu totdeauna suntem în ţara ce ne-a văzut născându-ne şi[ae] aceea cătăm adevărata noastră patrie. Acei care sunt făcuţi în f[elu]

-316-

fccesta se simt ca exilaţi în oraşul lor, străini lângă căminul lor şi inunciţi de o nostalgie inversă... Ar fi uşor a însemna nu numai ţaţa, dar şi secolul în care ar fi trebuit să se petreacă existenţa lor cea Ldevărată. îmi pare rău c-am trăit odată în Orient şi când la vremea fcarnavalului mă deghizez cu vreun caftan, cred că reiau adevăratele inele veşminte. Am fost totdeauna surprins că nu pricep limba ara-Ibă. Trebuie s-o fi uitat..."

Astfel, el începe cu teoria idealităţii spaţiului şi timpului, [pe care aplicând-o îrţ nuvela sa se dovedeşte că nu o pricepe în a-Bevăratul ei sens, deoarece pentru dânsul idealitatea spaţiului şi a fcmpului constă în aceasta că Dionis, în urma unei exacerbaţii cere-Ijraie, delirează că eşie în laşi, pe când el se află în Bucureşti, şi că ■trăieşte în epoca lui Alexandru cel Bun, pe când el trăia în secolul BCIX-lea - şi sfârşeşte cu ştiinţele oculte şi teoria metempsihozei fcrahmanice. Drept vorbind, această scriere nu este nici o operă de Iartă, nici una filosofică, ci un amestec straniu şi neizbutit de filoso-i fie şi artă; nu este nici inruiţiune, nici reflexiune, nu manifestă, nici [nu probează. Eroul nu face nimic, nu are nici un simţimânt sau o ■pasiune puternică, ci debitează mai mult sau mai puţin ce-a învăţat. B)e aceea cartea ne uimeşte, nu ne interesează. Precum zice Pope, [când cineva vorbeşte numai de ce-a citit, nu face a fi citit', în ge-Bieral, comparaţiile poetice caută să facă plastic ceea ce sună a ab-Btract; Eminescu, din potrivă, lămureşte cunoscutul prin necunos-ftut. Pentru ca să facă vizibile umbrele femeilor ce trec noaptea pe Ktradă, el le compară cu „zeii întunecaţi din epopeele nordice". Expresiile sau construcţiile nemţeşti dau pe faţă limba şi cultura străi-pă sub a cărei influenţă se află: „Divinul Brit Shakespeare", „Satana Pşi mişcă picioarele de cal", „înamorat de ea" sunt expresii, tradiţii [Şi construcţii nemţeşti: „Brite, verliebt in sie", etc. Satana este reprezentat cu picioare de cal numai în legendele germane, etc.

[1] For ever reading, never to be read.

-317-

in

Oricât de amare ar fi decepţiile în care ne aruncă amorul si oricât de îndreptăţite ar fi invectivele moraliştilor contra exceselor lui, adevărul este că el constitue cel dintâi dintre bunurile omeneşti fericirea noastră cea mai scumpă în această existenţă de luptă şi în această trecere prin valea plângerilor. Dintre toate simţimintele, el este acela către care ne simţim pomiţi din fire şi fără care nu putem trăi, căci el este cel mai dulce şi cel mai potrivit cu natura noastră. El este cea dintâi mişcare a

inimii şi cea din urmă mângâiere a ei. Numai el ne face să uităm patimile şi instinctele noastre antisociale, mânia, ura, dispreţul, dorinţele egoiste. El pătrunde în noi fără nici o greutate, iar noi îl aspirăm ca răcoarea învietoare a unei adieri de primăvară ce trece pe deasupra unui câmp înflorit sau ca suflarea pestiferă a unei vijelii ce nimiceşte rădăcinile existenţei noastre.

Pentru o natură melancolică şi visătoare ca a lui Eminescu, acest sentiment nu era o simpă recreaţie ca la oamenii de lume, ci o rouă binefăcătoare pe nişte buze arse de văpaia fericirii întrevăzute, un balsam neapărat existenţei lui solitare şi lipsite de mângâierile societăţii. Dar amorul în care aştepta să găsească un refugiu şi o consolaţie, fuse pentru dânsul o nouă şcoală de suferinţe. Cu toate acestea, în epoca dulcilor iluzii, în rarele momente de fericire ce îi fu permis să guste, acel simţimânt făcu să curgă în strofele lui poezia cu o bogăţie şi o frumuseţe de forme ce lasă în umbră pe contemporanii săi. Muzica frazelor lui cadenţate plimbă sufletul pnn desfătările ideale şi imaginaţia lui bucolică se dezmiardă în murmurul izvoarelor sau în tremurai lacurilor, în răcoarea văilor văilor sau pe întinsele câmpii ce ondulează la marginea orizontului depărtat-

De regulă, poeţii mari găsesc în amor o ocaziune pentru a naiiza delicată a acestui simţământ, un prilej de a înălţa în stroie en tuziaste şi strălucitoare pe femeia adorată, care pentru dânşii, *0*

-318-

iţin în acele momente, este idealul întrupat; căci, precum zice Me-fctasio, vorbind de iubita sa,

Tutto mi par diffetto, Fuor che la tua beltâ.

Fireşte, în această psihologie fină şi artistică, ei comit indis-Ireţii, iau publicul drept confident la fericirile lor ascunse sau la nenorocirile lor exagerate, se dau în spectacol, şi par asemenea unui ten ce locuieşte într-o cameră cu ferestrele la stradă şi cu storurile mdicate. Mai rezervat decât alţii, Eminescu ne spune cum iubita lui lîi cade pe piept", pfe când el o aşteaptă cu braţele întinse, cum ea eşi „culcă fruntea pş braţul lui", „lăsând buzele ei dulci pradă gurii Iii", cum ea „se desface de dânsul cu o dulce silă, - mai nu vrea si Inai se lasă" — sau când, iubita lui uitându-l, el „bate necontenit ■rumul casei ei", sau „degeră uitându-se printre ramuri şi aşteptân-Ş-o să se arate la fereastră", sau „trece pe lângă plopii fără soţ, de-l kunoşteau toţi vecinii, afară de iubita lui". Dar aceste destăinuiri pălesc în faţa frumuseţilor naturii, care, chiar în amorul lui norocit ori [nenorocit ocupă primul plan. Ieşirea lumii, „dintr-o rarişte de fag" ■ „văpaia ei ce se varsă peste ape", priveliştea unui lac liniştit şi încărcat de flori de nufăr sau încreţit de o adiere uşoară, ori spăr-[gându-şi valurile printre trestii, cântecul pitpalacului sau trecerea în fetoluri a rândunelelor

Ce se duc ca clipele Scuturând aripile, -

lată ce-l interesează în primul rând. Toate acestea au un suflet pen-iru dânsul, adică se reproduc în sufletul lui cu liniile şi culorile lor, *mx* mişcările repezi sau blânde, cu energia şi contrastele lor, şi sen-pirnentul dureros sau plăcut ce se exaltă din acest complex de tonuri Şi contururi, naşte într-însul, printr-un fel de repercusiune sufleteas-Fă, o fericire reală sau o înstrăinare adâncă. Cu ce bucurie copiiă-iească revede el codrul şi tinereţea lui renăscândă când, aflându-se

-319-

în mijlocul lui, exclamă:

Codrule, codruţule, Ce mai faci, drăguţule? Tu, din tânăr precum eşti, Tot mereu întinereşti.

Cum zâmbesc arborii şi picăturile de ploaie ce strălucesc încă pe frunzele lor! Ce melancolic trece trece alba regină a nopţii prin nori, în care s-a deschis o poartă! Şi ce tablou de noapte în a-ceste versuri inimitabile:

Trece lebăda pe ape Printre trestii să se culce... Doar izvoarele suspină, Pe când codrul negru tace Dorm şi florile-n grădină.

Dormi in pace!

în faţa acestor privelişti, care aduc în sufletu-i fericirea sau melancolia, ideile şi simţirile se nasc, se înalţă şi se coboară, şi iarăşi se avântă în regiuni ideale, întocmai ca vălulde aburi ce se desface de pe suprafaţa izvoarelor, pe care el le-a cântat cu o simţire aşa de adevărată şi care aci se mlădiază, aci se încovoaie şi se răsuceşte în spirale diafane, în fine îşi desfăşoară capricioasele-i forme cu cât ajunge într-o regiune mai eteriană.

Gândirea, care la naturile prozaice se încheagă şi se toarnă într-un tipar mai mult mai puţin cunoscut, la dânsul e fluidă, versul are inflexiuni şi modulaţii graţioase, rima are neglijenţa şi naivitatea limbii dialectale, greoiul vocabular al limbii cărturarilor îşi slăbeşte ţesătura şi-şi lărgeşte ochiurile ca să poată strecura printr-înse-le vorbele populare, provinciale chiar, cu simplicitatea lor nevinovată, scoase

demult din circulaţia literară, cărora el le dă tinereţea şi vigoarea lor de aitădată. Fiecare vorbă adaugă ceva la desăvârşirea versului, iar versul este plin de emoţiuni personale, în adevăr simţite şi exprimate cu undulaţiile lor fugitive, adică aşa cum sun,

-320-

[nu după convenţiile şi exigenţele unui stil impus sau împrumutat de |la alţii. Cu dânsul, spiritul, trecând peste regulile cunoscute ale stilisticei şi retoricei, străbate în psihologia profundă şi cuvintele nu llujesc numai ca material pentru structura unor perioade întocmite turnai în vederea sonorităţii ci devin adevărate substitute ale emoţiilor şi senzaţiilor, ne fac să pătrundem până în adâncul sufletului lui Întristat, precum când, uitat de iubita lui, el îi trimite aceste versuri:

De câte ori am. aşteptat O şoaptă de răspuns! O zi din viaţă sa-mi fi dat, O zi mi-era de-ajuns;

Lau când, cu o delicateţă de simţire feminină, zice aceleiaşi necre-pincioase:

:

De-al genei tale gingaş tremur Atârnă viaţa mea pe veci.

Cu dânsul poezia noastră a primit o viaţă mai intensivă şi ■nai variată, căci el priveşte lumea cu impresionabilitatea unui co-H>il. Plopii din curtea iubitei lui sunt „fără soţ", izvoarele „blânde", leii „sfinţi", amintirile „ţârâesc ca greeri prin ziduri vechi şi negre", norii „urzesc deasupra lacului o umbră fină"

Ruptă de mişcări de valuri Şi de bulgări de lumină,

pomnul este „vameş vieţii", o femeie este „fragedă ca floarea de fcireş" etc.

Ceea ce face frumuseţea operei lui Eminescu este limba sa fcompusă din imagini în adevăr originale. Orice limbă omenească pste un fel de mitologie; vorbele cele mai obicinuite sunt imagini Pechi, metafore tocite, care azi au ajuns nişte simple abstracţiuni, kişte semne mai mult sau mai puţin algebnce, pentru că azi nimeni Pu mai vede culoarea şi relieful primitiv, şi, precum zice Jean Paul: llimba este un dicţionar de metafore vestejite". Cel ce a numit pen-

-321 -

tru prima dată crescăturile ferestrăului „dinţi", a avut înaintea ochi lor imaginaţiei sale dinţii unui animal şi tăietura ferestrăului sernă na pentru dânsul cu muşcătura unui animal. Tot prin o apropiere de felul acesta între două obiecte diferite unul a numit o floare „lăcrămioară", altul pe aceeaşi floare „mărgăritărel". Cel ce a zis pentru întâia oară „amărăciunea sufletului", „o rază de speranţă", „o rugăciune fierbinte", „para focului", „încleştarea mâinilor", „pironirea ochilor", „fuge mâncând pământul", acela a fost creator de metafore, a avut un stil al lui, adică un mod personal de a interpreta lumea şi viaţa. Cei ce le-au repeţit după dânşii, ne mai având intuitiunea lor proprie, nu puteau să mai obţină aceeaşi sinteză de gândire, nici aceeaşi energie de expresie, pentru că vioiciunea primitivă a raporturilor descoperite între lucruri depărtate se pierduse, expresiunea se tocise prin uz, devenea abstractă, prin urmare cădea în domeniul cuvintelor obicinuite, prozaice. De aceea, cu drept cuvânt zice Aristoteles că „lucrul cel mai important pentru poet este de a avea o limbă metaforică, căci numai aceasta ne se poate lua de la altui şi este semnul unei naturi superioare, pentru că a face o metaforă bună este tot una cu a observa raporturile de asemănare dintre lucruri" >. De aceea poezia lui Alecsandri este mai prejos de a lui Eminescu, între altele şi pentru că metaforele lui sunt luate de-a-dreptul din limba obişnuită sau sunt împrumutate de-a dreptul din poezia populară, precum zice în *Inşiră-te mărgărite:*

Tu, minune-ncânătoare, Care eşti ruptă din soare.

Ceea ce face poezia limbii, este credinţa poetului în perso-nificaţiile sau metaforele ce el inventează. Când Bolintineanu zice.

Voios Aurora, în aer zâmbind, Punea flori de aur în păru-i d-argint,

[1] *Ilepi* JfoujTiiajţ, 22- *IloXi) Se IIEIOXOV xâ ^£xa<popiKov EÎvai fiâvov yăyo xovxo, [0C]?[£]»[gXIV]. âXXov eoxi XaŞeîv Evpvîaţ XE OTJHEÎOV eoxi- xo yâp EV[lExcifipeiv xo xo dfioiov 9ecopi[iv]*

-322-

H face nu numai o personificare confuză, ci şi rece, pentru că se fcrveşte de un mit în care nu crede; dar când zice Homer „8o<5o-KaKTiAog *Hd)g*\ „Aurora cu degetele-i de roză", sau când zice Sha■cespeare „candelele nopţii s-au stins şi vesela zi pune vârful picio-lului pe creasta munţilor neguroşi" > şi unul şi altul spun nişte lu-Iruri încântătoare, pentru că amândoi cred în realitatea fiinţelor cre-Ite de imaginaţia lor. Cu un grad mai jos, dacă ar zice cineva „fuge şarcă l-ar goni turcii", se serveşte de o expresie improprie, pentru [că turcii au încetat demult de a fi un obiect de spaimă pentru noi, şi imaginea nu mai are vioiciunea şi energia de altă dată.

Limbile sunt aşa dar nişte reziduuri de imagini vechi, de metafore, alegorii, simboale şi mituri dispărute şi şterse, care astăzi ■unt numai niştje semne sarbede de idei uzuale, după ce au fost nişte reprezentante strălucitoare ale vieţii naturale şi supranaturale. Masa ■ublicului se slujeşte de aceste semne convenţionale, fără să caute iitr-insele decât un mijloc de a se înţelege. Pentru ca să înviem lim-[ba, pentru ca să-i dăm tinereţea primitivă, pentru ca să mişcăm cu ■jutorul ei fantezia, ca poeţii cei mari ai omenirii, trebue să creăm Imagini noi, pentru că cele vechi sunt cenuşa unui foc stins, şi apoi să avem destulă putere să transformăm imaginea sau personificaţia mi simbol. Pentru aceasta, trebuie mai întâi de toate sâ-şi întinerească sufletul, să şi-l copilărească, ca să zicem aşa, pentru ca imaginea să fie nu o figură de stil, ci o *senzaţie.* Pentru muritorii de rând şi fcentru imensa majoritate a oamenilor culţi, imaginea nu este o *sen-faţie,* ci o *traducere.* Ei au mai întâi o idee abstractă, incoloră, sim-klă operaţie a spiritului, pe care o traduc printr-o imagine, ca să se Iacă înţeleşi. Spiritele vulgare recurg pentru această traducere la u-pa din acele imagini uzate ce se târăsc de veacuri în limba obicinuita şi zic „talpa ţării", „carul progresului", „sprânceana dealului",

' *Romeo şiJulieta,* act II!, scena 5:
Night's candles are bumt out, and jucund day Stands tiptoe on the misty mountains stops.

„culmea ironiei". Spiritele mai înalte inventează o figură nouă şi $_2i_c$ ca Eminescu „uitarea cu mâna ei cea rece" sau ca Alecsandri, tu care eşti pierdută în neagra veşnicie". Acesta este stil, dar nu încă stil poetic. Imaginea aci este încă o traducere voită şi simţită a cugetării, nu o sensaţie. Mulţi dintre poeţii noştri cei buni au început a scrie o limbă comună, fără nici o imagine nouă, ceea ce în ochii vulgului îi Scea să treacă de corecţi. Numai Eminescu a debutat cu o limbă nouă, care era rezultatul unor intuiţii personale, şi a izbutit să-şi formeze o idiomă, care, cu toate singularităţile ei, se poate numi poetică. Aşa, în *Mortua est,* el vede chipul iubitei sale

Suind, palid suflet, a norilor schele,

iar întorcându-şi ochii spre „lutul rece" din cosciug, „priveşte la surâsu-i rămas încă viu". în cunoscutul sonet la Veneţia, citim a-cesîe versuri în care găsim o senzaţie personală:

Pe scări de marmuiă, prin vechi portaluri, Pătrunde luna, înălbind păreţii,

iar în *Mortua est* întâlnim această imagină superbă a deşertăciunilor vieţii:

Văd vise-ntrupate gonind după vise Pân' dau în morminte ce-aşteaptă deschise.

Toate aceste intuiţii dau stilului său o viaţă adevărată şi o formă originală, care deşteaptă fantezia cititorului, căci mai întâi ea se izbeşte de o sensaţie adevărată, apoi o sensaţie aleasă, şi în fine de o senzaţie elaborată, întărită şi sigură de sine. A vedea cu ochii săi proprii, a trăi în lumea sensibilă şi reală, mai ales într-o epocă în care cărţile ne dau senzaţii de-a gata - ce e drept, şterse - este un dar superior. A alege dintr-acele imagini care

Ca şi flori în poarta vieţii Bat la porţile gândirii. Toate cer intrare-n lume, Cer vestmintele vorbirii.

fee acelea care satisfac pe deplin inteligenţa şi sufletul nostru, şi pe fcare cei ce le caută nu le nimeresc de regulă, este arta supremă.

Epilogul vieţii sale amoroase este *Luceafărul,* cu care el îşi [ia rămas bun de la amorul femeiesc, spre a rămâne veşnic „nemurilor şi rece". Ideea fundamentală a acestei poeme este că viaţa omului de rând, cu dorinţele şi pasiunile ei, nu are nici o însemnătate; că fceasupra acestui om este inteligenţa superioară ce nu se tulbură, ce ■priveşte cu indiferenţă şi poate cu un fel de milă la nimicurile acestei vieţi. Cu cât cineva e mai sus, cu atât dispreţueşte mai mult caleidoscopul aparenţelor lumeşti - *omnia humana contemnere* - şi nu se lasă a fi zguduit de ceea ce face pe alţii fericiţi sau nefericiţi. Cel ce doreşte, cel c|5 iubeşte, are în sine plumbul care îl trage în jos, în ■durerosul vârtej[1] al vieţii. în fond, aci este ceva nu din *ămpaţia* ■stoicilor, ci din concepţia budistă a vieţii. Faţă de acel fiu al lui Hi-toerion, faţă de acele inteligenţe lucide şi senine, noi suntem nişte bu-fcăţi grosolane de materie, pe care nişte împrejurări de nimic le scot jdin echilibrul lor nestabil; pe când ele, sub influenţa unor împreju-[rări mai norocite, se ridică din ce in ce mai sus, până când, ajun-Igând în regiunile unde zgomotul nostru nu le mai atinge, unde sen-Izualitatea încetează, unde tot ce întunecă mintea dispare, - plutesc 6n incomensurabilul azur, de unde privesc cu o linişte perfectă la : neînţelesele frământări ale existenţei noastre.

IV

Dar pe când trăia încă în lumea amorului pământesc, ale că-[rui amaruri mai ales le gustase până la fund, Eminescu simţea ne-Lvoia de a pluti în regiunile absolut libere ale imposibilului, pe pla-[iurile

strălucitoare ale iluziei, unde spiritul se emancipează pe lan-iţuriie nemiădioase ale logicii. Drept vorbind, nu este pentru om farmec mai dulce decât de a părăsi lumea reală care ne leagă şi ne a-
-325-
pasă, de a pluti după voie în azur şi lumină, de a asculta vorbele zâ nelor şi ale feţilor frumoşi, de a combina lucrurile după gesturile s' capriciile fanteziei, de a nu mai simţi legile greoaie, contururile aspre şi colţuroase ale vieţii, de a împodobi toate după delicateţile şi toanele imaginaţiei. Ceea ce nu se prea realizează în lumea pozitivă, se împlineşte uşor, în satisfacţia şi uimirea noastră, în lumea basmului şi a imaginaţiei neînfricate. în basme omul poate gusta toate fericirile ce îi refuză realitatea şi pentru poezia copilărească a poetului, a face imposibilul posibil, a visa o lume de fericiri nerealizabile în lumea noastră, este o fericire.
Plutind în această lume de visuri dulci, Eminescu publică, încă de la 1872, în *Convorbiri* basmul *Făt Frumos din Lacrimă,* după care urmează *Frumoasa lunii, Finul lui Dumnezeu, Borta Vântului,* toate în proză, apoi în versuri: *Muşatin şi codrul, Călin Nebunul, Miron şi Frumoasa fără cap, Fata în grădina de aur.* Unul din aceste basme, *Călin Nebunul,* a fost mai târziu reluat şi împodobit de poet cu toate frumuseţile limbii şi ale imaginaţiei populare.
Dar aceste excursiuni prin lumea visurilor imposibile şi a basmelor erau de scurtă durată. Nevoile vieţii îl siliră să-şi petreacă o parte însemnată din timpul său în atmosfera iritantă şi în aerul greu de respirat al ziaristicei. Ca şef redactor al ziarului *Timpul,* el se afla într-o continuă polemică cu ziarele din tabăra liberă, care pe atunci dispunea de guvern. în această nouă carieră, aparatul său nervos, veşnic excitat, contractă o iritaţie care trecu în poezia lui. De aci ieşiră acele satire aşa de admirate de unii, care deteră stilului lui Enu-nsecu, ascuţişul şi strălucirea oţelului, însă îl împinseră totdeoda să cadă în declamaţie deşartă şi într-o fantasmagorie periculoasa-
Una din ele, cea mai citită şi mai admirată, *Satira UI,* neşte toate calităţile şi toate defectele artei lui Eminescu: un s
-326-
Impecabil, imagini puternice şi viu colorate, alături de un plan des-lusut, neorganic, dorinţa de a surprinde şi a uimi pe cititor, în cele pin urmă absurdităţi strigătoare sub formă populară. Mai întâi poetul ne vorbeşte fără nici o pregătire şi ca din senin de
Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vr'o limbă Ce, cu-a humelor păşune, a ei patrie şi-o schimbă,
kpoi de plaiul Esksişer, de Şeicui Edebaii, de frumoasa Maicatun, nume enigmatice, ca şi cum poetul ar voi să deştepte nu înţelege-tea, ci stupoarea noastră. După aceasta ne povesteşte visul lui Os-■nan, care nu este altceva decât o parafrazare în versuri a textului Hui Hammer, *Geşchichte des Osmanischen Reiches.* voi. I, cart. TI, fcag. 65 sqq. ed/din 1834. Pentru ca cititorii să-şi dea seama de ce woim a spuneyieproducem aci în traducere pasagiul din Hammer:
„Osman, întemeietorul dinastiei osmanice şi fiul lui Orto-fcml, iubea pe frumoasa Malchatun, fata piosului şi învăţatului Şeic Edebali, care, după ce-şi terminase în Siria studiul legii, se aşezase la Itburuni, un sat din apropierea oraşului Eskişer (vechiul Dorylae-pm). Osman vizita adesea pe Edebali, şi văzând într-o seară pe fata pui, frumoasa Malchatun, se aprinsese de dragoste pentru ea şi o ce-*hx* de soţie; însă Şeicui îi refuză cererea, pentru că nu credea în sta-jţornicia amorului tânărului Osman şi nici pe fiica sa vrednică de a p soţia unui principe.
„într-o seară, pe când Osman se culcase în casa lui Edebali, unde fusese primit ca oaspete, plin de răbdare, care, după prover-pul arabului, este cheia izbânzii, şi plin de gânduri privitoare la o-piectul amorului său, prin care el, tăcând şi supunându-se la priva-ftiuni, a meritat mai mult martiriul, - i se arată din lumea ascunsă [dinaintea ochiului adormit în afară dar deschis înăuntru, următorul pis: El se vedea pe sine şi pe Şeic, gazda sa, întins. Din pieptul lui pdebaîi se ridică luna nouă şi piecându-se spre Osman ca luna pîi-Pă, se ascunse şi se cufundă în pieptul lui. Atunci răsări din coapse-
-327-

le lui un arbore şi crescu în frumuseţe şi tărie mai mare şi mai mare şi-şi întinse ramurile şi crăcile din ce în ce mai departe, şi mai departe, acoperind cu umbra-i ţările şi mările până la extremul orizont al ţinuturilor pământului. Sub umbra lui se ridicau munţi ca Atlasul şi Caucasul, Taurus şi Haemus, întocmai ca patru stâlpi ai unui umbrar nesfârşit; din rădăcinile acestui arbore paradisiac izvorau patru râuri: Tigrul, Eufratul, Nilul şi Istrul. Corăbii acopereau râurile şi flota mările, sămănături câmpurile şi păduri munţii. Din aceşti munţi ţâşneau izvoare roditoare şi udau trandafirii şi chiparoşii paradisi-

acelor livezi şi dumbrave. Din văi se înălţau oraşe cu domuri şi cupole, cu piramide şi obeliscuri falnice, cu columne şi turnuri, de pe vârful cărora strălucea semiluna, din ale căror galerii răsuna glas de rugăciuni în concertul privighetorilor cu mii de voci şi al papagalilor cu mii de culori, care cântau şi murmurau sub răcorosul umbrar, ale cărui frunze erau în forme de săbii.

„Acum se ridică un vânt cotropitor şi plecă vârful lor spre oraşe şi mai cu seamă spre oraşul împărătesc al lui Constantin, care, la împreunarea a două mări şi a două continente, prins ca un diamant între două safiruri şi două smaragde, formează nestimata i-nelului domniei ce cuprinde pământul. Osman voia tocmai să apuce inelul când se deşteptă. Interpretarea visului, ca semn al domniei u-niversale a unei dinastii ieşite din coastele lui Edebali şi ale lui Osman, înlătură toate piedicile ce se împotriveau la căsătoria lui cu frumoasa Malcatun, reprezentată prin luna plină".

După ce reproduce în versuri acel vis, parafrazând, precum am zis, textul original, Eminescu adaugă:

Visul său se-nfiripează şi se-ntinde vultureşte, An cu an împărăţia, tot mai largă se sporeşte.

Şi iată-ne „la Rovine în câmpii". Din partea lui Mircea vine un sol de pace „cu o năframă în vârf de băţ", par-ar fi trimis din partea regelui Zuluşilor. Acest trimis anunţă că ar voi să vază pe

Baiazid:

La un semn deschisă-i calea, şi s-apropie de cort Un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port.

Supranumele de „bătrân" dat în cronici lui Mircea, supra-i nume pe care Eminescu nu-l înţelege, îl face să cadă în greşeli neiertate, mai ales unuia ce se ocupă cu subiecte din istoria naţională [şi pretinde a o cunoaşte în lung şi lat. Supranumele de „bătrân" însemnează în limba cronicilor noastre „vechi", şi corespunde latines-[cului „priscus", adică bătrân prin epoca în care a trăit, nu prin vârs-| ta ce a avut'. Bătălia de la Rovine s-a dat la 1394, iar Mircea a mu-irit la 1418, adică după 24 de ani. Dacă am admite că Mircea a mu-[rit în vârstă de 70 de ani, ceea ce nu e puţin, el nu putea fi pe timpul bătăliei de la Rovine mai mare de 46 de ani, şi noi nu înţelegem [1] cum Baiazid, care atunci era cu un an mai mare decât Mircea [2], îi I zice:

O, tu nici visezi, bătrâne, câte 'n cale mi s'au pus!
Şi, purtat de biruinţă, să mă 'mpiedic d'un moşneag?

i nici pe Mircea, care, primind a fi luat de moşneag, îi răspunde:

De-un moşneag? Da,împărate! Căci moşneagul ce priveşti Nu e om de rând, el este Domnul Ţării Româneşti.

Tot aşa de puţin iertat era lui Eminescu să facă greşala de a
[atribui lui Baiazid Ilderim cuvintele că va da calului său ovăz pe
pristolul Sfanţului Petru, când ele sunt ale lui Mahomed II. O ase-
l menea idee era imposibilă înainte de cucerirea Constantinopolului.

[1] Tot aşa Ruxanda, soţia lui Alexandru Lăpuşneanu Vodă, pune de sene aceste cuvinte pe un evan-f gheliar: „Acest tetravanghel îl înnoi şi ferecă Doamna Ruxanfa din argintul cel vechiu de la bătrânul
Ştefan Voievod şi la dat în monastirea Puma." Nu încape îndoială că Ruxanda se raportă la epoca, nu [la vârsta lui Ştefan, căci în inscripţiile făcute îndată după moartea lui Ştefan de către fiul său Bogdan, 1 el este numit „Ştefan Voievod" şi pe un acoperământ de tetrapod, făcut de Doamna Măria, soţia lui Ştefan în 1903, citim: „Măria Doamna lui Ştefan Voievod", deşi atunci Ştefan se afla cu un an înaintea morţii sale. - Episcopul Melchisedec, *O vizită la câteva monaşţiri fi biserici antice,* 1885, p. 23 sq.

[2] Născut în 1347, el era, în 1394, anul bătăliei de la Rovine, de 47 de ani.

Şi apoi acel Mircea, ai cărui soli de pace poartă, în loc de steag alb „o năframă-n vârf de băţ", vorbind lui Baiazid de expediţia şi de podul de peste Dunăre a[l] lui Darius, fiul lui Hystaspes, într-o epocă când nimeni în Ţara Românească nu ştia de aşa ceva, ne aduce a-minte de Vasco da Gama, care, după ce povesteşte aventurile sale regelui din Melinda, un sălbatec, adaugă: Judecă acum, o rege, dacă sunt în lume neamuri care s-au încumetat în asemenea călătorii. Crezi tu că Eneas şi elocventul Ulisses s-au întins atât de mult în lume?" • Asemenea anacronisme se permiteau poate într-un secol în care Paolo Veronese punea călugări benedictini şi soldaţi elveţieni în subiecte din Vechiul Testament şi păcătuia totdeauna în contra costumului. Dar in secolul nostru şi din partea unui scriitor care se de un adânc cunoscător ai istoriei noastre, asemenea inadverinţe sunt netolerabile[2].

Ceea ce este încă mai curios, este că de la aceste amintiri savante, care nu-şi aveau locul aici, poetul trece la un exces de naivitate cu scrisoarea, adevărat gîimatias, ce tânărul principe trimite de pe câmpul de luptă „dragei sale dela Argeş mai departe". Este chiar de mirare cum se găsesc cititori care să guste asemenea nonsensuri:

De din vale de Rovine, Grăim, Doamnă, către Tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne eşti aşa departe. Te-am ruga, mări, ruga Să-mi trimiţi prin cineva Ce-i mai mândru-n valea Ta: Codrul cu poenele,

[1] *Os Lusiadas,* cant. V, strofa 86:

Julgas agora, Rei se houve no mundo

Gentes, que taes caminhos commettessen?
Cres, tu que tanto Eneas, e o facundo
Ulysses, pelo mundo se esten dessem? * Goethe, *Zahme Xenien,* voi. i, p. 370:
Wer in die Zeiten schaut und strebt,
Nur der ist werth zu sprechen und zu dichten.

-330-

Ochii cu sprâncenele; Că şi eu trimite-voi Ce-i mai mândru pe la noi: Oastea mea cu flamurile, Codrul şi cu ramurile, Coifu-nalt cu penele, Ochii cu sprâncenele. Şi să ştii că-s sănătos, Că, mulţumind lui Christos, \ Te sărat, Doamnă, frumos.

Fără^ îndoială, Eminescu, cu toată strădania sa de a imita lim-ia veacuriloj- trecute, nu are simţul istoric. El nu are nici intuiţiunea rici emoţiunea timpurilor apuse. Mircea, care ştiu să se pună pe un ăcior de reciprocitate cu regele Ungariei, care în lunga lui domnie iu sus demnitatea şi onoarea ţării, se duce însuşi în lagărul lui Ma-lomed >! Pentru Eminescu el este un moşneag care mai mult îngână jdecât răspunde cu hotărârea şi bărbăţia ce-i recunosc cronicele. în za-Har poetul se sileşte să arhaizeze; nu ştie să se facă contemporan cu generaţiile stinse, nu poate să învieze simţămintele îngropate sub pulberea cronicilor; nu are facultatea de a suferi în adevăr şi de a se pucura în contact cu trecutul, atât în *Satira III* cât şi în *Rugăciunea mnui Dac* şi în *Arald.* E visător şi cărturar ca Dionis; nu are imaginata simpatică, oricât ar înjosi pe contemporani, ca să declame asupra păririi trecutului. El rămâne el, nu ştie să intre în alţii; şi de aceea toentru noi *Satira III,* cu toată versificaţia ei aşa de artistică, mai ales Bn. descrierea bătăliei, este o declamaţie puternică şi cu o retorică vi-Euroasă, dar în definitiv declamaţie. Dacă în unele satire întâmpi-jpăm părţi poetice, acelea sunt lirice, sunt efuziunea simţămintelor [sau visurilor sale personale, ca în acest pasagiu din *Satira IV:*

Stă castelul singuratic oglindindu-se în lacuri...
Luna tremură pe codri, se aprinde, se măreşte,
Muşchi de stâncă, vârf de arbor, ea pe ceruri zugrăveşte.

[1] Recte Baiazid (Nota lui Ov. Papadima, în ed. cit.).

-331 -

Iar stejarii par o stră de giganţi ce-o înconjoară, Răsăritul ei păzindu-l ca o tainică comoară. Numai lebedele albe, când plutesc încet din trestii, Domnitoare peste ape, oaspeţi liniştei acestii, Cu aripile întinse se mai scutură şi-o taie Când în cercuri unduioase, când în brazde de văpaie.

Câte[şi] patru satirele: cea dintâi cu reflexiunile ei învechite asupra enigmei universului şi nimicniciei omeneşti; cea de a doua cu amintirile poetului de pe banca universităţii; cea de a treia cu descrierea bătăliei de la Rovine; cea de a patra cu amorul candid şi adânc de la 1400, ca şi *Epigonii,* - sunt numai un prilej de a-şi manifesta dispreţul şi ura, de a arunca objurgaţiile sale, câteodată triviale, asupra contemporanilor, dar mai ales asupra partidului din care nu făcea parte. Acolo mai cu seamă el vede numai conştiinţe ce se degradează, poziţiunile cele mai înalte ocupate prin mijloacele cele mai josnice, şi tot numai din ură contra contemporanilor el laudă pe Mircea şi secolul al 14-lea, în care el întrevede idealul visat de imaginaţia lui, sau găseşte o ocazie de a declama teoriile lui Schopen-hauer asupra amorului sexual.

Nu ştim dacă publicul are nevoie să-l certe cineva, dar fapt este că mulţi scriitori, şi încă din cei mari, au strigat mult contra perversităţii veacului lor. în zilele Romei imperiale, Tacit şi Seneca, Persiu, Juvenal şi Marţial, până şi marele exactor Sallustius, către sfârşitul republicei, îşi nutresc scrierile cu anateme contra societăţii ce-i înconjura. Thukydides şi Xenophon fac mereu morală grecilor, iar Pindar îi tratează şi mai rău. Acelaşi sprit războinic caracterizează pe Lord Byron, care dă pe faţă viciile Engliterei modeme, urmăreşte cu înverşunare rămăşiţele ipocriziei puritane, pedantismul temeilor şi nulitatea saloanelor.

Dar aceştia se indignează contra unor vicii anume; Emin°Ş" cu se ridică în contra tuturor. Lipsa de mijioace de a trăi şi mizerii ce urmează de aci, decepţiile în amor şi nenorocirile lui mărite pn[n]

-332-

Lpectrul unei fantezii morbide, nevoia de a fi violent ca polemist în fearistică, iritaţia febrilă urmată de prostraţiune şi exaltaţia urmată Be descurajare, iată ce descoperim mai ales în partea din urmă a vieţii lui. Prejudiciul, ura şi desperarea, iată elementele de care se nutreşte de la un timp încoa[ce], pentru că prejudiciul este un aliat puternic al pasiunii, ura îi dă mişcarea violentă şi automatică, despera-tea îl scapă de urât. Puternic prin stil mai mult decât prin cugetare, fctăpân pe frază şi pe colorit, ştiind să concentreze într-un vers dure-Irea unei emoţiuni, versificator cum nimeni n-a fost între noi până Ha dânsul, având o idee prea mare de sine şi prea mică de alţii, pre-j cum mărturiseşte însuşi:

/ N-admiram nimic... Fericit de zeii,

/ Doară singur eu mă miram pe mine.
Coborîi cu ochii nemişcaţi în gloată,
Cutremurând-o.
Dar sătul de ea şi de mine însumi. Am să urc din nou părăsita treptă, Ochii nemişcaţi ridicând la steaua-mi Nemuritoare,
lei se lasă din ce în ce pe priponul pasiunii nesănătoase, al violenţei [neînfricate, al mizantropiei primejdioase.
în această dispoziţie sufletească şi în această stare intelec-luală, el continuă a fi prim redactor al unui ziar important, păstrând vocabularul ce-şi apropiase din citiri obositoare, rară să observe că fecpresiunile prea largi, de care se slujiseră maeştrii cugetării, se e-Faporau în mâinile sale neputincioase. Articolele lui sunt o ţesătură [de invective şi ocări, sau de sentinţe abstracte şi vagi, al căror înţe-ps îi scapă. Nici un fapt precis şi plin, nici un amănunt individual li caracteristic, nici o observaţie personală, parcă n-a văzut nimic, Pâ nu puate şi nu vrea să vadă nimic, parcă între ei şi obiecte se află Pn zid care-l opreşte de a vedea.

-333-

Printr-un procedeu logic ce i-a mai rămas, el simulează cugetarea ce-i lipseşte, căutând să producă efect cu vorbe luate din hrisoave sau cu fraze împrumutate de la cronicari şi crezând că face politică înaltă şi e om de spirit când scrie insanităţi de felul acestora: „Acestea sunt rămăşiţele haimanalelor de sub steagurile lui Pas-vantoglu şi Ipsilanti şi resturile numeroase ale cavalerilor de industrie din Fanar, Din această seminţie nouă fac parte oameni ca Giani, Carada, C. A. Rosetti, Pherekidis, Serurie ş.a." [1]. „Naţia românească n-are de gând încă să instituie, prin regalarea acestui soi de stă-pânitori, ordinul sfintei cânepe, spre a ridica la aceleaşi demnităţi pendente şi pe grecul Serurie şi pe grecul C. A. Rosetti şi pe bulgarul Mihăilescu şi pe toată seminţia dominantă. Dar să nu desperăm. Planta creşte la noi... Şi Mateiu Basarab făcea uz îmbelşugat de a-ceastă plantă, distribuind cordoane la Caradaleîe din zilele lui.... A-vem pe deasupra poporului român o pătură superpusă, un fel de sediment de pungaşi şi de cocote, răsărită din amestecul scursăturilor orientale şi occidentale, rasa Caradalelor"[2]. „întrebăm dacă cele patru clase primare şi cursul de violoncel al d-lui Costinescu compensează zecile de mii de franci ce acest consumator le ia pe an, evident din munca altora"[3]. „Dacă în adevăr ţara n-ar fi compusă decât din aceşti eleganţi pickpocketi ai partidului roşu, din acei oameni cu patru clase primare şi cu exigenţe aristocratice, din gheşeftari, etc." [4]. Aceste violenţe de limbă, aceste personalităţi feroce [5], n[e]" permise unui om cult, dovedesc încordarea pătimaşă şi morbidă,

[1] *Culegere de articole d-ale lui Eminescu,* p. 91. * *Culegere de articole d-ale lui Eminescu,* p. 93. [3]*Ibid.,p.* 83

' J
început

' *Junimea* s-a inspirat de ură şi dispreţ contra a tot ce nu făcea parte dintrînsa. D. Caip [a'] _£ itica contra lui *Răzvan Vodă* de Hasdeu şi contra *Fabulelor* lui Sion (vezi *Ţara);* dl. Missir
contra
contra lui Macedonski; dl. Petrascu contra lui Delavrancea în *Convorbiri;* dl. Dragomircscu ^ revistei *Literatura şi arta română* şi atacuri personale contra colaboratorilor săi; dl. [Malor^];j[a]ton îi tra lui V. A. Urectua şi Launan, şi in general contra *Revistei contimporane,* pe ai cărei col[aD]r i[a] p[C] compara cu maimuţele bete etc. Acest ton a fost început în critică de dl. Maiorescu, care Samson Bodnărescu, pe (. Negruzzi, pe când deprima pe Hasdeu.

-334-

dezechilibrarea nevindecabilă a autorului lor. Frazele pot avea încă meşteşugul maestrului, care stăpâneşte mijloacele de manifestare prin vorbă, dar deplina posesiune de sine, măsura tonului, cuviinţa ko-cială, s-au pierdut fără a se mai întoarce. într-o imprecaţiune lirică contra unei iubite necredincioase, care rămâne anonimă, asemenea asalturi impetuoase s-ar mai trece, şi încă cu oarecare rezervă. Dar în ziaristica unui stat ce se pretinde civilizat, asemenea necum-băniri de expresii, aceste insulte personale şi triviale sunt adevărate [barbarii şi semnul unei boale primejdioase.
în adevăr, evoluţia fatală a acestui temperament era aproape de tetminatul ei. în luna lui iulie 1883, se iviră dintâi simptome foeîndoibase de alienaţie mintală, şi de aci înainte ele se accentuară jtnai taxe. Amicii şi admiratorii lui făcură tot ce le sta prin putinţă, rca sa-i redea sănătatea, dar atât ajutoarele lor cât şi îngrijirile medicilor din ţară şi din străinătate rămaseră zadarnice. Se păru cu toate acestea un moment că bolnavul îşi redobândise limpeziciunea şi e-tchilibrul facultăţilor sale intelectuale; câţiva amici credeau că fusese o criză trecătoare şi aşteptau să-l vază pe deplin restabilit. Iluzii weşerte. Boala, aci dându-se afund, aci ieşind iarăşi la suprafaţă, se manifestă în fine cu toate teribilele ei simptome şi din acest moment orice speranţă fuse pierdută. Internat în institutul „Caritatea", lei se stinse acolo în ziua de 15 iunie 1889, după o noapte de insomnie care fu urmată de o sincopă.
Aşa se stinse acest talent nenorocit, care imprimă poeziei noastre o direcţie nouă, îmbogăţi metrica cu

forme necunoscute pâ-|tiă la dânsul, întineri limba veche punând în circulaţia literară cuvinte uitate prin cronici şi psaltiri, dete limbii poetice o vigoare şi o [frumuseţe pe care nimeni n-o întrevăzuse până la dânsul. Muncit de p trufie enormă, pe care o nutreau succesul şi admiraţia amicilor săi, [îndoctrinat de teorii incoherente, chinuit de neproporţia dintre făcui-jtăţile şi aspiraţiile sale, el năzui la toate celebrităţile şi la toate mă-

-335-

rimile, fără să poată ajunge decât la reputaţia unui poet. Privat de mângâierile ce oferă viaţa contemplativă, incapabil de a îmbrăţişa ocupaţiile vieţii politice, filosof ignorant cum se credea şi ziarist de nevoie, prea mândru ca să coboare la serviciile ce putea face, prea mărginit ca să se înalţe până unde mândria lui îndemna, prea egoist ca să-şi deschidă inima marilor simpatii, osândit, prin firea lui şi prin împrejurările în care fusese aruncat, a lupta fără convingere, a fi ziarist fără a iubi această meserie, a scrie cu patimă personală fără motive personale, el fuse gonit din sânul fericirii, al amorului, al puterii şi al ştiinţei. Dar chiar acest complex de calităţi superioare şi de defecte nevindecabile, au făcut dintr-însul idolul împrejurul căruia s-a grupat o parte din tinerime. în adevăr, sensibilitatea sa delicată, acută şi pe alocurea bolnăvicioasă, cultura sa exclusiv germană şi prin urmare originală pentru noi, ambiţia sa de a mtrece pe toţi cei dinaintea şi dimprejurul lui, i-au făurit un stil unic, aci simplu ca o poezie populară, aci îmbogăţit prin citiri întinse, un stil nou şi viguros, scânteietor şi întunecos, luminos şi vag ca o legendă nordică, plămădit în cele din urmă cu dispreţ suveran şi cu o ură ce-l a-propie de Juvenal. Pamfletar în satirele sale extravagante, el văzu în generaţia actuală numai greşelile şi viciile ei, fără să presimţă nimic din adevărata ei mărire, şi o prigoni cu o furie de canibal; însă poezia lui plină de simţiri tinere şi adânci, de imagini originale şi de viziuni puternice,- acei nuferi şi acele liane, pe care el le-a descoperit întâi; acel murmur de ape ce se rostogolesc peste prund, în care el a găsit izvoare noi de inspiraţie; acele flori de cireş, de salcâm şi de tei, pe lângă care toţi treceau fără a le culege, - au dat poeziei sale un parfum, un farmec şi o frumuseţe, care îl pun deocamdată pe aceeaşi linie cu cei mai mari din poeţii noştri.

-336-

CUPRINS

\ \

Critici şi detractori de Alexandru Dobrescu V
Notă asupra ediţiei XLIII Petru Grădişteanu: *Convorbirile literare* şi *Revista*
/ *Contimporană* *1*
Gr. Gellianu: *Schiţe literare. Poeziile d-lui Eminescu* 19
[Alexandru Grama]: *Mihail Eminescu. Studiu critic* 36
Aron Densuşianu: *Literatura bolnavă* 189
Anghel Demetriescu: *Mihail Eminescu* 286

-337-

Redactor: VASILIAN DOBOŞ Tehnoredactor: MIHAIBUJDEI
Apărut 2002.
Editura .Junimea", B-du] Carol I nr 3-5 _____IAŞI - ROMÂNIA_____
Tipărit la SC „ SL&F IMPEX" SRL - Iaşi
100.000